

a liturgikus évben

Hittankönyv

A MESSIÁS A LITURGIKUS ÉVBEN

A MESSIÁS A LITURGIKUS ÉVBEN

AZ ÜDVTÖRTÉNET MISZTÉRIUMAINAK MEGJELENÉSE
A RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZI ÉV LITURGIKUS CSELEKMÉNYEIBEN

Hittankönyv a katolikus iskolák 10. évfolyama számára

Írta
TURAY ALFRÉD

Szerkesztette és lektorálta
BÁLINT ERZSÉBET

Felelős kiadó
DR. BEER MIKLÓS

ISBN 978 615 5484 03 2

Nyomdai munka
Kucsák Könyvkötészet és Nyomda, Vác

2018

AJÁNLÁS

2018-ban, Európában, hogyan tapasztalhatjuk meg a Messiás jelenlétét? A saját életünkben, történelmi és társadalmi körülményeink között, hol találkozhatunk Jézus Krisztus egyházával, hogyan kapcsolódhatunk be a keresztény életbe? Talán nem nagy merészség azt állítani, hogy bárhol élünk, előbb-utóbb belebotlunk egy templomba. Talán még harangszót is halunk. A templom jelképévé vált a hívő emberek Istennel és egymással való találkozásának. A keresztény templom – más vallások szent helyeihez hasonlóan – évszázadok alatt sajátos berendezést és istentiszteleti rendet örökölt. A hívők közössége ebben a „környezetben” éli át jelen időben mindazt, amit Isten üdvözítő tervével kapcsolatban a múltból és a jövőre nyitottan is hittel megismerhet. Ezt a hívő visszatekintést és a közösségben megélt személyes Isten-kapcsolatot nevezzük liturgiának, „megjelenítő emlékezésnek”.

Méltán nevezte Szent II. János Pál pápa „csúcsnak és forrásnak” a liturgiát, pontosabban a szentmisét, hiszen Isten „Igéjének és Eukharishtiájának” ünneplése Jézus Krisztus személyén keresztül von be bennünket Isten belső életének misztériumába. Keresztényként élni csak úgy tudunk, ha élő kapcsolatban vagyunk a Szentháromságos Istennel és Jézus Krisztus Egyházával. A liturgia miközben állandóan odafordul a Szentírás felé és az Eukharishtiában megjeleníti Jézus Krisztus halálának és feltámadásának drámáját, minden évben sorra emlékezik meg a Messiás eljövételének és az Egyház Szentlélekben való megszületésének legfontosabb mozzanatairól. Évszázadok hagyományát őrzi a „liturgikus év”.

Hittankönyv-sorozatunk negyedik kötete ebbe az évente ismétlődő szent folyamatba vezet be. Turay professzor úr legújabb munkáját hálával és ugyanakkor bizalommal és szeretettel ajánlom mindazoknak, akik érteni és élni szeretnék katolikus egyházunk belső életét.

Vác, 2018. június 24-én, Keresztelő Szent János születésének főünnepén

dr. Beer Miklós
váci megyés püspök

BEVEZETÉS

AZ ÜDVTÖRTÉNET MISZTÉRIUMAI, A LITURGIA ÉS A LITURGIKUS ÉV

A keresztény felfogás szerint Isten a történelem eseményein keresztül munkálja az ember üdvösségét. Ezért tág értelemben véve az egész emberi történelem ÜDVTÖRTÉNET, amennyiben ez az embert üdvösségre vezető Isten irányítása alatt áll, és az általa ígért földöntúli boldogság, az örök üdvösség felé halad. Szűk értelemben véve az üdvtörténet azoknak az eseményeknek láncolata, amelyekben Isten üdvözítő akarata felfoghatóvá és tudatossá válik az emberek számára. Ilyen értelemben üdvtörténet az ókori zsidóság, illetve az abból sarjadó kereszténység életének minden eseménye. Ezeket az eseményeket elsősorban a bibliai írások gyűjteménye (gör. *biblion*: könyv) mutatja be. E gyűjteménynek a Kr. e. 12. század és a Kr. e. 2. század között keletkezett 45 (zsidó számozásban 24) könyvét zsidó Bibliának, az 1. század közepe és a 2. század eleje között született 27 könyvét keresztény Bibliának (a 3. századtól kezdve Ószövetségnek, illetve Újszövetségnek) nevezzük. A bibliai könyvek történelmi eseményekről szólnak, irodalmi műfajukat tekintve mégis különböznek a tudományos értelemben vett történelmi írásoktól: nem csupán száraz tényeket mutatnak be, hanem költészeti alkotásokhoz hasonló, jelképekkel tarkított vallási drámákban a történelmi események mögött álló, az ember üdvösségét munkáló Istenre, a misztériumra is utalnak.

Az üdvtörténet éppen Isten jelenléte és irányító cselekvése miatt nem csupán az érzékelhető univerzumhoz, hanem a nem hívő történész elől teljességgel elrejtőző MISZTÉRIUM világába is tartozik. A görög *μυστήριον* (becsukja ti. a száját, megőrzi a titkot, a titok észrevételére tanít) szóból eredő misztérium kifejezés jelentése: értelmileg felfoghatatlan rejtély, hittitok. A felfoghatatlan hittitok olyan valóság (igazság), amelynek létét a hívő látásban felfedezhetjük ugyan, de részleteiben nem ismerhetjük meg, mert „sűrű szövésű fátyol” takarja, amelyen nem tud áthatolni a valóságot fürkésző emberi tekintetünk, értelmi vizsgálódásunk és tudományunk.

A bibliai könyvek emberi szerzői elsősorban abban különböznek a nem hívő történészekétől, hogy nem maradnak érzéketlenek a felfoghatatlan titok iránt, hanem hitérzékük vagy hívő látásuk alapján felfedezik a történelmi események mögött és mélyén rejtőző misztériumok láncolatát. A vallásos zsidók hívő látását Jézus útmutatása alapján elmélyítő keresztény szerzők szerint ezt a „láncot” a következő hittitkok alkotják: A világmindenséget létrehozó Isten boldog életre teremtette az embert. Szabad akarattal rendelkező teremtménye azonban visszaélt szabadságával, bűnt követett el: nem ügyelt lelkiismeretének isteni útmutatásaira, hanem saját feje után kezdett járni. Ennek a lázadásnak következményeként elveszítette a boldog élet lehetőségét, a bűnös állapot fogságába került, s történelmében a bűn következményeként megjelent a szenvedés, a kilátástalanság és a reménytelenség. Isten azonban nem mondott le eredeti tervéről. Teremtménye segítségére sietett: prófétai ígérek formájában a történelemben szötte a nyomorúságos állapotból szabadító Messiás eljövetelére vonatkozó ígéreteit. A messiás (héb. *masiah*; gör. *χριστός*: fölkent) szó a zsidó vallásban olyan személyt (királyt, prófétát, papot, szabadítót stb.) jelent, akit olajjal való fölkenés által iktattak be hiva-

talába. A Biblia tanúsága szerint a királyi Messiás eljövételére vonatkozó ígéretek Kr. e. 1000 körül, a Dávid királynak adott prófétai jóvendöléssel kezdődtek (vö. 2Sám 7,12–14). Azok a zsidók, akik az ígéretek Fölkentjét politikai vezérnek vagy gazdasági csodatévőnek gondolták és gondolják, ma is várják ezt a titokzatos királyi Messiást. A keresztény közösség tagjai a próféták által ígért Messiás vonásait a Názáreti Jézusban ismerték fel, és az ő útmutatása alapján értelmezték az ószövetségi jóvendöléseket. Szerintük Jézus személyében a mennyei Atya öröktől fogva létező isteni Fia lépett az emberi történelembe, megtestesült, hogy megváltó szenvedésével és föltámadásával új lehetőséget adjon az embereknek. Magára vette az emberi bűnök következményeit, büntelen lényként vállalta az emberi sors minden fájdalmát, gyötrelmét és reménytelenségét, elfogadta a látszólag értelmetlen halált, miközben rendületlenül bízott a mennyei Atyában és abban, hogy vállalásával embertestvérein is segít. Reményeiben nem csalatkozott: a mennyei Atya föltámasztotta őt a halálból. Tette ezt azért, hogy mindazok, akik hittel elfogadják Fia segítségét, hatékony bűnbánatot tudjanak tartani, képesek legyenek viszonzni lehajló szeretetét, szabadulni tudjanak az örök halállal fenyegető bűnös állapot fogságából, és Jézussal együtt eljuthassanak az örök életre. A keresztények is várják a Messiást, de nem az első, hanem a második eljövetelét. A Názáreti Jézus ugyanis ígéretet tett tanítványainak arra, hogy halála után visszajön hozzájuk (vö. Jn 14,28), s velük marad a világ végéig (vö. Mt 28,20). Ez a visszajövetel, azaz Krisztus második eljövele folyamat, amely Jézus föltámadásával már elkezdődött, és a történelem végén fog teljes dicsőségében megnyilvánulni. A keresztény látásban a Messiás Jézus az üdvösség történetének központi misztériuma: az eljövételére vonatkozó prófétai ígéretek, személye, cselekedetei, tanítása, megváltó kereszthalála és föltámadása, valamint folyamatban lévő második eljövele felfoghatatlan hittitkok gyanánt vannak jelen az emberi történelemben. A vallási tapasztalat világára fogékony, a hittitkok iránt nyitott ember így a történelem minden korszakában „találkozhat” Jézussal, s ez a találkozás maga is misztérium.

A LITURGIA (gör. *leitourgia*) szó az ókori világban a közösség javára végzett munkát, a közszolgálatot jelölte. A zsidó vallásban elsősorban azt a tevékenységet jelentette, amelyet a főpap a szent sátorban, illetve a jeruzsálemi templomban végzett a népért. Az Újszövetségben a zsidóknak írt levél szerzője Krisztus egyedülálló, az emberiséget Istennel kiengesztelő megváltó tevékenységét nevezte liturgiának (vö. Zsid 8,6). A római katolikus szóhasználatban a liturgia a krisztusi üdvözítő tettek megjelenítése az egyház szertartásaiban, amelyek révén a misztériumok (a bűn fogságából szabadító Messiás személye és üdvözítő cselekedetei) jelenvalóvá lesznek a szimbólumok fátyla alatt. • A liturgia megjelenítő emlékezés.

A liturgia végzése közben nem csupán emlékezünk Jézus régmúlt kereszthalálára és föltámadására, mert a halálból életre támadt Krisztus titokzatos módon jelenvalóvá is válik minden szentmisében. A szentségek kiszolgáltatásakor nem csupán emlékeztetbe idézzük Jézus bűnbocsátó, gyógyító és áldó cselekedeteit, hanem azt is tudatosítjuk, hogy a ma is élő, föltámadt Krisztus a szentségek elsődleges kiszolgáltatója. Amikor a pap vagy lelkész az evangéliumot hirdeti, nem csupán emlékezünk Jézus egykori tanítására, hanem az emberi szavakon keresztül a jelenben is élő Jézus üzenetét halljuk. A katolikus felfogás szerint tehát a liturgia elsődleges végzője Jézus Krisztus, s a pap, illetve a hívők csak bekapcsolódnak abba az istentiszteletbe, amellyel Jézus viszonzozza a mennyei Atya teremtmény szeretetét.

A megjelenítő emlékezés a liturgiában szimbólumok által történik. A szimbólum (gör. *szümbolon*) kifejezés a görög *szümballein* (egybevetni, összehasonlítani stb.) igéből származik. Jelentése: jelkép, azaz látható, érzékelhető jel, amely olyan titokzatos valóságra utal, amelyet érzékeinkkel nem tudunk megragadni, fogalmilag nem vagyunk képesek teljesen megérteni, és nyelviileg is csak nehezen tudunk kifejezni. A szimbólumoknak két fajtája van: az egyik a

megvalósító vagy reálszimbólum, a másik a helyettesítő szimbólum. A reálszimbólum nemcsak jelzi a titokzatos valóságot, hanem az benne és általa valósul meg: például a szeretet misztériuma a kézfogás, az ölelés vagy a csók jelképén keresztül válik valóra. Ilyen szimbólum maga az egyház, illetve liturgiájának azok a cselekményei is, amelyeket szentségeknek nevezünk. A helyettesítő szimbólum csupán információt ad a titokzatos valóságról vagy eszméről: ilyen például az útszéli kereszt vagy az irodalmi jelkép.

A zsidókhoz hasonlóan a keresztények is megünnepelték az üdvtörténet kiemelkedő eseményeit. Ezeknek a megjelenítő emlékezéseknek ünnepláncaiból alakult ki a liturgikus EGYHÁZI ÉV: az üdvtörténet fontos személyeit és történéseit megjelenítő emlékezések összessége. Krisztus követői az üdvtörténet legfontosabb eseményének a Messiás feltámadását tartották, s ezt ünnepelték meg, valahányszor a hét első napján egybegyűltek a kenyértörésre, vagyis a szentmisére. A 2. században az Úr feltámadásáról való vasárnaponkénti megemlékezések mellett megkezdődött a húsvét külön ünneplése. A 3-4. században szokásba jött az Úr születésnapjának, karácsonynak megtartása is. Az 5. századra szinte teljesen kibontakozott a vasárnapok és az egyéb ünnepek láncolatából álló liturgikus év, amelyből két fontos ünnepkör emelkedett ki: a húsvét az ezt megelőző negyvennapos előkészülettel, valamint a karácsony a négyhetes előkészületi időszakkal. A következő évszázadokban az egyházi liturgikus év sok tekintetben változott. Az első keresztény századok után a legjelentősebb változást az V. Pius pápa-féle liturgikus reform (1570) és a XIII. Gergely pápa nevéhez fűződő 1582-es időszámítási reform (a Julianus-naptárt felváltó Gergely-naptár bevezetése) eredményezte. VI. Pál pápa nevéhez kapcsolódik az 1970-es liturgikus megújulás. • E reform útmutatása szerint és a hagyomány alapján a liturgikus kalendárium különbséget tesz a liturgikus évnek az Úr ünnepeit feltüntető és a szentek ünnepeit tartalmazó ciklusa között. Az Úr ünnepeit tartalmazó ciklus főbb ünnepkörei, illetve liturgikus időszakai: a karácsonyi ünnepkör (az adventi idő és a karácsonyi idő); az évközi idő karácsonyi ünnepkör utáni része; a húsvéti ünnepkör (a nagyböjti idő, a húsvéti szent háromnap és a húsvéti idő); a húsvéti ünnepkört követő évközi idő. A szentek ünnepeit felölelő ciklusba Mária, a szentek, a szent angyalok és a szent helyek (templomok) ünnepei, illetve emléknapjai tartoznak.

A római katolikus liturgikus év ünnepeit és ünnepköreit a II. Vatikáni Zsinaton (1962/65) előírt perikóparendnek megfelelően ismertetjük. A görög *perikopein* (körülvágni) szóból származó perikópa kifejezés azt a szentírási szakaszt jelenti, amelyet az istentiszteletek alkalmával felolvasnak. A zsinat a vasárnapi szentírási szakaszokat A, B és C évre osztotta fel, ezek közül az A év rendjét követjük. • A szentírási szemelvényeket a Szent Jeromos Bibliatársulat által 1997-ben kiadott bibliafordítás alapján idézzük. • Az egyház hivatalos tanításának bemutatásában H. Denzinger és P. Hünermann Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai című művét (Budapest, 2004. Szent István Társulat, röv. DH) tekintjük hivatkozási alapnak.

A KARÁCSONYI ÜNNEPKÖR

Egyházi év

Tavaszi idő

- Karácsonyi idő
- Karácsony
- 1-3. vasárnap
- 1-4. vasárnap
- 9-33/34. vasárnap
- Évfőző idő

Nyári idő

- Magyarbótti idő
- 1-6. vasárnap
- 8-7. vasárnap
- Húsvét
- Húsvét vasárnap
- 2-8. vasárnap

Őszi idő

- Szent háromnap
- Húsvét
- Húsvét vasárnap
- 2-8. vasárnap
- 9-33/34. vasárnap
- Évfőző idő

Téli idő

- Hamvazószerda
- Gyertyaszentelő Boldogasszony
- Urunk megkeresztelkedése
- Urunk megjelenése
- Szűz Mária, Isten anyja
- Szent Család
- Karácsonyi idő
- Karácsony
- 1-3. vasárnap
- 1-4. vasárnap
- 9-33/34. vasárnap
- Évfőző idő

Fejlesztési napok

- Urunk mennybemenetele
- Pünkösöd
- Szentháromság
- Úrnapja
- Jézus szent szíve
- Urunk színeváltozása
- A szent kereszt felmagasztalása
- Krisztus Király

I.1.

AZ ADVENTI IDŐ

Az egyházi liturgikus év kezdete a karácsonyi ünnepkör első részeként az adventi idő (lat. *tempus adventus*). Az advent szó a latin *adventus Domini* kifejezésből eredően az Úr eljövetelét jelenti. Ebben az időszakban a Messiás születésnapjára (karácsonyra) készülő egyház egyrészt a Názáreti Jézus első eljövetelét megelőző messiásvárás korszakát idézi emlékeztetőbe. Másrészt tudatosítja, hogy minden keresztény a második adventben él: a Messiás második eljövetelére, arra a titokzatos eseményre várakozik, amely Jézus feltámadásával már megkezdődött, és teljes dicsőségében majd halálunkkor, illetve a történelem végén fog megnyilvánulni.

A Krisztus eljövetelének várását jelentő adventi időszak ünneplésének eredetét nem tudjuk pontosan megállapítani, mert a különféle keresztény közösségek egymástól eltérően értelmezték ezt a várakozást. Volt, ahol az adventet nem karácsony ünnepének előkészítőjeként, hanem a keresztségre jelentkezők felkészülési idejeként ünnepelték. A 4. században rögzítették Krisztus születésnapjának időpontját, és ekkor vált a december 25-ét megelőző négy vasárnapot és a köztük lévő köznapokat felölelő időszakasz a karácsonyra való felkészülés idejévé. • Adventben a liturgikus öltözékek és kellékek színe (az ünnepek vagy különleges alkalmak kivételével) a bűnbánatra utaló viola (lila).

Az adventi idő vasárnapjainak evangéliumai bemutatják a várakozásokban élő Messiást.

Az „A” évben advent 1. vasárnapjának evangéliumi részlete (Mt 24,37–44) a másodszor is eljövő Messiásra irányítja a hívők figyelmét, és arra inti őket, hogy virrasztva, felkészülten várják ezt az eljövetelt. • A 2. adventi vasárnap evangéliuma (Mt 3,1–12) továbbra is Krisztus második eljövetelét tartja szem előtt: arra buzdítja a hívők közösségét, hogy megtéréssel, Isten felé forduló életvitellel készüljön az irgalmas ítéletet gyakorló Messiás második eljövetelére. • A 3. adventi vasárnap, amelyet szentmiséjének kezdőéneke alapján Örvendezés (lat. *Gaudete*) vasárnapjának nevezünk, a Messiás első eljövetelének végső szakaszát idézi fel. Az evangéliumi részlet (Mt 11,2–11) azokat a jellemzőket mutatja be, amelyek alapján az érkező Messiást fel lehet ismerni. Ennek az ünnepnek alaphangulatát a szabadító isteni Messiás közeledése miatt érzett öröm adja meg, s ezért e napon a liturgiában a bűnbánati előkészületet szimbolizáló violaszínt a reményt jelképező rózsaszín váltja fel. • A 4. adventi vasárnap evangéliuma (Mt 1,18–24) is az első advent végét tartja szem előtt, s emlékezteti a hívőket: az érkező Messiás olyan titokzatos személy, akit Izajás próféta Emmánuelnek, azaz velünk lévő Istennek nevezett.

Közép-Európában már a középkortól kezdődően szokásba jött, hogy az adventi hajnalokon úgynevezett roráté-misést tartottak, amely az Izajás prófétától idézett „Harmatozzatok, egek, felülről” (Iz 45,8) imádság latin fordítása (*Rorate coeli de super*) alapján kapta a nevét.

Az adventi időhöz paraliturgikus cselekmények és népszokások is kapcsolódnak. A görög *para* (mellett) határozószó és a liturgia szavak összekapcsolódásából származó paraliturgikus kifejezés olyan népi áhítatgyakorlatot jelent, amely nem tartozik a hivatalos liturgiához, de összhangban van az egyház istentiszteletet szabályozó törvényeivel és a liturgikus időszakokkal. Az adventi idő főbb paraliturgikus gyakorlatai és népszokásai a következők: a böjt, a mikulásolás, a lucabúza ültetése, a szálláskeresés, a kántálás (adventölés), valamint az adventi koszorú és adventi naptár készítése.

A böjt (gör. *nészteia*, lat. *ieiunium*) gyakorlatában az ember időlegesen és részlegesen lemond olyan értékekről (többnyire ételről és italról), amelyek földi létének fönntartásához szükségesek. Teszi ezt azzal a céllal, hogy figyelmét könnyebben tudja Istenre összpontosítani, vagy bűnbánata jeleként, hogy fel tudjon készülni az Istennel való találkozásra. A büntelen Názáreti Jézus az evangéliumok szerint 40 napig böjtölt a pusztában, hogy teljesen a mennyei Atya jelenlétebe illeszthesse életét, s felkészülhessen az Atya akaratának végrehajtására. A keresztények kezdetben hetente háromszor, majd kétszer böjtöltek, s így készültek a vasárnapra, a föltámadt Krisztussal való találkozás ünnepére. A 8. századból van adatunk arra, hogy karácsony ünnepére készülve 40 napos böjtöt tartottak.

A mikulásolás vagy a gyermekek mikulási megajándékozásának szokása Nagy Szent Miklós emléknapjához (dec. 6.) fűződik. Miklós a 4. századi Múra (Kis-Ázsia) városának püspöke volt. Nagy-lelkűségét és jótékonyágát legendák örökítették meg. Az egyház meggyőződéssel vallotta, hogy a szent életű püspök csak annak a Jézusnak erejében tűnhetett ki jótékonykodásával, akinek születésnapjára adventben készülődik. Ezért azokban az európai országokban, ahol a szokás elterjedt, Mikulás napját karácsony elővételezésének tekintették, miközben tudatosították: nagylelkű szeretettel jótékonykodni csak annak a Jézusnak erejében lehet, akivel a mennyei Atya karácsonykor ajándékozta meg az emberiséget.

A szicíliai Szent Lúcia vértanú († 304) december 13-i emléknepjéhez fűződik a lucabúza ültetésének szokása. A Luca napjától kezdődően csíráztatott gabona a Föld északi féltekéjén a téli napforduló idejére (karácsonyra) hajt ki, és a keresztények számára annak a Messiásnak a jelképe, aki születésével megújítja az emberiség életét.

A szálláskeresés középkori eredetű drámajáték, amely a Betlehembe érkező József és a gyermekét váró Mária fáradozásait eleveníti föl. A szálláskeresés 20. századi változata a szentcsaládjárás vagy szentcsaládkilenced: a szálláskereső Szent Család tiszteletére kilenc család összeáll, hogy december 15-től karácsony estéig naponta szállást adjanak a Szent Családot ábrázoló képnek.

Az eredetét illetően a 16. századra visszanyúló kántálás nem más, mint ünnepi időszakokban csoportosan házról házra járva elismételt ének, melynek során az ünnep gondolatkörét felidéző énekhez jókívánságok, gyakran köszöntők csatlakoznak. Mivel az adventi időszakban Krisztus várása és születése áll a középpontban, ezt a kántálást adventölésnek is nevezik.

Az adventi koszorú készítésének szokását 1840 körül egy német evangélikus lelkész vezette be: imatermében felfüggesztett egy székérkereket, s ezen minden nap egy gyertyával többet gyújtott meg. Később a kereket köréje font fenyőgallyakkal koszorúvá alakították. A 20. század első felében katolikus közösségekben is elterjedt a négy gyertyával díszített adventi koszorú készítésének és megáldásának, illetve a gyertyagyújtásnak a szokása.

Az adventi naptár kitalálója egy német édesanya volt az 1900-as évek elején. Az ötletet kisfia adta, aki gyakorta megkérdezte tőle, hogy még hány nap van karácsonyig. Az anyuka a türelmetlen gyermek számára papírból 24 darab kétszárnyú ablakot készített, amelyek mindegyike cukorkát rejtett. A kisfiú minden nap kinyithatott egy cukorkát rejtő ablakot, s így napról napra érezte, hogy már egyre kevesebbet kell aludnia a „Jézuska érkezéséig”.

I.1.1 Advent első vasárnapja

Az ószövetségi szentírási rész a Messiást váró zsidó nép reményeinek egyik tanújele, amelyet Izajás próféta mutat be, aki a Kr. e. 8. században élt Jeruzsálemben. • Az újszövetségi idézet Máté evangéliumából való, amelynek szerkesztője szóbeli és írásos forrásokra támaszkodva 80 és 90 között állította össze a művet. A részletben az apokaliptikus (rejtett dolgokat feltáró) irodalom nyelvezetét használó Messiás Jézus saját második eljövételéről beszél.

Az első adventi vasárnap a bibliai szemelvények tükrében

a) A messiási béke korszaka (Iz 2,1–5)

2 ¹ *Az ige, melyet látomásban kapott Izajás, Ámosz fia, Júdáról és Jeruzsálemről.* ² *Ez történik majd az utolsó napokban: szilárdan áll az Úr házának hegye a hegyek tetején, kiemelkedik a halmok közül; és özőnlenek hozzá mind a nemzetek.* ³ *Odamegy számos nép, és így szólnak: „Jöjjetek, menjünk fel az Úr hegyére, Jákob Istenének házához! Hadd tanítson minket útjaira, hogy az ő ösvényein járjunk!” Mert*

Sionról jön a tanítás, és az Úr igéje Jeruzsálemből. ⁴ *Ítéletet tart majd a nemzetek között, és megfenyít számos népet; ők pedig kardjaikat ekevasakká kovácsolják, és lándzsáikat szőlőmetsző késekké. Nemzet nemzet ellen kardot nem emel, és nem tanulnak többé hadviselést.* ⁵ *Jákob háza, jöjjetek, járjunk az Úr világosságában!*

A fontosabb kifejezések magyarázata:

az ige: az ige (héb. *debar*; gör. *logosz*) kifejezés jelentése: szó, beszéd, tanítás stb. Ebben az esetben azt az isteni kinyilatkoztatást jelenti, amelyet a próféta látomásban kapott.

Izajás, Ámosz fia: Izajás vagy Ézsaiás (héb. *Jesaja*) az egyik legnagyobb zsidó próféta. A júdai Uzija király halálának évében (Kr. e. 740 körül) kezdte meg tevékenységét Jeruzsálemben.

Júdáról és Jeruzsálemről: az egységes Izraeli Királyság Kr. e. 1012 körül jött létre Saul uralkodása idején, de erős birodalomná csak a Júda törzséből származó Dávid király alatt lett Kr. e. 1000 körül. Dávid Hebron helyett Jeruzsálemet tette meg országa fővárosává. A Dávidot követő Salamon a Kr. e. 10. század folyamán itt építtette fel az ókori Izrael vallási központját, a templomot. Az ő halála után az ország Kr. e. 932-931 körül két részre szakadt: tíz izraelita törzs északon Szíchem (majd Szamaria) fővárossal létrehozta az Izraeli Királyságot, a Júda és Benjamin törzséhez tartozó izraeliták pedig délen megalapították a Júda Királyságot, amelynek Jeruzsálem maradt a fővárosa. Amikor az izraeli király (I. Jeroboám) észrevette, hogy alattvalói közül sokan Jeruzsálembe járnak imádkozni, hűségük megnyerése érdekében pogány szentélyeket hozatott létre, és aranyborjúkat állíttatott fel imádás céljából. Júda első királya (Roboám) sem volt különb: eleinte hű maradt az egyetlen, igaz Istenhez, de egy idő után eltávolodott tőle, és a pogány áldozati helyeket is megtúrta az országban. A két királyságnak, amelyben állandósultak a pogány szokások és az egymás elleni háborúk, időnként különféle közel-keleti népcsoportokkal is meg kellett küzdenie. – Izajás próféta ilyen történelmi helyzetben fogalmazta meg jövődölését Jeruzsálem városában. Bár kifejezetten csak Júdát említi, üzenetének címzettjei nem csupán a Júdában élő zsidók, hanem valamennyi izraelita, azaz jövődölése egész Izrael jövőjét érinti.

az utolsó napokban: az utolsó napok, a végső idő vagy az Úr napja kifejezés a prófétai jövődölésekben általában nem a világmindenség vagy a történelem végét jelenti, hanem azt az

emberileg előre nem látható időpontot, amikor Isten beavatkozik a történelembe, kezdi megvalósítani országát, amely a bűnösöknek büntetést, a hűségeseeknek üdvösséget hoz.

szilárdan áll az Úr házának hegye: az Úr, azaz Isten házának hegye Jeruzsálem délkeleti dombja, Sion, amelyre Salamon király a jeruzsálemi templomot építtette.

özönlenek hozzá mind a nemzetek: a próféta ezzel a képpel fejezi ki azt a meggyőződését, hogy a végső időben mindenki számára nyilvánvalóvá válik: a zsidó egyistenhit magasabb rendű, mint a pogányok több istenbe vetett hite.

Jákob Istenének házához: Jákob pátriárka Ábrahám (Kr. e. 2000 körül) unokája és a fiáról elnevezett tizenkét zsidó törzs ősatya, aki a hagyomány szerint Istentől kapta az Izrael nevet (vö. Ter 32,29). Jákob Istene az egyetlen igaz Isten, akit az izraeliták az Elohim vagy Jahve (Úr) névvel illeltek. Az Ő háza a salomoni templom.

ítéletet tart majd a nemzetek között: ez az ítélet nem kegyetlen pusztítás, hanem szembesítés. Isten ugyanis nem a bűnös halálát akarja, hanem azt, hogy megtérjen útjáról, és éljen (vö. Ez 18,23). Ő úgy ítél, hogy „világossága”, tanítása által szembesíti a bűn sötétségében élő embert saját gonoszságával (vö. Jn 3,19–21). Így a bűnös ember végső fokon önmagát ítéli meg, és lehetősége nyílik arra, hogy a helyes utat válassza.

kardjaikat ekevasakká kovácsolják...: a próféta mesébe illő képekkel szimbolizálja az isteni ítélet által létrehozott lelki béke állapotát, amelyben az emberek kiengesztelődnek Teremtőjükkel és egymással.

Jákob háza, jöjjetek, járjunk az Úr világosságában: az eljövendő lelki békesség távlatában Izajás arra szólítja a Jákob utódaiból való népet, hogy már a jelenben igyekezzen az Isten útmutatása szerint élni.

b) Az Emberfia eljövetele (Mt 24,37–44)

24 ³⁷ Mert mint Noé napjai, olyan lesz az Emberfiának eljövetele is. ³⁸ Mert amint a vízözön előtti napokban csak ettek és ittak, nőültek és férjhez mentek, egészen addig a napig, amelyen Noé bement a bárkába, ³⁹ és nem is gondoltak rá, amíg el nem jött a vízözön és el nem ragadta mindnyájukat: így lesz az Emberfia eljövetele is. ⁴⁰ Ha akkor ketten a szántóföldön lesznek, az egyiket fölveszik, a másikat

otthagyják. ⁴¹ S ha két asszony örül malommal, az egyiket fölveszik, a másikat otthagyják. ⁴² Legyetek tehát éberek, mert nem tudjátok, mely napon jön el Uratok. ⁴³ Azt pedig értsétek meg, hogy ha tudná a házigazda, melyik órváltáskor jön a tolvaj, ébren volna és nem engedné betörni a házába. ⁴⁴ Legyetek tehát készen ti is, mert amelyik órában nem gondoljátok, eljön az Emberfia.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

mint Noé napjai: Noé személyét a Biblia a vízözönről szóló elbeszélés hőseként állítja elénk (vö. Ter 6,5–9,19). A bibliai leírás szerint az emberi gonoszság elhatalmasodott a földön, s ezért Isten elhatározta, hogy özönvízzel fogja elpusztítani bűnös teremtményeit. Az emberek, akik nem törődtek Istennel, élték a maguk életét, s nem is gondoltak a kilátásban lévő katasztrófára. A vízözönből csak az Istenre figyelő Noé pátriárka és családja menekült meg. A vízözönről szóló elbeszélés történeti alapja valószínűleg azoknak a mezopotámiai nagy áradásoknak egyike, amelyeknek emlékét nem csupán a zsidó, hanem más ókori (akkád, sumér, asszír-babilóniai stb.) népek hagyományai is megőrizték.

nem is gondoltak rá, amíg el nem jött a vízözön: a történeti Jézus utalt arra, hogy az Emberfia eljövetele közeli esemény: halálát követően a tanítványok nem járják be Izrael városait, amíg el nem jön az Emberfia (vö. Mt 10,23; 16,28; 26,64). Ugyanakkor azt is jelezte, hogy eljövetele ugyanolyan váratlan, kiszámíthatatlan módon következik be, mint az özönvíz. Ezzel arra

figyelmeztette kortársait, hogy ne viselkedjenek úgy, mint a vízözönt megelőző nemzedék, amely felelőtlenül, a közelgő veszéllyel nem törődve, Istenre nem figyelve élte életét.

így lesz az Emberfia eljövetele is: az Emberfia az ószövetségi Bibliában emberhez hasonló titokzatos égi lény, akinek Isten királyságot ad (vö. Dán 7). – A történeti Jézus azonosította magát ezzel az égi lényel, s azt ígérte, hogy halála után hatalommal és dicsőséggel Emberfiaként tér majd vissza az ég felhőiben (vö. Mt 24,30). Az eljövétel ítéletet jelent minden ember számára, mert a mennyei Atya az ítéletet az Emberfiára bízta (vö. Jn 5,22.27), aki irgalmasan ítél: a megroppant nádszálat nem töri össze, a pislákoló mécsbelet nem oltja el (vö. Mt 12, 18–21; Lk 19,10; Jn 3,18).

ha akkor ketten a szántóföldön lesznek, az egyiket fölveszik, a másikat otthagyják...: ezek a szavak nem azt jelentik, hogy a megítélt emberek fele megmenekül, a másik fele pedig elpusztul, hanem arra utalnak, hogy az Emberfia szétválasztó ítéletet fog gyakorolni. Jézus ezt állítja: mint ahogyan a vízözön is elválasztotta egymástól a Noé és családja által képviselt hűségeseket az Istennel nem törődő emberektől, az Emberfia ítélete is elválasztja a hozzá hűségeseket azoktól, akik megtagadják őt. A „fölveszik” és „otthagyják” kifejezések ezt jelentik: „fölvétetnek a hűségesek közé”, illetve nem vétetnek föl azok közé, akik tanúságot tesznek az Emberfia által hozott Isten országáról.

legyetek tehát készen ti is, mert amelyik órában nem gondoljátok, eljön az Emberfia: bár az Emberfia közeli eljövetele biztos, érkezésének időpontja kiszámíthatatlan (vö. Mt 24,42; 25,13). Ezért a történeti Jézus arra buzdítja tanítványait, hogy útmutatását követő életükkel tanúsítsák, készülnek a vele való találkozásra.

Az ünnep szentírási szövegeinek mondanivalója

Az Izajás prófétától vett idézet azt tanúsítja, hogy a Messiás várásának évszázadaiban sok vallásos izraelitában elevenen élt a remény: a jeruzsálemi templomban „lakozó” Isten egyszer majd beavatkozik a történelem eseményeibe, s megteremti az egyetemes béke feltételét, amit a hozzá hűtlen és egymással viszálykodó emberek saját erejükben nem lennének képesek megvalósítani. • A keresztény tanítás szerint ez a jövődőlés az első század elején a Názáreti Jézusban valóra vált. Ő isteni természetű lényként, Isten Igéjeként emberré lett, s nem a fegyverek erejével, hanem önfeláldozó életével és tanításával tette lehetővé az Istennel való kiengesztelődést, valamint az egyetemes békét mindazok számára, akik elfogadják személyét és útmutatását. Az egyház azért idézi fel a kiengesztelődést megteremtő Messiás várásának idejét, hogy emlékeztessen: az első adventben élő emberek reménye már beteljesedett, mert Isten valóban elküldte a világba békességet teremtő Igéjét, akinek születése napját karácsonykor ünnepeljük.

A Máté evangéliumából származó részletben Jézus nem a történelmet lezáró utolsó ítéletről, hanem második eljövételéről beszél. Amikor kilátásba helyezi, hogy az Emberfia az ég felhőin jön el hatalommal és dicsőséggel (vö. Mt 24,30), az apokaliptikus irodalom nyelvezetét használja, amely az emberi lelkekben végbemenő nagy átalakulásokat a természeti tünemények, a katasztrófák vagy a háborúk okozta nagy változások horderejéhez hasonlítja. Nem égi tüneményeket, új vízözönt vagy háborút hirdet meg, hanem azt állítja: az ő halála olyan gyökeres fordulatot hoz az emberi lelkek világában, mint amilyen változást hoznak a természeti katasztrófák a túlélők életében. Ez a halál ugyanis minden ember számára lehetőséget nyújt a bűn fogságából való szabadulásra és Isten barátságának újbóli elnyerésére. • A kereszténység meggyőződéssel vallja, hogy az önmagát Emberfiának nevező történeti Jézus szavai az ő sorsában teljesültek be: föltámadásában ugyanis megkezdődött második

eljövele, amelyet az emberek nem a fizikai világ rendkívüli kozmikus jelenségeinek kíséretében, hanem a lélek csendjében tapasztalhattak meg. Lelkiismeretében minden nemzedék és minden ember találkozhatott a vízözön váratlanságával érkező, szétválasztó ítéletet gyakorló Krisztussal. Azok az emberek, akik éberén várták az Emberfia második eljövételét, azaz elfogadták tőle a jó cselekedetekre és a hatékony bűnbánatra képesítő hit ajándékát, elkülönültek azoktól, akik nemtörődomségből elutasították ezt az adományt. Advent első vasárnapjának liturgiája azért idézi fel ezt a jézusi beszédet, hogy emlékeztesse a hívőt: élete folyamán őt is minden alkalommal váratlanul látogatja majd meg az Emberfia, ezért Isten útmutatását követő élettel készüljön minden ilyen találkozásra, hogy a szétválasztó ítélet bármely órájában Noéhoz és családjához hasonlóan „megmenekülhessen”.

Hálásan és Istenre figyelve készülj karácsonyra!

Az ószövetségi olvasmány hallgatása vagy olvasása közben gondolj vissza az első advent évszázadaira, és karácsonyi előkészületként adj hálát a mennyei Atyának azért, hogy a Messiásnak bizonyuló Jézus elküldésével beteljesítette a régi próféták reményét.

Az evangéliumi részlet üzenetén elgondolkodva tudatosítsd magadban, hogy a Messiás második eljövele már megkezdődött, s így életed bármelyik pillanatában váratlanul meglátogathatja lelkedet az ítélő Emberfia, aki majd szembesít azzal a kérdéssel, hogy hűséges vagy-e hozzá, vagy sem. Noé lelkületével, Isten útmutatását követő élettel készülj váratlan látogatásaira, hogy a szétválasztó ítéletben te is azok közé tartozhass, akik „felvétetnek” a hűségesek közé!

I.1.2 Advent második vasárnapja

Az ószövetségi Szentírásból vett idézet első része Izajás prófétától származik, aki a Jeruzsálemet fenyegető (Kr. e. 701-ben bekövetkező) asszír támadás előtt villantotta fel az eljövendő eszményi király alakját és a szabadulás lehetőségét. A jövendölés második részét a zsidók babiloni fogságát követő időszakban (Kr. e. 538 után) fogalmazták meg Izajás szellemében.

• Keresztelő János beszéde, amelyben felkészíti hallgatóit a Messiás eljövételére, a Máté evangélista nevéhez fűződő keresztény iratban olvasható.

A második adventi vasárnap a bibliai szemelvények tükrében

a) A Messiás békét hoz a földre (Iz 11,1–10)

11 ¹ Vessző kél majd Jessze törzséből, és hajtás sarjad gyökereiből. ² Rajta nyugszik az Úr Lelke: a bölcsesség és az értelem Lelke, a tanács és az erősség Lelke, a tudásnak és az Úr félelmének Lelke; ³ és kedve telik az Úr félelmében. Nem aszerint ítél majd, amit a szem lát, és nem aszerint dönt, amit a fül hall, ⁴ hanem igazságosan ítéli majd a gyengéket, és méltányosan dönt a föld szegényeinek érdekében; megveri a földet szája vesszejével, és ajkának lehelletével megöli az istentelent. ⁵ Igazságosság lesz derekának öve, és a bűség csípőjének kötője. ⁶ Akkor majd a farkas a báránnal lakik, és a párduc a gödölyével

heverészik; borjú és oroszlánköllyök együtt bíznak, és kisgyermek terelgeti őket. ⁷ Tehén és medve együtt legelnek, együtt heverésznek kölykeik, és az oroszlán szalmát eszik, mint a tehén. ⁸ A csecsemő a vipera fészkenél játszik, s az áspiskágyó üregébe dugja kezét az anyatejtől elválasztott gyermek. ⁹ Nem ártanak és nem pusztítanak sehol szent hegyemen, mert tele lesz a föld az Úr ismeretével, mint ahogy a vizek betöltik a tengert. ¹⁰ Ez történik majd azon a napon: Jessze sarja a népek zászlajaként áll, őt keresik a nemzettek, és lakóhelye dicsőséges lesz.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

vessző kél majd Jessze törzséből, és hajtás sarjad gyökereiből: Izáj (a görög *Iesszai* megnevezésből eredően: Jessze) a zsidók egyik legnagyobb királyának, Dávidnak (Kr. e. 10. sz.) apja, így a dávidi uralkodóház ősatya. A törzsök a dávidi utódokból álló és hanyatlóban lévő királyi házat jelenti. A próféta azt a sejtését fogalmazza meg, hogy Isten a királyi ház egyes tagjainak méltatlansága ellenére is hű marad ígéretéhez, amely szerint Dávid királyságát megerősíti, és trónját örökre megszilárdítja (vö. 2Sám 7,16). A szövegből kiviláglik, hogy a királyságot megszilárdító sarj „Fölkent” személy, azaz Messiás, akinek eljövételével valami új kezdődik, miként a kivágott vagy kipusztult fa törzséből fakadó hajtásban is megújul a fa élete.

rajta nyugszik az Úr Lelke: az Úr Lelke isteni erő, amelyet a zsidó felfogás szerint választott személyek (bírák, királyok, próféták) kapnak meg különleges feladataik végrehajtására. Az Úristen Lelke nemcsak leszáll a Messiásra, hanem „rajta nyugszik”: az eljövendő királyi sarj tehát nemcsak időlegesen, hanem maradandó módon kapja meg Isten Lelkének minden adományát.

nem aszerint ítél majd, amit a szem lát...: az eljövendő Messiás nem látszat vagy szóbeszéd alapján, hanem igazságosan ítéli meg a gyengéket: olyan pártatlanul és méltányosan viszonyul hozzájuk, miként a szent Isten.

megveri a földet szája vesszejével: az eljövendő király nem fegyverrel, hanem szája vesszejével (igéjének jogarával, tanításának királyi pálcájával) gyakorolja majd hatalmát.

igazságosság lesz derekának öve, és a hűség csípőjének kötője: Isten lelkülete, illetve az igazságosság és a hűség olyan állandó jellemzője lesz az eljövendő uralkodónak, mint ahogy a korabeli öltözéknek is állandó része volt a felsőruházat alatt viselt öv.

akkor majd a farkas a bárányal lakik...: a próféta nem arra gondol, hogy megváltozik a természet rendje, hanem az élőlények békés egymás mellett élésének idilli képével szimbolizálja azt a paradicsomi boldogsághoz hasonló állapotot, amelyet az eljövendő Messiás a lelkek birodalmában megteremt.

nem ártanak és nem pusztítanak sehol szent hegyemen...: az emberi lelkek megújult birodalmának középpontja újra a Sion hegyén épült Jeruzsálem lesz.

tele lesz a föld az Úr ismeretével: az Úr ismerete nem más, mint az igaz Istenhez való ragaszkodás és a neki adott tisztelet, amelyet az a dávidi sarj tesz lehetővé, akinek köszönhetően az egész emberiség részesülhet az üdvösségből.

b) Elközelgett az Isten országa (Mt 3,1–12)

3 ¹ Azokban a napokban eljött Keresztelő János, és hirdette Júdea pusztájában: ² »Térjete meg, mert elközelgett a mennyek országa.« ³ Ő az, akiről Izajás próféta beszél: »A pusztában kiáltónak szava: 'Készítsétek az Úr útját, tegyétek egyenessé ösvényeit!'.
⁴ Jánosnak teveszőrből volt az öltözete és bőrvön a csipője körül, az étele pedig sáska volt és vadméz. ⁵ Akkor kiment hozzá Jeruzsálem, az egész Júdea és a Jordán egész környéke. ⁶ Megkeresztelte őket a Jordán folyóban, és megvallották bűneiket. ⁷ Amikor pedig látta, hogy a farizeusok és a szadduceusok közül sokan jönnek, hogy felvegyék a keresztséget, ezt mondta nekik: »Viperák fajzata! Ki tanította titeket mene-

külni a jövendő haragtól? ⁸ Teremjétek hát a megtérés méltó gyümölcsét. ⁹ És ne gondoljátok, hogy azt mondhatjátok magatokban: 'Abrahám a mi atyánk'. Mert mondom nektek, hogy ezekből a kövekből is képes az Isten fiakat támasztani Abrahámnak. ¹⁰ A fejsze már a fák gyökerén van. Minden fát ugyanis, amely nem terem jó gyümölcsöt, kivágnak és tűzre vetnek. ¹¹ Én vízzel kereszteltek titeket a megtérésre, de aki utánam jön, erősebb nálam: a saruit sem vagyok méltó hordozni. Ő Szentlélekkel és tűzzel fog megkeresztelni titeket. ¹² Szórolápátja a kezében van már, és meg fogja tisztítani szérűjét: összegyűjti búzáját a magtárba, a pelyvát pedig olthatatlan tűzzel elégeti.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Keresztelő János: az Ószövetség utolsó nagy prófétája, a Messiásnak bizonyuló Názáreti Jézus rokona és előfutára az első század elején.

Júdea pusztájában: Júdea Palesztina zsidók lakta részének hellén és római elnevezése.

térjete meg, mert elközelgett a mennyek országa: a mennyek országa vagy Isten országa (királyi uralma) az a titokzatos lelki birodalom, amelyben az emberek hatékony bűnbánatot tudnak tartani, képesek magukat alávetni Isten akaratának, és reménykedhetnek a halál utáni boldog életben. Ennek az országnak várásában élt Keresztelő János, aki arra szólítja fel kortársait, hogy bűnbánattal, erkölcsi életük jobbításával készüljenek az ország fogadására.

ő az, akiről Izajás próféta beszél: a Kr. e. 6. században élő ismeretlen próféta (Második Izajás) beszél egy hírnökről, aki Kr. e. 538-ban – a babiloni száműzetés véget érésekor – arra szólítja fel a hazatérésre készülő honfitársait, hogy készítsenek utat a szír–arab pusztában az Úr számára. Feltételezi ugyanis, hogy maga az Úr fogja visszavezetni népét Babilonból Jeruzsálembe, mint ahogy az Egyiptomból való szabadulás idején is Ő vezette népét a pusztán keresztül. Az evangélista ehhez a hírnökhöz hasonlítja Keresztelő Jánost. Az Úr útjának egyengetése Második Izajásnál nem más, mint a megtérés, a szívek felkészítése az Úristennel való találkozásra, aki eljön, hogy Babilonból visszavezesse hazájukba a száműzöttek seregét. Keresztelő János is megtérésre buzdít: arra szólítja fel honfitársait, hogy lélekben, erkölcsileg készüljenek fel a Messiással való találkozásra.

Jánosnak teveszőrből volt az öltözte...: az öltözet és a pusztában elérhető szegényes táplálék említése Keresztelő János egyszerű, aszketikus életvitelére utal.

megkeresztelte őket a Jordán folyóban...: a János által kiszolgáltatót és bűnbánattal összekapcsolt keresztség a megtérés és a bűnbocsánat elnyerésének vágyát kifejező szimbolikus cselekedet. A szövegből kiderül, hogy nem eredményezett olyan hatékony lelki tisztulást, mint amilyet a Messiás nyújt majd követőinek.

a farizeusok és a szadduceusok: a héber *perusim* (elkülönültek) szóról elnevezett farizeusok és a szadduceusok, akik a Salamon által épített templom első főpapjáról, Szádokról (az Igazról) kapták nevüket, Jézus korában két vallási irányzatot alkottak, amelyek gyakran összetűztek egymással politikai és vallási kérdésekben. A farizeusok (vagy elkülönültek) azt hirdették, hogy feltétlenül ragaszkodni kell a Tórához (a mózesi könyvek törvényeihez) és a szóbeli hagyományhoz. A szadduceusok (igazak) is elfogadták a Tórát, de elutasították a kiegészítő hagyományokat és magyarázatokat. Ezért például nem hittek a holtak feltámadásában sem, mert úgy vélték, a mózesi könyvek erre nem utalnak. Mindkét irányzat tagjait jellemezte a külsőségeket túlzottan hangsúlyozó, felszínes, olykor képmutató vallásosság.

viperák fajzata: a kifejezéssel a Keresztelő azokat a hallgatóit ostromozza, akik abban a hamis tudatban éltek, hogy a többi ember fölött állnak, mert vallási szempontból csak ők a tiszták és igazak.

aki utánam jön, erősebb nálam: a próféta után fellépő „erősebb” személy az a Messiás, akit a zsidók gyakorta csak az „eljövendő” néven emlegettek. Amikor a köztisztelőben álló Keresztelő kijelenti, hogy ő még arra a rabszolgai feladatra sem méltó, hogy az „eljövendő” saruit hordozza, azt hirdeti: a Messiás méltóságban messze felülmúlja őt.

ő Szentlélekkel és tűzzel fog megkeresztelni titeket: a Szentlélek az Ursten élő és éltető Lelke, akinek eljövételét a próféták a messiási időkre ígérték (vö. Iz 44,3; Jo 3,1–2). A tűz az ítélet és a pusztítás szimbóluma. Annak a keresztségnek, amelyet majd a Messiás szolgáltat ki, kettős hatása lesz: egyrészt erkölcsi szempontból új életet ad a Szentlélek által, másrészt elítéli és megsemmisíti az ember bűnös énjét. Erre a megsemmisítésre utal a tűz jelképe.

szórólapátja a kezében van már: a szórólapát az ókori Palesztinában használatos aratási-cséplési eszköz: a kalászból kiszabadított pelyvát (hártyával borított) gabonaszemeket nem túl erős szélben a magasba szórták, s miközben a gabonaszemek visszahullottak a földre, a szemeknél könnyebb pelyvát a szél kissé távolabbra fújta.

összegyűjti búzáját a magtárba, a pelyvát pedig olthatatlan tűzzel elégeti: a búza azokat az embereket jelenti, akik elfogadják a Messiás által hozott mennyek országát, az elégetésre ítélt pelyvát pedig azokra utal, akik könnyelmű, bűnös életvitelükkel kizárják magukat az országból.

Az ünnep szentírási szövegeinek mondanivalója

Az izajási jövendölés, amely a Kr. e. 8. és 6. században fogalmazódott meg, Dávid házából származó személyként tünteti fel az eljövendő királyi Messiást, és paradicsomi állapotokra emlékeztető szimbólumokkal mutatja be azt a békés és boldog világot, amelyet az eljövendő király a tanítását elfogadó lelkek birodalmában létrehoz. • A kereszténység meggyőződéssel vallja, hogy a prófétai jövendölés a Názáreti Jézus életművében vált valóra. Ő az izraelita jog szerint Dávid uralkodóházából származott, irgalmas ítéletével (az emberi bűnök következményeit vállaló és eltörlő kereszthalálával) megszüntette a bűn hatalmát, hogy mindazok számára, akik elfogadják tanítását, lehetővé tegye annak a világnak elérését, amelyet a próféta mesébe illő képekkel mutat be a szimbólumok nyelvén. Advent második vasárnapján az egyház azért emlékeztet a Paradicsomkert szépségét, békéjét és boldogságát felidéző prófétai

látomásra, hogy hálát adjon a mennyei Atyának, aki az első advent végén Jézus elküldésével valóra váltotta a próféták álmát.

A Keresztelő János igehirdetéséből vett idézetben a Messiás előfutára bejelenti, hogy már közel van az ember üdvösségét biztosító mennyek országa. Prédikációjában, amelyben a prófétai fenyegetés eszközével is él, az Úr útjának egyengetésére szólítja fel kortársait. Az Úr útjának egyengetése átvitt értelemben nem más, mint a megtérés, a szívek felkészítése a mennyek országát elhozó és a bűn fogságából megszabadító Messiással való találkozásra. • A történeti Jézus már Keresztelő János földi élete folyamán kinyilvánította, hogy ő az „eljövendő” (vö. Lk 7,19–23), s egyértelműen kijelentette azt is, hogy a mennyek országa benne és általa elérkezett a földre (vö. Lk 17,20–21). Amikor az egyház liturgiája ezen az adventi vasárnapon szembesíti a hívőt Keresztelő János igehirdetésével, egyrészt köszönetet mond a mennyei Atyának a Jézus által hozott Isten országáért, másrészt azt tudatosítja, hogy az országba való belépés feltétele a megtérés, erkölcsi életünk Jézus tanításához való igazítása.

A mennyek országa ajándékára gondolva készülj karácsony ünnepére!

Izajás jövendölését hallgatva gondolj arra, hogy ha megbánod bűneidet, lélekben már te is abban a próféta által megálmodott szép világban élsz, amely a mennyország földi vetülete. Ezt a világot a Messiás Jézusnak köszönheted. Adj hálát neki ajándékáért!

Keresztelő János szavainak hallgatása közben fontold meg, hogy bűneidet újra és újra megbánva minden nap meg kell térned ahhoz, hogy a Messiás által ajándékozott ország polgárként egykor eljuthass az ország földöntúli kiteljesedésébe, amelyet mennyországnak nevezünk.

I.1.3 Advent harmadik vasárnapja

Az örvendezésre felszólító ószövetségi idézet szerzője egy olyan próféta, aki valószínűleg a Kr. e. 6. században, a zsidók babiloni száműzetésének időszakában élt, és Izajás szellemében jövendölt Izrael népének szabadulásáról és jövőjéről. • Az újszövetségi részlet, amelyben Jézus ószövetségi ígéretekre hivatkozva megerősíti, hogy ő a jövendölésekben szereplő Messiás, az első század harmadik harmadában összeállított Máté-evangéliumban olvasható.

A harmadik adventi vasárnap a bibliai szemelvények tükrében

a) Örvendjen a puszta (Iz 35,1–6.10)

35 ¹ Örvendjen a puszta és a kiaszott vidék, ujjongjon a sivatag, és viruljon, mint a lilium! ² Virulva viruljon és ujjongjon, ujjongva vigadjon! Övé lett a Libanon dicsősége, a Kármel és a Sárón fensége; meglátják ők az Úr dicsőségét, Istenünk fenségét. ³ Erősítések meg a lankadt kezeket, és a roskadozó térdeket szilárdítsátok meg! ⁴ Mondjátok a remegő szívűeknek: »Legyetek erősek, ne féljete! Íme, a ti Isteneitek! Eljön a bosszú, Isten megtorlása, ő jön el, és meg-

szabadít titeket.« ⁵ Akkor majd kinyílik a vakok szeme, és a süketek füle megnyílik. ⁶ Akkor majd ugrándozik a sánta, mint a szarvas, és ujjong a néma nyelve; mert vizsek fakadnak a pusztában, és patakok a sivatagban. [...] ¹⁰ Akiket az Úr kiváltott, visszatérnek, ujjongással jönnek a Sionra, és örök örvendezés lesz a fejük felett; vidámság és öröm tölti el őket, s elfut tőlük a bánat és a sóhaj.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

örvendjen a puszta és a kiaszott vidék: a puszta, amelynek felvirágzásáról a próféta az ókori Palesztina legszebb és legtermékenyebb tájegységeit felvillantó költői képekkel beszél, a Bibliában nem csupán földrajzi hely, hanem olyan lelkiállapot, amelyben a világ értékeitől „eltávolodó” ember megtapasztalhatja Isten jelenvalóságát. A próféta szóhasználatában a puszta annak a lelki és vallási sivárságnak megjelenítője, amely a történelmi események nyomán alakult ki az izraeliták életében, akiket ellenségeik megfosztottak a szabadság, az önrendelkezés, a vagyon stb. fontos értékeitől. Az északi királyságot Szamaria ostromakor (Kr. e. 722) az asszírok számolták fel, s lakóinak jelentős részét elhurcolták. Az Asszír Birodalomtól a Kr. e. 7. században elszakadó tartomány, az Újbabiloni Birodalom, illetve ennek Nabukodonozor nevű királya Kr. e. 597-ben a zsidók déli királyságának fővárosát, Jeruzsálemet foglalta el, s lakosainak nagy részét – elsősorban az előkelőségeket és a kézműveseket – a mezopotámiai Babilonba hurcoltatta. Egy újabb ostrom alkalmával (Kr. e. 587) Nabukodonozor elpusztította a jeruzsálemi templomot is, s folytatta a lakosok idegen földre hurcolását. Ezek az események elkésértették s kishitűvé tették Izrael fiait, akiknek vallási lelkülete és nemzeti öntudata olyan élet nélkülivé és örömtelenné vált, mint a kiaszott vidék pusztasága. Amikor a próféta a puszta kivirágzásáról, termékennyé válásáról beszél, s a fásult elkeseredésben élő zsidókat örvendezésre szólítja, azt ígéri, hogy rövidesen megtapasztalhatják a szabadító és boldogító Isten jelenvalóságát. Ujjongásra buzdító szavainak hátterében az a történelmi esemény húzódik meg, hogy Kürosz (latinosan: Círusz), az Újperzsa Birodalom alapítója Kr. e. 539-ben elfoglalta Babilon városát, megdöntötte az Újbabiloni Birodalmat, s a következő évben rendeletet adott ki, amelyben engedélyezte, hogy a babiloni száműzetésben élő zsidók visszatérhessenek hazájukba.

mevlátják űk az Űr dicsűsűgűt, Istenűnk fűsensűgűt: a lelki pusztaságban őrű, elkeseredett őrű reműnyűket vesztett izraeliták fogják „mevlátni”, hogy az őrű Isten nem hagyta el űket, hiszen megsegűtve népűt kinyilvűnűtja majd dicsűsűges hatalműt.

eljűn a bosszű, Isten megtorlűsa, ű jűn el, őrű megszűabadűt tűteket: Isten nem avatkozűk be kűzvetlenűl a tűrtűnelem eseműnyeibe, a vallűsos izraeliták megűs az Ő keze művűt lűtűk minden tűrtűnűsben. Bűr Isten nem bosszűűllű, a zsidűkat bűnűs műdon pusztűtű őrű leigűzű nepek bukűsűt (mely bűneik terműszetes kűvetkezműnye) a prűfűta isteni megtorlűsnek tekintű. Nyilvűnűvalű, hogy Kűrosz politikai megfontolűsokbűl engedte el Babilonbűl a zsidűkat. Műnthogy azonban az ember szabad cselekedeteihez is Isten adja meg a lehetűsűget, a prűfűta Istent nevezi szabadűtűnűk, illetve megmentűnűk.

akkor majd kinyűlűk a vakok szűme, őrű a sűketek fűle megnyűlűk...: a vakok őrű a sűketek azok, akik a szűműzetűs idűszakűban nem vettűk észre, hogy Teremtűjűk nem hagyta el űket, őrű nem hallottűk meg a prűfűtűk által tolműcsolt bűtorűtű isteni űzeneteket. A sűntűk a lelki bűnűltűsűgban szenvedűk, akik a szabadulűs utűn űj őrűre kapnak, s lelkesen űnneplik szabadűtű Istentűk. A nűműk azok, akik Babilonban nem tudtűk dicsűűtűni Istent, de kiszabadulva a fűgsűgbűl űjjongva dicsűrűk Megmentűjűket.

vűzek fakadnak a pusztűban...: a pusztűban fakadű vűzek őrű a sivatagot őrűntűzű patakok a lelki őrű a vallűsi űjjűűledűs szűmbűlűmai.

akűket az Űr kivűltott, visszűtűrűnek: a prűfűta Kűrosz intűzkedűs műgűűt Isten megmentű tevűkenysűgűt lűtűja, s ezeit mondja, hogy Izrael fiait az Űr vűltotta ki a fűgsűgbűl.

űjjongűssal jűnűnek a Sionra: a fűgsűgbűl szabadulűk Jeruzsűlembű vezetű űtűtű a prűfűtai lűto-műs űnnepűlyes zarűndoklatnak tűnteti fel.

őrűk őrűrvendűzűs lesz a fűjűk felett: a Jeruzsűlembű őrűkezűk boldogsűgűt a prűfűta a hazatűrűk fűjűt dűszűtű maradűndű „őrűrműkoszorű” szűmbűlűműval őrűzűkelteti.

b) Jűzus az irgalmas Messiűs (Mt 11,2–11)

11 ² Aműkor Jűnos a bűrtűnben Krisztűs tetteirűl ballott, elkűldte hozzűtű tanűtvűnyűit ³ őrű megkűrűdezte tűle: »Te vagy-e az Eljűvendű, vagy műst vűrűnk?« ⁴ Jűzus ezt vűlaszolta nekűk: »Menjetek, vigűtűk bűrűl Jűnosnak, amit ballotűk őrű lűttűk: ⁵ A vakok lűtnak, a sűntűk jűrnak, a leprűsok megűsűtűlnak, a sűketek ballanak, a halottak fűltűmadnak, a szűgűnyeknek pedig hirdetik az evangűliumot. ⁶ Boldog, aki nem botrűnkűzűk meg bennem.« ⁷ Aműkor azok elmentek, Jűzus őrű kezdett beszűlűni Jűnosrűl a tűmegnek: »Műert mentetek ki, mit akartatok lűtni a pusztű-

tűban? Szűlűtűl lengetett nűdat? ⁸ Vűgy mit akartatok lűtni, aműkor kimentetek? Finom ruhűkba űltűzűűt embert? őrűme, akik finom ruhűkat bordanak, a kirűlyok hűzűiban laknak. ⁹ Vűgy mit akartatok lűtni, aműkor kimentetek? Prűfűtűt? Igen, mondom nekűk: prűfűtűnűl is nagyobb. ¹⁰ Ő az, akirűl írva van: őrűme, elkűldűm kűldűttemet szűned elűűt, aki elkűsűzűti elűűtűd utadat'. ¹¹ Bűzony, mondom nekűk: asszűonyok szűlűűtűei kűzűűt nem tűmadt nagyobb Keresztűlű Jűnosnűl. De aki a legkűsebb a mennyek orszűgűban, az nagyobb űnűla.«

A fontosabb kifejezűsek magyarázűta:

aműkor Jűnos a bűrtűnben Krisztűs tetteirűl ballott, elkűldte hozzűtű tanűtvűnyűit: Keresztűlű Jűnos, a zsidűk által vűrt Messiűs (gűr. *Khrűstűsű*) elűfutűrűt Herűdes Antipűsz, Nagy Herűdes egyik fia vetette bűrtűnbe, aki Augustus csűszűr († Kr. u. 14) rendelkezűsű alapűn a Kr. e. 63-tűl műr rűmai uralom alatt lűvű Palesztűnűban Galilea őrű Perea tartoműnyok negyedűs fejedelme volt. A negyedűs fejedelem (gűr. *tetrarkűba*) eredetűleg egy tűrűlet negyedrűszűnek kűrműnyűzűjű volt, de a Rűmai Birodalomban azok a kűrműnyűzűk kaptűk e cűmet, akiknek a tűrűlete tűl kicsű volt ahhoz, hogy kirűlysűgnak lehessen minűsűtűni. Antipűsz tisztelte ugyan Jűnos

(vö. Mk 6,20), de amikor a próféta a kormányzó szemére vetette, hogy féltestvérének feleségével házasságtörő viszonyt folytat, Kr. u. 28 körül elfogatta és börtönbe záratta őt.

te vagy-e az Eljövendő, vagy mást várjunk?: János kérdése azért meglepő, mert korábban krisztusi (messiási) vonásokat birtokló személyként, a világ bűneit hordozó Isten Bárányaként mutatta be Jézust (vö. Jn 1,29–34). Az „eljövendő” személyével kapcsolatos bizonytalankodásának oka valószínűleg az, hogy olyan prófétai jövendölések alapján alkotott magának képet a Messiásról, amelyek szigorúan ítélő bíróként mutatták be az „eljövendőt” (vö. Mt 3,10–12), s ennek az e világi hatalommal és dicsőséggel rendelkező, kérlelhetetlenül ítélő bírónak jellemzőit nem tudta felfedezni a békésen tanító és az Isten irgalmát hirdető történeti Jézusban. *a vakok látnak, a sánták járnak, a leprások megtisztulnak, a süketek hallanak, a halottak feltámadnak, a szegényeknek pedig hirdetik az evangéliumot:* válaszában Jézus olyan prófétai jövendölésekre hivatkozik, amelyek a messiási kor jeleit a lelki vakság és bénultság állapotában lévők gyógyulásában, a bűn leprájától való megtisztulásban, az Isten szava iránt érzéketlen fülek megnyílásában, a lelki halálból való feltámadásban és az örömhír terjedésében látják. Arra buzdítja a börtönben lévő Keresztelőt, hogy gondolkodjon el a történeteken: vegye észre, hogy ha ilyen csodás események kapcsolódnak személyéhez és tetteihez, akkor egészen bizonyos, hogy ő az „eljövendőnek” nevezett Messiás.

boldog, aki nem botránkozik meg bennem: ez az enyhe feddés nemcsak a Keresztelőnek, hanem mindazoknak is szól, akik megbotránkoztak Jézusban, mivel magatartása nem egyezett meg a várakozásaikban szereplő szigorúan ítélő vagy politikai hatalommal fellépő messiás alakjával. *mit akartatok látni a pusztában? Széltől lengetett nádat?... Finom ruhákba öltözött embert?:* mivel a széltől lengetett nád az állhatatlanság, a finom ruhába öltözött ember pedig a pusztán e világi értékekkel törődő gazdagok jelképe, a kérdésekkel Jézus Keresztelő János szilárd jellemét, bátorságát és egyszerű életvitelét dicséri.

ő az, akiről írva van: 'Íme, elküldöm küldöttemet színed előtt, aki elkészíti előtted utadat': ószövetségi jövendölésekből összeállított kijelentésével Jézus megerősíti, hogy Keresztelő János a Messiás megígért előfutára.

asszonyok szülöttei között nem támadt nagyobb Keresztelő Jánosnál: az előfutárszerep Jánost méltóságban mindazok fölé emeli, akik a múltban várták, illetve ígéretek formájában hirdették Isten országának eljövételét.

aki a legkisebb a mennyek országában, az nagyobb őnál: János az utolsó és legjelentősebb próféta, de bármilyen kiváló is, még mindig az ország eljövételét ígérő Ószövetséghez tartozik. Mivel a mennyek országa Jézusban és az ő műveként érkezett el a földre, az ország erőiből táplálkozó újszövetségi próféták (a keresztények) előnyösebb helyzetben vannak, még ha erkölcsi tulajdonságaik és igehirdetői képességeik nem is olyan kiválóak, mint amilyenekkel a Keresztelő rendelkezett.

A bibliai szövegek üzenete az Örvendezés vasárnapján

Az Izajás próféta szellemében jövendölő látnok a babiloni száműzetésben lévő zsidók sivár életét pusztának nevezi, s amikor e pusztát csodálatos újraéledéséről, kivirágzásáról beszél, azt tudatosítja kortársaiban, hogy Isten rövidesen megszabadítja őket a fogságból: a száműzöttek hazatérhetnek a Jeruzsálem városa által szimbolizált országukba. • A keresztény felfogás szerint a babiloni száműzetésből való szabadulás csak távoli előképe annak a mérhetetlenül nagyobb horderejű eseménynek, hogy Jézus az egész emberiséget szabadította ki a bűnös állapot végérvényesnek látszó fogságából. A karácsonyra készülő egyház azért idézi fel a babiloni fogságból való szabadulás örömdetes eseményét, hogy lélekben felkészülhes-

sen annak az igazi Szabadítónak születésnapjára, aki a bűnös állapot sívár pusztaságából mindenkit megmentve megteremtette az emberek számára az örök boldogság távlatait megnyitó igazi élet lehetőségét.

A bizonytalankodó Keresztelő János kérdésére válaszoló Jézus kiigazítja a népi várakozásokban élő Messiás személyével kapcsolatos téves elképzeléseket. Elutasítja a politikai hatalommal rendelkező és a bűnösöket kíméletlenül elpusztító isteni küldött alakját, miközben ószövetségi jövendölések alapján állítja: az „eljövendő” csak az istentelen magatartást ítéli el, de lehetőséget ad a bűnösnek a megtérésre és életének erkölcsi megújítására. Olyan személyről beszél, aki lehetővé teszi a lelki vakság és bénultság állapotából való gyógyulást, a bűn leprájától való megtisztulást, az Isten szavának meghallását, a lelki halálból való feltámadást és az általa hozott örömhír terjesztését. • Jézus szavaiból kiviláglik, hogy ő ilyen Messiásnak tartja önmagát. Az egyház ezen a vasárnapon azért idézi fel ezt a bibliai szöveget, hogy bátorítsa és örömmel töltse el a hívő embereket, akik advent időszakában éppen ennek az irgalmas isteni küldöttnek születésnapjára készülődnek.

Örvendezve készülj karácsonyra!

A babiloni száműzetésből való szabadulás örömét felidéző ószövetségi olvasmány hallgatása közben gondolj arra, hogy ha bűneid miatt sívár pusztasággá válik életed, Isten ebben a helyzetben is kész rajtad segíteni. Töltsön el örömmel az a tudat, hogy a Messiás, akinek születésnapjára készülsz, éppen azért jött a földre, hogy életed kiaszott pusztáját virágzó és termékeny földdé alakítsa.

Az újszövetségi szentírási részt hallgatva örömmel adj hálát azért, hogy a mennyei Atya olyan Messiást küldött a földre, aki hozzá hasonlóan nem a bűnös halálát akarja, hanem azt, hogy megtérjen és éljen (vö. Ez 18,23).

I.1.4 Advent negyedik vasárnapja

A velünk lévő Istenre vonatkozó ószövetségi jóvendülés a Kr. e. 8. században élő Izajás próféta nevéhez fűződik. • A Jézus születésének előzményeit a gyermekségtörténet irodalmi műfajában bemutató újszövetségi beszámoló Máté evangéliumából származik, amely Kr. u. 80 és 90 között nyerte el mai formáját.

A negyedik adventi vasárnap a bibliai szemelvények tükrében

a) Az Emmánuel (Iz 7,10–14)

7¹⁰ Szólt továbbá az Úr Ácházhoz, e szavakkal:

¹¹ »Kérj magadnak jelet az Úrtól, a te Istenedtől, akár az alvilág mélyéből, akár fentről, a magasból!«

¹² De Ácház azt mondta: »Nem kérek, és nem kísértem az Urat.« ¹³ Erre a próféta így szólt: »Halljátok

hát, Dávid háza! Nem elég nektek, hogy embereknek vagytok terbére, és azért terbére vagytok az én Istenemnek is? ¹⁴ Ezért az Úr maga ad majd nektek jelet. Íme, a szűz fogan, és fiút szül, s nevét Emmánuelnek fogja hívni.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

szólt továbbá az Úr Ácházhoz: az Úr (Isten) nem közvetlenül beszél Ácházhoz, Júda királyához (Kr. e. 8. sz.), hanem a Jeruzsálemben élő Izajás próféta által.

kérj magadnak jelet az Úrtól, a te Istenedtől: a jel kérését az a tény indokolja, hogy a király nehéz döntés elé került. A Palesztina északi részén lévő államok, Szíria (más néven Damaszkusz) és Izrael (más elnevezéssel: Efraim) rá akarják kényszeríteni egy katonai szövetségre az egyre jobban terjeszkedő Asszír Birodalom ellenében. A próféta arra kéri őt, hogy mielőtt döntene, imádságban beszélje meg a dolgot Istennel.

nem kérek, és nem kísértem az Urat: abból, hogy Ácház Isten iránti hűséget színlelve, azaz vallási tilalomra (vö. MTörv 6,16) hivatkozva elutasítja a próféta tanácsot, világossá válik: ő már elhatározta magát. Nem figyel Isten várható útmutatására, hanem pusztán emberi és politikai okoskodás alapján úgy dönt: inkább szövetségre lép Asszíriával, s ezzel vállalja az adófizetés kötelezettségét, illetve azt a kockázatot is, hogy Asszíria pogány vallási szokásokat fog rákényszeríteni Júda népére. A király tehát jobban bízik a pogány nagyhatalom jóindulatában, mint Istenben.

terbére vagytok az én Istenemnek is?: azzal, hogy a próféta saját Istenéről beszél, jelzi, hogy az az isten, akiről Ácház úgy gondolja, elhagyta őt és királyi házát, nem azonos az igaz Istennel, akinek nevében Izajás beszél.

ezért az Úr maga ad majd nektek jelet. Íme, a szűz fogan, és fiút szül, s nevét Emmánuelnek fogja hívni: bár Ácház nem hajlandó az élő Istentől útmutatást kérni, az ígéreteihez hűséges Úr mégis jelet fog adni a királyi ház számára. Annak jele, hogy Isten továbbra is támogatja a dávidi uralkodóházat, egy fiú születése lesz. A jóvendülés héber szövegében a szűz szó helyén az *almah* szó áll, amely elsődlegesen nem szüzet jelent, hanem fiatal nőt vagy lányt. A születendő fiúgyermek személyét a próféta homályban hagyja. Lehetséges, hogy Ácház második fiára gondol, aki Hiszkija (Ezekiás) néven követte apját a trónon. Az is lehet azonban, hogy a távoli jövőben megjelenő Messiás születését tartja szeme előtt, s a fiatal nő vagy szűz kifejezéssel jelképesen Sion, illetve a megújult Izrael egészét jelöli. A gyermek születése és

neve jelezni fogja, hogy Isten nem hagyta el és nem fogja elhagyni választott népét. A héber Emmánuel (vagy Immánuel) név ugyanis ezt jelenti: „velünk az Isten”.

b) Jézus születése Máté evangéliumában (Mt 1,18–24)

1¹⁸ Jézus Krisztus születése pedig így történt: Anyja, Mária el volt jegyezve Józseffel. Mielőtt egybekeltek volna, kitudódott, hogy méhében fogant a Szentlélektől. ¹⁹ József pedig, a férje, igaz ember lévén, nem akarta őt hírbe hozni, ezért elhatározta, hogy titokban bocsátja el őt. ²⁰ Amikor ezeket forgatta szívében, íme, az Úr angyala álmában megjelent neki és így szólt: »József, Dávid fia, ne félj magadhoz venni feleségedet, Máriát, mert ami őbenne fogantatott, a Szent-

lélektől van. ²¹ Fiút fog szülni, és a Jézus nevet adod neki, mert ő szabadítja meg népét bűneitől.« ²² Mind-ez pedig azért történt, hogy beteljesedjék az Úr szava, amit a próféta által mondott: ²³ »Íme, a szűz méhében fogan és fiút szül, és a nevét Emmánuelnek fogják hívni«. Ez azt jelenti: Velünk az Isten. ²⁴ József pedig fölkelte álmából és így tett, amint az Úr angyala megparancsolta neki. Magához vette feleségét.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Jézus Krisztus születése pedig így történt: a keresztények által Messiásnak tartott Jézus születési éve bizonytalan. A történészek szerint Kr. e. 6 és 4 között látta meg a napvilágot. Ez a dátum azért nem egyezik meg a keresztény időszámítás kezdetével, mert a 6. század Rómájában Jézus születésének időpontját tévesen helyezték a Róma alapításától számított 753. évre.

Mária el volt jegyezve Józseffel: a zsidó jogrend szerint a két tanú előtt megkötött eljegyzéssel jogilag már létrejött a házasság: ez azt jelenti, hogy az eljegyzés és a házasságkötés közti időszakban született gyermeket minden további nélkül törvényesnek tekintették. Ez a házasság azonban csak akkor vált teljessé, amikor (általában egy esztendő elmúltával) megtartották a házasságkötés ünnepi szertartását, amelynek folyamán a férj befogadta jegyesét a saját házába.

igaz ember lévén: József nem abban az értelemben volt igaz, hogy igazodott az ószövetségi törvényhez, amely arra késztette volna őt, hogy bocsássa el gyanúba került jegyesét. Nem is az emberi jóság értelmében volt igaz, amely arra indította, hogy titokban váljon meg jegyesétől, és ne legyen ártalmára Máriának, akinek bűnössége nem volt bizonyítható. József igaz volta inkább annak a jámbor, istenfélő embernek a tulajdonsága, aki belátja, hogy Isten értetetlen, emberileg felfoghatatlan élethelyzet elé állította őt, s nem akarván keresztezni Isten terveit, úgy gondolja, akkor igazodik legjobban Isten titokzatos akaratahoz, ha csendben a háttérbe húzódik.

álmában: az álom az ókori kelet világában és így a Bibliában is az isteni kinyilatkoztatás közege (vö. Ter 15,12; 37,5 stb.).

József, Dávid fia: ez azt jelenti, hogy Mária jegyese Dávid király családjának kései leszármazottja volt.

a Szentlélektől van: a kijelentéssel az elbeszélés szerzője elsősorban azt hangsúlyozza, hogy a gyermek nem a test ösztönéből vagy a férfi akaratából (vö. Jn 1,13), hanem Isten rendkívüli tevékenységének gyümölcseként fog megszületni. Jézus fogantatása Isten új teremtménye, nem pedig valamiféle biológiai nemzés, mint amilyenről a pogány mítoszokban olvashatunk. A Szentlélek ugyanis azonos Isten Lelkével, aki a Biblia szerint jelen volt már a világ és az első ember teremtménykor is (vö. Ter 1,2; 2,7). Mivel a Szentlélek teremtő cselekedete nem biológiai tevékenység, Jézus istenfiúságán (vö. Lk 1,32) nem azt kell érteni, hogy Isten az ő biológiai apja, hanem ezt: Jézusban az a titokzatos személy vette magára az emberi természetet, aki öröktől fogva Isten Fia.

a Jézus nevet adod neki: a Jézus (héb. *Jesua*) név jelentése: Jahve az üdvösség vagy szabadítás. Az angyal ezt a nevet azzal magyarázza, hogy Jézus szabadítja meg népét bűneitől.

hogy beteljesedjék az Úr szava: az evangéliumi részlet szerzője a gyermek születését az Emmánuel születésére vonatkozó ígéret beteljesülésének tekinti, amelyet a Kr. e. 8. században Izajás próféta fogalmazott meg Ácház király számára.

íme, a szűz...: Máté két szempontból is átértelmezi Izajás szavait. Egyrészt a prófétától eltérően nem az Istenhez hűséges Izraelt (Siont) jelöli a szűz kifejezéssel, hanem egy egyedi személyt, azaz Máriát, aki személyében képviseli az Istenhez hű zsidó népet. Másrészt a prófétai jövendölést, amelyben a héber *almah* (fiatal nő) kifejezés jelöli a szüzet, az Ószövetség Kr. e. 2. században készült görög fordítása (a hetven fordítóra utaló *Septuaginta*, azaz Hetvenes fordítás, röv. LXX) alapján idézi, amely az *almah* szót a görög *parthenosz* (szűz) főnévvel adja vissza. Az evangélista szavaiból az is kiviláglik, hogy ezen a szűzön érintetlen leányt ért (Mt 1,25; vö. Lk 1,34), jóllehet Jézus istenfiúságának bizonyítékát nem az érintetlen lánytól való születésben, hanem a Szentlélek tevékenységében látja (Mt 1,20; vö. Lk 1,35).

A szentírási szemelvények üzenete

Az Izajás próféta nevéhez fűződő jövendölésben Isten arról biztosítja a választott népet: az Emmánuel születésével adja majd jelét annak, hogy választottai körében van. A zsidó történelem tanúsítja: bár Isten a Teremtőjükhöz hűtlenné váló zsidóktól sosem tagadta meg a népének megsegítésére vonatkozó ígéretét, Dávid király dicsőséges utódjának, az Emmánuelnek eljövetele váratott magára. • Az egyház azért emlékezik vissza a hűséges Isten ígéretére, mert hite szerint a prófétai jövendölésben szereplő Emmánuel azonos azzal a Jézus Krisztussal, akinek közelgő születésnapjára készül advent negyedik vasárnapján.

A gyermekségtörténet irodalmi műfajában megfogalmazott evangéliumi részlet szerzője nem a történetet érdeklő adatok említésével számol be Jézus születésének körülményeiről, hanem a születés jelentését és jelentőségét hangsúlyozza. A születés történeti tényét értelmező írásának szimbólumaival azt emeli ki, hogy a Mária méhében megfogant gyermek azonos Isten örök Fiával, aki azért lett emberré és „velünk lévő Istenné”, hogy isteni hatalmával megszabadíthassa az embert a bűn végzetszerűnek látszó fogságából. • Advent utolsó vasárnapján az egyház azért állítja a hívők elé a bűntől szabadító Emmánuel fogantatásáról szóló vallási drámát, hogy tudatosítsa a keresztényekben Jézus isteni eredetét és karácsonykor ünnepelt születésének üdvtörténeti jelentőségét.

Adj hálát az Emmánuelért!

Az ószövetségi jövendölés olvasása közben gondold arra, hogy bár Ácház királyhoz és népéhez hasonlóan te is gyakorta hűtlenné válsz Istenhez, Ő ennek ellenére számodra is Emmánuel, veled lévő Isten akar lenni. Karácsonyra készülve köszönd meg neki ezt a nagylelkű szeretetet!

Amikor Jézus születésének mesébe illő történetét hallgatod, gondold arra, hogy ez a történet nem mese, hanem boldogító valóság! Isten minden emberi képzeletet felülmúlóan és túláradó módon teljesítette ígéretét: úgy vált bűnöktől szabadító Emmánuellé, hogy Jézusban testet öltött. Ez a megtestesülés a te megtisztulásod és örök boldogságod érdekében is történt, ami Isten iránti hálára kötelez.

I.2.

A KARÁCSONYI IDŐ

A karácsonyi idő (lat. *tempus nativitatis*) a karácsonyi ünnepkör második része, amely karácsony napjával kezdődik, és Urunk megkeresztelkedésének ünnepével fejeződik be. • A liturgiában használatos színek ebben az időben: a tisztaságot vagy a különleges kegyelmi időszakot jelképező fehér, illetve az ezt helyettesítő arany.

A karácsonyi idő fő ünnepei: a karácsony, a Szent Család ünnepe, Urunk megjelenése (epifánia, vízkereszt vagy háromkirályok) és Urunk megkeresztelkedésének ünnepe.

Karácsonykor, az Úr születésének (lat. *nativitas Domini*) napján (december 25-én) a kereszténység annak a Jézusnak világra jöttét ünnepli, aki földi életében Messiásnak, feltámadásában pedig Isten hatalmas Fiának (vö. Róm 1,4) és így isteni természetű Úrnak bizonyult. Az Úr születésének időpontját és körülményeit történeti szempontból homály fedi. A Jézus születéséről megemlékező keresztények ugyanis nem krónikásként írták le az eseményt, hanem a gyermekségtörténet szimbólumokkal és ószövetségi jövendölésekkel tarkított drámáinak keretében elsősorban azt beszélték el, hogy ez a születés mit jelent számukra a Jézusba vetett hitük nézőpontjából.

Jézus világra jöttének történelmileg pontos idejéről és körülményeiről nem sokat tudunk. Ennek oka az, hogy a születés részleteiről szóló bibliai beszámolók nem mai értelemben vett krónikák, hanem az ókorban ismert „gyermekségtörténet” irodalmi műfajában megfogalmazott írások. Az ilyen műfajú alkotások fő jellemzője az, hogy szerzőjük egy-egy híres történelmi személyről többnyire képzelet szülte drámák keretében (művészi módon alkotott párbeszédek és jelképek alkalmazásával) elsősorban csak annyit akar közölni: a szóban forgó történelmi személy már anyja méhében vagy gyermekkorában is azonos volt azzal, akinek felnőtt korában mutatkozott. Érvényes ez a Jézus születéséről szóló híradásra is. Az ilyen műfajú beszámolók szerzői ószövetségi jövendölések és jelképek alapján elsősorban azt hirdetik, hogy Jézus már fogantatásától kezdve azonos volt azzal a személlyel, aki felnőtt életében és a halálból való feltámadásában Isten hatalmas Fiának (vö. Róm 1,4) és az ószövetségi próféták által megígért Messiásnak bizonyult.

A gyermekségtörténet utalásai alapján biztosan állíthatjuk: Jézus Augustus császár uralkodása (Kr. e. 27 – Kr. u. 14) alatt a rómaiak által megszállt júdeai Jeruzsálem közelében, Betlehemben született nagyon szegény és szerény körülmények között. A Máté-evangélium adatait figyelembe véve körülbelül Kr. e. 6-ban született, vagyis annak a Nagy Heródesnek halála († Kr. e. 4) előtt, aki a rómaiak bábjaként uralkodott Júdeában, s hatalomféltésből elrendelte a két évnél fiatalabb zsidó fiúgyermek megölését (vö. Mt 2,16–18). Jézus anyját Máriának hívták, nevelőapját pedig, aki az izraelita jog szerint a Kr. e. 1000 körül élő Dávid király kései utódai közé tartozott, Józsefnek nevezték.

Jézus születésének évét és napját a hagyomány nem őrizte meg, ezért a keresztények a karácsonyt eleinte különféle időpontokban ünnepelték, és az ünnep időpontját csak a 4. században rögzítették. Jézus születésének ünnepe a nyugati egyházban az I. Nikaiai Zsinat (325) döntését követően került az akkoriban használatos Julianus-naptár szerinti december 25. napjára, a téli napforduló közelébe. Ezt a zsinati döntést akkoriban több keleti egyház is elfogadta. Annak, hogy a keleti egyházakban nem ezen a napon ünneplik a karácsonyt, az a magyarázata, hogy ezek a közösségek megmaradtak a Julianus-naptár használatánál, amely

ma 13 napos késésben van a Gergely-naptárhoz képest. • A napforduló közelébe helyezett karácsonyi ünneppel Jézus követői, akik Krisztust ószövetségi szimbólumok alapján az Igazság Napja, illetve a Nemzetek Világossága nevekkel illették (vö. Mal 3,20; Iz 42,6), valószínűleg a téli napéjegenlőséghez kapcsolódó Napisten, illetve a Legyőzhetetlen Nap (lat. *Sol Invictus*) pogány ünnepét akarták ellensúlyozni. A keresztény szimbolika szerint születésekor Jézus úgy kezdte meg a bűn legyőzését, mint ahogyan a téli napforduló után a Nap fokozatosan legyőzi a sötétséget. Erre utal az a régi gyakorlat is, amely szerint a december 24-ről 25-re virradó éjszakán tartott éjféli misét sötétben kezdték, és csak a „Dicsőség a magasságban Istennek” fölhangzásakor borult fénybe a templom. • A magyar karácsony elnevezés szláv eredetű kifejezés, amely bolgár közvetítéssel került nyelvünkbe: egyes bolgár nyelvjárásokban a *kracsun* szó a napfordulót, a délszláv macedón nyelvben pedig a karácsonyt is jelenti.

A karácsonyi ünnepi mise liturgiájában az ószövetségi olvasmány (Iz 52,7–10) egy örvendező prófétai látomás, amely a költészet nyelvén azt mutatja be, hogy a szabadító Isten a babiloni száműzetésből hazatérők élén visszatér Sionra. A keresztények azért idézik fel ezt a víziót, mert hitük szerint a szabadító Isten a legteljesebb módon Jézusban jelent meg, hogy kivezesse népét a bűn babiloni fogságából. • Az evangéliumi részlet (Jn 1,1–5.9–14) himnuszának szerzője, aki Jézust isteni Igének nevezi, az Ige megtestesülésének titkáról ad hírt.

A karácsony utáni vasárnapon a Szent Családot (a gyermek Jézus, Szűz Mária és Szent József kicsiny közösségét) ünnepli a római katolikus egyház. A zsidó vallás háromféle jelentésben használja a szent (héb. *kados*) kifejezést. Elsődleges értelemben szent a végtelenül mindenható, tiszta és tökéletes Isten, aki maga a Szentség. A zsidó istentiszteleti nyelvezet szerint a szentség a teremtmény tulajdonsága, amennyiben kivonták a hétköznapi, közönséges (profán) használatból, és lefoglalták Isten szolgálatára. Valláserkölcsi értelemben a szentség annak az embernek jellemzője, aki erkölcsi tökéletességre, Isten elgondolása szerinti gondolkodásra és életvitelre törekszik. A keresztény felfogásban Jézus családja mindhárom értelemben szent. Szent egyrészt azért, mert a gyermek Jézus személyében maga a Szent Isten van jelen e kis közösségben. Másrészt szent, mert ezt a közösséget Isten elkülönítette más családoktól, és lefoglalta arra a célra, hogy közreműködjön az emberek üdvözítésének isteni művében. S végül szent azért is, mert erkölcsi szempontból mindegyik tagja példamutatóan gyakorolta az Isten elgondolása szerinti életvitelt. • A Szent Család iránti tisztelet a 17. században kezdett elterjedni. Ünnepeinek bevezetését XIII. Leó pápa († 1903) szorgalmazta, hogy a 19. század végén válságba jutott családoknak vallási útmutatást adjon és eszményt mutasson. A latin szertartású egyház 1970-től a karácsony utáni vasárnapon ünnepli a Szent Családot.

Az ünnep ószövetségi olvasmánya (Sir 3,3–7.14–17) az Istent szerető család eszményét állítja követendő példaként az olvasók elé. • Az evangéliumi részlet (Mt 2,12–15.19–23) szerzője a gyermekségtörténet irodalmi műfajába tartozó írásában párhuzamot von az egyiptomi fogságból szabadító Mózes és a bűn fogságából szabadító Jézus között, miközben hangsúlyosan kiemeli: Jézust családja is támogatta szabadító művének végrehajtásában.

Urunk megjelenésének (lat. *epiphania Domini*) főünnepét a római katolikusok január 6-án tartják. E napon arra emlékeznek, hogy a Názáreti Jézus kinyilvánította messiási mivoltát a nemzeteknek: világossá tette, hogy az ő messiási küldetése nem csupán a zsidó néphez szól, hanem azokhoz is, akiket a zsidók pogányoknak tekintettek. Erre a kinyilvánításra utal a görög *epiphaneia* (megjelenés) kifejezésből eredő epifánia név. • Epifánia ünnepe eredetét illetően ősbibb, mint a karácsony: az egyiptomi keresztények a Nap és a Nílus vize pogány ünnepét helyettesítendő már a 2. századtól kezdve megünnepezték. Ekkor az ünnep még Jézus valamennyi megjelenésére (születésére, a napkeleti bölcsek látogatására, a Jordánban való megkeresztelkedésére és kánai csodájára is) utalt. Miután a születés (a karácsony) idő-

pontját a 4. században rögzítették, a január 6-i ünnep fő témája a keleti egyházban Jézus megkeresztelkedése és a liturgikus célokat szolgáló vízszentelés lett. Ez magyarázza azt, hogy epifániát vízkereszt néven is ismerjük. A nyugati egyházban epifánia ünnepén a napkeleti bölcsek látogatására került a hangsúly, s ezért használja magyar népünk az ünnep megnevezésére a háromkirályok kifejezést. A római katolikus egyház a II. Vatikáni Zsinatot követően január 6-án vízszenteléssel egybekötve csak a napkeleti bölcsek látogatásában megfogalmazódó megjelenést ünnepli, s a többi ünnepi témát más napokra helyezte át. Annak magyarázata, hogy az epifánia ünnepének időpontja a keleti egyházban két héttel később van, a Julianus- és a Gergely-naptár közti eltérésben található.

Epifánia ünnepének ószövetségi olvasmánya (Iz 60,1–6) egy nagyszabású ünnepi zárandoklatról szól: zsidók és pogányok zárandokolnak a jeruzsálemi templomhoz, hogy hódoljanak Isten előtt, aki a babiloni száműzetés után dicsőségével újra betöltötte a szentélyt. • Az evangéliumi részlet (Mt 2,1–12) szerzője azt a gondolatot fogalmazza meg, hogy Jézus már gyermekkorában azonos volt azzal az isteni lénnel, akit feltámadása után hittel és hódolattal elfogadtak olyanok is, akik a pogány világból lettek követőivé, és akiket a gyermekségtörténetben a napkeleti bölcsek szimbolizálnak.

Urunk megkeresztelkedésének ünnepén, az epifániát követő vasárnapon a római katolikusok arra az eseményre emlékeznek vissza, hogy a bűntelen Jézus nyilvános működésének kezdetén alávetette magát a Keresztelő János által kiszolgáltatott bűnbánati keresztségnek. Ezzel a jelképértékű cselekedetével jelezte előre: az emberi bűnökért járó büntetést magára vállalva, halálával és feltámadásával, azaz olyan módon fogja majd megszabadítani az embereket a bűn fogságából, amelyet nyilvános működése folyamán ő maga keresztségnek is nevezett (vö. Mk 10,38). • Az Úr megkeresztelkedéséről való megemlékezés eredetileg az epifánia ünnepének része volt. A nyugati egyházban XII. Pius pápa 1955-ben tette az Úr megkeresztelkedését felidéző napot az epifániától elkülönített ünneppé. VI. Pál pápa 1970-ben helyezte az ünnep időpontját a január 6. napját követő vasárnapra, illetve azokban az országokban, ahol vízkeresztet vasárnap ünneplik, az ezt követő hétfőre. A jelenleg érvényben lévő római naptár szerint ez az ünnep zárja le a liturgikus évben a karácsonyi időt.

Az ószövetségi olvasmány (Iz 42,1–4.6–7) szerzője Isten szeretett Szolgájáról jövődől, aki azért jön az emberek közé, hogy szenvedésével és halálával igazzá tegyen sokakat. Urunk megkeresztelkedésének ünnepén az egyház azért idézi fel e jövődölést, mert meggyőződéssel vallja: ez a prófécia Jézusban teljesült be, aki szenvedése és halála által lehetővé tette a megigazulást a bűn fogságában élő emberiség egésze számára. Ugyanakkor az egyház arra is emlékezik, hogy Jézus az ő megváltó szenvedését és halálát megkeresztelkedésnek nevezte (vö. Lk 12,50). • Az evangéliumi részlet (Mt 3,13–17) azt a bűntelen Jézust mutatja be, aki aláveti magát a bűnbánat keresztségének, hogy jelképértékű cselekedetével jelezze: ő embertestvérei bűneit magára veszi, hogy halálában és feltámadásában úgy tisztítsa meg őket a bűn szennytől, mint ahogy a folyóvízbe merülő és az abból kiemelkedő ember megtisztul minden rátapadó szennytől.

A karácsonyi időszak főbb paraliturgikus cselekményei és népszokásai közé tartozik: a karácsonyhoz kapcsolódóan a karácsonyfa-állítás és az ajándékozás, a betlehemkészítés és a betlehemezés, az epifániához kapcsolódva pedig a csillagjáték, a házszentelés és a mediterrán vidékeken Befana ünnepe, a jó gyermekek megajándékozása.

A karácsonyfa-állítás és az ajándékozás szokásai a keresztény kultúrkörön belül Jézus Krisztusra, az Isten örök Fiára emlékeztetnek, aki szeretetből emberré lett, és ajándék gyanánt visszaszerezte számunkra annak a boldog életnek lehetőségét, amelyet a bibliai leírásban a Paradisomkert közepén álló élet fája szimbolizál (vö. Ter 2,9). A fát díszítő gyertyák azt tudatosítják, hogy amint a gyertya önmagát felemészti ad fényt, Jézus is önmagát feláldozva hozta el az örök élet távlatait feltárá világo sságot a bűn sötétségében botorkáló emberiségnek. A fa tetejére helyezett karácsonyi

csillag arra emlékezteti a keresztényeket, hogy a bibliai leírás szerint csillag vezérelte a napkeleti bölcseket Jézus születési helyéhez. A fára erősített alma egyrészt a kísértés és bűnbeesés jelképe, másrészt a bűn legyőzésének, a megváltásnak, illetve annak szimbóluma, hogy a Jézus által hozott Isten országának ő az ura (amint ezt a 11. századtól kezdve a kezében almát, illetve kereszttel díszített földgolyót tartó Kis Jézus-ábrázolások is tanúsítják). A gyermekek számára készített ajándékok valószínűleg annak emlékét őrzik, hogy a bibliai elbeszélésben az újszülött Jézust meglátogató bölcsek ajándékokat adtak a gyermeknek (vö. Mt 2,1–12). • A karácsonyfa-állítás és a karácsonyi ajándékozás szokása eredetét illetően a pogány rómaiak Saturnalia ünnepéhez kötődik. A Szaturnusz istenség tiszteletére rendezett december 17-i ünnep a vidámság és ajándékozás napja volt. Január 1-jén a rómaiak házaikat örökzöld növényekkel és lámpákkal díszítették, a gyerekeknek és a szegényeknek pedig ajándékot adtak. Ezt a szokást a keresztények a 4. századtól fokozatosan átvették, és a pogány ünnep szimbólumait keresztény tartalommal töltötték meg. Az újkorban elsősorban a germán világban (főként evangélikus közösségekben) terjedt el a karácsonyfa-állítás keresztény üzenetet hordozó gyakorlata. Az első németországi karácsonyfákat a 16–17. században említik. Magyarországon német hatásra a 19. században jelent meg a szokás.

A betlehemezés dramatikus játék, amely Jézus születésének fontosabb eseményeit a népi fantázia által kiszínezve mutatja be a Biblia alapján. Eredetileg a templomokban vagy azok előtt adták elő. Ez a szokás idővel elszakadt a templomoktól és népszokásként élt tovább. Az első betlehemállítás a 13. századi Assisi Szent Ferenc nevéhez fűződik: Ferenc 1223-ban az itáliai Greccióban megkérte egyik barátját, hogy rendezzen be egy barlangot, készítsen jászlat, hozzon szamarat, ökröt, értesítse a pásztorokat, hogy ezekkel az „alkalmi díszletekkel és színészekkel” feleleveníthessék Jézus születésének eseményeit. A betlehemezésnek két fajtája terjedt el: az egyik esetben csak bábokat állítottak, vagy bábokkal játszották el Jézus születésének „történetét”, a másikban a betlehemet állító személyek jelmezeket magukra öltve adták elő a születés főbb eseményeit. Adataink vannak arra vonatkozóan, hogy a 15. századi felső-magyarországi bányavárosok német ajkú lakói saját nyelvükön betlehemes drámát adtak elő. Magyar nyelvű betlehemes játék a középkorból nem maradt ránk, de a Csordapásztorok kezdetű karácsonyi énekünk, amely 1651-ben régi ének megjelöléssel jelent meg az első nyomtatott katolikus énekeskönyvben Lőcsén, tanúsítja, hogy a középkorban is léteztek magyar nyelvű betlehemes játékok. A 17. századból maradtak fenn olyan latin és magyar nyelvű játékok szövegei, amelyek protestáns és katolikus iskolai előadások céljára készültek. • A betlehemezéshez egyes vidékeken az a szokás is társul, hogy a karácsonyi éjféli mise kezdetén a templomban felállított jászolba helyezik a gyermek Jézus szobrát.

Epifánia ünnepéhez kapcsolódik a vízkereszt csillagjáték és a házszentelés, illetve a mediterrán országokban a Befana-ünnep. • A háromkirályok útjáról szóló csillagjáték (lat. *Tractus stellae*) szövegét a 11. századi Hartvik (győri) püspök szertartáskönyvének tanúsága szerint vízkeresztkor latin nyelven klerikusok énekelték, majd az éjszakai imádság után a templom szentélyében dramatizált formában is előadták. • A házszentelés gyakorlata is vízkereszthez kötődik. Az ünnep (jan. 6.) napján vagy hetében a pap szenteltvízzel meghinti a lakásokat, házakat. Az ajtók szemöldökfájára krétával felírja a két részre bontott évszámot és a számok közé a G + M + B vagy C + M + B betűket. Egyes értelmezések szerint e betűk a napkeleti bölcsek nevének kezdőbetűi, akiket a 6. századtól kezdtek királyoknak nevezni, és a Gáspár (lat. *Casparus*), Menyhért, valamint Boldizsár nevekkkel illetni. Más magyarázat szerint a három betű a latin áldásformula (*Christus Mansionem Benedicat*: Krisztus áldja meg e házat) kezdőbetűire utal. E paraliturgikus gyakorlat magyarországi meglétéről a 15. századból van az első adatunk. • Az itáliai néphagyomány szerint Befana, az öreg jó boszorkány a vízkeresztre virradó éjszakán meglátogatja a gyermekeket, és a jóknak ajándékot, a rosszaknak pedig szenet tesz az ablakba helyezett cipőjébe. Latin-Amerikában a gyermekek gyakorta e napon kapják az ajándékot a karácsony helyett. A Befana név egyébként a görög epifánia kifejezés eltorzított változata.

I.2.1 Karácsony, éjféli mise

A Messiás eljövételéről és az izraeliták csodálatos szabadulásáról szóló háladal, amelynek szövegét feltehetően többször is átdolgozták, eredetileg Izajás próféta ajkáról hangzott el a Kr. e. 8. században. • A Messiás születését a gyermekségtörténet irodalmi műfajában bemutató részlet Lukács evangéliumában olvasható, aki szóbeli és írásos források alapján az első század harmadik harmadában állította össze művét.

Karácsony a bibliai szemelvények tükrében

a) A Messiás uralkodása (Iz 9,1–3.5–6)

9 ¹ *A nép, amely sötétségben jár, nagy világosságot lát; akik a halál árnyékában laknak, azokra világosság ragyog.* ² *Megsokasítod az ujjongást, megnöveled az örömet; örvidenek színed előtt, ahogy örvidenek aratáskor, és amint ujjonganak, akik a zsákmányt osztják.* ³ *Mert összetöröd terhes igáját a vállára nehezédő botot, és sanyargatójának pálcáját, mint Mádián napján. [...]* ⁵ *Mert gyermek*

születik nekünk, fiú adatik nekünk; az uralom az ő vállán lesz, és így fogják hívni nevét: Csodálatos Tanácsadó, Erős Isten, Örökkévalóság Atyja, Béke Fejedelme. ⁶ *Uralma növekedésének és a békének nem lesz vége Dávid trónján és királysága fölött, hogy megszüldítsa és megerősítse azt joggal és igazsággal, mostantól fogva mindörökké. A Seregek Urának féltő szeretete műveli ezt.*

A fontosabb kifejezések magyarázata:

a nép, amely sötétségben jár, nagy világosságot lát: a sötétségben járó és a halál árnyékában lakó nép azok a Palesztina északi és keleti részén élő izraeliták, akik Kr. e. 732-ben a pogány asszírok uralma alá kerültek. Az Istentől eredő világosság minden élet előfeltétele és az élet szimbóluma (vö. Ter 1,3; Jób 33,30). Ebben az esetben az új életet biztosító szabadság jelképe.

megsokasítod az ujjongást, megnöveled az örömet...: a szabadulás örömét a próféta az aratók és a zsákmányosztók kitörő örömezéséhez hasonlítja.

összetöröd terhes igáját... és sanyargatójának pálcáját, mint Mádián napján: a Mádián (Midián) napja kifejezés arra a hagyományra utal, amely szerint a bírák korában Gedeon, az izraeliták vezetője kizárólag Isten erejében, azaz fegyveres harc nélkül győzelmet aratott a midianiták beduin törzse fölött (vö. Bír 7,15–22). Az utalással Izajás azt jelzi, hogy a leigázott nép szabadulása nem fegyveres harc és erőfeszítések árán, hanem Isten műveként fog bekövetkezni.

mert gyermek születik nekünk, fiú adatik nekünk: Izajás vagy a háladalt később átalakító szerző az „adatik nekünk” kifejezést tartalmazó mondatban kiszélesíti az eljövendő szabadulást bemutató látomás távlatait: olyan szabadulásról beszél, amely nem csupán az asszírok által sanyargatott izraeliták életében hoz örömdetes változást, hanem egész Izrael sorsát is jobbra fordítja. Ez a fordulat kapcsolatban áll egy gyermek, egy jövődöbeli dicsőséges király születésével. *így fogják hívni nevét: Csodálatos Tanácsadó, Erős Isten, Örökkévalóság Atyja, Béke Fejedelme:* az új király kitüntető címeit az ókori keleti szokásoknak megfelelően a koronázási okiratokban sorolták fel. Az eljövendő szabadítónak a próféta előlegezve megadja e címeket. A Csodálatos Tanácsadó név arra utal, hogy az új uralkodó azért képes útmutatást adni az üdvtörténeti szempontból nagy tettek megtervezésére és végrehajtására, mert Isten irányítja gondolatait (vö. Iz 25,1; Zsolt 20,5). Az Erős Isten cím alapja az, hogy a Biblia nem csupán az örökkön élő Mindenhatót illeti az Isten névvel, hanem időnként a hozzá közel álló emberi lényeket is

isteneknek vagy Isten angyalainak mondja (vö. Zsolt 82,6; 2Sám 14,17). Mivel a jeruzsálemi királyszerződés szerint a királyt Isten a fiává fogadja (vö. 2Sám 7,14; Zsolt 2,7), az uralkodó is Istenhez közel álló lény, „isten” lesz, vagyis a Magasságbeli törvényes képviselőjeként fog fellépni. Az Örökkévalóság Atyja cím arra utal, hogy az eljövendő király uralmát tartós, atyai kormányzás jellemzi: atyaként gondoskodik népének javáról és védelméről (vö. Iz 22,21). A Béke Fejedelme címet az eljövendő azért kapja meg, mert helyreállítván az Isten és az ember között megbomlott békességet, lehetőséget ad a békés emberi együttélésre is, miközben ő maga semmilyen háborús tevékenységet sem folytat.

a Seregek Urának féltő szeretete műveli ezt: az eljövendő király békét és igazságot hozó uralma azért lesz szilárd és örökkévaló, mert ezt az uralmat nem emberi erők szavatolják, hanem a minden ember üdvösségét szeretettel munkáló Isten. A Seregek Ura (Jer 6,9) Isten neve azoknak a zsidóknak az ajkán, akik az izraelita törzseket hadseregnek, Istent pedig antropomorf módon (azaz Istent emberi tulajdonságokkal felruházva) hadúrnak tekintették.

b) Jézus születése Lukács evangéliumában (Lk 2,1–14)

2 ¹ Történt pedig azokban a napokban: Rendelet ment ki Augustus császártól, hogy írássék össze az egész földkerekség. ² Ez az első összeírás akkor történt, amikor Szíriát Kirínusz kormányozta. ³ El is ment mindenki, hogy összeírják, mindenki a maga városába. ⁴ Fölment tehát József is Galileából, Názáret városából Júdeába, Dávid városába, amelyet Betlehemnek hívnak, mert Dávid házából és nemzetségéből való volt, ⁵ hogy összeírják Máriával, eljegyzett feleségével, aki áldott állapotban volt. ⁶ Amikor ott voltak, eljött az ideje, hogy szüljön, ⁷ és megszülte elsőszülött fiát. Pólyába takarta őt és jászolba fektette, mert nem kaptak helyet a szálláson. ⁸ Azon a vidéken pász-

torok tanyáztak, és őrizték nyájukat az éjszakában. ⁹ Egyszer csak ott termett mellettük az Úr angyala, és az Isten fényessége körülragyogta őket. Félni kezdtek nagy félelemmel. ¹⁰ Az angyal ezt mondta nekik: »Ne féljete! Íme, nagy örömet hirdetek nektek, melyben része lesz az egész népnek. ¹¹ Ma született nektek az Üdvözítő, az Úr Krisztus, Dávid városában. ¹² Ez lesz a jel számotokra: találni fogtok egy kisdedit pólýába takarva és jászolba fektetve.« ¹³ Ekkor azonnal mennyei sereg sokasága vette körül az angyalt, és dicsérte Istent: ¹⁴ »Dicsőség a magasságban Istennek, és a földön békesség a jóakarati emberekben!«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

rendelet ment ki Augustus császártól, hogy írássék össze az egész földkerekség: az evangélista azon fáradozik, hogy történelmi keretbe illessze Jézus születésének eseményét. Jézus annak az Augustus császárnak uralkodása alatt (Kr. e. 27 – Kr. u. 14) született, aki a „földkerekségen”, azaz a Római Birodalmon belül több részleges és egyetemes népszámlálást is elrendelt.

fölment tehát József is Galileából, Názáret városából Júdeába, Dávid városába, amelyet Betlehemnek hívnak: Galilea a Jordán folyótól (illetve a Genezáret-tavától) nyugatra eső terület, ahol a Názáret nevű település is található. Az evangélista ezzel a megjegyzéssel elsősorban azt hangsúlyozza, hogy József annak a Dávid királynak kései leszármazottja volt, aki a hagyomány szerint a Jeruzsálem közelében lévő Betlehemben született (vö. 1Sám 17,12).

Máriával, eljegyzett feleségével: a korabeli zsidó felfogás szerint az eljegyzett leány jogilag már feleségnek számított.

eljött az ideje, hogy szüljön, és megszülte elsőszülött fiát: az elsőszülött (és nem egyszülött) szó nem jelenti feltétlenül azt, hogy Máriának később több gyermeke is volt. A Jézus testvérei és nővérei (vö. Mk 6,3; ApCsel 1,14; 1Kor 9,5) kifejezések a sémita nyelvekben jelenthetnek unoka-testvért is. A szó használatával az evangélista valószínűleg azt akarja kiemelni, hogy a gyermekre érvényes a törvény előírása, amelynek értelmében minden elsőszülött fiúgyermek az „Úr tulajdona”, ezért az Úrnak kell őt szentelni (vö. Kiv 13,12).

pólyába takarta őt és jászolba fektette, mert nem kaptak helyet a szálláson: a szállás (gör. *katalüma*) a palesztinai ház vagy fogadó egyik helyisége (vö. Lk 22,11). A leírás szerint Mária, József és a gyermek feltehetően a „szállás” raktárnak vagy szerszámtárolónak használt földszinti részébe kényszerült, ahol az állatok etetésére szolgáló vesszőkosarat vagy kőedényt (jászlat) is tárolták. Tehát a későbbi népies elképzelésekkel ellentétben Jézus nem istállóban vagy barlangban született. Születési helye mindenesetre jelzi, hogy nagyon egyszerű, szerény körülmények között jött a világra.

azon a vidéken pásztorok tanyáztak: a gyermekségtörténet irodalmi műfajának szabályait követő evangélista e megjegyzéssel szimbolikus elemeket, jelképeket kezd beszélni elbeszélésébe, melyekkel értelmezi a történeti eseményt, azaz megvilágítja, hogy a gyermek születése később mit jelentett a Jézus föltámadását ünneplő keresztény közösség számára. A pásztorok szimbolikus szereplőkként azokat képviselik, akik nem csupán szociológiai, hanem lelki értelemben is egyszerű, szegény, a korabeli társadalom megítélésében pedig lenézett és bűnös emberek. Olyanokról van szó, akikről föltételezték, hogy nem tisztelik a magántulajdont, titokban megkárosítják az általuk őrzött nyájak tulajdonosait. Hivatalos tanúk sem lehettek. Az elbeszélés szerint mégis ezeknek az egyszerű, nincstelen és bűnös embereknek szívében talált először Jézus születése örvendező visszhangra, s ők a születés első tanúi. Ők „igazolják”, hogy Jézus születése elsősorban a szegények és a bűnösök számára örömhír.

az Isten fényessége körülragyogta őket: a megjelenő angyal és a fény a teofánia (istenjelenés) irodalmi műfajának szimbólumaként azt jelenti, hogy a pásztorok megtapasztalták Isten dicsőségét (vö. Kiv 40,34–35). Nem az angyal és a fényesség a történeti valóság, hanem az, hogy a pásztorok (azaz a Jézus feltámadása utáni keresztények) tapasztalatot szereztek Isten titokzatos jelenvalóságáról.

ne féljete! Íme, nagy örömet hirdetek nektek: az angyali szavak a teofánia elemeként azt jelzik, hogy az örömhír (gör. *euangelion*) Istentől eredő bátorító üzenet.

ma született nektek az Üdvözítő, az Úr Krisztus, Dávid városában: a mondat jelentésekben gazdag. – A „ma” időhatározó a Messiást váró zsidók szóhasználatában a messiási korszak kezdetét jelölő szó. – Jóllehet a zsidók időnként üdvözítőnek, megváltónak vagy szabadítónak (gör. *sztóter*) nevezték a népet politikai értelemben megmentő királyokat is, elsődleges értelemben Istent tartották Üdvözítőnek (vö. Iz 44,6; 45,21; Lk 1,47), aki a bűn nyomorúságos állapotából szabadítja ki teremtményeit. Az angyal ünnepélyes szavaiból kiérződik, hogy ilyen isteni természetű és vallási értelemben vett Üdvözítő születését jelenti be, aki a bűnöktől szabadítja meg népét (vö. Mt 1,21). – Az Úr Krisztus egyedülálló kifejezés az Újszövetségben, amely másutt az Úr Krisztusa birtokos szókapcsolatot használja (vö. Lk 2,26) Jézus megnevezésére. Az elbeszélés égi küldöttje Jézus különleges méltóságát hangsúlyozza, akinek a jövődőlés szerint a vállán uralom lesz (vö. Iz 9,5), az Úr cím megadásával pedig isteni mivoltára is utal. – Dávid városa Betlehem, ahonnan a prófétai ígéret szerint a Messiás származni fog (vö. Mik 5,1). *dicsőség a magasságban Istennek, és a földön békeesség a jóakarátú emberekben* (más fordításokban: *jóakarátának embereiben*, illetve *azokban, akiket szerel*): a mennyei seregek éneke a szimbólumok nyelvén azt hirdeti, hogy a Messiás elküldésével Isten kinyilvánította dicsőségét, és lehetővé tette a békeesség és a jó akarat megszületését az általa szeretett teremtmények szívében.

A szentírási szemelvények mondanivalója

Izajás a könyvéből idézett szakaszban először az asszírok által leigázott északi országrész lakóinak ígér szabadulást, de aztán vagy ő, vagy a művét később átalakító ismeretlen szerző – a látomás horizontját térben és időben kitágítva – olyan felszabadulásról beszél, amely a

nép egészének életében hoz örvendetes változást. A távoli jövőbe tekintve felvillantja egy eszményi király alakját, aki egész Izraelt (s talán az egész emberiséget is) megszabadítja nyomorúságos helyzetéből. A megjövendőlt király egyik fontos jellemzője az, hogy nem fegyveres erőszak révén, hanem egyedül Isten erejében biztosítja a szabadulást, s teremti meg az egyetemes béke feltételeit. Ennek a dicsőséges királynak alakja arra az Emmánuelre emlékeztet, akiről ugyancsak Izajás jövendőlt (vö. Iz 7,14). • A Jézus isteni mivoltát elfogadó és földi születését ünneplő keresztények azért idézik fel Izajás szavait, mert az általa bemutatott eszményi király, az Emmánuel vonásait a Názáreti Jézusban fedezik fel. Jézus feltámadása után tudatára ébrednek, hogy a jövendölés a Názáreti Jézusban teljesült be, éspedig olyan módon, amelyről a próféta még csak nem is álmodhatott. Ez a Jézus nem azért Csodálatos Tanácsadó, mert emberi tanácsosként mutatja meg az üdvösség útját, hanem azért, mert ő maga az üdvösségre vezető út (vö. Jn 14,6). Ő nemcsak úgy isten, mint a Magasságbelihez közel álló emberek, hanem valóban isteni természetű valóság, amint ezt feltámadása is igazolja (vö. Róm 1,4). Ő nem csupán azért nevezhető az Örökkévalóság Atyjának, mert törvényes emberi képviselője Istennek, hanem azért, mert istenemberként szoros életegységben van a minden emberre gondot viselő mennyei Atyával (vö. Jn 10,3; 10,38). Jézus nemcsak azért a Béke Fejedelme, mert prófétaként békességet hirdetett, hanem elsősorban azért, mert kereszthalálával kibékítette az emberiséget Istennel (vö. 2Kor 5,19), és ezzel megteremtette az emberek közti békesség lehetőségét is.

A Jézus születését bemutató lukácsi elbeszélés a gyermekségtörténet irodalmi műfajának jellemzőit hordozza. A születés eseményére utaló történeti jellegű adatok mellett olyan szimbolikus elemeket is tartalmaz, amelyeknek rendeltetése annak a keresztény meggyőződésnek tanúsítása, hogy Jézus már születésekor is olyan isteni természetű lény volt, amilyennek felnőtt korában s főleg feltámadásában bizonyult. A szimbólumokkal tarkított történetből egyértelműen kiviláglik: a keresztények hite szerint az Augustus császár uralkodása alatt született Jézus valóságos ember és valóságos Isten. Emberi mivoltára utal a földi lénytől, Máriától való születés és világra jöttének nagyon is emberi, szegényes körülményei. Isteni eredetét és természetét a teofánia jelképeként a fényesség és az angyali hírnök, valamint a vallási értelemben vett Üdvözítő cím és az Úr Krisztus megnevezés jelzi. • A Jézus születését bemutató elbeszélés azt tudatosítja a karácsonyt ünneplő hívőkben, hogy a mennyei Atya minden képzeletet felülmúló módon teljesítette a messiási várakozásokat. Arra emlékezteti őket, hogy a teremtményeit szerető Isten olyan Üdvözítőt küldött a világba, aki embertől és emberként született, de már születésétől fogva ő volt a mennyei Atya isteni Fia is, aki azért jött a földre, hogy megszabadítván az embereket a bűn fogságából, felkínálja számukra a feltámadás és az örök üdvösség lehetőségét.

Gondolkodj el karácsony neked szóló üzenetén!

A környezetedben megtapasztalt sok békétlenség, torzszalkodás hatására, vagy azért, mert időnként engedsz a világ értékeit istenítő kísértéseknek, gyakorta te is nyomorúságos helyzetbe, a bűn rabságába kerülsz. Az ószövetségi jövendölést hallgatva gondolj arra, hogy téged is csak a próféta által ígért Szabadító menthet meg, akit Isten azért küldött a földre, hogy számodra is Csodálatos Tanácsadó, Erős Isten, Örökkévalóság Atyja és Béke Fejedelme legyen. A Jézus születéséről szóló „történetet” hallgatva adj hálát Istennek a megtestesülés titkáért! Köszönd meg, hogy nem csupán egy kiváló embert küldött a földre, hanem Jézus személyében Ő maga jött el, hogy megmentsen bűneid rabságából, értelmet, távlatokat adjon földi küzdelmeidnek, és segítségére legyen az örök boldogság elérésében.

I.2.2 A Szent Család ünnepe

Az ószövetségi idézet a Jézus, Sirák fiának könyve című iratból származik, amelynek héber nyelvű eredetije, majd görög fordítása (LXX) a Kr. e. 2. században készült el. E mű, amelyet Egyházi Könyv (lat. *Ecclesiasticus liber*) néven is ismerünk, az úgynevezett deuterokanonikus (másodlagosan kánoni) könyvek közé tartozik: csak a 4. századtól szerepel a keresztény kánonban, azaz a sugalmazott szent könyvek jegyzékében (vö. DH 179). A protestánsok a 16. században kétséges eredetű, apokrif (gör. *apokriphos*: rejtett, titkos) írásnak minősítették, s kihagyták a kánonból. • Az újszövetségi szentírási elbeszélés a Máté-evangéliumban található gyermekségtörténet egyik részlete.

A Szent Család ünnepe a bibliai szemelvények tükrében

a) A szülők iránti tisztelet (Sir 3,3–7.14–17)

3³ ...Isten tekintélyt adott az atyának a gyermekek előtt, és megszabta az anya jogát a gyermekekkel szemben. ⁴ Aki szereti Istent, bűneiért engeszteli; tartózkodik tőlük, és mindennapi imája meghallgatásra talál. ⁵ Kincset gyűjt, aki megbecsüli anyját; ⁶ aki tiszteli atyját, örömet lel gyermekeiben, s amikor imádkozik, meghallgatásra talál. ⁷ Aki tiszteli atyját, hosszú életű lesz, s aki szót fogad atyjának, felidíti

anyját. [...] ¹⁴ Fiam! Legyen gondod apádra öregségében, és ne keserítsd őt életében! ¹⁵ Ha meg is fogyatkozik értelmében, légy elnéző iránta, és meg ne vesd őt erőd teljességében! Az apa iránt tanúsított tisztelet ugyanis nem megy feledésbe, ¹⁶ és anyád hibájáért jóval fizetnek neked: ¹⁷ a jótett fejében gyarapodsz majd, a szorongatás napján javadra számítják neked, és bűneid elillannak, mint dér a melegben.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Isten tekintélyt adott az atyának a gyermekek előtt: ez a megállapítás az Isten által adott tízparancsolat negyedik felszólítására, a „tiszteld apádat és anyádat” (Kiv 20,12; MTörv 5,16) isteni követelményére épül.

aki szereti Istent, bűneiért engeszteli: mivel a bűn elkövetésekor nem Isten haragszik meg az emberre, hanem fordítva, az engesztelésben sem valamiféle haragvó Istent kell jobb belátásra bírni, hanem a bűnt elkövető, az Istenre haragvó embernek kell megváltoznia. S ez történik, valahányszor az isteni segítségért fohászkodó teremtmény Isten erejében képessé válik arra, hogy tartózkodjon a bűnös életviteltől.

kincset gyűjt, aki megbecsüli anyját: a kincs az ószövetségi Bibliában nem csupán az e világi értékeket jelenti, hanem elsősorban Isten barátságát (vö. Bölcs 7,14) és az Úr félelmét (vö. Iz 33,6), vagyis annak az Istennek tiszteletteljes elismerését, aki békességet és életet ígér a benne bizakodó embernek (vö. Bír 6,23). Nyilvánvaló, hogy a szemelvény szerzője az utóbbi értelemben vett kincsre gondol.

aki tiszteli atyját, hosszú életű lesz...: a hosszú földi élet az Úr félelméhez, az Isten iránti bizalomhoz és hűséghez kapcsolódó ígélet (vö. Sir 1,25). Ezt az ígéletet a szerző a szülők iránti tisztelettel is összefüggésbe hozza, mert ebben a tiszteletben az Úr félelmének megnyilvánulását látja. Nyilvánvalóan nem azt akarja mondani, hogy az apját tisztelő ember nem halhat meg fiatalon, hanem egy történelmi tapasztalatot fogalmaz meg: csak azok a társadalmak boldogulhatnak, s maradhatnak hosszú távon kapcsolatban az élet Forrásával, amelyek az Isten útmutatása szerint gondoskodnak az idősebb nemzedékről.

az apa iránt tanúsított tisztelet ugyanis nem megy feledésbe, és anyád hibájáért jóval fizetnek neked: az apa iránti tiszteletet és az anya hibáinak elnézését Isten azzal jutalmazza, hogy megbocsátja az időszülők hibáit elnéző és a róluk gondoskodó fiú vétkeit.

b) A Szent Család egyiptomi útja (Mt 2,12–15.19–23)

2¹² Mivel [a bölcsek] álmukban intést kaptak, hogy ne menjenek vissza Heródeshez, más úton tértek vissza országukba.¹³ Miután ők elvonultak, íme, az Úr angyala megjelent Józsefnek álmában és így szólt: »Kelj föl, vedd magad mellé a gyermeket és anyját, és menekülj Egyiptomba! Maradj ott, amíg nem szólok neked! Heródes ugyanis keresni fogja a kisgyermeket, hogy megölje őt.«¹⁴ Erre ő fölkel, éjjel magához vette a gyermeket és anyját, és eltávozott Egyiptomba.¹⁵ Ott volt Heródes haláláig, hogy beteljesedjék az Úr szava, amit a próféta által mondott: »Egyiptomból hívtam az én fiamat.« [...] ¹⁹ Amikor Heródes be-

végezte életét, íme, az Úr angyala megjelent álmában Józsefnek Egyiptomban²⁰ és így szólt: »Kelj föl, vedd magadhoz a kisgyermeket és anyját, és menj Izrael földjére. Meghaltak ugyanis, akik a gyermek életére törtek.«²¹ Ő fölkel, maga mellé vette a kisgyermeket és annak anyját, és bement Izrael földjére.²² Mivel meghallotta, hogy Arkelausz uralkodik Júdeában apja, Heródes helyett, félt odamenni. Miután álmában intést kapott, eltávozott Galilea vidékeire.²³ Odaérve egy Názáretnek nevezett városban telepedett le, hogy így beteljesedjék, amit a próféták mondtak: »Názáretinek fogják hívni.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

mivel [a bölcsek] álmukban intést kaptak...: a Máté-evangélium szimbólumokban gazdag elbeszélése szerint napkeletről Nagy Heródes király (ur. Kr. e. 37–4) tudtával bölcsek érkeztek Betlehembe, hogy ajándékokkal hódoljanak a gyermek Jézus, a „zsidók újszülött királya” előtt (vö. Mt 2,1–11). Most ezek a bölcsek kapják az angyali intést, hogy hazatérésük alkalomával kerüljék el a királlyal való újbóli találkozást.

kelj föl, vedd magad mellé a gyermeket és anyját, és menekülj Egyiptomba: az angyal azért biztatja menekülésre Józsefet és családját, mert a hatalmát féltő Heródes semmilyen eszköztől sem riadt vissza, hogy uralmát biztosítsa. Beteges uralomvágyát mutatja például az, hogy hatalomféltésből két fiát és feleségét is meggyilkoltatta, illetve Jézus születését követően Betlehemben és annak környékén megölette a kétévesnél fiatalabb fiúgyermeket (vö. Mt 2,16–18).

hogy beteljesedjék az Úr szava...: »Egyiptomból hívtam az én fiamat«: a Palesztinával határos Egyiptom a történelmük fájdalmas és örömdetes emlékeit egyaránt őrző zsidók számára a szolgaság, a fogság birodalmát jelentette. A Kr. e. 13. században Mózes Isten segítségével ebből a szolgaságból vezette ki az izraeliták népét. Ózeás próféta, aki Izrael népét Isten fiának nevezte, a Kr. e. 8. században lelkesen emlékezett vissza erre a szabadulásra, midőn Isten ajkára adta az „Egyiptomból hívtam ki az én fiamat” szavakat (vö. Óz 11,1). A prófétai mondat felidéző evangélista beszámolójában szereplő angyal értelmezésében azonban az Isten fia a zsidóságból származó Jézust, illetve a hozzá tartozó új népet, a megújult Izraelt jelenti.

meghallotta, hogy Arkelausz uralkodik...: Arkelausz Heródes fia volt, akit atyja halála (Kr. e. 4) után Augustus császár Júdea, Szamaria és Idumea negyedes fejedelmévé tett. Mivel kegyetlen ember hírében állt, József óvakodott attól, hogy családjával Júdeában keressen lakhelyet. *odaérve egy Názáretnek nevezett városban telepedett le:* bár Názáretet a Biblia városnak nevezi, Jézus korában csak egy kis falu volt Galileában. A gyermekségtörténet szerzője azonban elsősorban nem a földrajzi tájékoztatás kedvéért említi a falu nevét, hanem azért, mert egy messiási jövendölés beteljesüléséről akar hírt adni. A Názáret (héb. *Naceret*) szó jelentése: hajtás, sarj (héb. *necer*). Midőn az evangélista Jézust názáretinek nevezi, azt hirdeti: ez a Jézus azonos azzal a Jessze (Dávid apja) gyökeréből sarjadó „hajtással”, akinek eljövételéről a Kr. e. 8. században Izajás próféta jövendölt (vö. Iz 11,1).

A szentírási szemelvények mondanivalója

A Sirák fia könyvéből vett szemelvény szerzője a tízparancsolat negyedik (tiszteld apádat és anyádat; vö. Kiv 20,12) útmutatásából kiindulva az Isten elgondolása szerinti eszményi család megvalósítására buzdít. A szerző a negyedik parancsolatban a mennyei Atya akaratának kifejeződését látja, és azt hangsúlyozza: az eszményi család összetartó erejét az adja, hogy tagjai igazodnak Isten akaratához. • A Szent Család ünnepén az egyház azért eleveníti fel ezt az ószövetségi részletet, mert meggyőződéssel vallja: a tökéletes családot a Jézus, Mária és József alkotta közösség váltotta valóra. Ennek a közösségnek ugyanis minden tagját az jellemezte, hogy a mennyei Atya akaratát kereste és követte földi küzdelmeiben.

A Máté evangéliumából idézett részlet a gyermekségtörténet irodalmi műfajában fogalmazódott meg. A leírásban tehát nem a cselekmény (a szentcsalád egyiptomi útja) a hangsúlyos, hanem az, amit szerzője e kis történettel kifejezni szándékozott: a családjával Egyiptomba menekülő, majd onnan visszatérő Jézus már gyermekkorában is azonos volt azzal a Messiással, akinek földi életében meg kellett tapasztalnia a bűnök okozta szenvedés, üldöztetés és elnyomás világát, hogy aztán új Mózesként kivezethesse, megszabadíthassa népét a bűn uralmának állapotából. Mivel az evangélista látásában az utóbbi állapotot Egyiptom szimbolizálja, az Isten fia kifejezés pedig Jézust és az általa megszabadított emberi közösséget jelenti, Máté a mennyei Atya ajkára adhatja Ózeás próféta egykori szavait: „Egyiptomból hívtam ki az én fiamat”. Ez a mondat immár azt jelenti: Isten az Egyiptom által jelképezett nyomorúságos és bűn fertőzte történelemből „hívta ki” Jézust és mindazokat, akiket Jézus megszabadított az örök halállal fenyegető bűnös állapotból. • A Szent Család ünnepén az egyház arra emlékezik, hogy a bűn állapotából megszabadító Jézus sorsában szülei is osztoztak. Bár történeti szempontból nem sokat tudunk a Messiás családjának életéről, az evangéliumi utalásokból egyértelmű: Jézus családjának minden tagja szent volt abban az értelemben, hogy teljességgel elfogadta a mennyei Atya akaratát, amelyet a Biblia így fogalmaz meg: Isten „azt akarja, hogy minden ember üdvözljön és eljusson az igazság ismeretére” (1Tim 2,4). Jézus szenvedésével és halálával mutatta meg, hogy teljességgel azonosult ezzel az egyetemes üdvözítő akarat-tal. Mária azzal fejezte ki az isteni akarathoz való ragaszkodását, hogy bár nem értette, igent mondott Isten titokzatos tervére: „legyen nekem a te igéd szerint” – válaszolta az angyalnak (vö. Lk 1,38). S végül József, akit a Biblia igaz (Isten akaratához igazodó) embernek mond (vö. Mt 1,19), kész volt igazodni Isten titokzatos elgondolásához, s ezért nemcsak hogy nem félt magához venni Máriát, hanem hűségesen gondoskodott is családjáról.

Mit kell tenned ahhoz, hogy családot eszményivé váljon?

Az ószövetségi buzdítást hallgatva igyekezz belátni: saját családot szentté válásához csak akkor tudsz hozzájárulni, ha a legszűkebb emberi közösségedben betöltött szerepednek megfelelően Isten útmutatása szerint élsz.

Az evangéliumi részlet mondanivalója az, hogy Jézus és családja mindenben tökéletesen igazodott a minden ember üdvösségén munkálkodó mennyei Atya akaratához. Bármilyen (gyermeki, szülői stb.) szerepet töltesz be saját családotban, gondold meg, hogy akkor tudsz hozzájárulni e kis közösség megszentelődéséhez, ha azonosulsz az Atya akaratával, azaz Jézus segítségével megteszel mindent azért, hogy a környezetedben élő emberek eljuthassanak a minden embernek örök boldogságot szánó Istenbe vetett hitre.

I.2.3 Urunk megjelenése – vízkereszt

A költemény műfajában írt ószövetségi idézetet Izajás próféta könyvének az a része tartalmazza, amelyet a babiloni száműzetés végét (Kr. e. 538) követő időszakban Izajás szellemében állított össze az a szerző, akit a biblia tudósok Harmadik Izajásnak neveznek. • Az újszövetségi szemelvény a Máté-féle gyermekségtörténet részlete. Miként minden ilyen műfajú írás esetében, a Máté-féle történetet illetően is érvényes: a Jézus születését dramatizált formában bemutató elbeszélésben nem a dráma cselekménye a történeti valóság, hanem az a titok, amelyre a cselekmény és szimbólumai utalnak.

Urunk megjelenésének ünnepe a bibliai szemelvények tükrében

a) Jeruzsálem a népek zárandokhelye (Iz 60,1–6)

60 ¹ *Kelj fel [Jeruzsálem], tündökölj, mert eljött világosságod, és az Úr dicsősége felragyogott fölötted!*
² *Mert íme, sötétség borítja a földet, és homály a népeket, de fölötted felragyog az Úr, és dicsősége megjelenik fölötted.* ³ *Nemzetek jönnek majd világosságodhoz, és királyok felragyogó fényedhez.* ⁴ *Hordozd körül szémedet, és lásd: mindnyájan összegyűltek, eljöttek hozzád!*

zád! Fiaid messziről jönnek, és leányaidat ölben hozzák. ⁵ *Akkor meglátod majd, és földerülsz, megdobban és kitágul a szíved; mert rád száll a tenger vagyona, nemzetek gazdagsága jön hozzád.* ⁶ *Tevék áradata borít el téged, Mádián és Éfa dromedárjai, mindnyájan Sábából jönnek; aranyat és tömjént hoznak, és az Úr dicső tetteit hirdetik.*

A fontosabb kifejezések magyarázata:

kelj fel [Jeruzsálem], tündökölj: a költemény első sorában Jeruzsálem városáról van szó. Ezt a szent várost a megismerés irodalmi eszközével élő ószövetségi próféták a település délkeleti dombjának neve alapján időnként a „Sion leánya” kifejezéssel illették (vö. Iz 1,8; Jer 4,31; Zak 2,14 stb.). E név hol a város lakóit, hol a Sion hegyén épült templom hívó közösségét, hol pedig Júda földjét vagy egész Izraelt jelentette. – Amikor a költemény szerzője ünneplésre, tündöklésre szólítja fel Jeruzsálemet, a babiloni száműzetésből visszatért izraelitákkal kiegészült zsidóság egészét tartja szem előtt, amely megkezdte a szinte teljesen elpusztított ország és a templom újjáépítését.

mert eljött világosságod, és az Úr dicsősége felragyogott fölötted: a világosság (tűz vagy fény) az Ószövetség költői szövegeiben Isten jelenlétének vagy magának Istennek a szimbóluma (vö. Kiv 24,17; Bölcs 7,26; Zsolt 104,2; Iz 60,20). A dicsőség (héb. *kabód*: súly, fontosság) kifejezés a Bibliában egyrészt Isten erejét, mindenhatóságát, világfelettségét és irgalmát, illetve magát Istent jelenti. Másrészt Isten megnyilvánulásának arra a módjára utal, amelyet a földön élő ember még el tud viselni (vö. Kiv 33,18–23). A sötétség és a homály az emberi lelkeknek az a birodalma, ahol nincs jelen Isten. – A zsidó nép vallási tapasztalatát képnnyelven kifejező írások szerint Isten a Salamon által épített jeruzsálemi templomot tette meg földi lakóhelyévé. A zsidó történelem tanúsítja, hogy Nabukodonozor, a Jeruzsálemet Kr. e. 587–586-ban elfoglaló újbabiloni uralkodó ezt a templomot leromboltatta, és a zsidóság vezető rétegét Mezopotámiába hurcoltatta. A vallásos zsidók ezt a nemzeti és vallási tragédiát a nép bűneiért kirótt isteni büntetésnek tekintették. Ezekiel próféta pedig antropomorf képekkel úgy összegezte e tragikus eseményt, hogy az Úr dicsősége elhagyta Jeruzsálemet, és Mezopotá-

miába, a száműzöttek közé költözött (vö. Ez 10,18–22; 11,22–25). Az ugyancsak képnnyelvet használó Második Izajás azonban már arról adhatott hírt, hogy a Babilon uralmát megdöntő perzsa Círusz (görögösen: Kürosz) 538-as rendeletét követően maga Isten állt a száműzetésből szabadulók élére, hogy visszavehesse népét Jeruzsálembe (vö. Iz 40,1–5). Harmadik Izajás látomásában az az örömhír fogalmazódik meg, hogy az Úr visszatért a szent városba, amelynek temploma újra az isteni dicsőség fényébe öltözik.

nemzetek jönnek majd világosságodhoz, és királyok felragyogó fényedhez: a nemzetek (héb. *gojim*) a Bibliában az Izraelen kívüli idegen népek (keresztény szóhasználatban: pogányok) gyűjtőneve. A prófétai látomás azt a szinte hihetetlen fordulatot ünnepli, hogy nemcsak a hazatérő zsidók, hanem a pogány népek és uralkodók is felfedezik és elismerik a templom üdvtörténeti fontosságát, illetve Izrael Istenének dicsőségét. E túlzottan derűlátó jövőndülés történeti alapjául az a tény szolgálhatott, hogy a babiloni fogságból való szabadulást és a templom felépítését perzsa (azaz zsidó szempontból pogány) uralkodó tette lehetővé.

fiad messziről jönnek, és leányaidat ölben hozzák: a visszatérő fiak nem csupán a Babilonból hazatérők, hanem azok a zsidók is, akik a babiloni támadás után a környező országokba menekültek, s ezekben szétszórótan éltek. A próféta arról beszél, hogy Jeruzsálem újjáépítésének hírére ezek a pogány népek között élő izraeliták is tömegesen visszatérnek hazájukba, és asszonyaikat – mint valamiféle ajándékot – ölben viszik a templomba visszatért Úr színe elé.

rád száll a tenger vagyona, nemzetek gazdagsága jön hozzád: a tenger vagyona és a nemzetek gazdagsága egyrészt a pogányoktól kapott anyagi támogatást jelenti, másrészt a hazájukba visszatérő embereket is. Történeti tény, hogy a zsidókat felszabadító Círusz nemcsak azt ígérte, hogy a jeruzsálemi templom újjáépítésének költségeit a perzsa udvar fogja fedezni, hanem azt is elrendelte, hogy vissza kell szolgáltatni a zsidók számára azokat az arany- és ezüst-edényeket, amelyeket korábban Nabukodonozor Babilonba hurcoltatott (vö. Ezdr 6,3–5). – Ám a vagyon vagy gazdagság jelentheti a különféle országokból hazatérő izraelitákat, illetve a velük együtt érkező megtérített pogányokat is. Második Izajás ékszereknek, értékes díszeknek nevezi e visszatérőket, amikor ezekkel a szavakkal fordul a megszemélyesített Sionhoz (Jeruzsálemhez): az egybegyűlteket „díszként öltöd fel, és magadra kötöd őket, mint a menyasszony” (Iz 49,18).

Mádián és Éfa dromedárjai: Mádián és Éfa az Arab-félsziget északnyugati partvidékének területei, ahol Ábrahám leszármazottai (vö. Ter 25,1–4), a midianita törzsek éltek. A dromedár az egypúpú teve, amelyet az arab törzsek kereskedői útjaikon teherhordásra használtak. – A kincseket szállító tevekaraván valószínűleg arra utal, hogy a déli országokból hazatérő zsidók adományokat is hoznak a templom építéséhez.

Sábából jönnek; aranyat és tömjént hoznak: az Arab-félsziget délnyugati peremén lévő Sába birodalom aranyáról és drágaköveiről (vö. 1Kir 10,2; Ez 27,22), valamint tömjénjéről (vö. Jer 6,20) volt híres. Az aranyat a zsidók a jeruzsálemi templom istentiszteleti edényeinek elkészítéséhez használták, a tömjént pedig a templomi szertartásokon alkalmazták. Az ajándékok áradásának képe azt sejteti, hogy az új templom már épülőfélben van.

b) A napkeleti bölcsek hódolata (Mt 2,1–12)

2 ¹ Amikor Heródes király napjaiban Jézus megszületett a júdeai Betlehemben, íme, napkeletről bölcsek érkeztek Jeruzsálembe, ² és megkérdezték: »Hol van, aki született, a zsidók királya? Mert láttuk csillagát napkeleten, és eljöttünk, hogy hódoljunk neki.«

³ Amikor Heródes király meghallotta ezt, megrettent,

és vele együtt egész Jeruzsálem. ⁴ Azután összegyűjtötte a nép minden főpapját és írástudóját, és tudakozódott tőlük, hogy hol születetett a Krisztus. ⁵ Azok ezt felelték neki: »A júdeai Betlehemben, mert így van megírva a próféta által: ⁶ És te Betlehem, Júda földje, semmiképp sem vagy a legkisebb Júda fejedelmi váro-

sai között, mert belőled támad majd a fejedelem, aki pásztora lesz népemnek, Izraelnek.»⁷ Akkor Heródes titokban magához hívta a bölcseket, és pontosan megtudakolta tőlük a csillag megjelenésének idejét.⁸ Azután elküldte őket Betlehembe ezekkel a szavakkal: »Menjete, tudakozódjatok pontosan a gyermek felől, és amikor megtaláltátok, jelentsétek nekem, hogy én is elmenjek és bódoljak neki.«⁹ Azok pedig, miután meghallgatták a királyt, elmentek. És íme, a csillag, amelyet napkeleten láttak, előttük haladt,

majd odaérkezve megállt a hely fölött, ahol a kisgyermek volt.¹⁰ Mikor a csillagot meglátták, örvendeni kezdtek igen nagy örömmel.¹¹ Azután bementek a házba. Meglátták a kisgyermeket Máriával, az anyjával, és a földre borulva bódoltak neki. Majd felnyitották kincsesládáikat és adományokat ajánlottak föl neki, aranyat, tömjént és mirhát.¹² Mivel álmukban intést kaptak, hogy ne menjenek vissza Heródeshez, más úton tértek vissza országukba.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Heródes király napjaiban: Nagy Heródesről van szó, aki a római császár alárendeltjeként uralkodott (Kr. e. 37 – Kr. e. 4) Palesztina földjén. Jézus tehát nem a keresztény időszámítás kezdetén született, mint ahogyan ezt a 6. századtól kezdve gondolták, hanem legalább hat évvel korábban.

napkeletről bölcsek érkeztek Jeruzsálembe: a gyermekségtörténet szerzője a bölcseket a görög *magoi* (mágusok) szóval jelöli. Nem varázslókat ért rajtuk, hanem csillagászatban és csillagióslásban jártas embereket. Napkeletnek számít minden olyan terület, amely a Jordántól keletre van (tehát a kifejezés Mezopotámiát és Arábiát is jelentheti).

láttuk csillagát napkeleten: mintegy 12 évszázaddal korábban éppen a Palesztinától keletre lévő dombok egyikén hangzott el Bálám próféta híres messiási jövendölése: „Látom őt, de nincs még itt, nézem őt, de nincs még közel. Csillag támad Jákobból és királyi pálca kél fel Izraelből...” (Szám 24,17). Ez a csillag gyakran foglalkoztatta a magyarázók képzeletét. Az alexandriai Órigenész († 254) úgy vélte, a bölcsek üstököst láttak. Újkori tudósok J. Kepler († 1630) nyomán arra gondoltak, hogy a mágusok Kr. e. 7-ben egy bolygóegyüttállásnak voltak szemtanúi. E magyarázatok azonban nem számolnak azzal, hogy egyetlen égitest vagy égi jelenség sem viselkedik úgy, mint ahogy a gyermekségtörténetben a bölcseket vezérlő csillag. Helytállóbbnak látszik a feltevés, amely szerint szimbólumról van szó: a zsidó irodalomban Mózes születésének leírásában is megjelenik a csillag jelképe, s a görög–római kultúrkörben is csillag, illetve üstökös jelzi kiemelkedő történelmi személyiségek (Nagy Sándor, VI. Mithridatész király, Augustus stb.) születését.

egész Jeruzsálem: a kifejezés a hatalmára féltékeny Heródest és a zsidó vallási vezetőket jelenti, miközben a gyermekségtörténet irodalmi műfajának szabályait követve arra utal, hogy a felnőtt Jézushoz a zsidó előkelőségek ellenségesen viszonyultak.

összegyűjtötte a nép minden főpapját és írástudóját: a főpap Izrael vallási életének legmagasabb rangú vezetője volt, akinek hivatala haláláig tartott. Így mindig csak egyetlen főpap volt. A főpapok kifejezésen valószínűleg a Nagy Heródes vagy a római helytartó által leváltott személyeket, illetve azoknak az előkelő családoknak tagjait kell érteni, akik közül a főpapot választották. Az írástudó a héber Biblia ismerője és tanítója Izraelben.

így van megírva a próféta által: Mikeás prófétáról van szó, aki a Kr. e. 8-7. század fordulóján működött Júda területén (vö. Mík 5,1).

bementek a házba: Lukács evangélista az Üdvözítő születésének szerény körülményeit emeli ki, amikor szegényes szállásról, illetve az annak raktárhelyiségében található jászolról tesz említést (vö. Lk 2,7). Ezzel szemben a Máté-féle gyermekségtörténet szerzője a Messiás méltóságát hangsúlyozza, amikor „házzal” beszél, amelyben mint királyi palotában az újszülött fogadja a neki alárendelt népek hódolatát (vö. Zsolt 72,10–15; Iz 60,5).

földre borulva hódoltak neki: az ókori keleten az alárendeltek földre borulással hódoltak feljebbvalójuk vagy királyuk előtt. A tiszteletadásnak ez a módja a betlehemi gyermek királyi méltóságára utal.

adományokat ajánlottak föl neki, aranyat, tömjént és mirhát: a keleti szokásoknak megfelelően az ajándékok vitele és átadása is részét alkotta a tisztelgő látogatásnak. Az aranyat, a tömjént (a balzsamfélék családjába tartozó fák kérgéből kivont és füstölőszernek használt gyantát), valamint a mirhát (a mirhafa kérgének repedéseiből származó gyógyhatású és illatosító olajat tartalmazó mézgát) az ókori keleti világban a legértékesebb ajándékok között tartották számon. – Az ajándékokat átnyújtó bölcseket ábrázoló kép megalkotásában a gyermekségtörténet szerzőjét valószínűleg Harmadik Izajás prófétai látomása ihlette, amelyben a nemzetek képviselői aranyat és tömjént visznek Jeruzsálembe, miközben az Úr dicső tetteit hirdetik (vö. Iz 60,6).

A szentírási szemelvények üzenete

Harmadik Izajás Jeruzsálem eljövendő felemelkedéséről s a templom szerepének egyetemessé válásáról jövendől. Szavait elsősorban azokhoz az izraelitákhoz intézi, akik a Babilont leigázó perzsáknak köszönhetően Kr. e. 538-ban a száműzetésből visszatérhettek Jeruzsálembe. Ám azokat is övendezésre szólítja, akik a pogány népek közötti szétszórás állapotában élve úgy döntöttek, hogy visszatelepülnek hazájukba. A próféta a főbb ünnepeken kötelező jeruzsálemi zárándokutak hangulatát felidéző képekkel hatalmas ünnepi zárándoklatként mutatja be a pogányoknak és vallásos zsidóknak közeledését Jeruzsálemhez, akik hódolatukat és ajándékaikat viszik annak az Istennek, aki immár újra elfoglalta és dicsőséggel töltötte be a jeruzsálemi szentélyt. Költeményében két gondolatot hangsúlyoz. Egyrészt azt emeli ki, amit Aggeus – a Kr. e. 6. század másik prófétája – így fogalmazott meg: „Nagyobb lesz ez új háznak dicsősége az elsőénél” (Agg 2,9). Másrészt azt hirdeti, hogy a pogány népek is felismerik és elismerik Izrael Istenében az egyetlen igaz Istent. • Urunk megjelenésének ünnepén az egyház azért tárja a hívők elé ezt a prófétai látomást, mert meggyőződéssel vallja, hogy a jövendülés teljességgel Jézus Krisztusban vált valóra. A történeti Jézus templomnak nevezte saját titokzatos valóságát (vö. Jn 2,19–22). Követői, akik csak feltámadása után értették meg mesterük szavait, ugyancsak templomnak tekintették őt, s hittel vallották: ebben a lelki templomban nyilvánult meg a legteljesebb módon a mennyei Atya dicsősége (vö. Jn 1,14.16). Pál apostol, aki az egyházat a feltámadt Krisztus testének (titokzatos valóságának) és érzékelhető megnyilvánulásának mondta (vö. 1Kor 12,12–27; Róm 12,4–5), logikusan állította, hogy a Krisztusra épülő egyház is templom: a keresztények közössége Isten házanépe, az Úr szent temploma (vö. Ef 2,19–22). Ez a nem emberkéz által épített templom már nemcsak az izraelitáké, hanem minden emberé: az egyház olyan lelki templom, amelyben zsidók és pogányok megkülönböztetés nélkül egyazon Lélekben járulhatnak a mennyei Atyához (vö. Ef 2,18).

Az evangéliumi részlet egy kicsiny drámában fogalmazza meg az ünnep mondanivalóját. Nyilvánvaló, hogy Jézus születésekor még senki sem tudhatott arról, hogy ez a kisgyermek a zsidók és a nem zsidók (pogányok) Messiása, illetve az egész emberiség isteni megváltója. A leírás a gyermekségtörténet irodalmi műfajában fogalmazódott meg. Máté evangélista tehát nem hamisítja meg a történelmet, amikor a Messiás hódolatára érkező pogány bölcseket Jézus bölcsője köré állítja, mert a feltámadt Jézus egész életművét áttekintve csak azt akarja hangsúlyozni: Jézus már születésétől fogva azonos volt azzal a személlyel, akinek nyilvános működése alatt és feltámadásában mutatkozott. Legendaszerű írásában azt tanítja, hogy Jézus

már gyermekként is az a Messiás volt, aki felnőttként kinyilvánította, hogy küldetése nemcsak Izrael fiaihoz, hanem minden emberhez szól. A gyermekségtörténet irodalmi műfajának szabályait követve kiemeli: mivel Jézus az egész emberiség isteni megváltója volt, őt már gyermekkorában is megillette volna az a hódolat és ünneplés, amelyben csak feltámadása után részesült azoknak a pogányoknak és zsidóknak részéről, akik felismerték és elismerték isteni dicsőségét és messiási mivoltát.

Mondj köszönetet a minden embert megváltó Jézusnak!

Az ószövetségi olvasmány hallgatása közben köszönd meg Jézusnak, hogy bár nem tartozol a választott néphez, te is tagja lehetsz a próféta által megálmodott „új templomnak”, amely a keresztény hit szerint azonos a föltámadt Krisztussal, illetve az ő titokzatos testével, az egyházzal.

A napkeleti bölcsek látogatásáról szóló jeleneten elgondolkodva kérd a mennyei Atyát, segítsen, hogy hited aranyával, imáid tömjénfüstjével és szereteted mirhájával valamiképpen meg tudd hálálni Jézusnak azt, hogy téged is megváltott.

I.2.4 Urunk megkeresztelkedése

Az ószövetségi idézet Izajás próféta könyvének abban a részletében (Iz 40–55. fejezet) olvasható, amelyet a Kr. e. 6. században – feltehetően több megelőző átszerkesztést követően – állított össze a bibliatudósok által Második Izajásnak nevezett ismeretlen próféta. Az említett fejezetekben fellelhető négy dal egy titokzatos személyről, az Úr Szolgájáról (héb. *Ebed-Jahve*) és a Szolga üdvösséget hozó szerepéről szól. A megkeresztelkedés ünnepén az egyház az első dal szövegét ismerteti a hívekkel. • A Jézus megkeresztelkedésének eseményét felidéző újszövetségi szakasz Máté evangéliumából való. Az evangélista történeti jellegű írásába beleszövődnek az Isten jelenlétének megnyilvánulását jelképekkel kifejező teofánia irodalmi műfajának elemei is, beszámolója nem tekinthető mai értelemben vett krónikának vagy riportnak.

Urunk megkeresztelkedésének ünnepe a bibliai szemelvények tükrében

a) *Az Úr szenvedő Szolgája igazságot visz a nemzeteknek (Iz 42,1–4.6–7)*

42 ¹ Íme, az én Szolgám, akit támogatok, választottam, akiben kedvemet találok. Ráadtam Lelkemet, igazságot visz majd a nemzeteknek. ² Nem kiált, nem emeli fel hangját, és nem hallatja az utcán. ³ A megroppant nádszálat nem töri össze, és a kialvó mécsbelet nem oltja el; hűségesen visz igazságot. ⁴ Nem alszik ki, és nem roppan össze, míg igazságot nem

tesz a földön; és tanítására várnak a szigetek. [...] ⁶ »En, az Úr, hívtalak meg téged igazságban, és fogom a kezedet; megőrzlek, és a nép szövetségévé teszlek, a nemzetek világosságává, ⁷ hogy megnyisd a vakok szemét, kihozd a börtönből a foglyokat, a fogházból a sötétségben ülőket.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

íme, az én Szolgám: a próféta az Úristen ajkára adja a Szolgát bemutató szavakat. E szavak egy titokzatos és különleges méltósággal felruházott személyről (vagy megszemélyesített közösségről) szólnak, akit Isten szeret és oltalmaz, miközben ő tökéletesen megfelel az isteni elvárásoknak.

ráadtam Lelkemet: Isten a prófétálás Lelkével ajándékozza meg kedvelt Szolgáját, aki így képessé válik arra, hogy hittérítő munkát végezessen a pogányok (a nem zsidók) között. Mivel a prófétálás lelkének kiadása a zsidó felfogásban a messiási korszak jellemzője (vö. Iz 11,2; Jo 3,1–3), a Szolga valószínűleg a Messiást jelenti.

igazságot visz majd a nemzeteknek: az igazság ebben az esetben az Isten akaratahoz igazodó életvitelt, az igaz vallást jelenti. A Szolga tehát a nemzetek tanítója és törvényhozója lesz, aki lehetővé teszi a pogányoknak is, hogy életvitelüket Isten elgondolásához igazítsák.

nem kiált, nem emeli fel hangját: a bemutatott személy másként hirdeti tanítását, mint a hangos szóval fenyegetőző próféták vagy a fegyvercsörgetéssel békét hirdető politikai szabadítók: kíméletesen és szelíden szólítja meg az emberek lelkiismeretét.

a megroppant nádszálat nem töri össze...: a metaforikus nyelvezet arra utal, hogy a Szolga nem ítélni (összetörni, eloltani) jön, hanem segíteni és vigasztalni. Szelidséget és megértést tanúsít az élet megpróbáltatásaiban összetört és reményüket veszített emberek iránt.

hűségesen visz igazságot: az igaz vallást terjesztő személy sikerét állhatatossága, illetve a mennyei Atyához való hűsége biztosítja.

nem roppan össze, míg igazságot nem tesz a földön: mivel az igazság a mennyei Atya akaratához igazodó életvitel, a mondat azt jelenti: a Szolga mindaddig tevékenykedik a földön, míg lehetővé nem teszi mindenki számára, hogy életét Isten akaratához igazíthassa. A negyedik dalból, amelyben a próféta a fájdalmak férfiaként tünteti fel a Szolgát, kiderül: ez a titokzatos személy a mások bűneiért vállalt szenvedésével (vö. Iz 53,3–4), az emberek bűnét engesztelő életáldozatával (vö. Iz 53,10) fog „igazzá tenni sokakat” (vö. Iz 53,11–12), azaz teszi lehetővé minden ember számára az Isten akaratához igazodó életvitelt.

tanítására várnak a szigetek: a tanítás a Tóra (a Mózesnek tulajdonított öt szentírási könyv), azaz a zsidó felfogás szerinti egyetlen igaz vallás. A szigetek kifejezés Második Izajás szóhasználatában (vö. Iz 41,1; 49,1; 51,5) a Földközi-tenger medencéjének távoli partvidékein lakó pogány népeket, vagyis azokat a nemzeteket jelenti, amelyek híján vannak a valódi isteni kinyilatkoztatásnak.

én, az Úr, hívtalak meg téged igazságban (más fordításban: *elbívtalak az igazságért*): az igazság vagy igazságosság (gör. *dikaioσύνη*) az üdvösséggel és a szabadulással is rokon értelmű szó (vö. Iz 45,8; 46,13; 51,6.8). Azt jelzi, hogy az Úr üdvözítői feladatra rendelte választottját, amikor arra hívta, hogy hozzásegítse az embereket a bűneiktől való szabaduláshoz, az igazsá váláshoz.

a nép szövetségére teszlek (más fordításban: *benned ajándékozom meg szövetséggemmel népemet*): az Úristen, aki Izraellel már szövetségre lépett, most kedvelt választottjában újabb szövetséget (vö. Jer 31,31–34) köt minden néppel. A Szolga ennek az újabb szövetségnek közvetítőjeként és megtestesítőjeként a nemzetek világossága és a pogányok üdvözítője is lesz.

hogy megnyisd a vakok szemét...: a mondat a lelki vakságban és a bűn sötétségében raboskodó emberek gyógyulására, illetve szabadulására utal.

b) Jézus megkeresztelkedése (Mt 3,13–17)

3¹³ Akkor Jézus eljött Galileából a Jordán mellé Jánoshoz, hogy az megkeresztelje őt. 14 De János igyekezett visszatartani: »Nekem van szükségem arra, hogy megkeresztelkedjem általd, és te jössz hozzám?« 15 Jézus azonban ezt válaszolta neki: »Hagyd ezt most, mert így illik teljesítenünk minden igazságot.«

Akkor engedett neki. 16 Miután Jézus megkeresztelkedett, mindjárt felfött a vízből, és íme, az ég megnyílt neki, és látta az Isten Lelkét, mint galambot leereszkedni és rászállni. 17 És íme, egy hang hangzott az égből: »Ez az én szeretett Fiam, akiben kedvem telik.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Jézus eljött Galileából a Jordán mellé Jánoshoz, hogy az megkeresztelje őt: Keresztelő János, a Messiás előfutára a Jordán folyó keleti partján (vö. Jn 1,28) szolgáltatta ki a bűnbánat keresztségét, amely az erkölcsi tisztulás vágyát kifejező szertartás volt.

de János igyekezett visszatartani: a Keresztelő egyrészt azért tiltakozik, mert sejti, hogy a „nála nagyobb” Jézusnak nincs szüksége erkölcsi tisztulásra. Másrészt valamiképpen annak is tudatában van, hogy az általa kiszolgáltatótt keresztség legfeljebb az erkölcsi tisztulás iránti vágyat fejezheti ki, de a hatékony erkölcsi tisztulást valójában majd Jézus (illetve az általa rendelt keresztség) fogja biztosítani a bűnös emberek számára.

így illik teljesítenünk minden igazságot (más fordításban: *így kell nekünk beteljesítenünk minden igazságot*): az igazságosság vagy igazság az ószövetségi ember számára az igazi vallásosságot, az Isten akaratához igazodó életvitelt jelentette. Amikor a bűntelen és tisztulásra nem szoruló Jézus felveszi János keresztségét, azt jelzi: egész életét az isteni akarat szolgálatába fogja állítani. Az „illik” vagy „kell” szó arra utal, hogy az isteni szándékhoz igazított életformát, illetve

a bűnös emberiséggel való sorsközösség vállalását Jézus a mennyei Atya akaratának tekinti (vö. 2Kor 5,21).

mintán Jézus megkeresztelkedett: a keresztelés (gör. *baptizma*: bemeztés) szertartásának ősi formáját a vízbe való bemeztés és az abból való kiemeztés (kiemelkedés) keretében végezték: az erkölcsi tisztulásra vágyakozó ember bemeztése a vízbe, illetve kiemeztése a szimbólumok nyelvén azt fejezte ki, hogy miként a kereszteleendő a vízbe meztéssel külsőleg megtisztul, úgy tisztul meg belsőleg, lelkében is. – A keresztények csak Jézus feltámadása után értették meg a jézusi keresztelkedés szimbólumainak igazi jelentését. Ekkor döbbsentek rá: a Mester a Jordán folyónál végrehajtott cselekedetével az ő igazi kereszttségét, életművének egészét (megváltó szenvedését, keresztalálát és feltámadását), vagyis azt jelezte előre, amit nyilvános működése idején ő maga is kereszttségnek nevezett (vö. Lk 12,50).

mindjárt feljött a vízből: a bűntelen Jézus azonnal feljön a vízből – eltérően a többi embertől, akik a bemeztés után a vízben állva még megvallották bűneiket (vö. Mt 3,6).

íme, az ég megnyílt neki: az ég megnyílása a teofánia irodalmi műfájának szimbóluma, amely arra utal, hogy a bemutatott eseményben titokzatos módon jelen van a világfeletti Isten (vö. Ez 1,1). Megjegyzendő, hogy az ég végső megnyílását, vagyis azt a történetet, amelyben a Mindenható végérvényesen kinyilvánítja titokzatos jelenvalóságát, a zsidók a messiási időszakra várták (vö. Iz 63,19).

látta az Isten Lelkét, mint galambot leereszkedni: a galamb szimbóluma Isten Lelkét jelenti, ahogy ott lebegett a teremtkor a vizek felett (vö. Ter 1,2). Máté nem azt mondja, hogy Jézus galambot látott, hanem hasonlattal él: a Lélek galamb módjára ereszkedett Jézusra. A szimbólummal és a hasonlattal azt fejezi ki, hogy a Szentlélek Jézust a megkeresztelkedésekor keni fel, teszi Fölkent személyé (gör. *Khrisztosz*) a megváltás művének végrehajtására.

íme, egy hang hangzott az égből: a zsidó hagyományban a mennyei hang vagy szózat Isten kinyilatkoztatását jelző szimbólum.

ez az én szeretett Fiam: a mennyei hang a Második Izajásnál olvasható isteni szózatot ismétli (vö. Iz 42,1). Igaz ugyan, hogy a prófétai szövegben a Szolgát a görög *paisz* szó jelöli, de a görög nyelvben ez a szó nem egyértelmű: nemcsak szolgát, hanem fiút is jelenthet (vö. Mt 8,6.8 és Jn 4,46–53). E kifejezésben Máté azt a keresztény meggyőződést foglalja össze, amely szerint Jézus, a Messiás, Isten Fiaként (vö. Zsolt 2,7) azonos azzal a kedvelt Szolgával, akiről a próféta beszél, s akiben Isten minden nemzetet átfogó szövetséget köt az emberrel.

A bibliai szemelvények üzenete

A Kr. e. 6. századból származó jövendölés egy titokzatos személynek, Isten szeretett Szolgájának eljövételéről ad hírt. A jövendölés szerint a Szolga azért jön, hogy a bűneik miatt igaztalanná vált embereket megigazulttá tegye, azaz lehetőséget adjon számukra ahhoz, hogy akaratukat és életvitelüket Isten akaratához igazítsák. A Szolga megigazító tevékenysége nem csupán Izrael fiaira, hanem minden népre (a pogányokra is) kiterjed. • Az Úr megkeresztelkedésének ünnepén az egyház azért emlékezik vissza erre az ószövetségi jövendölésre, mert hite szerint az igazzá tevő Szolga azonos a bűnöket megbocsátó és a nyomorultat szelíden felkaroló történeti Jézussal, aki megváltó életművét (szenvedését, halálát és feltámadását) kereszttségnek nevezte (vö. Lk 12,50), és e keresztséggel a bűnösöket megigazultakká tette. A feltámadást követően az egyház már tudatában van annak, hogy Jézus belemerülése a Jordán vízbe az ő megtestesülését és halálát, a vízből való kiemelkedése pedig megdicsőülését, illetve az általa megváltottak feltámadását hirdette előre a szimbólumok nyelvén.

A teofánia elemeivel átszőtt újszövetségi beszámoló a bűntelen Jézust állítja elénk, aki aláveti magát a bűnbánati keresztségnek. Az evangélista szerint Jézus azért tette ezt, mert így akarta jelezni: az a szándéka, hogy sorsközösséget vállalva embertestvéreivel, beteljesíti Isten igazságosságát, azaz akaratát teljes összhangba hozva a mennyei Atya üdvözítő akaratával, segíteni fog az embereknek abban, hogy ők is meg tudják tenni ugyanezt. • Az elbeszélés szövegéből, amely végső formáját csak Jézus feltámadása után kapta meg, az is kiviláglik: a keresztények már „tudják”, hogy a Második Izajásnál szereplő Szolgával azonosított Jézus kicsoda valójában, és miként valósíthatta meg megváltó, megigazító művét. Az evangélium olvasói már tudatában vannak, hogy a Jordánnál való megkeresztelkedés Jézus megváltást hozó „keresztségét” (szenvedését, halálát és feltámadását) jelezte előre. Tisztában vannak azzal, hogy a megnyíló ég azt szimbolizálja: a bűnös embertestvéreivel sorsközösséget vállaló Jézus személyében és vállalkozásában a titokzatos, a földi szemmel nem látható Isten van jelen. Ezek az olvasók már hittel vallják: a galamb módjára leszálló Szentlélek jelképe arra utal, hogy a történeti Jézus éppen az önként vállalt bűnbánati keresztségben válik Lélekkel Fölkent személlyé (héber eredetű szóval: Messiássá; görög eredetű kifejezéssel: Krisztussá). A Jézust szeretett Fiának (Szolgájának) nevező égi hangot már hitük fényében értelmezik: elfogadják, hogy Krisztus nem csupán abban az értelemben Isten fia, mint az ószövetségi próféták vagy királyok, hanem olyasvalaki, aki feltámadásával igazolta, hogy nem csupán kiváló ember, hanem isteni természetű lény is, a mennyei Atya hatalmas Fia (vö. Róm 1,4). Hittel vallják azt is, hogy Jézus valódi istenfűsága és isteni ereje a magyarázata annak, hogy végbe tudta vinni a bűnös állapotból való szabadítás, a megigazítás művét, amelyet pusztán önerejében egyetlen emberi lény sem tudott volna megtenni. A bűnöket ugyanis csak Isten bocsáthatja meg, és a bűnös állapot végzetes következményeinek megszüntetésére is csak Ő képes.

Gondolkodj el azon, hogy mit jelent számodra Jézus keresztsége!

Az Úristen szabadító Szolgáját bemutató jövendölés hallgatása közben gondold hálásan arra, hogy az ószövetségi nép hite és vallási tapasztalata szerint Isten nem feledkezett meg a bűn fogságában vergődő emberiség üdvözítéséről. A bűnös állapotból szabadító Szolga érkezésére vonatkozó ígéretet hallgatva tudatosítsd: ez a jóindulatú isteni ígélet neked is szól, hiszen te is a bűn uralma alatt élő emberek közösségében jöttél a világra.

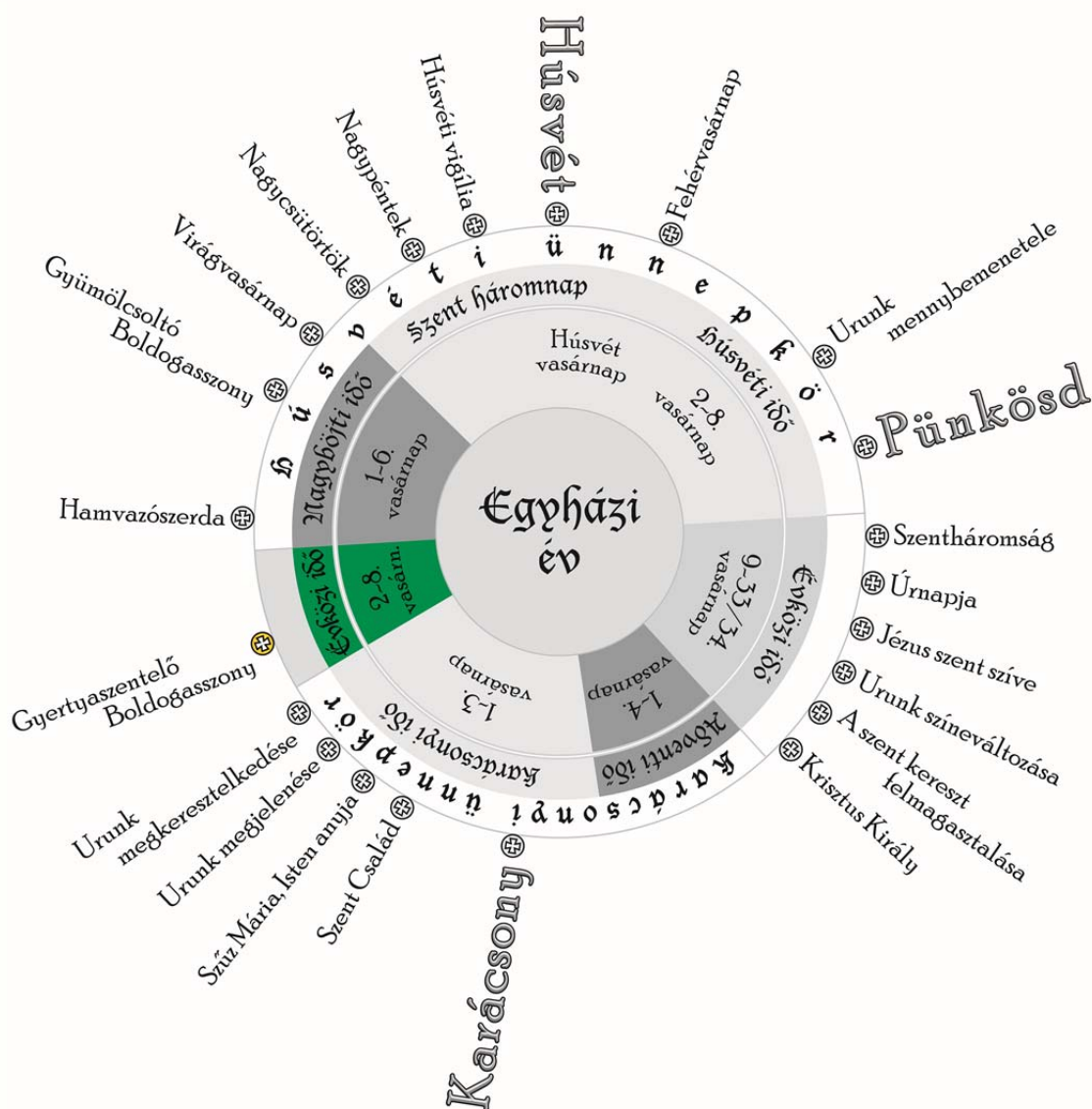
Az evangéliumi elbeszélés jelképeiben elmélyülve fejezd ki köszönetedet Jézusnak, aki azért merült bele a történelem bűnöktől szennyezett folyamába, és azért halt meg az örök halállal fenyegető bűnös emberi állapot megsemmisítése érdekében, hogy a halálból feltámadva magával vigye a mennyei dicsőségbe mindazokat, akik tudatosan vagy lelkiismeretük szavát követő életvitelük által elfogadják az ő megváltó ajándékát. Gondolkozz ezen, és törekedj arra, hogy te is az elfogadók közé tartozz!

II.

AZ ÉVKÖZI IDŐ

KARÁCSONYI ÜNNEPKÖR UTÁNI RÉSZE

AZ ÉVKÖZI IDŐ 2–8. VASÁRNAPJA

II.1.

AZ ÉVKÖZI IDŐ KARÁCSONY UTÁN

A római katolikus egyházban évközi időnek (lat. *tempus per annum*) a liturgikus évnek azokat a részeit nevezzük, amelyek kívül esnek a két nagy (a karácsonyi és a húsvéti) ünnepkörön. Az évközi idő első része a karácsonyi ünnepkört követi, és a húsvéti ünnepkör kezdetéig tart, a második része pedig a húsvéti ünnepkör lezárulásával kezdődik, és a karácsonyi ünnepkör kezdetéig folytatódik. Az évközi idő vasárnapjait 2-től 34-ig folyamatosan számozzuk. Az évközi liturgikus idő a karácsonyi ünnepkört lezáró vasárnapot, Urunk megkeresztelkedése vasárnapját követő hétfőn kezdődik. Mivel a keresztyén hét mindig az Úr feltámadásának napjával, azaz vasárnapkal veszi kezdetét, ezért az évközi liturgikus időnek nincsen első vasárnapja. • Ebben az időszakban a liturgikus öltözékek és kellékek színe az életet és a reménységet szimbolizáló zöld. Az évközi időre eső ünnepeken és főünnepeken a liturgia a fényt és a tisztaságot jelképező fehér színt alkalmazza.

Az évközi idő karácsonyi ünnepkört követő részének vasárnapi evangéliumai a Messiás misztériumát tárják a hívők elé.

Az „A” évben a 2. vasárnap evangéliuma (Jn 1,29–34) azt a Krisztust mutatja be, aki Isten Bárányaként elvette a világ bűnét, azaz kiszabadította az emberiséget a bűn hatalma alól. • A 3. vasárnapi evangélium (Mt 4,12–23) arra a Jézusra irányítja a figyelmet, aki meghirdette az Isten országának eljövételét. • A 4. évközi vasárnap evangéliumi részletének (Mt 5,1–12a) középpontjában az a Krisztus áll, aki nyolc „jókívánságban” boldognak mondja azokat, akik Isten országának terjedéséért áldozatokat vállalnak. • Az 5. vasárnap evangéliumi szakaszában (Mt 5,13–16) Jézus a világ világosságának nevezi tanítványait. • A 6. vasárnap újszövetségi szemelvényében (Mt 5,17–37) azt a Jézust ismerjük meg, aki nem azért jött, hogy eltörölje az ószövetségi törvényt, hanem hogy teljessé, tökéletessé tegye. • A 7. évközi vasárnap evangéliuma (Mt 5,38–48) az ellenség iránti szeretet kemény követelményét hirdető Messiást állítja a hívek elé. • A 8. évközi vasárnap evangéliumi részlete (Mt 6,24–34) a mennyei Atya gondviselésére hagyatkozó és a gondviselésbe vetett bizalomra buzdító Jézusra irányítja a hívők figyelmét.

Az évközi idő első részében, február 2-án ünnepeljük Urunk bemutatásának eseményét, amelyet magyar népünk Gyertyaszentelő Boldogasszony néven is ismer. Ez az eredetét illetően a 4. századra visszanyúló ünnep bizonyos szempontból megtöri a Jézus-eseményt időrendi egymásutániségben bemutató emlékezések logikus sorát. Ezért látszólag jobban illene a karácsonyi ünnepkörbe. Ám ha az egyház tanításának megfelelően értelmezzük a liturgia szentírási idézeteit, beláthatjuk: a Jézus titkát bemutató első évközi vasárnapok sorába jól beilleszkedik ez az ünnep, mert szentírási szemelvényei nem a gyermek Jézust, hanem életművének egészét mutatják be.

E nap liturgiájában az ószövetségi olvasmány a Kr. e. 5. században működő Malakiás próféta jóvendölését idézi fel (Mal 3,1–4). A próféta ebben a részletben azt a fenyegető üzenetet fogalmazza meg a vallási szempontból romlottá vált izraelita papok és nép számára, hogy eljön majd a nap, amikor az ítélő Isten megtisztítja őket erkölcsi romlásuk salakjától, hogy felajánlásuk igaz és tiszta áldozattá válhasson. Az egyház azért idézi emlékezetbe e jóvendölést, mert az ítélő Úr érkezésének napját Jézus eljövételében látja, miközben már tudja, hogy ez a Jézus oly módon ítél, és úgy tisztította meg az embereket minden erkölcsi romlásuktól, hogy sorsközösséget vállalt velük, és önmagát ajánlotta fel igaz és tiszta áldozatul a mennyei Atyának. • A gyermekségtörténet

irodalmi műfajában megfogalmazott evangéliumi részlet (Lk 2,22–40) azt hirdeti: Jézus már gyermekkorában, illetve templomi bemutatásakor is az volt, akinek kereszthalálában és feltámadásában bizonyult, vagyis kezdettől fogva ő volt az emberekért önmagát feláldozó főpap. Ő volt az a személy, akit a templomi bemutatás jelenetében Simeon világosságnak nevezett, s aki felnőttként az önmagát felemésztő gyertyához hasonlóan áldozta emberi életét a mi üdvösségünkért.

Az évközi idő első részének népszokásai és paraliturgikus cselekményei közé tartozik a farsang megünneplése, a gyertyaszentelés és a balázsáldás.

A karácsonyi és a húsvéti ünnepkör közti évközi időre esik farsang, vagyis az a pogány eredetű időszak, amelyhez hagyományosan vidám lakomákkal, bálokkal, mulatságokkal és népi ünnepélyekkel tarkított népszokások kapcsolódnak. Bár farsang nem liturgikus időszak, a középkori keresztények beillesztették a liturgikus év kereteibe, és vallási tartalommal is megtöltötték. Ennek mutatója, hogy a vízkereszt napjában jelölték meg kezdetét, és a nagyböjt kezdete előtti napot, az úgynevezett húshagyó keddet tartották a farsang utolsó napjának; az időszak egészét pedig olyan nevekkél illették, amelyek a nagyböjt közeledtére emlékeztettek. A bajor–osztrák *Fastenschank* (böjt italmérés) kifejezés, amelyből a magyar farsang szó is származik, a farsangi idő utolsó napjára, a nagyböjt kezdete előtti keddre utal, amelyen még megengedett volt az alkohol és a hús fogyasztása. A karnevál vagy hagyományos magyar nevén „a farsang farka” a farsangi időszak három utolsó napja. Télbúcsúztató, jelmezes, táncos népi ünnepély, melynek elnevezése szintén a nagyböjt közeledését jelzi. A latin *carne* (hústól) és *vale* (elhagyni) szavak egybevonásából eredő karnevál szó jelentése: „búcsúzni a hústól, illetve a hús fogyasztásától”.

A Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepéhez (febr. 2.) kapcsolódó gyertyaszentelés szimbolikájának hátterét az alkotja, hogy az önmagát felemésztő gyertyát már az ókeresztény korban is a Messiás jelképének tekintették: viasza Krisztus emberi természetére, fénje pedig isteni mivoltára emlékeztetett; a karácsonyi gyertya Jézus születését, a gyertyaszentelői a pogányok számára világosságot hozó Messiást, a húsvéti pedig Krisztus feltámadását hirdette a szimbólumok nyelvén.

- A 4. századtól van adatunk arra, hogy a keresztények gyertyát szenteltek, majd égő gyertyával a kezükben körmenetet tartottak. A szentelt gyertyát a liturgiát követően hazavitték, szentképek mellé erősítve őrizték, hogy az élet minden megpróbáltatásában és sötét pillanatában emlékeztesse őket az üdvösségükért önmagát feláldozó Krisztusra.

A balázsáldás vagy balázsolás népszerű szertartása (febr. 3.) az örményországi Szent Balázs vértanú püspök nevéhez fűződik, aki a 3-4. században élt, és a Messiás erejében tevékenykedett. A legenda szerint a fogságban tartott püspök egy fiút, aki halszállkát nyelt, megmentett a fulladástól; ezért a torokbajban és más betegségekben szenvedők oltalmazójának tartották. A pap a szentmise végén két, kereszt alakba illesztett (vagy összecsavart) gyertyát tart a hívek álla alá, miközben e szavakat mondja: „Szent Balázs püspök és vértanú közbenjárására őrizzen meg téged Isten a torokbajtól és minden más betegségtől. Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében. Ámen.”

II.1.1 Évközi második vasárnap

Az ószövetségi idézet az Úr szenvedő Szolgájáról szóló második dal egyik részlete, amelynek szerzője a babiloni fogság második felében (Kr. e. 6. sz.) működő ismeretlen, Második Izajásnak nevezett próféta. • Az újszövetségi szemelvény a Kr. u. 100 körül keletkezett János-evangéliumból származik. Értelmezésénél figyelembe kell venni, hogy a teofánia (istenjelenés) irodalmi műfajában fogalmazódott meg, azaz olyan írás, amelynek szerzője a történeti eseményt és ennek jelentését az Isten jelenlétére utaló szimbólumok alkalmazásával világítja meg.

Az évközi második vasárnap a bibliai szemelvények tükrében

a) A szenvedő Szolga mint a nemzetek világossága (Iz 49,3.5–6)

49 ³ [Az Úr] Így szólt hozzám: »Szolgám vagy, Izrael, benned fogok megdicsőülni.« [...] ⁵ Most pedig így szól az Úr, aki az anyaméhtől fogva Szolgájának alkotott engem, hogy visszavezessem hozzá Jákobot, és Izrael hozzá gyűljön; mert becses vagyok az

Úr szemében, és Istenem lett az én erőm; ⁶ ezt mondta: »Kerés az, hogy Szolgám légy, hogy helyreállítsd Jákob törzseit, és Izrael maradékát visszatérítsd; a nemzetek világosságává teszelek, hogy eljusson üdvösségem a föld végéig.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Szolgám vagy, Izrael: a hagyomány szerint a Kr. e. 1800 körül élő Jákob pátriárkának, a zsidó nép ősatyjának, Isten adta az Izrael (jelentése valószínűleg: Istennel küzdő, Istennel szemben erősnek bizonyuló) nevet egy éjszakai küzdelem után (vö. Ter 32,23–33). Ettől kezdve nevezték a Jákobtól származó tizenkét héber törzs tagjait is izraelitáknak. A Második Izajás jövődőlésében szereplő titokzatos Szolga bizonyára azért kapja az Izrael megnevezést, mert eszményi módon ő testesíti meg a Jákob pátriárka (Izrael) fiaitól származó választott népet. *benned fogok megdicsőülni:* az ószövetségi ember felfogása szerint maga Isten a dicsőség (héb. *kabód*: súly, fontosság, dicsőség). Istent dicsőíteni annyi, mint elfogadni, hogy Ő a „legsúlyosabb”, legfontosabb valóság életünkben. Az a mondat, amely szerint Isten a Szolgában (azaz általa) fog megdicsőülni, ezt jelenti: a titokzatos Szolga fogja rábírní az embereket annak belátására, hogy a teremtmény életében nem lehet fontosabb valóság az Istennél.

Szolgájának alkotott engem, hogy visszavezessem hozzá Jákobot, és Izrael hozzá gyűljön: a Szolga elsődleges feladata az, hogy Jákob Istentől elfordult utódait, a pogány istenekkel kacérkodó izraelitákat visszatérítse az igaz Istenbe vetett hitre, és hiteles vallási közösséggé kovácsolja őket. *kerés az, hogy... helyreállítsd Jákob törzseit... a nemzetek világosságává teszelek:* a Szolga küldetése nem csupán Izrael szétszórt és vallástalanná vált fiaihoz szól, hanem a pogány (azaz nem zsidó vallású) népekhez is. A Szolga a nemzetek világossága lesz. Ez azt jelenti: ő fogja megvilágítani annak az üdvösségnek útját, amelyet Izrael Istene nem csupán a zsidóknak szánt, hanem minden embernek.

b) Az Isten Báránya (Jn 1,29–34)

1 ²⁹ [Abban az időben: Amikor] János látta, hogy Jézus közeledik hozzá, ... így szólt: »Íme, az Isten Báránya, aki elveszi a világ bűnét! ³⁰ Ő az, akiről

mondtam: Utánam jön egy férfi, aki megelőz engem, mert előbb volt, mint én. ³¹ Én nem ismertem őt; de azért jöttem vízzel kereszteni, hogy őt megismertessem

Izraellel.» ³² János tanúságot tett és azt mondta: »Láttam, hogy a Lélek, mint galamb, szállt az égből és rajta maradt. ³³ Nem ismertem őt, de aki azért küldött, hogy vízzel kereszteljek, azt mondta nekem:

‘Akire látod a Lelket szállni és rajta maradni, ő az, aki Szentlélekkel keresztel.’ ³⁴ Én láttam, és tanúságot tettem arról, hogy ő az Isten Fia.»

A fontosabb kifejezések magyarázata:

János látta, hogy Jézus közeledik hozzá: Keresztelő Jánosról, a Messiás előhírnökéről van szó, aki a Jordán folyónál szolgáltatva ki a bűnbánat keresztségét a megtérni szándékozó embereknek. *íme, az Isten Báránya, aki elveszi a világ bűnét:* Keresztelő János feltehetően azért nevezte Isten Bárányának a közeledő Jézust, mert úgy vélte: ő az a Szolga, akiről Második Izajás azt jövendölte, hogy a mi vétkeinkért fog szenvedni, s bárányként, türelemmel viseli majd sorát, hogy az emberi vétkeket magára vállalva közbenjárjon a bűnösökért (vö. Iz 53,1–12). A hasonlatban szereplő bárány a Kr. e. 13. századtól fogva arra az áldozati állatra emlékeztette a vallásos zsidókat, amelynek vérét az Egyiptomból való kivonulás előtt házaik ajtófélfáira kenték, s így elkerülték az egyiptomi újszülötteket pusztító járványt (vö. Kiv 12,5–14). A világ bűne kifejezés a bűnös állapotot jelenti, amelynek következményét (az örök halált) az Isten Báránya megszünteti, azaz úgy szabadítja meg az embert a bűn fogságából, mint ahogyan az Izrael Istenébe vetett hitet jelképező húsvéti bárány vére lehetővé tette a zsidók számára az egyiptomi szolgaságból való kiszabadulást.

előbb volt, mint én: Keresztelő János, aki még nem tudhatott Jézus isteni mivoltáról, az „előbb volt, mint én” megjegyzésében csak azt a sejtését fogalmazhatta meg, hogy Jézus minden tekintetben nagyobb próféta, mint ő. Az evangélista értelmezése szerint azonban ez a megjegyzés már azt jelenti: a Jordánhoz közeledő Jézus nem csupán ember, hanem örökkévaló, isteni lény is.

azért jöttem vízzel keresztelni, hogy őt megismertessem Izraellel: Keresztelő János szavaiból kilálglik: ő elsősorban arra kapta hivatását, hogy kiemelve Jézus személyét az ismeretlenség homályából, s megismertesse őt Izrael népével.

láttam, hogy a Lélek... szállt az égből és rajta maradt: a teofánia irodalmi műfajában megfogalmazott mondat arra utal, hogy Jézus a végső időkre ígért szabadító, akire száll Isten Lelke, s rajta is marad, amint ezt Izajás próféta jövendölte (vö. Iz 11,2).

ő az, aki Szentlélekkel keresztel: az ószövetségi jövendölések szerint a végső időkből a vízzel egyesült Lélek tisztítja meg az embereket vétkeiktől, s biztosítja megszentelődésüket (vö. Ez 36,25–28; Zak 13,1).

tanúságot tettem arról, hogy ő az Isten Fia: mivel Jézus csak feltámadásában bizonyult Isten hatalmas Fiának (vö. Róm 1,4), Keresztelő János csak olyan értelemben nevezhette őt Isten fiának, mint amilyen értelemben a zsidók az uralmon lévő királyt vagy a várakozásaikban élő Messiást is az Isten fia címmel illették.

A bibliai szemelvények üzenete

A Második Izajás próféta jövendölésében szereplő titokzatos Szolga két feladatot kap: egyrészt vissza kell térítenie az Istentől elfordult izraelitákat az igaz Istenbe vetett hitre, másrészt a nemzetek világosságaként a pogányok számára is meg kell mutatnia az üdvösségre vezető utat. • A liturgikus évközi idő elején az egyház egyrészt azért idézi fel ezt a régi jövendölést, mert a Názáreti Jézusban látja a Szolga eljövételére vonatkozó ígért beteljesülését, másrészt azért, mert a jövendölés tömören összefoglalja Jézus egész életművének jelentését és jelentőségét.

Az újszövetségi idézetben Keresztelő János a világ bűnét elvevő Isten Bárányaként mutatja be Jézust. A Bárány kifejezés használatával egyrészt arra utal, hogy Jézus azonos a Második Izajás által megígért szenvedő Szolgával, másrészt azt jelzi: áldozati Bárányként Jézus ahhoz hasonlóan fogja biztosítani minden ember számára a bűnös állapotból való szabadulást, miként a kivonulás időszakában az áldozati bárány vére. Ez a vér az Izrael Istenébe vetett hitet szimbolizálta, aki lehetővé tette a zsidóknak a pusztulásból, illetve az egyiptomi fogságból való megmenekülést. • Az évközi időszak második vasárnapján az egyház ezzel az evangéliumi részlettel akarja tudatosítani a hívőkben, hogy a liturgiában titokzatos módon az a Jézus jelenik meg, aki isteni természetű lényként életáldozata árán mentette meg az emberiséget a bűnös állapot következményétől, az örök haláltól.

Adj hálát Jézusnak, aki Szolgává és áldozati Báránná lett érted!

Az ószövetségi olvasmány hallgatása közben gondolkodj el azon, hogy amikor Jézus vállalta az emberek üdvössége érdekében a szenvedő Szolga szerepét, ezt az irántad való szeretetből is tette. Köszönd meg neki, hogy a te vétkeid miatt is szenvedett!

A Keresztelő János igehirdetését felidéző evangéliumi részlet üzenetén elgondolkodva adj hálát Jézusnak, hogy midőn áldozati Bárányként odaadta életét azért, hogy kiszabadítsa az embereket az örök halállal fenyegető bűnös állapot fogságából, ezt a te örök boldogságod érdekében is cselekedte.

II.1.2 Évközi negyedik vasárnap

Az ószövetségi jövendölés Szofoniás próféta könyvéből származik. A könyv szerzője a vallási reformot végrehajtó Jozija király uralkodása alatt (Kr. e. 7. sz.) működött a déli országrészben, azaz Júda királyságában. • Az újszövetségi idézet a Máté nevéhez fűződő evangéliumból való, amely a korábbi szájhagyomány és írásos emlékek feldolgozása alapján a Kr. u. 80-as években íródott.

Az évközi negyedik vasárnap a bibliai szemelvények tükrében

a) A „szent maradék” (Szof 2,3; 3,12–13)

2³ Keressétek az Urat valamennyien, ti alázatosai a földnek, akik az ő törvénye szerint cselekszetek; törekedjétek az igazságra, törekedjétek az alázatosságra, hátha így rejtékhelyet találtok az Úr haragjának napján! [...] 3¹² Szegény és alázatos népet hagyok

meg benned, mely majd az Úr nevében bizakodik.
13 Izrael maradékai nem cselekszenek majd gonoszságot, nem beszélnek hazugságot, és szájukban nem lesz csalárd nyelv, hanem nyugton legelnek és lebeverednek, és nem lesz, aki felrettentse őket.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

keressétek az Urat valamennyien, ti alázatosai a földnek: a vallási és erkölcsi hanyatlás időszakában a próféta kitartásra buzdítja az alázatosakat, vagyis azokat a honfitársait, akik tudatában vannak az Istentől való függőségüknek, kicsinységüknek, és félő tisztelettel törekednek megtartani útmutatásait. Meggyőződése ugyanis, hogy csak az ilyen izraeliták találnak oltalmat az Úr haragjának napján, vagyis csak ők kerülhetik el az elmarasztaló ítéletet, amely azokat sújtja, akik gőgös magatartást tanúsítanak Teremtőjükkel szemben.

szegény és alázatos népet hagyok meg benned: mivel a próféta a várható történelmi eseményeket (a szkíta és a babiloni ellenséges támadásokat) a bűnös Jeruzsálem feletti isteni ítéletnek tekinti, Isten ajkára adja az irgalmat és oltalmat ígérő szavakat is. Az isteni ígélet szerint a büntetés csak a gőgös és az Úrhoz hűtlen izraelitákat sújtja, a Jeruzsálemben maradt szegények és alázatosak azonban oltalmat találnak az Úr haragjának napján. Szofoniás elsősorban nem szociológiai, hanem vallási értelemben vett szegényekről, azaz olyanokról beszél, akik elfogadják, hogy egyedül Isten gazdag, és alázatosan kérik Teremtőjüktől, részesítse őket ebből az isteni gazdagságból.

Izrael maradékai: az „Izrael maradéka” kifejezés az Ószövetségben többnyire azoknak a személyeknek csoportját jelenti, akik rendelkeznek az Istennel szembeni alázatosság erényével, s az üdvösség várományosaiként (vö. Iz 46,3) elkerülik a pusztító ítéletet. Ennek a maradéknak a feladata minden korban, hogy emlékeztessen az Ábrahámnak szóló isteni ígéletre (vö. Ter 22,18), és ébren tartsa a szorongatott helyzetből való szabadulás és a végső üdvösség reményét.

nem cselekszenek majd gonoszságot... nyugton legelnek és lebeverednek: az Isten gazdagságát elismerő szegényekből és a Teremtővel szembeni alázatosakból álló „maradék” boldog életét Szofoniás a zavartalanul legelésző és pihenő nyáj képével jellemzi. A kép felidézi a Mikeás próféta nevéhez fűződő korábbi jövendölést is, amely szerint ez a békés korszak az eljövendő Pásztor, a Messiás-király uralma alatt fog elérkezni (vö. Mik 5,1–4).

b) A boldogmondások (Mt 5,1–12a)

5¹ [Abban az időben Jézus] a tömeget látva fölment a hegyre. Leült, a tanítványai odajöttek hozzá, ² ő pedig szőlásra nyitva ajkát így tanította őket: ³ »Boldogok a lélekben szegények, mert övék a mennyek országa. ⁴ Boldogok, akik sírnak, mert ők majd vigasztalást nyernek. ⁵ Boldogok a szelídek, mert ők öröklik a földet. ⁶ Boldogok, akik éheznek és szomjaznak az igazságot, mert ők majd jóllaknak. ⁷ Boldogok az irgalmasok, mert ők majd irgalomra találnak.

⁸ Boldogok a szívükben tiszták, mert ők látni fogják Istent. ⁹ Boldogok a békeszerzők, mert őket Isten fiainak fogják hívni. ¹⁰ Boldogok, akiket az igazság miatt üldöznek, mert övék a mennyek országa. ¹¹ Boldogok vagytok, amikor gyaláznak és üldöznek titeket, és hazudozva minden rosszat mondanak rátok miattam. ^{12a} Örüljetek és ujjongjatok, mert jutalmatok nagy a mennyekben«.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

fölment a hegyre: Lukács evangélista szerint ugyanez a beszéd síkságon hangzik el (Lk 6,17). Ez arra utal, hogy Máténál a hegy nem földrajzi adat, hanem az isteni kinyilatkoztatás „helyének” szimbóluma, amely a Sínai-hegyre emlékeztet.

boldogok a lélekben szegények: a lélekben szegény kifejezés elsősorban nem szociológiai állapotra (nem nincstelenségre) utal, hanem vallási magatartásra. A Biblia szerint egyedül Isten gazdag, s a világ értékei semmit sem érnek az Ő gazdagságához képest. Lélekben szegény az az ember, aki belátja ezt, s függetlenül vagyoni helyzetétől nyitott szívvel ezt az isteni gazdagságot „koldulja”. A mennyek országa vagy Isten országa a Jézus által hozott titokzatos birodalom, amelyben az emberek képesek viszonzni Isten szeretetét; ha vétkeztek, hatékony bűnbánatot tudnak tartani; és az örök élet reményében élhetnek. Az Isten gazdagságát „kolduló” ember boldog, mert tagja ennek az országnak, amely Isten közelségét és barátságát biztosítja számára.

boldogok, akik sírnak: e boldogmondásban Jézus nem a földi értékek elvesztése miatt siránkozókat tartja szem előtt, hanem azokat, akik azért könnyeznek, mert Isten uralma csak lassan, fájdalmas vajúdások közepette valósul meg a földön. Az ilyen sírásnak nem sok köze van az ember hangulati állapotához vagy lélektani alkatahoz: jó kedélyű ember is aggódhat az Isten országa kibontakozásának sikeréért, s szomorkodhat amiatt, hogy Isten tervének megvalósulása akadályokba ütközik. A sírók vigasztalása az lesz, hogy megtapasztalhatják Isten uralmának megvalósulását e siralomvölgynek látszó világban.

boldogok a szelídek: a szelídek hasonlítanak a lélekben szegényekre, akik minden baj orvoslását Istentől várják, s nem tanúsítanak támadó, bosszúálló magatartást az őket elnyomókkal szemben. Az a föld, amelyet örökölni fognak, az Izraelnek ígért Kánaánra emlékeztet (vö. MTörv 4,38), de Jézus ajkán már az Isten országát, illetve a mennyi hazát jelenti.

boldogok, akik éheznek és szomjaznak az igazságot: mivel a Biblia szerint Isten az Igazság, az igazság (igazságosság vagy megigazulás) kifejezés olyan állapotot jelent, amelyben az ember Isten akaratahoz igazítja saját akaratát. A zsidók közül sokan (elsősorban a farizeusok) úgy gondolták, hogy a mózesi törvény megtartásával eljuthatnak a megigazultság állapotába. Jézus szavaiból kiérződik, hogy az ember önmaga erejében nem érheti el a megigazulást, legfeljebb csak vágyakozhat rá. Ám ha vágyakozik, kielégülést nyer, mert Isten igazzá teszi, őt.

boldogok az irgalmasok: Jézus az Isten irgalmát megjelenítő együttérző magatartást (vö. Mt 18, 23–35) is boldogságra vezető útnak tekinti. Az irgalmasok jutalma az lesz, hogy ők is irgalomra találnak: amit másokkal szemben gyakorolnak, azt kapják vissza Istentől.

boldogok a szívükben tiszták: a szív a Szentírás szerint a gondolkodás és az akarat központja, így a szívtől függ az ember erkölcsi magatartása is. Jézus a külső, a felszínes tisztasággal szemben a szív tisztaságát hangsúlyozza. Elmarasztalja a képmutató zsidó vallási vezetőket:

olyan emberekhez hasonlítja őket, akik elmosás a pohár és tál külsejét, de a belsőt tisztátalanul hagyják (vö. Mt 23,25–26). A tiszta szívűek jutalma az, hogy „meglátják”, azaz megéltassák Isten boldogító jelenvalóságát.

boldogok a békeszerzők: a keresztények szerint a békesség forrása Isten, aki Krisztusban kiengesztelte magát a világot (vö. 2Kor 5,19), és lehetővé tette, hogy az emberek egymással is békességben élhessenek. A békeszerzők szavukkal azt hirdetik: az értünk önmagát feláldozó Krisztus megteremtette annak lehetőségét, hogy az Istenre haragvó (bűnös) emberekből a Teremtővel békességben élő lényekké válhassunk. Emellett a szavaikkal összhangban lévő életplédájukkal az emberek közti békességet is munkálják. A békességszerzők jutalma az, hogy Isten a fiainak, azaz munkatársainak fogja őket tekinteni.

boldogok, akiket az igazság miatt üldöznek: Jézus nem a politikai üldözötteket mondja boldognak, hanem azokat, akiket azért bántalmaznak, mert törekszenek rá, hogy életvitelüket Isten akaratahoz igazítsák. A zsidóságnak sok évszázados tapasztalata, hogy az igazán vallásos embereknek üldöztetést kell elszenvedniük. Az ószövetségi igazak az üldözésekre gyakorta úgy válaszoltak, hogy Istent kérték: szabadítsa meg őket vagy torolja meg sérelmeiket (vö. Zsolt 7,2; 35,3; Jer 15,15 stb.). Jézus ellenben az ellenség iránti szeretet és az érte mondott imádság hirdetésével (vö. Mt 5,44) egészen új magatartásformát javasol. Azt kéri követőitől, hogy az üldözéseket tekintsék alkalomnak a tanúságtevésre, s viseljék türelemmel a megpróbáltatásokat (vö. Lk 21,13–19). A Jézus miatt üldözöttek jutalma az, hogy annak az isteni országnak kitüntetett polgáraivá válhatnak, amelynek földöntúli dicsőséges megnyilvánulását mennyi országnak nevezzük.

A bibliai szövegek mondanivalója

Az ószövetségi részletben a próféta ítéletet hirdet: Isten elveti népének hűtlen tagjait. Ugyanakkor bátorítja a szegény és alázatos izraelitákat, továbbra is hagyatkozzanak az isteni gondviselésre, mert Isten szándéka az, hogy választott népének szent „maradékaként” megőrizze őket. A történelem viharaiiban mindig az ilyen szent maradék menti át Isten ígéreteit, s mindenkor az ilyen maradék a jövő biztosítója. • Az egyház azért idézi emlékezetbe ezt a jövődőlést, mert meggyőződéssel vallja: az első században a keresztények alkotják a szent maradékot, „Isten Izraeljét” (Gal 6,16). Ez a maradék annak a Jézus Krisztusnak egyháza, akiben beteljesült az Ábrahámnak és utódjának szóló üdvözítő isteni ígéret, hiszen benne nyert áldást a föld minden népe (vö. Gal 3,16). Az egyházba – mint szent maradékba – tartoznak a test szerint való Izraelből azok, akik elfogadták Jézust (vö. Róm 11,1–6), de lelki, szellemi értelemben izraelitának számítanak, és így a maradékhoz tartoznak azok is, akik a pogányok közül tértek a keresztény hitre. A pogányokból lett keresztények ezért kaphatják meg az Istenhez hű Izrael megtisztelő címeit is: választott nemzetiség, Isten tulajdonba vett népe stb. (1Pét 2,9).

A boldogmondás (gör. *makarizmosz*) irodalmi műfajában megfogalmazott evangéliumi részletben Jézus arról ad tanítást, hogy a szent maradék tagjai milyen módon lehetnek boldogok. Az ószövetségi Biblia szerint a Boldogság azonos az Istennel, aki egyedül tudja igazán boldoggá tenni az embert. Ezért mondja a próféta: „boldogok mind, akik benne reménykednek” (Iz 30,18; vö. Zsolt 2,12; 16,11; 84,13). Jézus is bibliai értelemben használja a boldogság kifejezést: azaz nem az e világi értékek élvezetéből fakadó örömet vagy a kellemes érzést érti rajta, hanem azt az élményt, amelyet Isten közelségének, jelenvalóságának megéltatása nyújt. A nyolc boldogság valójában nyolc út, amely ilyen boldogító tapasztalathoz vezet.

Adj hálát Istennek, hogy téged is boldoggá akar tenni!

Az ószövetségi jövendölésen elgondolkodva adj hálát Istennek, hogy téged is megtartott választottai között, és így azok közé tartozhatsz, akiket a próféta Istenhez hűséges „maradéknak” nevez.

Az evangélium hallgatása közben köszönd meg Jézusnak, hogy neked is megmutatta a Boldog Istenhez vezető utat, s kérd segítségét, hogy életed folyamán azon az úton tudj haladni, amelyet Jézus a nyolc boldogmondásban neked is megmutatott.

II.1.3 Évközi hatodik vasárnap

Az ószövetségi idézet a Kr. e. 2. századból, a Jézus, Sirák fiának könyve néven ismert írásból származik. • Az újszövetségi szentírási szakasz a 80-as években írt, Máté nevéhez fűződő evangélium egyik részlete: a jézusi mondások alapján összeállított beszéd arra mutat rá, hogy Jézus szándéka az ószövetségi törvény teljessé tétele.

Az évközi hatodik vasárnap a bibliai szemelvények tükrében

a) Az erkölcsi útmutatások követésének megtartó ereje (Sir 15,15–20)

15 ¹⁵ [Isten adta az embernek] parancsait és törvényeit. ¹⁶ Ha meg akarod tartani a parancsokat, azok megtartanak téged, ha állandóan gyakorlod a hűséget, amely előtte kedves. ¹⁷ Vízet és tüzet helyezett eléd, amelyiket akarod, az után nyújtsd ki kezedet! ¹⁸ Élet

és halál, jó és rossz van az ember előtt, s azt kapja, ami kedvére van. ¹⁹ Mert nagy az Isten bölcsessége, erős a hatalma, és lát mindent szüntelen. ²⁰ Az Úr szemei vannak azokon, akik félik őt, és számon tartja az ember minden cselekedetét.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

[Isten adta az embernek] parancsait és törvényeit: Sirák fia könyvének szerzője a zsidóságnak azt az ősi meggyőződését eleveníti fel, amely szerint az erkölcsi életet szabályozó lelkiismereti törvények végső fokon Isten útmutatásai. Ezt a meggyőződést már Mózes könyvei is tartalmazták, amint ez a tízparancsolat kihirdetését megfogalmazó szövegekből is látszik. Ezek a szentírási részletek (vö. Kiv 20,1–17; MTörv 5,6–21) dramatizált formában fejezik ki azt a gondolatot, hogy mindaz, amit Izrael fiai vallási tapasztalatuk alapján erkölcsileg helyesnek ismertek fel, Isten akaratára vezetendő vissza.

ha meg akarod tartani a parancsokat, azok megtartanak téged, ha állandóan gyakorlod a hűséget, amely előtte kedves: ha az ember hűségesen követi az isteni útmutatásokat, azért tudja megtartani Isten parancsait, mert ezek nemcsak útmutatások, hanem erőforrások is, amelyek lehetővé teszik a parancsok szerinti életet. Hasonlattal szemlélítve: ha valaki úszni tanul, s készségesen igyekszik a természet törvényeihez igazodni, egy idő után maguk a fizikai törvények, az ezekhez igazodó mozdulatok fogják lehetővé tenni számára a szabad mozgást a vízben.

vízet és tüzet helyezett eléd, amelyiket akarod, az után nyújtsd ki kezedet: a könyv szerzője azt hangsúlyozza, hogy az ember szabad lény, azaz lehetősége van arra, hogy az életet szimbolizáló vizet vagy a halált jelképező tüzet válassza.

élet és halál, jó és rossz van az ember előtt, s azt kapja, ami kedvére van: az ószövetségi felfogás szerint az élet teljessége Isten, és Ő minden élet forrása (vö. Zsolt 36,10). Ennek megfelelően a Bibliában az élet kifejezés nem kizárólag a biológiai létet (gör. *biosz*) jelenti, hanem az élet Istenével való eleven kapcsolatot, a teljes élet (gör. *dzúé*) biztosítékát is. Hasonlóan, a halál szó nemcsak az elmúlásra utalhat, hanem az élet Istenétől való eltávolodásra is, vagyis arra az állapotra, amelyet az újszövetségi Szentírás majd „második halálnak” nevez (vö. Jel 2,11; 20,14; 21,8).

az Úr szemei vannak azokon, akik félik őt: a mondat Istennek emberi látószervet tulajdonító, őt emberi mintára leíró (antropomorf) kifejezéssel arra utal, hogy a mindentudó Isten féltő szeretettel vigyáz azokra, akik követik törvényeit.

b) A felszínes vallásosságot felülmúló keresztény élet (Mt 5,20–22a.27–28.33–34a.37)

5²⁰ [Jézus így szólt tanítványaiboz]: mondom nektek: ha a ti igazságtok nem múlja felül az írástudókét és farizeusokét, semmiképp sem mentek be a mennyek országába. ²¹ Hallottátok, hogy ezt mondták a régieknek: 'Ne ölj; aki pedig öl, méltó az ítéletre'. ^{22a} Én viszont azt mondom nektek, hogy mindenki, aki haragszik testvérére, méltó az ítéletre. [...] ²⁷ Hallottátok, hogy ezt mondták a régieknek: 'Ne paráznál-

kodj!'²⁸ Én viszont azt mondom nektek, hogy mindaz, aki asszonyra néz azért, hogy megkívánja őt, már paráználkodott vele a szívében. [...] ³³ Szintén hallottátok, hogy azt mondták a régieknek: 'Ne esküdj hamisan, hanem add meg az Úrnak, amire esküdöttél!'^{34a} Én viszont azt mondom nektek, hogy egyáltalán ne esküdjete [...] ³⁷ Legyen a ti beszédetek: igen, igen, nem, nem; ami ezeknél több, a gonosztól van.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

ha a ti igazságtok nem múlja felül az írástudókét és farizeusokét: az igazság (igazvolt vagy igazságosság) az Isten akaratához igazodó életvitelt jelenti. Az írástudók a szent iratok tolmácsolói és értelmezői az izraeliták világában.

semmiképp sem mentek be a mennyek országába: a mennyek országa vagy Isten országa az a titokzatos lelki birodalom, amelyben az emberek Isten segítségével már el tudják fogadni az Ő uralmát; ha vétkeznek, hatékony bűnbánatot tudnak tartani; és az örök élet (a mennyországgá váló Isten országa) elérésének reményében élhetik földi életüket. Jézus arra figyelmezteti követőit, hogy csak akkor lehetnek ennek az országnak tagjai, ha az isteni segítséget elfogadva őszintén, szívből igazodnak Isten akaratához, s nem úgy, mint azok az írástudók és farizeusok, akik többnyire felszínes és képmutató vallásosságot tanúsítanak.

hallottátok, hogy ezt mondták a régieknek: Ne ölj!: a „régiek” az ószövetségi izraeliták, akik vallási tapasztalatuk alapján felismerték az emberölés tilalmát. A Biblia szerint Izrael fiai ezt a lelki ismeretükben felismert tilalmat Isten akaratára vezették vissza, amint ezt a tízparancsolat kihirdetéséről szóló vallási dráma is tanúsítja (vö. Kiv 20,13).

aki pedig öl, méltó az ítéletre: az ítélet vagy a bírósági elítélést jelenti, vagy pedig az Isten általi elítélést. Jézus az utóbbira gondol, amikor a következő kijelentésében a „méltó az ítéletre” kifejezés helyett a „méltó a gye-henna tüze-re” szókapcsolatot használja (Mt 5,22b). A gye-henna (héb. *Gé-Hinnom*; gör. *Gebenna*) Hinnom völgye Jeruzsálemben. Ez a völgy Jézus korában Jeruzsálem szeméttelpe volt, amelyben állandóan égett a tűz. Ezért a néphit a pokol bejáratának tartotta, ahol az utolsó napon a gonoszok fölött elhangzik majd az ítélet.

mindenki, aki haragszik testvérére, méltó az ítéletre: Jézus nem csupán az élet tényleges kioltását tartja bűnnek, hanem a haragot, illetve a becsmérő, a másokat megsebző kijelentéseket is. Általában ezek vezetnek ugyanis a tényleges emberölés cselekedetéhez.

ne paráználkodj!: a paráználkodás vagy házasságtörés az élet kioltásához hasonlóan sérti a másik ember személyét és jogait, mert a törvény szerinti házastársat megfosztja valakitől, aki egészen az övé.

aki asszonyra néz azért, hogy megkívánja őt, már paráználkodott vele a szívében: tekintettel arra, hogy a házasságtörést a bűnös birtokvágy előzi meg, Jézus szerint már az ilyen birtoklási vágy is bűn, azaz kerülendő erkölcsi rossz.

ne esküdj hamisan!: a tízparancsolat szerint bűn, ha valaki hiába mondja ki Isten nevét (vö. Kiv 20,7), amikor például csaló szándékkal hívja Istent tanúként saját állításának megerősítésére.

azt mondom nektek, hogy egyáltalán ne esküdjete: Jézus azt hangsúlyozza, hogy az eszményi magatartás az lenne, ha minden szavunkat komolyan lehetne venni (az igent igennek, a nemet nemnek lehetne tekinteni), és akkor nem lenne szükség az esküdözésre. Az eszményi keresztény magatartást a teljes egyeneslelkűség és őszinteség jellemzi.

A szentírási szemelvények mondanivalója

Az ószövetségi szemelvény szerzője azt hangsúlyozza, hogy az ember szabad lény, akinek lehetősége van arra, hogy kövesse az erkölcsi törvényeket: ezek vezetnek az életre, amely azonos az élő Istennel való bensőséges kapcsolattal. Kiemeli azonban azt a gondolatot is, hogy ezzel a lehetőséggel az ember csak akkor tud élni, ha hűséges az Istenhez, s elfogadja segítségét. • Az egyház azért idézi ezt a részletet, mert hite szerint az életre vezető szabad döntéseket és cselekedeteket végső fokon Jézus megváltása teszi lehetővé az ember számára. A bűnös ember önmaga erejében sosem tudja elfogadni a törvények követéséhez szükséges isteni segítséget (vö. Róm 5,20–21), és ezért mindenkor rászorul Jézus erejére, aki lehetővé teszi az isteni támogatás elfogadását. Ebből a szempontból az ember lehetőségeiről szóló ószövetségi idézet tehát előremutat a Messiás Jézus irányába, aki támogatja a szabad embert abban, hogy erkölcsileg jó döntéseket tudjon hozni.

Az evangéliumi részlet Jézus tanítását mutatja be, aki azt állította magáról: ő nem azért jött, hogy érvénytelenítse az ószövetségi törvényt, hanem hogy betöltse, kiegészítse, illetve teljesse tegye (vö. Mt 5,17–18). Ez a teljessé tevés egyrészt kiegészítést jelent, másrészt a törvény teljesítéséhez szükséges erő biztosítását. Az emberölés, a házasságtörés és a hamis eskü ószövetségi tilalmát azzal egészíti ki, hogy elutasítja a felszínes, a jogi szempontból méricskélő és az álszenteskedő vallásosságot, miközben tiszta szívet, a bűnös vágyakat legyűrő önuralmat, valamint egyeneslelkűséget kér követőitől. Jézus azáltal is betölti az ószövetségi törvényt, hogy lehetővé teszi a gyenge ember számára az erkölcsi útmutatás követését. Annak tudatában fogalmazza meg szigorú követelményeit, hogy az, ami az embernek lehetetlennek látszik, Isten segítségével igenis lehetséges (vö. Mt 19,26). Ő megígéri tanítványainak ezt az isteni segítséget, és ezért meri kijelenteni, hogy az ő igája édes és terhe könnyű (vö. Mt 11,30).

Kérd Jézus segítségét Isten útmutatásainak követéséhez!

Az ószövetségi idézet hallgatása közben gondolj arra, hogy szabad lény vagy: módodban áll, hogy a boldog életre vezető utat válaszd, de az is, hogy tönkretedd az életed. Isten az előbbi szeretné. Fontold meg azonban azt is, hogy a boldog életet csak az Ő segítségével tudod választani. Imádkozz tehát buzgón Jézushoz, hogy segítsen!

A hegyi beszéd kemény követelményeinek hallatán gondolkodj el azon, hogy ami felülmúlja erőidet, azt isteni segítséggel meg tudod tenni. Mivel Jézus megígérte neked is ezt a segítséget, kérd őt, hogy támogasson erkölcsi életutadon!

II.1.4 Évközi nyolcadik vasárnap

Az ószövetségi idézet Második Izajás próféta írásából való, aki a Kr. e. 6. században, a babiloni száműzetésben élve vigasztalja a Jeruzsálemben maradt izraelitákat. • A gondviselő mennyei Atyát bemutató jézusi tanítást az egyház a Máté-evangéliumból veszi.

Az évközi nyolcadik vasárnap a bibliai szemelvények tükrében

a) Isten sosem feledkezik meg teremtményéről (Iz 49,14–15)

49 ¹⁴ Azt mondta Sion: »Elbagyott engem az Úr, és Uram megfélekezett rólam.« ¹⁵ Megfélekezhetik-e csecsemőjéről az asszony, nem könyörül-e méhe mag-

zatán? Még ha az meg is feledkeznék, én akkor sem feledkezem meg rólad!

A fontosabb kifejezések magyarázata:

azt mondta Sion: »Elbagyott engem az Úr...«: Második Izajás próféta azokat a panaszkodó szavakat idézi fel, amelyekkel azok az izraeliták (Sion) fordultak Istenükhöz, akik Jeruzsálem pusztulása (Kr. e. 587) után a városban maradtak.

megfélekezhetik-e csecsemőjéről az asszony: az Isten ajkára adott költői kérdés arra emlékezteti a panaszkodókat, hogy miként a jó édesanya sem feledkezik meg csecsemőjéről, úgy Isten sem feledkezik meg népéről.

én akkor sem feledkezem meg rólad: e mondat azt hangsúlyozza, hogy Isten emberszeretete mérhetetlenül felülmúlja a törékeny emberi kapcsolatokat: ha az emberek világában időnként lanyhul is a szeretet, Isten esetében ez nem fordulhat elő.

b) Az isteni gondviselés (Mt 6,24–34)

6 ²⁴ [Abban az időben Jézus így szólt tanítványaihoz]: Senki sem szolgálhat két úrnak; mert vagy gyűlöli az egyiket, a másikat pedig szereti, vagy tiszteli az egyiket, a másikat pedig megveti. Nem szolgálhatok Istennek és a mammonnak. ²⁵ Ezért azt mondom nektek: Ne aggódjatok az életetekért, hogy mit egyetek, se a testetekért, hogy mibe öltözködjetek. Nem több az élet az ételnél, a test pedig a ruhánál? ²⁶ Nézzétek az ég madarait: nem vetnek, nem aratnak, csűrökbe sem gyűjtjenek, és a ti mennyei Atyátok táplálja őket. Nem értek ti sokkal többet ezeknél? ²⁷ Ki az közülük, aki aggodalmaskodásával képes az életkorához egyetlen könyöknyit hozzátenni? ²⁸ És a ruha miatt miért aggódtok? Nézzétek a mezők lilio-

mait, hogyan növekszenek: nem fáradoznak és nem fonnak; ²⁹ mégis, mondom nektek: még Salamon sem volt dicsősége teljében úgy felöltözve, mint egy ezek közül. ³⁰ Ha pedig a mezői füvet, amely ma van, és holnap a kemencébe vetik, Isten így felöltözteti, nem sokkal inkább titeket, kishitűek? ³¹ Ne aggódjatok tehát és ne mondogassatok: 'Mit együnk?', vagy: 'Mit igyunk?', vagy: 'Mibe öltözködjünk?' ³² Mert ezeket a pogányok keresik. Hiszen tudja a ti mennyei Atyátok, hogy mindezekre szükségetek van. ³³ Ti keressétek először az Isten országát és annak igazságát, és mindezt megkapjátok hozzá. ³⁴ Ne aggódjatok tehát a holnapért; a holnap majd aggódik önmagáért. Elég a napnak a maga baja.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

senki sem szolgálhat két úrnak: Jézus szemléletében a pénz vagy birtoktárgy (arám *mammon*) olyan úr, amelynek szolgálatában az ember szíve szükségszerűen eltávolodik az igazi Úrtól,

azaz Istentől. A gyűlölni vagy szeretni kifejezések a héber nyelvben általában annyit jelentenek, mint kevésbé vagy jobban szeretni (vö. Ter 29,30). Ám ebben a mondásban nyilvánvaló, hogy az egyik kizárja a másikat: ha valaki ez egyik urat szereti, nem fogja szeretni a másikat.

ne aggódjatok az életekért: az ember Istentől kapott ösztöne alapján óvja, védi életét, természetesen aggódik létben maradásáért. Jézus azonban nem erről az Isten által belénk oltott természetes ösztönről beszél, hanem a túlzott aggodalomról, amely azoknak jellemzője, akik a mammon szolgálatában állnak, s pénzük, vagyonuk gyarapításában, illetve megőrzésében látják létük egyetlen értelmét és célját.

nézzétek az ég madarait... a mezők liliomait: az isteni gondviselésbe vetett bizalomra buzdító példákat nem szabad a tétlenség mintaképeinek tekintenünk, hiszen az ég madarai is tevékenykednek élelmük megszerzése érdekében, s a mezők virágai is megküzdnek a kedvezőtlen időjárási és talajviszonyokkal. Jézus arra figyelmeztet, hogy ezek az élőlények „gondtalanul” élhetnek, mert Isten biztosítja számukra az alapvető létfeltételeket.

ezeket a pogányok keresik: az étel, az ital és a ruházkodás miatti túlzott aggodalom a pogányok jellemzője, akik nem tudnak semmit arról a szeretetről és gondviselésről, amellyel Izrael Istene fordul népe felé.

hiszen tudja a ti mennyei Atyátok, hogy mindezekre szükségetek van: az embernek Isten kezéből kell várnia az élethez szükséges javakat.

keressétek először az Isten országát: a tanítvány életében a hangsúly nem a földi lét biztosításán van, hanem annak az országnak keresésén és elnyerésén, amelyben Isten ereje által igazodni tud Isten akaratához, bűnbánatot tartva elnyeri a bocsánatot, s az örök élet távlataiban élheti földi létét. Elsősorban az ország elnyerésén kell fáradoznia, vagy arra figyelnie, hogy az ország polgára tudjon maradni, és Istenre bízni, hogy megadja neki a földi lét legszükségesebb feltételeit.

ne aggódjatok tehát a holnapért; a holnap majd aggódik önmagáért: nem bölcs dolog a holnapi nap súlyát előre magunkra venni: a holnap természeténél fogva bizonytalan, kiszámíthatatlan.

A szentírási szemelvények mondanivalója

A bűnös cselekedetek egyik következménye az elhagyottság, a támasznélküliség és a kilátástalanság érzése. A Jeruzsálemben élő izraeliták, akiket a Kr. e. 6. században nem hurcoltak el Babilonba, megpróbáltatásait és kilátástalan sorsukat azzal „magyarázzák”, hogy Isten magukra hagyta őket. A babiloni száműzetésben élő Második Izajás azzal bátorítja kesergő honfitársait, hogy ez lehetetlenség, mert a hűséges Isten sosem hagyja el szeretteit. Lehetetlen, hogy Isten elfelejtse a Sion-hegyről elnevezett saját városát, Jeruzsálemet. Az Ő szeretete ugyanis nagyobb az anyai szeretetnél, és ezért megszűnését aligha lehet elképzelni. • Az egyház ezzel az ószövetségi részlettel arra hívja fel a figyelmet, hogy az Isten iránt nyitott szívű zsidó próféták már sok száz évvel a Messiás Jézus fellépését megelőzően megsejtették, hogy Isten minden mértéket túlszárnyaló módon szereti teremtményeit.

Az evangéliumi részletben Jézus mintegy folytatva és megerősítve Második Izajás gondolatát, a gondviselésről szóló tanításával teszi érzékletessé, hogy az embert szerető mennyei Atya miként szabadítja meg a túlzott és görcsös aggodalmaskodás lelki terhétől a rá hagyatkozók életét. • Hangsúlyozza azonban, hogy a gondviselés által biztosított „gondtalan” élet örömét csak azok tapasztalhatják meg, akik nem a véges és mulandó értékeket istenítik, hanem a mennyek országát keresik, illetve az ország keresése és terjesztése közben teljes bizalommal Istenre hagyatkoznak.

Bizakodj abban, hogy a mennyei Atya mérhetetlenül szeret téged!

A Jeruzsálemben maradt izraeliták panaszát és a próféta vigasztalását hallgatva gondold arra, hogy ha Isten által elhagyottnak érzed magad, ez azért van így, mert te távolodtál el tőle! Ő ugyanis nem szűnik meg szeretni téged. Sajnos néha előfordul, hogy egy édesanya magára hagyja csecsemőjét, az azonban nem fordulhat elő, hogy a mennyei Atya megszűnjön szeretni téged.

A gondviselésről szóló jézusi tanítást hallgatva tudatosítsd magadban, hogy ha Isten akaratához igyekszel igazodni, s ellenállsz annak a kísértésnek, hogy istenítsd a világ értékeit, nincs helye életedben a túlzott aggodalomnak. Bízz abban, hogy Ő mindenkor szeret, támogat, s megadja mindazt, ami földi életedhez szükséges.

A HÚSVÉTI ÜNNEPKÖR

III.1.

A NAGYBÖJTI IDŐ

A nagyböjti idő vagy szent negyvennap (lat. *tempus quadragesimae*) a húsvéti ünnepek első részeként a húsvét vasárnapját megelőző 40 napos liturgikus idő, amely felkészülés a húsvétra. Az I. Nikaiai Zsinat (325) határozata értelmében húsvét vasárnapja a tavaszi napéjegyenlőséget követő holdtölte utáni első vasárnap. Ezért a római szertartásrend szerint a nagyböjti idő a húsvétvasárnaptól visszafelé számított 40. hétköznapon, szerdán kezdődik, és a húsvétvasárnap előtti csütörtök este szentmiséjének kezdetéig tart. Ezt az időszakot az egyház a húsvét ünnepére való előkészületnek tekinti. A keresztelendő felnőttek ebben az időben készülnek fel arra, hogy húsvéti keresztségükben találkozhassanak az értük meghaló és föltámadó Krisztussal. A már megkereszteltek pedig hitből fakadó jótékonykodással, buzgó imádsággal és böjtjeikkel tanúsítják, hogy hálás szívvel fogadják a feltámadt Krisztus ajándékát: a bűn fogságából való megszabadítást és az örök élet lehetőségét. • Nagyböjt folyamán – az időszakra eső ünnepek kivételével – a liturgikus öltözékek és kellékek színe a bűnbánatot szimbolizáló viola (lila).

Eredetét illetően a nagyböjti idő régi hagyományokban gyökerezik. 325-ben az I. Nikaiai Zsinat már általános gyakorlatként említi a húsvét előtti 40 napos böjtöt. A negyvenes szám a Bibliában szimbolikus értékű adat, amely a próbatét, az imádságos visszavonulás vagy a lelki felkészülés viszonylag hosszú, de pontosan meg nem határozható időszakát jelöli. Így a választott nép negyvenéves pusztai vándorlása, Mózes negyvennapos Sínai-hegyi tartózkodása vagy Jézus negyvennapos böjtje is jelképertékű szám. Mivel a keresztények a negyvenes számot kezdettől fogva jelképes adatnak tartották (azaz nem negyven naptári évet vagy egymást követő negyven napot értettek rajta), a nyugati és a keleti egyház számára nem okozott nehézséget, hogy egymástól eltérő módon „számolja ki” a nagyböjt kezdeti és befejező időpontját. Nyugaton, ahol vasárnap nem böjtöltek, húsvéttól kezdve úgy számoltak visszafelé, hogy a 40 napba csak a vasárnapokat nem számították bele. Keleten ellenben, ahol szombat sem volt böjt, a vasárnapok mellett a szombatokat sem sorolták a 40 nap közé. Így nyugaton a nagyböjt kezdőnapja a húsvétvasárnap előtti hetedik hét szerdájára került, keleten pedig korábbi időpontra.

A római katolikus liturgiában a nagyböjti vasárnapok evangéliumai a mennyei Atyával való találkozására készülő Messiást mutatják be.

Az „A” évben nagyböjt 1. vasárnapjának evangéliumi részlete (Mt 4,1–11) a pusztában böjtölő és kísértést szenvedő Jézust állítja elénk. • A 2. vasárnapi evangélium (Mt 17,1–9) azt a Jézust mutatja be, aki szenvedő ember, de már megnyilvánul rajta isteni dicsősége is. • Nagyböjt 3. vasárnapjának evangéliumában (Jn 4,5–42) a Messiás Jézus „örök életre szökellő vízforrásként” mutatkozik be. • A 4. vasárnap evangéliuma (Jn 9,1–41) azt a Messiást állítja elénk, aki a vakon született ember meggyógyítása kapcsán a világ világosságának bizonyul. Ez a vasárnap a szentmise kezdőéneke alapján az Örvendezés (lat. *Laetare*) vasárnapja nevet viseli. A liturgiában a violaszínt e napon a rózsaszín váltja fel. • Nagyböjt 5. vasárnapján (régi nevén: feketevasárnapon) az evangéliumban (Jn 11,1–45) a saját megváltó szenvedésének és halálának gondolatával szembesülő Jézussal találkozunk, aki Lázár életre hívása alkalmával kijelenti, hogy ő az emberek számára a feltámadás és az örök élet biztosítéka. • A 6. nagyböjti vasárnap, az Úr szenvedésének vasárnapja

a nagyhét (lat. *septimana maior*) kezdete, amelynek folyamán Jézus szenvedését, halálát és feltámadását ünnepeljük. Ezt a napot virágvasárnap néven is ismerjük. E név annak emlékét őrzi, hogy a 4. századi keresztények még Jézus jeruzsálemi bevonulását ünnepelték e napon. Rómában az 5. századtól kezdve azonban már nem a bevonulás, hanem Jézus szenvedése áll a liturgia középpontjában. Az ünnepi evangéliumi rész e napon is Jézus szenvedéstörténete (vö. Mt 27,11–54). Ugyanakkor a római liturgia megőrizte az eredeti ünnep nyomait is: a szentmisét megelőző körmenet evangéliuma (Mt 21,1–11) ma is azt a Jézust ábrázolja, aki egy kicsiny zarándokcsoport élén bevonul Jeruzsálembe, miközben a zarándokok „virágokat” (lombos gallyakat, pálmaágakat) terítenek lába elé az útra.

A nagyböjtre eső jeles napok és ünnepek közé tartozik hamvazószerda, Urunk születésének hírüladása (magyar megnevezéssel Gyümölcsoltó Boldogasszony) és nagycsütörtök (az esti szentmise kezdetéig).

A nyugati egyházban a nagyböjt kezdőnapját valószínűleg a 6. századtól nevezik hamvazószerdának. A hamvazószerda vagy hamvas szerda (latin nevén: *feria quarta cinerum*) névben szereplő hamu kifejezés jelzi, hogy a nagyböjt bűnbánati időszak: az ősegyházban ugyanis hamuval hintették meg azokat, akik nyilvános bűnbánatot tartottak. A 11. század végén II. Orbán pápa előírta, hogy a nagyböjt kezdőnapján minden hívő vegyen részt a hamuval meghintés szertartásán. Ettől kezdve vált gyakorlattá, hogy e nap szentmiséjén hamut szentelnek. A földi lét mulandóságára emlékeztető hamu megáldása után a liturgia vezetője minden eléje járuló hívőnek megszentelt hamuval jelöli meg a homlokát e szavak kíséretében: „Emlékezzél, ember, hogy por vagy és porrá leszel” (Ter 3,19). Ezen a napon a keresztény ember azt a szándékát indítja fel, hogy az előtte álló negyven nap folyamán jótékonykodással, buzgó imával és testi böjtökkel igyekszik majd kifejezni háláját azokért az isteni ajándékokért, amelyeket a húsvétkor feltámadt Jézustól kapott.

Hamvazószerda liturgiájában az ószövetségi olvasmány a Kr. e. 4-3. században működő Joel próféta szavait idézi fel, aki bűnbánatra, megtérésre szólítja fel népét (vö. Jo 2,12–18): arra inti hallgatóit, hogy kerüljék a képmutató, felszínes bűnbánati gyakorlatokat, s szívük megnyitásával készüljenek Isten irgalmának elfogadására. Az egyház azért emlékeztet erre a prófétai intelemre, mert hittel vallja, hogy az isteni irgalom a legteljesebb módon Jézusban nyilvánult meg, aki böjttel, a világ értékeitől való eltávolodással készült saját halálára, föltámadására, illetve a mennyei Atyával való találkozására. • Az evangéliumi részletben (Mt 6,1–6.16–18) a húsvétjára készülő Jézus arra figyelmezteti tanítványait, hogy az igazi vallásosságban, adakozásban, imádságban és böjtben az ember egyedül Isten tetszését keresi, s kerüli a képmutató, csupán az emberek elismerését kívánni szándékozó gyakorlatokat.

Az Urunk születésének hírüladása (lat. *Annuntiatio Domini*) nevet viselő főünnepet karácsony előtt kilenc hónappal, március 25-én, a húsvéti ünnepkörön belül tartja a római katolikus liturgia. A keresztények már az 5. századtól hírüladás (lat. *annuntiatio*) vagy megtestesülés (lat. *incarnatio*) néven ünnepelték Jézus fogantatásának napját, amelyet magyar népünk összekapcsolt a gyümölcsfák oltásának időszakával, és ezért Gyümölcsoltó Boldogasszonynak is nevez. Bár ez a név Szűz Máriára utal, a hírüladás mégis az Úr ünnepe, mert Jézus fogantatásának, illetve megtestesülésének misztériumát jeleníti meg.

Az ünnep liturgiájában az ószövetségi olvasmány a Kr. e. 8. században élő Izajás próféta messiási jóvendölését idézi fel (Iz 7,10–14): „Íme, a szűz fogan, és fiút szül, s nevét Emmánuelnek fogja hívni.” • A gyermekségtörténet irodalmi műfajában írt evangéliumi részlet (Lk 1,26–38) szerzője Jézus fogantatásában látja a prófécia beteljesülését. A Jézus feltámadása után megfogalmazott irodalmi dráma azt is érzékelteti, hogy a Máriában fogant gyermek nem csupán egy kiváló ember, hanem a szó szoros értelmében Emmánuel, azaz olyasvalaki, akiben valóban velünk van az Isten (vö. Mt 1,23).

A nagyböjti időt és a nagyhét első részét lezáró nagycsütörtök is (az esti szentmise kezdetéig) nagyböjt jeles napjai közé tartozik. A német nyelvterületű országokban ezt a napot a 13. századtól zöldcsütörtök (németül: *Gründonnerstag*) névvel is illették. E névvel arra a gyakorlatra utaltak, amely szerint a bűnbánatot tartó nyilvános bűnösök és egyházi büntetés alatt lévők a korábbi századokban ezen a napon kaptak egyházi feloldozást, s így újra teljes közösségbe kerültek Krisztussal, akit a Biblia „zöldellő fának” nevez (vö. Lk 23,31). • A püspöki székes-egyházakban a püspökök papjaikkal együtt nagycsütörtök délelőtti tartják az olajszentelési szentmisét. Az egyház azért használ és szentel olajokat a liturgiájában, mert ezzel is jelezni kívánja, hogy a Szentlélekkel fölkent üdvözítő Jézus művét teszi érzékelhetővé a világban.

A Bibliában az olajjal megkenés (fölkenés) ősi jelképe az Úr Lelkével való megajándékozást, a Szentlélekkel való felkenést szimbolizálja. Az ószövetségi zsidóságban az Isten általi Lélek-ajándékozás és a Lélektől kapott megbízásuk jeleként olajjal kenték fel feladatukra a királyokat, a papokat és a prófétákat. Bár Jézus nem részesült az olajjal való felkenés szertartásában, követői Messiásnak, Krisztusnak, azaz az Úr Lelkével felkent személynek tartották, és felkenteknek tekintették önmagukat is (vö. 1Ján 2,20.27).

A szent olajok közé tartozik a keresztségnél és a betegek keneténél használt olaj, illetve a keresztelésnél, a bérnálásnál, a pap- és püspökszentelésnél, valamint a templom- és oltárszentelésnél használatos krizma (görögül: *kebrizma*: kenet), a balzsammal kevert olaj. A balzsam a krizma egyik alkotórészeként a balzsamfák illatos gyantájának és olajnak a keveréke. Használata arra utal, hogy a krizmával megkent keresztény ember Krisztus kellemes illata a világban (vö. Ef 5,2). – A megszentelt olajokat az olajszentelési misét követően szétosztják a püspökséghez tartozó plébániák között.

Az olajszentelési mise liturgiájában az ószövetségi olvasmány (Iz 61,1–3a.6a.8b–9) a Kr. e. 6. században működő próféta szavait idézi fel. Második Izajás, aki az Úr Lelke által felkent személyként mutatkozik be, azokhoz a jeruzsálemiekhez szól, akik a babiloni száműzetésből már visszatértek, de még mindig nyomorúságban és gyászban élnek. A próféta Istentől kapott feladatának tartja, hogy örömhírt vigyen a szegényeknek (az Isten gazdagságát kolduló honfitársainak), gyógyítsa a megtört szívűeket (a bűneiket fájlaló embereket), szabadulást hirdessen a foglyoknak (a bűn fogóságában sínylődőknek), és hirdesse az Úr kegyelmének esztendejét, vagyis azt, hogy Isten majd megszabadítja a népet minden nyomorúságától. Kilátásba helyezi honfitársai számára, hogy az Úr megújítja majd az Izraellel kötött szövetségét, és papjaivá teszi Júda istenfélő lakóit a nemzetek között. • Az újszövetségi szemelvényben (Lk 4,16–21) Jézus saját magára alkalmazza a próféta szavait. Ezzel egyrészt azt jelzi, hogy Lélekkel fölkent személynek tartja magát, másrészt arra utal, hogy a Második Izajás által megfogalmazott ígéretek benne válnak valóra.

A nagyböjti időszakhoz tartozó paraliturgikus szokások és liturgikus cselekmények közé tartozik a keresztúti ájtatosság, a lelkigyakorlat végzése, a hitújoncok (katekumenek) felkészítése a húsvéti keresztségre, a nagyböjti gyónás, valamint a pálma- (barka-) szentelés és a virágvasárnapi körmenet szertartása.

Nagyböjtben, különösen pénteki napokon, a katolikusok sok helyen végeznek keresztúti ájtatosságot (lat. *via crucis*, *via dolorosa*). Az ájtatosság folyamán elmélkedve, imádkozva felidézik Jézus szenvedésének történetét, illetve annak a mintegy másfél kilométeres útnak eseményeit, amelyen a keresztet hordozó Jézus a jeruzsálemi helytartóságról kiment a Golgota-dombra (latin neve: Kálváriára), ahol keresztre feszítették. Ennek az útnak néhány állomását (latin eredetű szóval: stációját) az első századok keresztényei kövekkel vagy kis kápolnákkal jelölték meg, és időnként imádkozva végigjárták a halálba induló Jézus útját. A keresztúti ájtatosságot a 14. századtól ferences szerzetesek szorgalmazták Jeruzsálemben a zarándokok számára. A következő századtól már szerte Európában állítottak keresztutakat (főleg domboldalakon, de templomokon belül is). Ezeknek az utaknak a stációi képekkel ábrázolták Krisztus szenvedésének egyes jeleneteit. A stációk száma változó volt. A Biblia és a hagyomány alapján „megrajzolt” keresztút legáltalánosabban

elterjedt 14 stációja a következő: I. Pilátus halálra ítéli Jézust. II. Jézus vállára veszi a keresztet. III. Jézus először esik el a kereszt súlya alatt. IV. Jézus anyjával találkozik. V. Círeai Simon segít vinni Jézusnak a keresztet. VI. Veronika kendőt nyújt Jézusnak. VII. Jézus másodszor esik el a kereszt terhe alatt. VIII. Jézus szól a síró asszonyokhoz. IX. Jézus harmadszor esik el a kereszttel. X. Jézust megfosztják ruháitól. XI. Jézust keresztre szegezik. XII. Jézus meghal a kereszten. XIII. Jézus testét leveszik a keresztről, és anyja ölébe fektetik. XIV. Jézust sziklásírba temetik. • A keresztutat imádkozva és énekelve bejáró hívők az említett stációk mindegyikénél megállnak: köszönetet mondanak Jézusnak, aki kereszthalála árán is vállalta, hogy megszabadítja embertestvéreit az örök haláltól, miközben kéri a mennyei Atyát, hogy Jézus érdemére való tekintettel adjon erőt nekik is földi szenvedéseik bizakodó és reményteljes elviseléséhez.

Nagybőjt folyamán csaknem minden katolikus közösségben lelkigyakorlatot tartanak. A lelkigyakorlat (lat. *exercitium spirituale*) szentbeszédek, imádságos megfontolások és következtetések együttese, amely segíti a gyakorlat végzőjét abban, hogy előre tudjon haladni a lelki életben, és el tudja mélyíteni az Istennel való személyes kapcsolatát. Már Pál apostol is így buzdította tanítványát: „a jámborságban gyakorold magadat” (vö. 1Tím 4,7). J. Cassianus († 430k) a középkorban első sorban szerzetestársainak ajánlotta azt az elmélkedési módot, amelynek segítségével elmélyíthetik hitüket. A kereszténység alapigazságait szem előtt tartó, gondosan megtervezett lelkigyakorlat újkori mintáját Loyolai Szent Ignác († 1556), a jezsuita rend alapítója Lelkigyakorlatok című könyvével teremtette meg.

A 2. századtól kezdve a keresztények többnyire nagybőjtben kezdték meg a pogányságból vagy zsidóságból megtérő felnőttek felkészítését a húsvéti keresztségre. A görög *katechoumenos* (katekumen; hitújonc; hitjelölt; olyan személy, akit hitre oktatnak) szóról elnevezett katekumenátus intézménye olyan 2-3 éven át tartó tanulási, illetve tanítási folyamat volt, amelynek végén a résztvevők felvehették a keresztséget. Valamelyik nagybőjti szakasz vége felé „átadták” a hitújoncok számára a Hitvallást (lat. *traditio symboli*), amelyet egyenként hangosan elimádkoztak, azaz személyes meggyőződésükként mintegy „visszaadtak” (lat. *redditio symboli*) az egyháznak. Ezt követően mélyültek el az Úr imájának, a Miatyánknak ismeretében. Az ily módon megvilágosultakká (lat. *illuminati*) váló hittanulókat bűnbevallás, bőjt és a bűnre vezető alkalmak kerülésének megfogadása után húsvétkor megkeresztelték. A középkorban, amikor ritkábbá vált a felnőttkeresztelés, s egyre jobban elterjedt a gyermekkeresztelés, az oktatás a keresztelest követő években történt. – A II. Vatikáni Zsinat (1962/65) újra visszahozta az egyházba a katekumenátus intézményét.

A nagybőjtben végzett gyónás gyakorlatának alapja a IV. Lateráni Zsinat (1215) rendelkezése: az értelmük használatára eljutott katolikus hívőknek évente gyónniuk kell, s legalább húsvétkor szentáldozáshoz kell járulniuk (vö. DH 812). Mivel a szentáldozás kötelezettsége húsvéthoz kötődött, az azt megelőző gyónás többnyire nagybőjt idejére került.

A virágvasárnapi pálma- (barka-) szentelés és körmenet szertartása eredetét illetően a 4. századra nyúlik vissza. A jeruzsálemi keresztények az Úr Jézus Jeruzsálembe való bevonulását idézték fel: megszentelt pálma- vagy olajfaágakkal kezükben az Olajfák-hegyéről vonultak be a városba. Mediterrán vidékeken ez a szokás terjedt el, de az északi területeken a 10. századtól kezdve a pálma- vagy olajfaág helyett a fűzfa barkás vesszejét szentelték meg, és ezt vitték a körmeneten. • A körmenet vagy processzió (lat. *procedere*: előre menni, haladni) olyan felvonulás, amelynek alkalmával a keresztények emlékezetükbe idézik az üdvtörténet valamelyik misztériumát, és tanúságot tesznek arról, hogy hisznek ebben a misztériumban. A virágvasárnapi körmenetben a hívők arról a meggyőződésükről tesznek tanúságot, hogy a Jeruzsálembe bevonuló Jézus azonos azzal a személlyel, aki szenvedésében és föltámadásában az emberiséget megváltó isteni Messiásnak bizonyult.

III.1.1 Nagyböjt első vasárnapja

Az ószövetségi idézet a Teremtés könyvéből származik, amely a Mózes nevéhez fűződő öt könyv vagy könyvtekercs közül az első. Az öt könyvtekercs (gör. *pentateukhosz*) nem egyetlen szerző műveként jött létre, hanem egy olyan folyamatban, amely nagyjából az izraeli királyság létrejöttétől (Kr. e. 1000-tól) a zsidók babiloni száműzetésének végéig (Kr. e. 538) tartott. • Az újszövetségi idézet szövegét Máté evangéliumában találjuk, amelynek szerkesztője Jézus korára visszanyúló szóbeli hagyomány és későbbi keresztény írások alapján Jeruzsálem pusztulása (Kr. u. 70) után állította össze a művet.

Nagyböjt első vasárnapja a bibliai szemelvények tükrében

a) A kísértés és az első bűn (Ter 2,7–9; 3,1–7)

2⁷ [Mintán a föld termékenyvé vált], megalkotta... az Úr Isten az embert a föld agyagából, az orrába lehelte az élet leheletét, és az ember élőlényé lett.

8 Ültetett az Úr Isten egy kertet Édenben, keleten, és elhelyezte benne az embert, akit alkotott. 9 S növesztett az Úr Isten a földből mindenféle fát, amelyet látni szép és megről enni jó – az élet fáját is a kert közepén, s a jó és a rossz tudásának fáját. [...]

3¹ A kígyó azonban ravaszabb volt, mint a föld minden állata, amelyet az Úr Isten alkotott. Azt mondta az asszonynak: »Miért parancsolta meg nektek Isten, hogy a kert egyetlen fájáról se egyetek?«² Az asszony azt felelte neki: »A kertben levő fák gyümölcséből ehetünk. 3 Hogy azonban a kert közepén levő fa gyümölcséből ne együnk, és hogy abhoz ne nyúljunk, azt azért parancsolta meg nekünk Isten, hogy meg ne találjunk halni.«⁴ A kígyó erre azt mondta az asszonynak: »Dehogyan haltok meg! 5 Csak tudja Isten, hogy azon a napon, amelyen arról esztek, megnyílnak a szemetek, és olyanok lesztek, mint az Isten: tudni fogjátok a jót és a rosszat!«⁶ Mivel az asszony látta, hogy a fa evésre jó, szemre szép és tekintetre gyönyörű, vett a gyümölcséből, evett, adott a férjének is, és ő is evett. 7 Erre megnyílt mindkettőjük szeme. Amikor észrevették, hogy mezítelenek, fűgefaleveleket fűztek egybe, és kötényeket készítettek maguknak.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

A fontosabb kifejezések magyarázata:

megalkotta... az Úr Isten az embert a föld agyagából: a szentírási részlet szerzője antropomorf (Istent emberi tulajdonságokkal felruházó) módon és költői képnnyelven fejezi ki azt a meggyőződését, hogy minden létező, így az ember is Istentől származik. Ez a leírás nyelvezetében hasonlóságot mutat ugyan a mezopotámiai sumér–akkád teremtésmítoszokkal, de tartalmilag lényegesen el is tér ezektől. A Gilgames-eposz (Kr. e. 3-2. évezred) szerint a sok isten közül az egyik formázza meg az első embert a föld agyagából, a többistenhitet elutasító bibliai elbeszélés szerzője azonban az ember létrehozását az egyetlen, igaz Istennek tulajdonítja. A bibliai szerző az első férfit a héber *adamah* (föld) szóval kapcsolatba hozva Ádámnak nevezi. Ez az elnevezés eredetileg nem személynév volt, hanem az embert, a férfit és a nőt, illetve az emberi fajt jelölte (héb. *adam*: ember). Minthogy a bibliai beszámoló nem természettudományos leírás, hanem olyan költészeti alkotáshoz hasonlít, amely jelképekkel jellemzi a valóságot, összeegyeztethető a fejlődéstudományokkal. Eszerint a Teremtő olyan világot alkotott, amelyben az ember úgy bontakozott ki az alacsonyabb rendű élőlényekből, mint ahogyan ezt a természettudományos fejlődéstudományok képviselői tanítják.

ültetett az Úr Isten egy kertet Édenben: jóllehet a Biblia az Éden kertjét az Eufrátesz folyó vidékére helyezi (vö. Ter 2,8–15), a kert nem földrajzi hely. Az Éden név sumér–akkád eredetű

szó (*eden*), amelynek jelentése: puszta, sztyeppe. A héber nyelvben azonban a „gyönyörűség” jelentés is társul hozzá. A kertet a héber nyelvű Ószövetség görög fordítása (LXX) a *paradeisosz* szóval jelöli. Ebből a kifejezésből származik a magyar Paradicsomkert elnevezés is.

s növesztett az Úr Isten a földből mindenféle fát: a látásra szép és evésre alkalmas gyümölcsöt termő fákkal a sumér–akkád kultúra már az izraelita népcsoport közel-keleti megjelenését mintegy másfél ezer évvel megelőzően is az „istenek kertjének” gazdagságát jelképezte. A szigorúan egyistenhívő izraeliták új tartalommal megtöltve, ezt a szimbólumot is felhasználták a kozmosz, az ember és az emberi szenvedés eredetének a múlt felé irányuló prófétai magyarázatában.

az élet fáját is a kert közepén, s a jó és a rossz tudásának fáját: a kert közepén álló élet fájára emlékeztető és az örök életet szavatoló növényről (fűről) már a Gilgames-eposz is említést tesz. Ehhez hasonlóan a tudást biztosító növény is szerepel a sumér–akkád mítoszvilágban. – A teremtés-elbeszélés zsidó változatában az élet fája azt szimbolizálja, hogy Isten nem az enyészetre, hanem az örök életre teremtette az embert. A jó és a rossz tudásának fájával kapcsolatos isteni parancs megszegése nem azt jelenti, hogy a teremtmény csak a tiltott gyümölcsből való evés után volt képes különbséget tenni az erkölcsi jó és rossz között. Ez a fa inkább annak a kísértésnek szimbóluma, amelynek engedve az ember Isten fölé akarja emelni önmagát: ő akarja eldönteni, hogy élete és boldogulása szempontjából mi a jó, és mi a rossz számára. – Bár a Biblia nem említi, hogy milyen fa szimbolizálja a kísértést, a középkortól a bibliamagyarázók almafáról kezdtek beszélni. Ennek oka valószínűleg a latinra fordított Szentírás allegorikus értelmezése: a latin nyelvben ugyanis a *malus* szó jelentheti az almafát és a rosszat is.

a kígyó azonban...: a kígyó a mítoszok világában gazdag jelentéstartalmú szimbólum: bajokozó és bajelhárító (gyógyító) szerepet egyaránt tulajdonítottak az általa jelképezett valóságnak. Gilgamestől például kígyó cseni el az örök élet fűvét. A görög–római mítoszok alakjait megjelenítő művészeti alkotásokban Aszklépioszt, a gyógyítás istenét orvosi pálca köré tekeredő kígyóval ábrázolták, mert a kígyó gyakori vedlésével a megújuló életet szimbolizálta. – Az ember bűnbeeséséről szóló bibliai leírásban a kígyó olyan Isten- és emberellenes kísértést jelképez, amely nem azonosítható csupán az ember gyengeségével vagy bűnös hajlamával. Az a tény, hogy az elbeszélés szerzője a kígyót is Isten alkotásai közé sorolja, mutatja: a zsidó felfogás szerint a kígyó által szimbolizált gonosz és csábító hatalom nem valamiféle ellenisten, hanem az Isten által ajándékozott szabadsággal való visszaélés lehetősége. Ez a lehetőség akkor válik Isten- és emberellenes valós hatalommá, amikor az ember a kísértésnek engedve bűnt követ el. Ezt az Isten- és emberellenes valós hatalmat az izraeliták a fogság utáni időszakban a megszemélyesítés eszközével élve sátánnak, ördögnek kezdték nevezni. A sátán (gör. *diabolosz*) szó jelentése: vádló, rágalmazó, ócsároló. Zakariás próféta könyvében (Kr. e. 6-5. sz.), valamint Jób könyvében (Kr. e. 5-3. sz.) a sátán személyes lény: bukott angyal, aki vádolja, ócsárolja az embereket Isten színe előtt (vö. Zak 3,1; Jób 1,6–12).

azért parancsolta meg nekünk Isten, hogy meg ne találjunk halni: a megkísértett asszony ajkáról elhangzó mondat jelzi, hogy a teremtmény valamiképpen tisztában volt azzal: ha enged a kísértésnek, és Isten helyére akarja emelni önmagát, ezzel óriási kockázatot vállal.

debogy is haltok meg! Csak... olyanok lesztek, mint az Isten: tudni fogjátok a jót és a rosszat: a kígyó szavai a kísértés, illetve az első bűn lényegére világítanak rá. A jót és a rosszat tudni annyit jelent, mint eldönteni, mi a jó, és mi a rossz, mi az üdvös, és mi a káros az ember számára. Ez a fajta „tudás” kizárólag az Isten joga. Ha az ember akarja megszabni, hogy számára mi a jó, és mi a rossz, akkor bűnt követ el, mivel elvakult gőgjében Istenné akar válni, Isten szerepét szeretné átvenni.

erre megnyílt mindkettőjük szeme. Amikor észrevették, hogy mezítelenek, fűgefaleveleket fűztek egybe, és kötényeket készítettek maguknak: e mondatok a bűn következményét írják le a jelképek nyelvén. Az Isten parancsát megszegő emberek nemcsak hogy nem jutottak el arra a tudásra, amely egyedül a Teremtőt illeti meg, hanem ártatlanságukat elveszítve rosszabb helyzetbe kerültek, mint a bűn elkövetése előtt voltak. Észrevették, hogy mezítelenek, azaz van takargatnivalójuk. A homályos sejtések szintjén ráébredtek ugyanis, hogy az Isten elgondolása szerinti eredeti természetük (amelynek alapján gyermeki bizalommal szabadon válaszolhattak a boldogságot és örök életet ígérő Isten közeledésére) elveszítette belső harmóniáját: a Teremtővel való bizalmas és baráti kapcsolatukat kezdte átszínezni a bizalmatlanság, a félelem és a szégyen. Ezt a belső harmóniáját elveszítő, megsérült emberi természetet szerették volna „eltakarni” embertársuk és Isten tekintete elől.

b) A kísértéseket legyőző Jézus (Mt 4,1–11)

4 ¹ [Abban az időben] a Lélek elvezette Jézust a pusztába, hogy megkísértse az ördög. ² Mintán negyven nap és negyven éjjel böjtölt, végül megéhezett. ³ Odajött hozzá a kísértő és ezt mondta neki: »Ha Isten Fia vagy, mondd, hogy ezek a kövek legyenek kenyérré.« ⁴ De ő ezt válaszolta: »Írva van: 'Nem csak kenyérről él az ember, hanem minden igével, amely az Isten szájából származik.'« ⁵ Akkor magával vitte őt az ördög a szent városba, odaállította a templom ormára, ⁶ és azt mondta neki: »Ha Isten Fia vagy, vedd le magadat! Mert írva van: 'Angyalainak paran-

csolt felőled: a kezedön hordoznak téged, hogy kőbe ne üssed lábadat.'« ⁷ Jézus ezt mondta neki: »Az is írva van: Ne kísértsd az Urat, Istenedet.« ⁸ Azután magával vitte őt az ördög egy igen magas hegyre. Megmutatta neki a világ összes országát és azok dicsőségét, ⁹ majd azt mondta neki: »Ezeket mind neked adom, ha leborulva imádsz engem.« ¹⁰ Jézus azt felelte neki: »Távozz, Sátán! Mert írva van: 'Uradat, Istenedet imádd, és csak neki szolgálj.'« ¹¹ Akkor elhagyta őt az ördög, és íme, angyalok jöttek hozzá és szolgáltak neki.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

a Lélek elvezette Jézust a pusztába, hogy megkísértse az ördög: a mondatban figyelemre méltó, hogy a Lélek viszi a pusztába Jézust. Ez azt jelenti: a kísértést mindig Isten engedi meg, vagyis valahányszor az ember próbatét elé kerül, ez a próbatét mindig beleillik Isten titokzatos terveibe. A pusztta a Bibliában nem csupán földrajzi hely, hanem az Istennel való találkozás, illetve a kísértés „színhelyének” szimbóluma is. Az ördög szó a héber *szatan*, illetve a görög *diabolosz* (vádoló) kifejezések magyar megfelelője. A Jézus próbatételéről szóló leírásban az ördög azokat a kísértő gondolatokat jelenti, amelyek a földhözragadt szemléletű zsidó messiásvárásban éltek a messiás szerepét illetően.

ha Isten Fia vagy, mondd, hogy ezek a kövek legyenek kenyérré: az Isten Fiának, vagyis az Isten által választott és a hozzá közel álló személynek címzett felszólítás összhangban áll azoknak a zsidóknak elképzelésével, akik a messiástól az anyagi jólét biztosítását, illetve a gazdaság fellendítését várták. Ez a várakozás ellene mond Isten elgondolásának, mert arra a helytelen előfeltevésre épül, hogy az embert az e világi jóllakottság teszi hiánytalanul boldoggá. Jézus elutasítja ezt a felfogást, és a „nem csak kenyérről él az ember” (vö. MTörv 8,3) szavakkal kezdődő mondatában rámutat: az ember éhségét, határtalan boldogságvágyát csak az Isten elégítheti ki. Ezzel egyben jelzi: Messiásként ő az ember Isten utáni éhségét, vágyát szeretné kielégíteni.

ha Isten Fia vagy, vedd le magadat!: az ördög azt sugallja Jézusnak, hogy engedjen a kísértésnek, és Istentől kierőszakolt rendkívüli jelekkel igazolja messiási küldetését. A zsidók ilyen döntő bizonyítékokat, igazoló jeleket vártak a messiástól, s követeltek időnként Jézustól is (vö. Mt 12,38–42; Mt 27,49). Ám ő nem enged ennek a csábításnak sem. Válaszában (vö. MTörv

6,16) kiemeli: vakmerőség, istenkísértés és bűnös bizalmatlanság lenne részéről, ha olyan bizonyítékokat akarna kikényszeríteni a mennyei Atyától, amelyek nem szerepelnek az Ő üdvözítő tervében. Jézus éppen azzal akarja kifejezni Istenbe vetett bizalmát, hogy küldetésének igazolása érdekében nem kér látványos csodákat.

ezeket mind neked adom, ha leborulva imádsz engem: a világ összes országa feletti uralom, amelyet a sátán ígér, az e világi értelemben vett hatalom birtoklását szimbolizálja. A kísértő arra akarja rávenni Jézust, hogy földi messiásként politikai hatalommal és gazdasági fellendülést ígérve hajtsa végre megváltói művét. Az „Uradat, Istenedet imádd, és csak neki szolgálj” (MTörv 6,13) ószövetségi parancs felidézésével Jézus határozottan elutasítja ezt a csábítást is. Meggyőződése ugyanis, hogy a politikai értelemben vett messiások valójában bálványimádók, mert azon fáradoznak, hogy Isten helyébe – aki egyedül képes az ember végtelenbe mutató boldogságvágyát kielégíteni – e világi értékeket állítsanak.

akkor elhagyta őt az ördög, és íme, angyalok jöttek hozzá és szolgáltak neki: a Bibliában az angyalok gyakorta Isten jelenlétének, gondviselő jóságának szimbólumai. Az elbeszélésben az ördög távozása és a szolgáló angyalok megjelenése a jelképek nyelvén arra utal, hogy a próbatétnek alávetett Jézus megszabadul a kísértő gondolatoktól, s a mennyei Atyában bízva újra eljut arra a lelki békességre, amelyet csak az Atya jelenvalóságának és gondviselő jóságának meg tapasztalása nyújthat az embernek.

A bibliai szemelvények üzenete

Az ember bűnbeeséséről szóló ószövetségi részlet szerzői a sok istenbe vetett hitet elutasítva, az egyetlen jó Istenbe vetett hitük fényében arra keresnek magyarázatot, hogy miért van a világban a sok szenvedés, miért uralkodik a bűn, a sok bűnös kísértés és nyomában a reménytelenség. A múlt felé forduló prófétai látomásukban a sumér–akkád mítoszok szimbólumainak felhasználásával a képek nyelvén fogalmazták meg prófétai sejtésüket: a történelem elején élő emberek jelentős szerepet játszottak abban, hogy az őket követő nemzedékek nyomorúságos állapotba jutottak. A bibliai szerzők az első bűn (eredeti vagy ősbűn) és kísértés lényegét abban látják, hogy az egyetlen jó Isten barátságát (a paradicsomi boldogságot) élvező emberek elutasították a lelkiismeretükben feltáruló isteni útmutatást, amelynek követése boldog életre vezethette volna őket: Istenné akartak válni, azaz a teljes függetlenség igényével maguk szerették volna megszabni, milyen életvitel fogja őket boldogságra segíteni. Ez a nagyratörő, gőgös vállalkozásuk azonban nem sikert hozott, hanem a paradicsomi boldogság elvesztését, s megnyitotta az utat a bűnös magatartásformák terjedéséhez.

A Jézus megkísértését bemutató evangéliumi részlet műfaji szempontból nem krónika vagy történeti beszámoló, hanem tanító jellegű elbeszélés. Ebben nem a mesébe illő elemeket (Jézus felvitele a templom párkányára; magas hegy, amelyről a világ valamennyi országa látszik stb.) tartalmazó cselekmény a történeti valóság, hanem az, amit a leírás szerzője általuk kifejezni szándékozott. A megkísértésről szóló elbeszélés összeállítója – valószínűleg Jézustól szerzett értesülései alapján – dramatizált formában azt a történeti ténytet fogalmazza meg, hogy a názáreti Mester messiási küldetéstudatát illetően valódi kísértéseket tapasztalt meg: el kellett döntenie, hogy az emberi várakozásoknak megfelelő messiás akar-e lenni, vagy olyasvalaki, aki teljességgel a mennyei Atyára hagyatkozva teljesíti küldetését. A részletből ki-világlik a csábításnak ellenálló Jézus döntése: ő nem a kenyér, hanem az Isten iránti éhséget akarja csillapítani; beéri azokkal az igazoló jelekkel, amelyekkel a mennyei Atya kíséri működését; s nem izraelita világuralmat jelentő királyságot szándékozik megvalósítani, hanem olyan birodalmat, amely üdvösséget és boldogulást biztosít minden embernek.

Kísértéseid alkalmával kérd Isten segítségét!

Gyakorta előfordul, hogy bűnre csábító kísértéseket tapasztalsz meg. Valahányszor hajlasz arra, hogy letérj az útról, amelyet Isten lelkiismereteden keresztül mutat neked, valójában az első emberekhez hasonlóan felül akarod bírálni Istent, és magad akarod megszabni, milyen életvitel teszi majd boldoggá és értelmessé az életedet. – Ilyenkor különösen is gondold az első emberek szomorú példájára, és kérd Istent, segítsen ellenállni a csábításnak!

Ha keresztény hivatásodat illetően támadnak kísértéseid, emlékezz Jézusra, és kérd segítségét! Gondold arra, hogy amikor ő legyőzte a világ értékeit istenítő felfogásnak, az istenkísértő magatartásnak és a mások feletti uralomnak csábításait, ezt azért is tette, hogy te is hasonlóképpen tudj cselekedni.

III.1.2 Nagybőjt negyedik vasárnapja

Az ószövetségi idézet Sámuel első könyvéből való. Sámuel a Kr. e. 11. században a zsidó nép bírása és prófétája volt, aki jelentős szerepet játszott a zsidó királyság államformájának megteremtésében. A prófétának tulajdonított írásokat – amelyeknek legfeljebb egy része származik Sámueltól – szóbeli és írásos hagyományok feldolgozásával valamikor a Kr. e. 10. és a Kr. e. 6. század közti időszakban ismeretlen szerzők állították össze. Több szerzőre utal például az a tény is, hogy a mű történeti szempontból pontatlanságokat, ismétléseket és kisebb tévedéseket is tartalmaz. Az eredetileg egyetlen alkotásnak tartott írásgyűjteményt először a Kr. e. 3-2. században a görög fordítók (LXX) osztották fel két könyvre. A 4-5. századi latin nyelvű bibliafordítás (Vulgata) készítője és az őt követő nemzeti fordítók ennek a felosztásnak alapján beszélnek Sámuel első és második könyvéről. • A vakon született ember gyógyításáról szóló részlet János evangéliumában olvasható. Értelmezésében figyelembe kell vennünk, hogy a csodaelbeszélés irodalmi műfajában fogalmazódott meg. Ez azt jelenti, hogy az elbeszélés szerzője nem a köznapi értelemben vett rendkívüli eseményre, hanem a gyógyítás történeti részleteinek bemutatására helyezi a hangsúlyt, hanem az ember szívében végbe menő, bibliai értelemben vett csodára.

Nagybőjt negyedik vasárnapja a bibliai szemelvények tükrében

a) Isten nem látszat alapján ítél (1Sám 16,1b.6–7.10–13a)

16^{1b} [Azt mondta az Úr Sámuelnek]: »Töltsd meg szarudat olajjal, s gyere, hadd küldjelek a betlehemi Izájhoz, mert annak a fiai közül szemeltem ki magamnak királyt.« [...] ⁶ Amikor... meglátta Eliábot, azt mondta magában: »Nemde, máris az Úr előtt áll felkentje?« ⁷ Am az Úr azt mondta Sámuelnek: »Ne nézd külsejét, se termete magasságát, mert én elvettem őt! Én nem aszerint ítélek, amire az ember néz; az ember ugyanis azt nézi, ami látszik, az Úr azonban a szívet tekinti.« [...] ¹⁰ Hét fiát vezetett így oda Izáj Sámuel elé, de Sámuel azt mondta

Izájnak: »Ezek közül nem választott az Úr!«
¹¹ Majd azt mondta Sámuel Izájnak: »Ez az összes fiad?« Ő azt felelte: »Hátra van még a legkisebbik, az a juhokat legelteti.« Azt mondta erre Sámuel Izájnak: »Küldj érte, s hozasd el, mert addig nem telep-szünk le, amíg ide nem jön.« ¹² Érte küldött tebát, és elhozatta. Vörös volt, szépszemű és csinos külsejű. Azt mondta ekkor az Úr: »Kelj fel, kend fel, mert ő az!« ^{13a} Erre Sámuel vette az olajos szarut, s felken-te őt testvérei középette, és ettől a naptól az Úr Lelke Dávidra szállt.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

[azt mondta az Úr Sámuelnek]: a szentírási részlet szerzője az Isten és Sámuel próféta képzeletbeli párbeszédének keretében fogalmazza meg a zsidóknak azt a hitbeli meggyőződését, hogy Dávidot végső fokon Isten jelölte királynak Saul utódjaként. Saul az izraeliták első királya volt, akit a Kr. e. 11. században sorsvetés alapján választottak meg uralkodónak.

töltsd meg szarudat olajjal: az olajos szaru (az állatok patájának vagy szarvának anyagából készült folyadéktároló) arra a gyakorlatra utal, amely szerint a királyt olajjal való felkenés szertartásának keretében szentelték fel szolgálatára. E fölkenés alapján az isteni világgal különleges kapcsolatba kerülő királyt az Úristen fölkenetjének, az Úr messiásának is nevezték.

hadd küldjelek a betlehemi Izájhoz: a betlehemi Izáj (Jesse) Dávidnak volt az apja, így ő a dávidi dinasztia ősatya.

meglátta Eliábot: Eliáb Izáj legidősebb fia, aki külső adottságait tekintve Saulhoz hasonlóan alkalmasnak látszott az uralkodói szerepre. Isten azonban mégsem őt választotta.

én nem aszerint ítélek, amire az ember néz: a párbeszéd alkotója azt a gondolatot hangsúlyozza, hogy Isten az emberektől eltérően nem felszínesen, nem a külső látszat alapján értékeli teremtményeit. Ő nem a külsőt, hanem a teremtmény szívbeli készségét, vagyis azt tartja szem előtt, hogy az ember kész-e arra, hogy az Ő segítségével igazzá váljon (akaratát Teremtője akaratához igazítsa).

azt mondta ekkor az Úr: Kelj fel, kend fel, mert ő az: külsejét tekintve Dávid is alkalmasnak látszott a királyi feladatra, a szíveket vizsgáló Isten (vö. Jer 17,10; 20,12) mégsem külső adottságai, hanem szívbeli készsége miatt döntött mellette. Az isteni választás motívumát a Sámuel nevéhez fűződő könyvek szerzői úgy fogalmazzák meg, hogy Dávid az Úr szíve szerinti ember volt (vö. 1Sám 13,14). – Dávid a zsidók egyik legnagyobb királya lett, aki a Kr. e. 11-10. században uralkodott.

ettől a naptól az Úr Lelke Dávidra szállt: az izraeliták meggyőződéssel vallották, hogy a próféta által királlyá fölkent személy új feladatához megkapja az Úristen segítő erejét (Lelkét).

b) Jézus megadja a hívő látás ajándékát (Jn 9,1.6–9.13–17.34–38)

9¹ [Jézus útközben] látott egy vakon született embert. [...] ⁶ A földre köpött, sarat csinált a nyálból, a sarat a vak szemére keverte, ⁷ és azt mondta neki: »Eredj, mosakodj meg a Siloe tavában!« Ez küldöttest jelent. Elment tehát, megmosdott, és ép szemmel tért vissza. ⁸ Ezért a szomszédok és akik azelőtt látták őt mint koldust, azt kérdezték: »Nem ő az, aki itt ült és koldult?« Egyesek azt mondták: »Ő az.« ⁹ Mások így szóltak: »Nem, csak hasonlít rá.« Ő azonban kijelentette: »Én vagyok az.« [...] ¹³ Ekkor elvitték a farizeusokhoz azt, aki előbb vak volt. ¹⁴ Azon a napon pedig, amikor Jézus a sarat csinálta és megnyitotta szemeit, szombat volt. ¹⁵ Ismét megkérdezték tehát tőle a farizeusok is, hogy hogyan nyerte vissza a szeme világát. Ő azt felelte: »Sarat tett a sze-

meimre, megmosdottam, és látok.« ¹⁶ Azt mondták erre néhányan a farizeusok közül: »Nem Istentől való ez az ember, aki a szombatot nem tartja meg!« Mások azt mondták: »Hogyan cselekedhet bűnös ember ilyen jeleket?« És szakadás támadt közöttük. ¹⁷ Erre ismét megkérdezték a vaktól: »Te mit gondolsz róla, miután megnyitotta szemeidet?« Ő pedig azt felelte: »Próféta!« [...] ³⁴ Azok azt felelték neki: »Mindeztől bűnben születél, és te oktatsz minket?« És kidobták őt. ³⁵ Jézus meghallotta, hogy kidobták, és amikor találkozott vele, megkérdezte tőle: »Hiszel-e az Emberfiában?« ³⁶ Az így felelt: »Ki az, Uram, hogy higgyek benne?« ³⁷ Jézus azt mondta neki: »Hiszen láttad őt: ő az, aki veled beszél.« ³⁸ Erre az így szólt: »Hiszek, Uram!« És leborult előtte.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

[Jézus útközben] látott egy vakon született embert: a vak szó a Bibliában nem csupán a látás fizikai képességének híján levő teremtményt jelenti, hanem átvitt értelemben a bűn sötétségében botorkáló embert is. Az ilyen értelemben vakok vagy elismerik vakságukat, s azt, hogy rászorulnak Isten irgalmára, vagy ragaszkodnak lelki vakságukhoz, s önmagukat gögösen látónak nevezve elutasítják az Isten által felkínált világosság ajándékát. Az elbeszélésben szereplő vakon született olyasvalakit jelenít meg, aki elismeri lelki vakságát, és azt, hogy rászorul arra az Istentől eredő igazi világosságra, akit az evangélista Jézussal azonosít (vö. Jn 1,9; 9,5). Jézus egyrészt abban az értelemben világosság, hogy minden embernek megmutatja az üdvösségre vezető utat, másrészt abban, hogy megadja az üdvösségre vezető út látásának és követésének képességét (a hitet) is mindazoknak, akik készek elfogadni ajándékát.

a földre köpött, sarat csinált a nyálból, a sarat a vak szemére keverte: a néphit a nyálnak gyógyító erőt tulajdonított. Jézus látszólag igazodik ehhez a hiedelemhez, de azzal, hogy a vakot a tóhoz küldi, jelzi: a gyógyulást nem a nyál fogja eredményezni.

eredj, mosakodj meg a Siloe tavában!: ez a tó egy jeruzsálemi vízmedence, amelyet Kr. e. 700 körül Júda királya, Hiszkija (Ezekiás) hozatott létre oly módon, hogy a Gihon-forrás vizét egy alagúton bevezettette a városba. A héber *siloah* szó küldőt (vivőt, vezetéket, csatornát), de küldöttet is jelenthet. Az evangélista a „küldött” jelentést részesíti előnyben, és ezzel jel-
zi: Jézus a mennyei Atya küldöttjeként fogja meggyógyítani az embert.

amikor Jézus a sarat csinálta és megnyitotta szemeit, szombat volt: a zsidó istentiszteleti törvények szerint szombati napon tilos volt munkát végezni (például sarat csinálni) és halálveszélyt le-
számítva gyógyítani. A farizeusok (az „elkülönült” zsidó vallási párt tagjai) ezért kifogásolják és tartják törvényszegésnek Jézus szombatnapai gyógyításait.

ő pedig azt felelte: »Próféta!«: a farizeusok csak a felszínt látják, és csak az emberek alkotta vallási törvényeket tartják szem előtt, ezért képtelenek felfedezni Jézusban az Isten emberét. A meg-
gyógyított vak ellenben prófétának nevezi jótevőjét. Ez mutatja, hogy már lelki vakságából is gyógyulni kezd, hiszen „látja”, azaz megsejti, hogy Jézus Isten erejében cselekedett.

mindenestől bűnben születél, és te oktatsz minket?: a farizeusok azért háborodnak fel, mert abból a helytelen előfeltevésből indulnak ki, hogy ha valaki vakságban vagy más betegségben szenved, ez azért van, mert vagy ő, vagy a szülei vétkeztek. Jézus nem tagadja ugyan, hogy a szenvedés és a nyomorúság az emberi bűnök miatt van a világban, de elutasítja azt a tévhitet, amely szerint Isten közvetlenül betegséggel büntetné azt, aki bűnt követ el, vagy akinek szülei vétkeztek (vö. Jn 9,3).

hiszel-e az Emberfiában?: az Emberfia Dániel próféta (Kr. e. 6. sz.) látomásában az ég felhőin érkező titokzatos égi lény, közvetítő Isten és az emberek között, aki Istentől királyságot és hatalmat kap minden nép fölött (vö. Dán 7,13–14). A történeti Jézus időnként ezzel az Emberfia kifejezéssel illetve önmagát, amelynek jelentése azonban még tanítványai számára sem volt világos.

erre az így szólt: »Hiszek, Uram!« És leborult előtte: a tanítványokhoz hasonlóan a meggyógyított vak sem lehetett tisztában az Emberfia név jelentésével. Hitvallásából és leborulásából azonban látszik, hogy lelkében végbement a bibliai értelemben vett csoda: kigyógyult lelki vakságából, mert már képes belátni, hogy az Emberfia nem csupán csodadoktor vagy nagy próféta, hanem olyasvalaki, akinek személyén keresztül a gyógyító Isten segített rajta.

A szentírási szemelvények üzenete

A Sámuel első könyvéből vett idézet Dávid királlyá választásának eseményét örökíti meg. A bibliai részlet szerzője azonban nem a királlyá kenés történeti részleteit mutatja be, hanem egy művészi módon alkotott párbeszéd keretében azt a gondolatot hangsúlyozza, hogy Dávidot végső fokon az Úristen választotta ki és tette meg uralkodónak. Az Isten és a próféta közti képzeletbeli párbeszéd alkotója a vallásos zsidóknak azt a meggyőződését emeli ki, hogy az Úristen – eltérően az emberektől – nem a külső látszat szerint ítéli meg teremtményeit, hanem szívbeli készségüket veszi figyelembe. Ez jól látszik abból, hogy Dávidot választotta.

A János-evangéliumból származó részlet mondanivalója az, hogy az önmagát a világ világosságának nevező (vö. Jn 9,5) Jézus megadja a hívő látás ajándékát a bűnös állapot sötétségében élő embernek, ha az bizalommal fordul hozzá. Ezt a mondanivalót azonban csak akkor olvashatjuk ki a vakon született ember meggyógyításáról szóló részletből, ha figyelembe vesszük, hogy a történetet a csodaelbeszélés irodalmi műfajában fogalmazták meg. A Biblia szerint nem a köznapi értelemben vett rendkívüli esemény az igazi csoda, hanem az, ha a bűnös állapot sötétségében élő ember életének szokványos vagy rendkívüli eseményeiben

felfedezi Isten közeledését, és elfogadja tőle az életének világos távlatokat és értelmet nyújtó hit ajándékát. Az elbeszélésben szereplő ember nem csupán fizikailag vak, hanem lelkileg is az. A vakság ugyanis a Szentírásban az ember bűnös és kilátástalan lelkiállapotának is szimbóluma. A kettős értelemben is vak ember életében történik egy rendkívüli esemény: találkozik Jézussal, aki felkínálja segítségét. Ezt követően meglepő módon meggyógyul. Ám ez még csak köznapi értelemben véve „csoda”. A bibliai értelemben vett csoda az ember szívének mélyén születik meg, amikor figyelmét egyre jobban jótevőjére irányítja, s hittel felismeri Jézusban az Emberfiát, vagyis azt a titokzatos lényt, akin keresztül a mennyei Atya világossággal ajándékozza meg azokat, akik nyitott szívvel várják közeledését és ajándékát.

Ne a külső látszat alapján ítélj!

Időnként előfordul, hogy valamilyen közösségben részt kell vened a vezető megválasztásában. Emlékezz vissza a Dávid kiválasztásáról szóló bibliai részlet mondanivalójára, és ne a felszíni látszat alapján ítélj! Ne csak jelölted külső adottságait (a jó megjelenést, az ékesszólást stb.) vedd figyelembe, hanem annak jeleit is igyekezz magatartásában fölfedezni, hogy szívében készséget mutat-e az Istennel való együttműködésre.

A vak meggyógyításáról szóló evangéliumi részlet szerint a bűnös lelki vakságban élő farizeusok a gyógyítás eseményében képtelenek meglátni az igazi csodát, az ínségben lévő ember és a rajta segítő Isten „találkozását”. Ne utánozd a lelki vaksággal egyenértékű felszínes látásmódjukat! Ezért például ha orvosokat, ápolónőket vagy betegápolókat láatsz, akik önzetlenül segítenek másokon, igyekezz fölfedezni dicséretes és pusztán emberinek látszó cselekedeteik mélyén burkolt hitüket! Gondolj arra, hogy ezek a lelkiismeretük szavát követő emberek Jézus útmutatása alapján és a mennyei Atya erejében hajtják végre tetteiket még akkor is, ha önhibájukon kívül még nincs megfelelő ismeretük Istentről és az Ő jóságát közvetítő Jézusról.

III.1.3 Az Úr szenvedésének vasárnapja – virágvasárnap

Az ószövetségi idézet Izajás próféta könyvének abban a részletében olvasható, amelyet a Kr. e. 6. században Izajás szellemében állítottak össze. A szöveg az Úr szenvedő Szolgáját bemutató négy dal közül a harmadik. A Szolga igehirdetői feladatáról és a rá váró szenvedések Istenben bízó elfogadásáról tesz vallomást. • A virágvasárnapi ünnepi szentmisét megelőző körmenet evangéliuma Máté írását követve a szenvedésére készülő Jézus jeruzsálemi bevonulását írja le egy értelmező epizód keretében. A fővárosba érkező Jézus alakjában a dicsőséges Messiás-király és Isten titokzatos Szolgájának vonásai keverednek, aki az ószövetségi jövendölések szerint büntelen lényként azért szenved, hogy mások megszabadulhassanak a bűneikért járó örök büntetéstől (vö. Iz 42; 49; 50; 52–53).

Virágvasárnap a bibliai szemelvények tükrében

a) Az Úr Szolgája, aki mások bűneiért szenved (Iz 50,4–7)

50 ⁴ *Az Úristen megadta nekem a tanítványok nyelvét, hogy támogatni tudjam szóval a fáradtat. Fölébreszti reggel, reggel fölébreszti fületem, hogy hallgassam, mint a tanítványok.* ⁵ *Az Úristen megnyitotta fületem, én pedig nem ellenkeztem, nem hátráltam meg.*

⁶ *Hátamat odatartottam az ütlegetőknek, és orcámat a tépdösőknek; arcomat nem rejtettem el a gyalázás és köpdösés elől.* ⁷ *De az Úristen megsegít engem, ezért nem ér gyalázat; ezért tettem arcomat olyanná, mint a kovakő, és tudom, hogy nem szégyenülök meg.*

A fontosabb kifejezések magyarázata:

az Úristen megadta nekem...: ezek a szavak a jövendölésben szereplő titokzatos Szolga ajkáról hangzanak el.

a tanítványok nyelvét: a Szolga azt állítja, hogy közvetlenül az Úristentől kapta a tanítványi nyelv, azaz a meghatalmazással szólás adományát, hogy taníthassa a megfáradtakat, a megroppant nádszálhoz és a kialvó mécsbélhez (vö. Iz 42,3) hasonló embereket.

fölébreszti fületem, hogy hallgassam, mint a tanítványok: a próféta mindig rászorul az isteni sugallatra, amely képessé teszi őt arra, hogy másokat vigasztalni tudjon. A „fölébreszti fületem” szavakat tartalmazó mondat arra utal, hogy a prófétai szerepet betöltő Szolga nemcsak tanító, hanem az Úristen tanítványa is.

hátamat odatartottam az ütlegetőknek, és orcámat a tépdösőknek...: az ütlegetések, az arc (szakáll) tépdése, a gyalázás és köpdösés azok a bántalmazások és súlyos sértések, amelyeket a másokért és a mások helyett szenvedő Szolgának el kell viselnie. A szöveg látszólag azt állítja, hogy az említett szenvedéseket a Szolga már a múltban elviselte. Valójában itt egy héber nyelvi fordulattal állunk szemben, amelynek alapján a szöveg így értelmezendő: olyan biztos, hogy a Szolga el fogja viselni a szenvedéseket, hogy már múltbeli eseményként beszélhetünk róla.

ezért tettem arcomat olyanná, mint a kovakő, és tudom, hogy nem szégyenülök meg: a Szolga nem tanúsít ellenállást, nem helyezkedik szembe bántalmazóival, hanem meglepő türelmet és készséget tanúsít a durva erőszak elfogadásában. Figyelemre méltó azonban, hogy hősies magatartását nem saját erejével magyarázza, hanem az Úristenre hivatkozik, aki megsegíti őt. – Ilyen határozott és Istenben bizakodó magatartást tanúsít majd Jézus is kihallgatása alkalmával.

b) A szenvedő Szolgának bizonyuló Jézus bevonulása Jeruzsálembe (Mt 21,1–11)

21 ¹ Amikor már Jeruzsálem közelében jártak és odaérték Betfagéhoz az Olajfák-hegyéhez, Jézus előreküldött két tanítványt. ² Azt mondta nekik: »Menjtek be a faluba, amellyik előttetek van. Mindjárt találni fogtok egy szamarat megkötve, és vele egy csikót; oldjátok el, és vezessétek ide hozzám. ³ Ha pedig valaki szólna valamit, mondjátok, hogy az Úrnak van rájuk szüksége, és azonnal el fogja engedni őket.« ⁴ Ez pedig azért történt, hogy beteljesedjék az íge, amit a próféta mondott: ⁵ »Mondjátok Sion leányának: Íme, királyod jön hozzád; szelíd ő, s számárháton ül, számárcsikón, teherbordó állat fián.« ⁶ A

tanítványok elmentek és megtették, amit Jézus parancsolt nekik. ⁷ Odavezették a szamarat és a csikót, rájuk tették ruháikat, ő pedig felült rájuk. ⁸ A hatalmas tömeg pedig leterítette ruháit az útra, mások meg ágakat vagdostak a fákra és az útra szórták. ⁹ A tömeg, amely előtte ment és akik követték, így kiáltottak: »Hozsanna Dávid fiának! Áldott, aki az Úr nevében jön! Hozsanna a magasságban!« ¹⁰ Amikor bement Jeruzsálembe, az egész város megmozdult. Azt kérdezték: „Kicsoda ez?” ¹¹ A tömeg így felelt: „Ez Jézus, a próféta, a galileai Názáretből.”

A fontosabb kifejezések magyarázata:

amikor már Jeruzsálem közelében jártak: a leírásból nem világos az esemény időpontja, s az sem derül ki, hogy Jézus és tanítványai milyen céllal mentek a fővárosba. A történeti utalások hiánya ellenére is valószínűnek tarthatjuk azonban, hogy Jézus és követői más zarándokok társaságában valamilyen vallási ünnep alkalmából látogattak Jeruzsálembe.

Betfagéhoz az Olajfák-hegyéhez: Betfagé egy falu volt az Olajfák-hegyének keleti oldalán. Pontos helyét ma már nem ismerjük. Az Olajfák-hegye a Jeruzsálemtől keletre fekvő hegyvonulat középső része. Nevét a hegyet borító olajfáról kapta.

Jézus előreküldött két tanítványt...: a tanítványok számára természetesnek tűnhetett, hogy Mesterük előkészíti jeruzsálemi útjukat. Az epizód megfogalmazója azonban a Mester személyében már azt a Jézust is „látja”, aki tudatában van messiási mivoltának, és isteni természetű lényként uralja a helyzetet.

találni fogtok egy szamarat megkötve, és vele egy csikót: a ló a dicsőséges királyok és hadvezérek harci állata volt, a szamár pedig az ünnepélyes, de békés felvonulások és a szegény emberek hátasállata. A tanítványok kézenfekvőnek tarthatták Jézus választását. Az értelmező epizód szerzője azonban feltehetően arra is utal, hogy az egyszerű emberek hátasállatának kiválasztásával Jézus azt szándékozott kifejezni: ő nem vállalja a harcos politikai szabadító szerepét, hanem békés és szelíd Messiásként akarja végbevenni művét.

az Úrnak van rájuk szüksége: történeti szempontból elgondolható, hogy Jézus, aki önmagát a megtisztelő úr címmel illette, már korábban megállapodott a gazdákkal az állatok kölcsönbe vételéről. Az Úr kifejezés azonban másra is utalhat. A keresztény közösség a feltámadt Krisztust nevezte Úrnak (vö. Mt 7,22). Az elbeszélés szerzője számára az Úr kifejezés feltehetően azt is jelentette: Jézus isteni természetű Úrként joggal rendelkezhetett minden teremtménnyel már abban az időszakban is, amikor feltámadásával még nem adta tanújelét annak, hogy Isten Fiaként egészen egyedülálló kapcsolatban van a mennyei Atyával, a világmindenség Urával.

ez pedig azért történt, hogy beteljesedjék... amit a próféta mondott: a próféta Zakariást vagy a nevében író szerzőt jelenti, aki a Messiás érkezéséről szóló látomásában azt írja, hogy a számárháton érkező király szelíden és békességet hirdetve valósítja meg uralmát (vö. Zak 9,9–10). Ez az uralkodó nem hasonlít az e világi királyokra. Alakja inkább a szenvedő Szolgára emlékeztet, akit Második Izajás jövődölésében így mutat be az Úristen: „Íme, az én Szolgám... nem kiált, nem emeli fel hangját, és nem hallatja az utcán. A megroppant nádszálat nem töri össze,

és a kialvó mécsbelet nem oltja el; hűségesen visz igazságot. Nem alszik ki, és nem roppan össze, míg igazságot nem tesz a földön...” (Iz 42,1–4).

mondjátok Sion leányának: a Sion leánya kifejezés a Sion-hegyre épült várost, Jeruzsálemet, és a város által szimbolizált Izrael népének egészét is jelenti.

számárbáton ül, számárcsikón, teberhordó állat fián: az Ószövetségben az Istennek szánt áldozati állatokról (Szám 19,2) és a frigyládát húzó tehenekről (1Sám 6,7) azt olvassuk, hogy még nem álltak másnak a szolgálatában. Az epizód szerzője, aki már hittet elfogadja a Messiás feltámadását és isteni természetét, a számárcsikó kifejezés említése közben nyilvánvalóan arra is gondol: illő, hogy a Jeruzsálembé vonuló Jézus, aki feltámadásában majd Isten hatalmas Fiának bizonyul, olyan állatot vegyen igénybe, amelyen még nem ült ember.

odavezették a szamarat és a csikót, rájuk tették ruháikat, ő pedig felült rájuk: a Zakariás nevéhez fűződő jövődőlés héber szövege csak egyetlen hátsóállatot említ: a bevonuló király számaron, számárkanca fiatal vemhén ül (más fordításban: számár hátán, számárnak csikáján jó; vö. Zak 9,9 és Mk 11,2). A Biblia görög nyelvű fordításának (LXX) készítői azonban úgy adták vissza a szöveget, mintha két állatról volna szó (számárról és csikójáról). Az epizód alkotója ezt a görög fordítást tartja szem előtt, s mivel a jövődőlés szó szerinti beteljesülésének hangsúlyozásával van elfoglalva, elkerüli figyelmét, hogy a görög nyelvű változattal zavarossá teszi az esemény leírását: nem világos ugyanis, hogy Jézus a számárra ült-e rá, vagy a csikóra. *a hatalmas tömeg pedig leterítette ruháit az útra:* minthogy Jézus bevonulása a fővárosba sokkal szerényebb külsőségek közepette történhetett, mint ahogyan ezt a leírás sugallja, történetileg megbízhatóbbnak tekinthetjük Márk evangélista beszámolóját, aki nem hatalmas tömegről, hanem sokakról beszél (vö. Mk 11,8). A ruhák leteregetése az útra egyébként a királyok beiktatásakor szokásos cselekmény volt (vö. 2Kir 9,13).

mások meg ágakat vagdostak a fákról és az útra szórták: a jelenetnek ez a mozzanata is Jézus királyi méltóságát emeli ki, mivel a lombos ágak (Jn 12,13: pálmaágak) útra terítése is a királyok köszöntésének szertartásához tartozott (vö. 2Makk 10,7).

hoszanna Dávid fiának!: a hoszanna (héb. *hosiah-na*; arám *hosanna*; gör. *hószanna*) kiáltás jelentése: „ó, segíts!” vagy „ments meg, kérünk!” A zsidók ezzel a dicsőítésnek is szánt felkiáltással fordultak a szabadító király felé, bár a dicsőítő kérést elsősorban Istenhez címezték (vö. Zsolt 118,25). A zsidó istentiszteleten ez a megmentésért esdeklő és magasztaló felkiáltás a héber *hallel* (dicsőít) szóról elnevezett Hallel-zsoltárok (Zsolt 113–118) része lett, s főleg nagy ünnepeken énekelték. A bevonulás jelenetében az emberek hoszanna-kiáltása a Jézus személyében megsejtett Messiás-királynak szól. – A Dávid fia név a Jézus korabeli zsidóságban a Messiás-király címe, amely a Dávid családjából való származását hangsúlyozza. A jövődölések szerint ugyanis a Messiásnak Dávid király uralkodói házából kell születnie (vö. 2Sám 7,12–14; Iz 9,1–6; 11,1–10).

áldott, aki az Úr nevében jön!: a jeruzsálemi templom papjai ezekkel a szavakkal (Zsolt 118,26) köszöntötték a templomba belépő zárándokokat. A lelkes és ujjongó tömegben kiáltozó emberek feltehetően azért ismételték ezt a köszöntést, mert arra gondoltak, a Messiás-király Isten nevében, isteni felhatalmazással érkezik népéhez. Ám az Úr nevében érkező Jézust a jeruzsálemi bevonulás idején valószínűleg még csak valamiféle politikai messiásnak tekintették, mert feltámadása előtt még nem tudhatták, hogy valójában ki az, akit köszöntenek. Erre utal János evangélista is, aki megjegyzi: eleinte a tanítványok sem értették a köszöntést, de amikor Jézus megdicsőült, visszaemlékeztek arra, hogy az emberek csak azt tették Jézussal, amit a próféta megírt róla (vö. Jn 12,16).

amikor bement Jeruzsálembé, az egész város megmozdult (más fordításban: *megrendült*): történetileg egyáltalán nem valószínű, hogy a kicsiny zárándokcsoport érkezése felkavarta volna az egész

várost. Az epizód összeállítója Jézus feltámadásának fényében és az apokaliptika nyelvén nyilvánvalóan arra utal, hogy a városba érkező Jézus azonos azzal a Messiással, aki életművével és feltámadásával földrengéshez hasonló változást (vö. Mt 28,2) hozott Jeruzsálem, Izrael és az egész emberiség életébe.

ez Jézus, a próféta, a galileai Názáretből: a jeruzsálemiek kérdésére adott válasz felidézésével az epizód szerzője visszatér a történeti esemény ismertetéséhez: feltámadása előtt ugyanis a történeti Jézust az emberek valóban csak emberi lénynek, hatalommal tanító és csodás dolgokat művelő galileai prófétának tartották.

A bibliai szemelvények mondanivalója

A Második Izajás próféta jövődölésében szereplő titokzatos Szolga arról tesz vallomást, hogy Istenben bízva vállalja azokat a szenvedéseket, amelyeket mások bűnei miatt és mások javára kell elviselnie. • Az egyház az Úr szenvedésének vasárnapján azért emlékezik vissza erre a vallomásra, mert a prófétai jövődölésben szereplő Szolga alakjában a Messiás Jézusra ismer, aki tudatosan vállalt szenvedésével és a mennyei Atyában bízva váltotta meg az emberiséget az örök halállal fenyegető bűnös állapot fogságából.

Az evangéliumi részlet egy történeti eseményt mutat be: tanítványainak társaságában és az ünnepi zárandokok egy csoportjával együtt Jézus bemegy a fővárosba, miközben kísérait a Messiás-király érkezése feletti öröm keríti hatalmába. Az epizód szerzője azonban nemcsak a történeti eseményről emlékezik meg, hanem Jézus feltámadásának fényében értelmezi is az eseményt és Jézus személyét: ószövetségi utalásokkal és jelképekkel azt is érzékelteti, hogy a szent városba belépő Jézus nem olyan politikai uralkodó, mint amilyen a népi várakozásokban élő Messiás-király. Ő nem e világi fejedelem, aki fegyverekkel teremt rendet és országot, hanem a Második Izajás próféta jövődölésében bemutatott Szolgára hasonlít, aki békés és irgalmas személyként szenvedésével arat győzelmet (vö. Iz 42,1–4; 53,11), azaz szenvedése árán teremti meg Isten országát, azt a lelki birodalmat, amelyben az emberek megszabadulhatnak a bűneikért járó örök büntetés terhetől, és az üdvösség várományosaivá válhatnak.

Adj hálát Istennek a szenvedő Szolgáért!

Az ószövetségi részletben Második Izajás azt a sejtését fogalmazza meg, hogy a mennyei Atya nem hagyja magára a bűn fogságában vergődő emberiséget: üdvözítő tervében öröktől fogva szerepel egy titokzatos személy, aki szenvedése árán szabadítja meg a bűn fogságából teremtményeit. – Miközben az ószövetségi szentírási részletet hallgatod, gondoldj hálásan erre a jövődölésben bemutatkozó Szolgára, aki a mennyei Atya akaratának megfelelően vállalja igehirdetői feladatát és a rá váró szenvedéseket az emberek megmentése érdekében.

A jeruzsálemi bevonulás jelenetének Jézus-alakjában az emberek által ünnepelt e világi szabadító és a szenvedést vállaló, de dicsőségesen feltámadó isteni Messiás vonásai keverednek. – A virágvasárnapi körmeneten gondolkodj el azon, hogy ezen a napon nem e világi királyt ünnepelsz, hanem azt a feltámadt Jézust, aki a szenvedő Szolga szerepének vállalásával számodra is lehetővé tette a megdicsőülést. Mondj köszönetet Istennek a Messiás Jézusért, aki érted is szenvedő Szolgává lett, hogy megszabadítson bűneid végzetesnek látszó következményétől, és eljuthass a feltámadás dicsőségébe.

III.2.

A HÚSVÉTI SZENT HÁROMNAP

A húsvéti szent háromnap (lat. *sacrum triduum paschale*) a húsvéti ünnepkör és az egész liturgikus év csúcspontja, amelyen Jézus szenvedését, halálát és föltámadását ünnepeljük. Arra emlékezünk, hogy az isteni természetű és emberré lett Jézus vállalta sorsunk minden gyötrelmét és reménytelenségét, hogy föltámadva a sírból lehetővé tegye számunkra a bűn fogságából való szabadulást, a föltámadást és az örök boldogság elnyerését. A szent háromnap – a zsidó és az őskeresztény napszakszámításhoz igazodva, azaz a napot napnyugtától a következő napnyugtáig számolva – magában foglalja: a nagycsütörtök estétől nagypéntek délutánig terjedő időt (amely az Úr utolsó vacsorájára és szenvedésének kezdetére emlékeztet), a nagypéntek délutántól nagyszombat estig terjedő időszakot (amelyen Jézus kínszenvedésére és halálára emlékezünk) és a nagyszombat estétől kezdődő napot, amelyen Urunk föltámadásának titkát ünnepeljük. Ez a három nap szorosan összetartozik, azaz Jézus szenvedésének, halálának és föltámadásának szimbolikus megjelenítése együttesen alkotja a keresztény húsvét ünnepét, amelynek legkiemelkedőbb eseménye a húsvét éjszakai virrasztás (lat. *vigilia*), azaz Jézus föltámadásának megjelenítő emlékezete. • A liturgikus öltözékek színe: nagycsütörtök este fehér, a nagypénteki szertartáson piros, a húsvéti vigílián ismét fehér vagy arany.

Jézus halálának és feltámadásának évét történeti szempontból csak hozzávetőleges pontossággal tudjuk megállapítani. Ennek a bizonytalanságnak az az oka, hogy a Jézus szenvedéséről, haláláról és feltámadásáról szóló bibliai híradások nem krónikaszerű tudósítások. Olyan írások ezek, amelyeknek szerzői vallási drámák keretében és a költészet kifejezőeszközeit használva elsősorban a keresztre feszített és föltámadt Jézussal kapcsolatos vallási tapasztalatukat írják le a szimbólumok nyelvén. E drámák tartalmaznak ugyan történeti utalásokat, de bennük nem az események történeti részletezésén van a hangsúly, hanem jelentésük bemutatásán. Kiemelik: Jézus halála után követői közül sokan eljutottak arra a hitre, hogy a szenvedéseket és a kereszthalált az emberek megmentése érdekében vállaló Jézus a történelemben elsőként legyőzte a halált, feltámadt, azaz átlépett Isten földöntúli világába. • Történetileg biztos, hogy a Názáreti Jézus Tiberius császár uralkodása (14–37) alatt és Pontius Pilatus júdeai helytartósága (26–36) idején halt meg. Az is igazolható, hogy Jézus szenvedése és halála a zsidó húsvét ünnepének előkészületi időszakára esett, s hogy Jézust egy pénteki napon feszítették keresztre. A történészek többsége Jézus halálának időpontját a 30-as év zsidó húsvétjának előkészületi napjára teszi.

A zsidó húsvét, a héber *peszah* (elkerülés, megkímélés, átvonulás, elvonulás valami mellett) kifejezés által jelölt nap eredetileg nomád ünnep volt: a téli legelőkről a nyári legelőkre való átvonulást megelőző éjszakán a pásztoréletet folytató családok levágtak egy-egy kis bárányt, s ennek vérével bekenték sátruk bejáratát, hogy a pusztító erők kerüljék el hajlékukat. A Kr. e. 13. században, az Egyiptomból való kivonulás feltételezett idején Mózes átértékelte és új tartalommal töltötte meg ezt a nomád ünnepet. A leölt áldozati bárány az egyiptomi fogságból való szabadulás jelképévé vált. Mózes intézkedésének hátterében az a történeti esemény húzódik meg, hogy a fáraó, aki az Egyiptomot sújtó természeti katasztrófákat és járványokat isteni büntető jelnek tekintette, engedélyt adott arra, hogy az Egyiptomban fogva tartott és szolgaságba kényszerített zsidók elhagyhassák az országot. Az elengedést és a szabadulás lehetőségét a zsidók saját Istenük művének és szabadító tetteinek tulajdonították. Ezt a meggyőződésüket az istentiszteleti felolvasásra szánt

szövegekben úgy fogalmazták meg, hogy megmenekülésüket a húsvéti báránynak köszönhetik: amikor ugyanis az Úr átvonult Egyiptomon, és öldöklő angyala által lesújtott az elsőszülöttekre, megkímélte, elkerülte azokat a zsidó házakat, amelyeknek szemöldök- és ajtófélfái az Istenbe vetett hit és a zsidó nemzethez tartozás jelképeként a húsvéti bárány vérével voltak bekenve (vö. Kiv 12,23). A *peszah* (arám *paszka*; gör. *paszcha*) ünnepe ettől kezdve azt jelentette Izrael fiai számára, hogy az Úr lehetővé tette az Egyiptomból való szabadulást és kivonulást. Az ünnepet az első tavaszi hónap, Niszán 15. napján ülték meg. A Kánaánban való letelepedés után a húsvét éjszakájához hozzákapcsolódott a kovásztalan kenyér aratási ünnepe, amely egy hétig tartott. A Kr. e. 622-ben végrehajtott vallási reformot követően a húsvétot minden zsidónak Jeruzsálemben kellett megünnepelnie: a pászka-bárányt az előkészület napján (Niszán 14-én) csak a templomnál volt szabad levágni, és Jeruzsálem falain belül kellett elfogyasztani. A csillagászati számítások szerint a keresztre feszítés feltételezhető éveiben Niszán 14. napja kétszer esett péntekre: 30-ban és 33-ban. Mivel a történészek általában a 30-as évet tekintik a halál évének, azt mondhatjuk, Krisztus követői ettől az évtől kezdődően részesültek olyan különleges élményekben, vallási tapasztalatokban is, amelyeket a bibliai feltámadási jelenések szerzői a szimbólumok nyelvén a feltámadt Krisztussal való „találkozásokként” írnak le.

Mivel Jézus halálának és feltámadásának pontos dátumát az evangéliumok nem árulják el, a húsvétnak eleinte nem volt külön időpontja. A Biblia szerint Jézus a hét első napján támadt fel, ezért a keresztények a feltámadást hetente, a hét első napjának számító vasárnapon ünnepelték meg a „kenyértörés” szertartásának keretében (vö. ApCsel 20,7). Ennek a gyakorlatnak emlékét egyes szláv nyelvek mindmáig megőrizték. Így például az orosz nyelvben ma is a feltámadást jelentő *voszkreszenyje* szó jelöli a vasárnapot. A 2. században azonban az Úr feltámadásának heti ünneplése mellett megkezdődött a húsvét külön ünneplése is: évente egy alkalommal, a tavaszi holdtölte utáni vasárnapon. A 4. században pedig Krisztus követői történetileg igazolható módon már a szent háromnap keretében tartották meg a húsvétot. Az ünnep időpontját illetően az I. Nikaiai Zsinat (325) úgy határozott, hogy az akkoriban használatos Julianus-naptár szerint számolva, a tavaszi napéjegyenlőséget (március 21.) követő holdtölte utáni első vasárnap legyen húsvét vasárnapja. Ezt az időpontot a keleti egyházak is elfogadták, de többségük a 16. század után is megmaradt a Julianus-naptár használatánál, amely késésben van a Gergely-naptárhoz képest.

❖ az első szent nap ❖

A húsvéti szent háromnap közül az első a nagycsütörtök estétől nagypéntek délutánig terjedő időszak, amelynek titkát a liturgia Jézus utolsó vacsorájának felidézésében foglalja össze. A liturgiában – a történeti bizonytalanságok ellenére – csütörtök este emlékezünk meg erről az utolsó vacsoráról.

Történeti szempontból nem tudjuk biztosan eldönteni, hogy a hét melyik napján volt Jézus utolsó vacsorája. A zsidó húsvétot Niszán hónap 15-én ünnepelték. Az előkészületi napon, Niszán 14-én ölték le a húsvéti vacsorához szükséges áldozati bárányokat, és este tartották a húsvéti vacsorát. Az evangéliumok egybehangzóan állítják, hogy Jézust pénteki napon feszítették keresztre. Nehézséget jelent azonban az evangélisták kétféle időmegjelölése. János szerint ez a péntek csak a húsvéti előkészület napja volt. A szinoptikus evangélisták (gör. *szüinopszisz*: együtt látás) pedig Márkot követik, aki a kovásztalan kenyerek első napját, azaz a zsidó húsvétot teszi erre a pénteki napra (vö. Mk 14,12). – Ennek az eltérő időmegjelölésnek oka feltehetően az, hogy Márk a zsidó szokásokat nem ismerő olvasóira való tekintettel a napot reggeltől (s nem a nap alkonyatától) számítja. Az eltérő napszakszámítás miatt azonban zsidó szempontból tisztázhatatlan módon összekeveredik egymással a zsidó húsvéti ünnep (a kovásztalan kenyerek első napja) és ennek előkészületi napja.

A hiányos és egymásnak ellentmondó időadatok alapján azt a kérdést sem tudjuk biztonsággal megválaszolni, hogy vajon Jézus a zsidó húsvéti vacsora keretében tartotta-e utolsó vacsoráját.

A szinoptikusok adatai alapján, akik szerint pénteken már húsvét volt, Jézus csütörtök esti vacsorája éppenséggel lehetett volna húsvéti vacsora. Ám egyáltalán nem valószínű, hogy Jézust az ünnepen végezték ki. János adatai alapján pedig, aki szerint péntek csak előkészületi nap volt, Jézus utolsó vacsorája semmiképpen sem lehetett zsidó húsvéti lakoma, hiszen Jézust az előkészületi napon éppen akkor feszítették keresztre, amikor a templomban leölték a húsvéti bárányokat (vö. Jn 19,14–16). – Bár az egymásnak ellentmondó időadatok egyeztetésére többféle feltevés született, az evangéliumi időmegjelölések alapján megnyugtató módon nem tudjuk megválaszolni a kérdést, hogy Jézus a zsidó húsvéti vacsora keretében költötte-e el utolsó vacsoráját. Valószínűbbnek kell tartanunk, hogy az ő utolsó vacsorája nem zsidó húsvéti lakoma volt, hanem ennek mintájára rendezett étkezés. Tudatosítanunk kell azonban, hogy az evangélisták fő célkitűzése nem az események pontos időrendbe szedése, hanem Jézus vacsorájának, halálának és a zsidó húsvétnek összefüggésbe hozása. A szinoptikusok Jézus utolsó vacsoráját zsidó húsvéti vacsoraként tüntetik fel, s ezért az étkezést a zsidó húsvéti bárány elfogyasztásának idejére teszik. Ezzel azt hangsúlyozzák: a régi húsvéti vacsorát új váltja fel, és ez nem más, mint Jézus utolsó vacsorája, amelynek kenyere és bora annak a Jézusnak titokzatos valóságát jeleníti meg, aki a mennyei Atya iránti hálájának megnyilvánulásaként önmagát áldozta az emberek üdvösségéért. János nem helyezi ugyan Jézus vacsoráját a zsidó húsvéti vacsora időpontjára, de ő is összefüggésbe akarja hozni a régi húsvétot és az újat: szerinte Jézust abban az időben feszítik keresztre, amikor a húsvéti bárányokat levágják a templomban. Ezzel azt akarja kiemelni, hogy Jézus az új húsvéti bárány, aki immár nem az Egyiptomból való menekülést, hanem a bűn fogságából való szabadulást teszi lehetővé az emberek számára.

Az utolsó vacsorán Jézus reálszimbólumokkal jelezte: önmaga feláldozásával fogja szolgálni az emberek üdvösségét; ezt a szolgálatot a mennyei Atya iránti hálájának jeleként végzi; és áldozatának erejében minden ember részesülhet. A reálszimbólum olyan jelkép, amely nemcsak jelzi a titokzatos valóságot, hanem meg is valósítja: miként a csók vagy az ölelés nem csupán utal arra, hogy két személy szereti egymást, hanem ezek által valósul meg ennek a szeretetkapcsolatnak titokzatos valósága.

Az emberek üdvösségéért vállalt jézusi önfeláldozás, a hálaadásnak tekintett áldozat és az áldozat gyümölcseiből való részesülés gondolatát a nagycsütörtök esti liturgia szentírási idézetei és cselekményei hangsúlyosan kiemelik.

Az utolsó vacsora eseményét felidéző nagycsütörtök esti liturgián az egyház elsősorban arra emlékezik, hogy az emberek üdvössége érdekében végzett jézusi szolgálat önfeláldozás. A liturgia szentírási adatok alapján emlékezik az Úr Jézus szavaira és cselekedeteire, amelyekkel szolgálatának áldozat jellegére utalt. Az Úr az étkezés közben megtört kenyeret saját testének nevezte, a tanítványok számára felkínált borról pedig kijelentette, hogy az az ő vére, amely sokakért (azaz minden emberért) kiontatik a bűnök bocsánatára (vö. Mk 14,24; Mt 26,28). Az egyház hite szerint ezekkel a szavakkal és szimbolikus cselekedetekkel Jézus azt hirdette meg, hogy miként a megtört és szétosztott kenyér, valamint a szétosztott bor „önmagát feláldozva” szolgálja a lakoma résztvevőinek egészségét, úgy fogja szolgálni az ő másokért áldozott valósága és kiontott vére a tanítványok és valamennyi ember üdvösségét. • A nagycsütörtök esti szentmise evangéliuma (vö. Jn 13,1–16) az önfeláldozó Jézus szolgálatát nem a megtört kenyér és a szétosztott bor jelképeiben, hanem a lábmosás szimbolikus cselekedetével írja le. A vacsora alkalmával az Úr szolgálatot tett tanítványainak, amikor mint valamiféle szolga, megmosta lábukat. János evangélista szerint a szeretetnek e meglepő példájával Jézus arra utalt, hogy a vacsorát követő időszakban szolgálai munkát végez majd tanítványai és az emberek javára. • Az utolsó vacsorával kezdődik meg Jézus szenvedése, aminek egyik jele, hogy már a vacsora folyamán kénytelen leleplezni az áruló Júdás apostolt. Jézus magára maradását és szenvedésének kezdetét a nagycsütörtök esti liturgia olyan szimbolikus mozzanatokkal is kifejezi, amelyek nem szerepelnek a Szentírásban. Ezek közül az első: a szentmise szertartásában a Dicsőség imádkozása után elhallgat az orgona, a harangok és a csengők szerepét a húsvéti vigília szentmiséjének dicsőítő énekéig a kereplők veszik át. További

szimbolikus cselekmény, hogy a Jézus titokzatos valóságát megjelenítő oltáriszentséget a szentmise végén a templom főhajójából egy oldalkápolnába viszik. S végül jelképértékű cselekedet az is, hogy az önmagát értünk feláldozó Krisztust megjelenítő oltárt (az Úr asztalát) a szentmise végén megfosztják díszeitől (oltárfosztás).

A vacsora alkalmával Jézus azt is jelezte, hogy áldozata a mennyei Atyának szóló hálaadás (gör. *eukharisztia*) lesz, amellyel köszönetet mond azért, hogy a mennyei Atya kitüntető ajándékként neki adta az emberek üdvözítésének feladatát. Erre a hálaadásra utalt azzal is, hogy mielőtt átnyújtotta apostolainak az áldozatát szimbolizáló kenyeret és bort, áldást mondott, illetve hálát adott a mennyei Atyának (vö. Mt 26,26–27).

Ősi keresztény meggyőződés, hogy az utolsó vacsorán megjelenített jézusi áldozat minden ember javát szolgálja (vö. Zsid 9,28), de elsősorban azok részesülnek ebből az ajándékból, akik hívő módon az utolsó vacsora emlékűnnepén is részt vesznek. János evangélista szerint a Jézus testét „enni” és az ő vérét „inni” szavak azonos jelentésűek a Jézusban „hinni” kifejezéssel, mert mind-egyik tevékenységnek örök élet a következménye (vö. Jn 6,47; 6,51; 6,54). Ez azt jelenti, hogy minden ember részesülhet Jézus áldozatából, aki valamilyen módon (hívő magatartásával vagy legalábbis lelkiismeretének pozitív indításait követő életvitele alapján) kifejezi, hogy elfogadja a jézusi önfeláldozást. Az egyház azonban azt is vallja, hogy amikor Jézus az „ezt tegyétek az én emlékezetemre” (vö. Lk 22,19; 1Kor 11,24) szavakkal a vacsora titkának jövőbeli megjelenítésére buzdította tanítványait, ezzel arra is utalt: a legteljesebb módon azok részesülnek majd az ő áldozatának segítő erejéből, akik az emlékvacsorán közösségileg fogadják el az ő személyét és segítségét. Az utalást jól értő Pál apostol ezért mondja az első század közepén, hogy a jézusi vacsora emlékűnnepét közösségileg tartó korintusi keresztények az utolsó vacsora kenyerét eszik, és ennek a vacsorának kelyhéből isznak (vö. 1Kor 11,26). Ez nyilvánvalóan nem azt jelenti, hogy ugyanazt a fizikai kenyeret eszik, és ugyanazt a bort isszák, mint amelyet az apostolok ettek, illetve ittak, hanem azt, hogy ugyanazzal a Jézussal kerülnek élő kapcsolatba, akit az utolsó vacsora kenye-re és bora jelenített meg a reálszimbólumok fátyla alatt. Az utolsó vacsora emlékezetének közösségi ünneplése Pál apostol szerint azért tökéletesebb, mint a jézusi áldozat egyéni elfogadása, mert az együttes ünneplés kettős közösséget hoz létre: egyrészt összekapcsolja a vacsora résztvevőit és az emberekért önmagát feláldozó Jézust, másrészt egymással is összekapcsolja azokat, akik a jézusi áldozat elfogadásának eseményében részesednek (vö. 1Kor 10,16–17). A jézusi áldozat közösségi elfogadása, illetve az áldozat gyümölcseiből való közösségi részesülés is feltételezi azonban a résztvevők hitét. A részesülés nem valamiféle mágikus szertartás, azaz nem azt jelenti, hogy a vacsora emlékezetének ünneplői pusztán evés és ivás által kapcsolatba kerülnek Jézussal. A Jézus áldozatából való közösségi részesülés az utolsó vacsora emlékűnnepén is csak akkor valósul meg, ha a résztvevők Jézus erejéből táplálkozó hitük kifejezéseként veszik magukhoz az áldozatot megjelenítő kenyeret és bort.

❖ a második szent nap ❖

A húsvéti szent háromnap közül a második a nagypéntek délutántól nagyszombat estig terjedő időszak, amelyben a liturgia Jézus megváltó kínszenvedését és halálát idézi fel. A nagypénteki szertartás arra a Jézusra emlékeztet, aki engedelmességből vállalta a kereszthalált, hogy halálával megsemmisítse az emberi bűnök következményét, az örök halál végzet-szerűségét.

A kereszthalált vállaló Jézusról Pál apostol így beszél: „engedelmes lett a halálig, mégpedig a kereszthalálig” (Fil 2,8). Jézus nem pusztán az emberi gonoszság véletlenszerű áldozataként halt meg, hanem azért, mert elfogadta a minden embert üdvözíteni szándékozó (vö. 1Tim 2,4) Isten akaratát (vö. Zsid 10,7). Annak tudatában, hogy a bűnös emberiség önmaga erejében képtelen lenne elkerülni a bűnökért járó büntetést (az örök halált és az Istentől való végérvényes elszakított-ságot), embertestvérei segítségére sietett. Úgy segített rajtuk, hogy sorsközösséget vállalt velük, és azok kezére adta önmagát, akik aztán vérének ontásával „hálálták” meg segítségét (vö. Kol 1,20;

Ef 1,7; Róm 3,25). Véraldozatát nem a mennyei Atya akarta (vö. Zsid 10,4–6; Mt 9,13), hanem a bűnös emberek. Az Atya pedig nem Jézus kínjaiban és vérének ontásában lelte tetszését, hanem abban, hogy Jézus az iránta tanúsított mérhetetlen bizalom jeleként még a rá váró kereszthalál tudatában is tökéletesen igazodott az Ő minden ember üdvösségét munkáló akaratához.

Azt a titkot, hogy Jézus halála miként semmisítette meg az emberiségre váró örök halál végzet-szerűségét, Pál apostol ezekkel a szavakkal világítja meg: Isten „azt, aki nem ismert bűnt, bűnné tette értünk, hogy mi Isten igazsága legyünk őáltala” (2Kor 5,21). Jézus nem ismert bűnt abban az értelemben, hogy sosem szegült szembe a mennyei Atya akaratával. Isten bűnné tette őt. Ez azt jelenti: a mennyei Atya az emberi bűnök következményét hordozó lényé, adóssá tette őt, mert azt akarta, hogy az isteni igazságosság által megkövetelt örök büntetés adósságát ne az emberek fizessék meg, hanem az adósságot magára vállaló Jézus. Ő pedig azért vállalta, hogy a bűn következményének hordozójává lesz, mert látta, hogy embertestvérei önmaguk erejében sosem lennének képesek rendezni az Istennel szembeni adósságukat, s nem tudnák elkerülni az Istentől való örök elszakítottág, a „második halál” állapotát. Az emberi bűnöket magára vállaló Jézus a keresz-ten az emberek üdvösségeért halt meg. A halottnak nincs tartozása, s mivel Jézus a bűnös embe-rek adósságának terhére is magával vitte a halálba, megszabadította őket ettől az adósságtól. Azért áldozta föl életét, hogy ne nekünk kelljen megfizetnünk az igazságos isteni ítélet által megkövetelt árat, az örök élet reménye nélküli elmúlást. Halálával rendezte az Istennel szembeni tartozásunkat. Isten igazságossága érvényre jutott (a bűn megkapta büntetését, a halált), így nem kell szükség-szerűen örök halállal bűnhődnünk. Ezért mondja az apostol: Isten igazsága lettünk, azaz az igaz-ságos és egyben irgalmas isteni ítélet tanújeleivé váltunk azáltal, hogy Jézus vállalta értünk a halált. – Az örök halál kényszerétől megszabadító jézusi cselekedet nem azt jelenti, hogy az embernek többé már nem lesz lehetősége bűnök elkövetésére, vagy hogy már nem kell bűneinek követke-zményeként szenvednie és meghalnia. Az adósság eltörlésének jelentősége inkább az, hogy a bűnt elkövető ember a halálból feltámadó Jézushoz hasonlóan meg tud halni a bűnnek (vö. Róm 6,11). Ez azt jelenti: Jézusnak köszönhetően hatékony bűnbánatot tud tartani, szenvedése értelmet nyer, reményteliessé válik, s halála átalakul, amennyiben nem a „második halál” biztos tudatában, hanem a feltámadás reményében nézhet szembe az elmúlással.

A 4. századtól nyomon követhető nagypénteki liturgikus megemlékezés különféle szempon-tokból idézi fel annak a Jézusnak alakját, aki a mennyei Atya iránti engedelmességből vállalta a kereszthalált, hogy megszabadítson bennünket az örök halál büntetésétől. A II. Vatikáni Zsinat (1962/65) által megkezdett liturgikus reform útmutatásai szerint ez a megemlékezés ma három szertartásból áll: I. Igeliturgia olvasmányokkal és egyetemes könyörgésekkel; II. Hódolat a szent kereszttel; III. Áldozás.

✠ *igeliturgia* ✠

A nagypénteki szertartás első része az igeliturgia olvasmányokkal és egyetemes könyörgésekkel. Az igeliturgia a Szentírásban megfogalmazódó „igének”, azaz Isten szavának felolvasása, illetve ismertetése a hívekkel. • Az ószövetségi olvasmány (Iz 52,13–53,12) a Második Izajás próféta jö-vendülésében szereplő titokzatos isteni küldöttnek, az Úristen szenvedő Szolgájának alakját idézi fel. Ez a Szolga mindenki által megvetett lény, a fájdalmak embere, aki a nép bűneinek követke-zményét (a bűn büntetését) hordozza. Mivel Istennek tetszik a Szolga másokért hozott áldozata, győzelemre segíti őt, vagyis az emberek számára gyümölcsözővé teszi szenvedését. Az egyház azért idézi nagypénteken ezt az ószövetségi olvasmányt, mert hittel vallja: a Szolgára vonatkozó jövendülés abban a Jézusban teljesült be, aki nagypénteken meghalt értünk a kereszten. • A nagy-pénteki szertartás szentleckéje (Zsid 4,14–16; 5,7–9) arra a Jézusra irányítja a figyelmet, aki a mennyei Atya akaratának engedelmeskedve az emberek nevében főpapként mutatta be a bűnök végzetesnek látszó következményét megsemmisítő áldozatát. • Az igeliturgia legkiemelkedőbb része a János evangélista szerinti szenvedéstörténet, a latin *passio* (szenvedés) szóról elnevezett passió, amely dramatizált formában jeleníti meg Jézus szenvedését és kereszthalálát (Jn 18,1–19,42). A passió azt a Jézust állítja a hívők elé, aki a kereszten haldokolva az ajkáról elhangzó

„beteljesedett” (Jn 19,30) kijelentésben foglalta össze kereszthalálának értelmét. A beteljesedett szóval jelezte: a mennyei Atya akaratának engedelmeskedve bevégezte megváltói művét, mert a kereszten meghalva megsemmisítette az emberekre váró örök büntetés terhét. • A szentírási részek felolvasása után a nagypénteki szertartásban a hívek egyetemes könyörgése következik. A liturgia vezetője és a szertartás résztvevői az egyház tagjaiért, valamint az egész világért imádkoznak. Fohászaikban azt kérik a mennyei Atyától, hogy az örök halál hatalmát megtörő Jézus áldozatára való tekintettel legyen segítségére minden embernek: a hívőknek, a keresztségre készülőeknek, a keresztyének egységét munkálóknak, a zsidóknak, azoknak, akik nem hisznek Krisztusban, azoknak, akik nem hisznek Istenben, valamint a világi vezetőknek és a szenvedőknek.

❖ *a kereszttel előtti hódolat* ❖

A nagypénteki szertartás második része a kereszttel előtti hódolat. A keresztyénység hittel vallja, hogy a mennyei Atya Jézus kereszthalála által engesztelte ki önmagával a bűnös világot. Jézus ugyanis a bűneinkért járó örök büntetést tartalmazó adóslevelünket halálában érvénytelenítette, a keresztre szegezve eltörölte (vö. Kol 1,22; 2,14; 1Ján 2,2). Ezért a kereszt vagy a megfeszített Krisztus testét is ábrázoló feszület Jézus követői számára kezdettől fogva a bűn fogságából való megváltás eszközének jelképe és tisztelet tárgya volt. Ennek a keresztnak függőleges szára az égi és a földi világot összekötő Krisztust szimbolizálja, a vízszintes gerendája pedig az egész emberiséget átölelő Jézusra utal. A kereszttel előtti hódolat csak a 8. században vált a nagypénteki liturgia részévé. E szertartás egyik változata szerint a lepellet letakart keresztet az oltár elé viszik. A liturgiát vezető pap – miközben lebontja a leplet a keresztről – háromszor énekl: „Íme, a szent keresztfá, rajta függött valaha a világnak váltsága!” A hívek pedig háromszor válaszolják: „Jöjjetek hát, keresztyének, hódolattal hajtsunk térdet: Üdvöz légy, szent keresztfá!” Ezt követően a szertartás résztvevői sorjában a kereszthez járulnak, s térdhajtással vagy más alkalmas jellel (meghajlással, a feszületen ábrázolt test érintésével stb.) fejezik ki tiszteletteljes hódolatukat a keresztfá előtt, amely azt az eszközt szimbolizálja, amelyen Jézus életét adta, hogy halálában megsemmisítse az emberi bűnök következményét.

❖ *a szentáldozás* ❖

A szertartás harmadik része a szentáldozás. Első adataink arra vonatkozóan, hogy a hívek a nagypénteki szertartáson szentáldozáshoz járultak, a 7. századból vannak. A középkor folyamán a hívek áldozásának szokása megszűnt, és a szertartás folyamán csak a pap áldozott. Az 1956-os liturgikus reformmal azonban a hívők szentáldozáshoz járulása a nyugati egyház liturgiájában újra a nagypénteki szertartás részévé vált. A hívők azt az oltáriszentséget veszik magukhoz, amelyet a nagycsütörtök esti emlékvacsorát követően a templom oldalkápolnájában vagy más alkalmas helyen őriznek. Áldozásukkal azt fejezik ki, hogy hittel és hálás lélekkel fogadják a közösségükben titokzatos módon jelenvaló Jézus ajándékát, aki a bűn következményét kereszthalálával megsemmisítette, és lehetővé tette minden ember számára az örök halál elkerülését.

❖ *a harmadik szent nap* ❖

A húsvéti szent háromnap közül a harmadik a nagyszombat estétől kezdődő nap, amikor Urunk feltámadásának titkát ünnepeljük. E napnak legkiemelkedőbb eseménye a húsvét éjszakai virrasztás (lat. *vigilia*), azaz Jézus feltámadásának megjelenítő emlékezete. A húsvétvasárnapra virradó éjszakán azt a titkot ünnepeljük, amelynek lényegét és jelentőségét így fogalmazhatjuk meg: Jézust, aki az isteni üdvözítő akaratnak a kereszthalálalig engedelmeskedett, a mennyei Atya feltámasztotta a halálból, s ez számunkra azért örömhír, mert Jézus feltámadása a mi feltámadásunknak is záloga.

Pál apostol egy ősi himnuszt idézve így beszél Jézus feltámadásának titkáról: „Isten felmagasztalta őt, és olyan nevet adott neki, amely minden más név fölött van” (Fil 2,9). Ez a felmagasztalás vagy feltámasztás nem azt jelenti, hogy Jézus ebbe a világba tért vissza, miként a klinikai halál állapotából „visszahívott” emberek, hanem azt, hogy átlépett egy másik létrendbe, és elfoglalta

helyét Isten dicsőséges világában. A Bibliában a név nemcsak a személyt, hanem természetét és méltóságát is jelöli. A Jézusnak adott minden más nevet felülmúló név tehát az ő minden teremtményt felülmúló isteni méltóságát és dicsőséges uralmát jelenti (vö. Fil 2,10). Ő azért válhatott a teremtet világ urává, mert halálával megtörte a világot korábban uraló örök halál (a sátán) hatalmát. Jézus feltámadása a mi feltámadásunknak is záloga: „Ha ugyanis hasonlókká lettünk hozzá halálának hasonlóságában, úgy majd a feltámadásában is egy leszünk vele” (Róm 6,5) – mondja az apostol. Jézus a bűn elleni küzdelemben, az emberekre váró örök büntetés érvénytelenítése érdekében halt meg. Halálával megsemmisítette az emberekre váró örök büntetés kényszerű bekövetkezését, egyben lehetőséget adott arra, hogy hatékony bűnbánatot tartva emberestvérei is eredményesen tudjanak küzdeni a bűn ellen. Lehetővé tette, hogy a bűn elleni küzdelmeink hasonlókká válhassanak az ő bűn elleni küzdelméhez, amely életébe került. A mennyei Atya ugyanis feltámasztotta őt a halálból. Az apostol szerint: ha Jézus segítségével és hozzá hasonlóan küzdünk a bűn ellen, akkor a földi létből való távozásunk nem válik „második halállá”, mert a mennyei Atya feltámaszt bennünket az örök életre, miként ezt Jézussal tette (vö. Róm 6,8–10).

A nagyszombat éjszakai liturgia a II. Vatikáni Zsinat útmutatásának szellemében különféle jelképek segítségével irányítja figyelmünket Jézus feltámadásának titkára, amely egyben a mi feltámadásunknak is biztosítéka. A vigília liturgiájának részei: I. Húsvéti fényünnepség; II. Igeliturgia; III. A keresztség liturgiája; IV. Az eukharisztia liturgiája.

✧ a húsvéti fényünnepség ✧

A húsvéti vigília a fényünnepséggel kezdődik. Húsvétkor az ünneplés tárgya az isteni életet jelképező világosság győzelme a bűnt és az örök halált szimbolizáló sötétség felett. A templom bejáratánál a liturgia vezetője tűszzentelést végez, és előkészít egy nagyobb méretű fehér viaszgyertyát, amely azt a Jézust szimbolizálja, aki a világ világosságának nevezte önmagát (vö. Jn 8,12). A gyertya saját magát felemésztve ad világosságot. Ezért a keresztyéneket az emberekért meghalt és föltámadt Jézusra emlékezteti, mert ő is önmagát áldozta fel azért, hogy föltámadva a halálból világossággal, isteni élettel ajándékozhasssa meg emberestvéreit. A gyertya viasztette az ember Jézust, a gyertyába szúrt őt tömjénsem pedig az önmagát feláldozó Jézus őt sebéit szimbolizálja. A megszentelt tűzről származó gyertyaláng és a gyertyán ábrázolt A és Ω (alfa és omega, a görög ábécé első és utolsó betűje) a feltámadt Jézus isteni életének jelképei (vö. Jel 1,12–18; 2,8). A szertartás következő mozzanataként az előkészített húsvéti gyertyát ünnepélyesen beviszik a templomba, kiemelt helyre teszik, s a liturgia vezetője (vagy egy diakónus) elénekli az „Ujjongjon már az angyalok kórusa” (lat. *Exsultet iam angelica turba*) szavakkal kezdődő húsvéti örömeiket, amely a feltámadás ünnepélyes meghirdetése. Ebben az énekben az egyház ujjongva és hálattal szívvel mutatja fel a mennyei Atyának a gyertya által szimbolizált Jézust, aki halála által kiszabadított bennünket az örök halállal fenyegető bűn fogságából. Az ének a megváltó Jézus feltámadásának éjszakáját ezekkel a szavakkal magasztalja: „Áldott éj, a halál bilincset ekkor törte szét Krisztus, és az alvilág mélyéről, mint győző tért vissza. Mert semmit sem érne földi életünk, ha a megváltás ránk nem árad.”

✧ az igeliturgia ✧

A húsvéti vigília második része az igeliturgia, mely a hét ószövetségi olvasmányból, a dicsőítő énekből, a szentleckéből és az evangéliumi szakaszból áll.

A hét ószövetségi szentírási részlet az üdvtörténet fontosabb állomásait felidézve azt mutatja be, hogy az embert boldogságra teremtő Isten az ellene lázadó és bűne miatt nyomorúságos állapotba jutó teremtményét nem hagyta magára. Gondoskodott arról, hogy a történelem folyamán mindig legyenek olyan tanúságtevők, akik emlékeztetnek az Ő eredeti üdvözítő szándékára, s ebben tartják a megváltás reményét.

1. Az első olvasmány (Ter 1,1–2,2) a világmindenség és a benne élő ember eredetének rejtélyét a múlt felé irányuló prófétai látomás keretében, szimbólumok segítségével mutatja be. • A szentírási részlet emlékezteti a húsvéti vigília résztvevőit: Isten azért teremtette a szépséges világ-

mindenséget, s helyezte bele az embert, hogy teremtménye paradicsomi boldogságot élvezzen egy örökkévalóságon át.

2. A második olvasmány (Ter 22,1–18) annak az embernek világába kalauzol, aki bűne miatt elvesztette a paradicsomi boldogságot. Ebben a világban, ahol az emberi bűnök következményeként nyomorúság, ellenségeskedés és reménytelenség uralkodik, már csak kevesen bíznak Isten jóságában. E kevesek közé tartozik Ábrahám, Izrael népének ősatya (Kr. e. 2000 körül). Az ősatya olyan mélyen hisz a jóságos Istenben, hogy még legféltettebb kincsét, Izsák nevű fiát is kész lenne feláldozni, ha Isten ezt kéri tőle. Gyermekeit nem kell feláldoznia, de hitének jutalmaként Isten megáldja őt: ígéretet tesz neki, hogy megsokasítja utódait, akik által áldásban részesül majd a föld minden népe. • Az olvasmány annak állít emléket, hogy jóval a bűnbeesés után, az izraelita történelem elején is akadtak olyan emberek, akik a világban tapasztalható tengernyi rossz és szenvedés ellenére is tudtak bízni annak a jó Istennek gondoskodásában, aki nem mondott le arról, hogy boldogságot ajándékozzon teremtményének.

3. A harmadik olvasmány (Kiv 14,15–15,1) az Egyiptomból való szabadulás (Kr. e. 1300 körül) eseményét idézi fel. Ábrahám utódai, az isteni ígéret alapján nagy néppé váló izraeliták Isten gondviselő segítségével csodás módon megszabadulnak egyiptomi rabságukból, és elindulhatnak az Ígéret földje felé. • A szentírási részlet azt tudatosítja a keresztényekben, hogy ez a csodás megmenekülés előképe annak a szabadulásnak, amelyet Jézusnak köszönhetünk, aki nem Egyiptomból, hanem a bűnös állapot fogságából szabadította ki az emberiséget. A liturgián részt vevő keresztelendők pedig, akik a Vörös-tengeren való átkelés csodás történetét hallgatják, elgondolkodhatnak azon, hogy Isten őket is víz által fogja megmenteni, hiszen a jézusi kereszttség vize teszi majd lehetővé számukra a bűnös állapot fogságából való szabadulást.

4. A negyedik olvasmány (Iz 54,5–14) Második Izajás próféta (Kr. e. 6. sz.) jóvendölését tartalmazza. A jóvendölés megfogalmazója, aki bensőséges házastársi kapcsolathoz hasonlítja Isten és Ábrahám utódainak viszonyát, azt hirdeti: Isten az izraeliták hűtlensége ellenére is szereti, visszafogadja és áldásával fogja elhalmazni Jeruzsálemet, amely a tőle eltávolodott zsidó népet szimbolizálja. • Ez az olvasmány azt tudatosítja a húsvéti liturgia résztvevőiben, hogy Isten hűséges, aki még az ember hűtlensége ellenére sem mond le arról, hogy teremtményeit boldoggá tegye.

5. Az ötödik olvasmányban (Iz 55,1–11) Második Izajás próféta Izrael tanúságtevő feladatát hangsúlyozza. A népnek azt kell hirdetnie, hogy miként Isten nagylelkűen és ellenszolgáltatás várása nélkül ajándékozza az élet fontos feltételét, a vizet, úgy a nyomorúságos helyzetből való megváltás ajándékát is ingyen, ajándékként fogja nyújtani az emberiségnek. • Ez az olvasmány arra emlékezteti a hívőket, hogy a Jézus által hozott megváltás ajándék, azaz olyan isteni adomány lesz, amelyet emberi erőfeszítésekkel sosem lehetett volna kiérdemelni.

6. A hatodik olvasmány (Bár 3,9–15.32–38; 4,1–4) a Báruk próféta (Kr. e. 6. sz.) nevéhez fűződő könyv egyik részlete. Az írás szerzője boldognak mondja Izrael fiait, mert Isten elsősorban nekik adta tudtukra, hogy mi kedves előtte, s számukra tárta fel az ószövetségi törvényben az örök életre vezető utat. Ugyanakkor figyelmezteti is kortársait: csak annak lesz élete, aki követi Isten útmutatásait, s aki figyelmen kívül hagyja ezeket az útmutatásokat, az örökre meghal. • Az olvasmány azt tudatosítja a liturgia résztvevőiben, hogy bár a megváltás ajándékát nem lehet kiérdemelni, az ajándék elfogadására az isteni útmutatásokat követő erkölcsös életvitellel fel lehet, és fel kell készülni.

7. A hetedik olvasmány (Ez 36,16–28) a zsidók babiloni száműzetése idején működő Ezekiel próféta (Kr. e. 6. sz.) könyvéből származik. A száműzetés végének örömhírét bejelentő próféta azt hirdeti népének: Isten új szívet ad majd az embereknek, s új lelket önt beléjük, hogy törvényeit követő életvitelükkel tudjanak felkészülni az Ő büntől tisztító ajándékának elfogadására. • Ez az ószövetségi részlet azzal bátorítja a húsvét vigiliáját ünneplő hívőket, hogy Isten nemcsak a megváltást adja ajándékba, hanem az ajándék elfogadásához szükséges erőt is.

Az utolsó olvasmány után következik a „Dicsőség a magasságban Istennek” (lat. *Gloria in excelsis Deo*) szavakkal kezdődő dicsőítő ima, amelyben az egyház elsősorban azért ad hálát a mennyei

Atyának, hogy nekünk adta Jézust, aki Isten Bárányaként elvette a világ bűnét. A dicsőítés kezdőszavaira megszólalnak a csengők, a harangok és az orgona, amelyek Jézus utolsó vacsorájának emlékmiséjétől kezdve hallgatásba burkolóztak.

A szentlecke (újszövetségi olvasmány) annak a levélnek részlete (Róm 6,3–11), amelyet Pál apostol az 50-es évek közepén írt a Rómában élő keresztényeknek. A levélrészlet Jézus megváltó halálának és feltámadásának jelentőségét világítja meg: azok, akik megkeresztelkedve Jézushoz kapcsolódnak, titokzatos módon eltemetkeznek vele együtt a halálba (Jézussal együtt „meghalnak” a bűnért járó örök büntetés számára), hogy amint az Atya dicsősége feltámasztotta Jézust a halálból, ők is új, örök távlatokkal rendelkező életet élhessenek.

A szentmise evangéliuma (Mt 28,1–10) Máté evangélistának a 80-as években összeállított művéből származik. A szóbeli és írásos hagyományokra támaszkodó evangélista a feltámadási jelenések irodalmi műfajában írt drámájában annak állít emléket, hogy nem sokkal a nagypénteki tragédia után az árván maradt tanítványok megtapasztalták: a megváltói művét befejező megfeszített Jézus legyőzte a halált, dicsőségesen feltámadt, s titokzatos módon jelen van közösségükben.

❖ *a keresztség kiszolgáltatása* ❖

A húsvéti vigília liturgiájának harmadik része a keresztség kiszolgáltatása. Az egyház a 4. századtól kezdve tette a húsvéti vigiliát a keresztség kiszolgáltatásának sajátos idejévé. Ezzel azt akarta hangsúlyozni, hogy a keresztség Krisztus húsvéti titkát közvetíti minden egyes ember számára. Húsvétkor a mennyei Atya feltámasztotta a halálból Jézust, aki magára vállalta az emberi bűnökért járó örök halál büntetését, hogy halálában megsemmisítse ezt a terhet. A keresztség által az értünk meghaló és feltámadó Jézushoz kapcsolódunk, és titokzatos módon osztozunk sorsában. Amikor felnőtt keresztelendőként tudatosan megvallott hittel elfogadjuk őt, aki megsemmisítette örök büntetésünket, megszületik bennünk a feltámadt Jézus élete. Ez nem azt jelenti, hogy nem kell majd meghalnunk, hanem azt, hogy képesek leszünk a bűn elleni hatékony küzdelemre, s reménykedve tudjuk várni: halálunk után ez a feltámadt élet fog teljessé válni bennünk (vö. Róm 6,3–5; Kol 2,12). Az ősegyházban, ahol alámerítéssel végezték a keresztelést, a szertartás két mozzanata ezt a lelki újjászületést fejezte ki a szimbólumok nyelvén: 1. A keresztelendő alámerül a keresztelőmedence vizébe. Ez azt jelképezi, hogy meghal Krisztussal, azaz hittel elfogadja a bűnök örök büntetését halálával eltörölő Jézust és az ő örök büntetéstől megszabadító ajándékát. 2. A keresztelendő kiemelkedik a vízből. Ez azt szimbolizálja, hogy titokzatos módon egyesül a feltámadt Jézussal, és így elkezdődik benne az örök élet, amelyet nem pusztíthat el a fizikai halál.

❖ *az eukharisztia liturgiája* ❖

A húsvéti vigília negyedik része az eukharisztia liturgiája. A keresztény közösség Jézus utolsó vacsorájának szertartását megismételve „felmutatja” a mennyei Atyának a kenyér és a bor reál-szimbólumaiban megjelenített Jézust, aki halálával megszabadított minden embert az örök büntetés átkától, s akit ezért az Atya feltámasztott a halálból. A közösség tagjai ezzel a „felmutatással” fejezik ki: hittel és hálással fogadják az őket megváltó és a mennyei Atya által feltámasztott Jézus önfeláldozását, amely lehetővé tette, hogy ők is áldozatot tudjanak hozni ajándékba kapott üdvösségük elnyerése érdekében. A liturgiában titokzatos módon azzal a Jézussal egyesülnek, aki a mennyei Atya iránti hálájának jeleként vállalta a kereszthalál általi megváltás feladatát, s így a liturgia a benne részt vevők számára is hálaadássá, eukharishtiává válik.

A húsvéti szent háromnaphoz tartozó főbb paraliturgikus cselekmények és népszokások: a lamentációk vagy Jeremiás siralmi szertartása, a nagycsütörtök esti virrasztás, a nagypénteki szentsírállítás, a nagyszombati szentsírlátogatás, valamint a húsvéti vigiliát követően vagy húsvétvasárnap a feltámadási körmenet.

A Jeremiás siralmi vagy a latin *lamentatio* (siralom) szóról elnevezett lamentációk szertartását sok templomban ma is végzik: nagycsütörtökön, nagypénteken és nagyszombaton a reggeli órákban. E szertartás arról kapta nevét, hogy olvasmányai a Jeremiás próféta (Kr. e. 7-6. sz.) nevéhez fűződő könyvnek olyan részletei szerepelnek, amelyekben a próféta könnyeket hullat az elpusztí-

tott Jeruzsálem felett. A Kr. e. 587-ben lerombolt szent város a keresztények számára a bűnbe esett és megváltásra szoruló emberiséget jelképezi. A szertartás elején a templomban felállított háromszögletű gyertyatartóra (lat. *triangulum*) 15 égő gyertyát helyeznek az elhangzó 14 zsoltárnak, valamint a Benedictus nevű hálaéneknek megfelelően. A zsoltárok elvégzése után a gyertyákat egyenként eloltják, s csak a középső marad égve. A szertartás végén ezt az egyetlen égő gyertyát is leemelik, az oltárnál fölemelve tartják, majd az oltár mögé viszik. A középkori eredetű jelképes magyarázat szerint a gyertyák eloltása arra emlékeztet, hogy a tanítványok egymás után elhagyták Jézust, amikor szenvedése megkezdődött. A középen álló égő gyertya pedig Krisztust, a világ világosságát szimbolizálja, aki halálában sem aludt ki: sírba helyezték ugyan, de új életre támadt.

A nagycsütörtök esti virrasztás sokfelé elterjedt paraliturgikus szokás: a hívők az esti szentmise után meglátogatják az oltáriszentség őrzési helyét, hogy imádkozzanak. Ezt annak emlékére teszik, hogy utolsó vacsoráját követően Jézus apostolaival együtt a Jeruzsálem közelében lévő Olajfák-hegyének lábához, a Getszemáni-kertbe ment, ahol megkezdődött lelki haláltusa (vö. Mk 14, 32–42; Mt 26,36–46; Lk 22,39–46). A virrasztó emlékezés középpontjában a halálfélelem által hatalmába kerített Jézus áll, aki imádságában erőt kap a mennyei Atyától. Erre a megerősítésre azért volt szüksége, mert az utolsó vacsorán elhangzott ígéretének megfelelően tudatosan vállalta ugyan, hogy életének feláldozása révén is megvalósítja az Atya akaratát, azaz üdvözíti az embereket, de a halál közvetlen közelében ő is éppúgy visszariadt a megsemmisülés gondolatától, mint mindenki más. Minthogy azonban rendületlenül bízott a mennyei Atyában, az Atya, bizalmának viszonzásaként, megerősítette őt vállálásában. Félelmét, imáját és a mennyei Atya megerősítő tevékenységét az evangélisták közül Márk ezekkel a szavakkal örökítette meg: Jézus „a földre borult és imádkozott, hogy ha lehetséges, távozzék el tőle ez az óra. Ezt mondta: »Abba, Atyám! Minden lehetséges neked. Vedd el tőlem ezt a kelyhet! De ne az legyen, amit én akarok, hanem amit te«” (Mk 14,35–36). • A virrasztás alkalmával a hívők köszönetet mondanak Jézusnak, aki még a halál árnyékában sem mondott le embertestvérei üdvözítéséről, s vele együtt kéri a mennyei Atyát: üdvözítő akaratának megfelelően segítse őket reménytelennek látszó szenvedéseik és halál-félelmük elviselésében.

A szent háromnaphoz kapcsolódik a szentsír állításának paraliturgikus szokása. Jézus temetéséről és a Golgota közelében lévő jeruzsálemi sírjáról mind a négy evangélista említést tesz. A feltételezett sírbolt fölé a 4. században Nagy Konstantin császár édesanyja templomot emeltetett, amely keresztény zarándoklatok célállomásává vált. A konstantini templomot a történelem viharos századaiban többször elpusztították és újjáépítették, mígnem a 11. században elnyerte végleges, négyszög alakú, sátor tetős formáját. A keresztes háborúkat megelőző időkben s a hadjáratok folyamán (11–13. sz.) fokozatosan megszűnt a jeruzsálemi Szent Sír-templomba való zarándoklás lehetősége. A keresztények ekkor kezdtek – főleg Közép-Európában – a templomokban vagy azok közelében állandó vagy ideiglenes jelleggel szentsírokat állítani. Magyarországon Hartvik, a 11. századi győri püspök Főpapi Szertartáskönyvében (lat. *Agenda Pontificalis*) találjuk első nyomait ennek a jámbor gyakorlatnak. A történelmi Magyarország egyik legszebb gótikus szentsíremléke, a garamszent-benedeki úrkoporsó 1480-körül készült, s az esztergomi Keresztény Múzeumban ma is látható.

A nagyszombati szentsírlátogatás Jézus halálának jelentőségére, vagyis arra a hittitokra emlékezteti a hívőt, amelyet az apostoli hitvallás ezekkel a szavakkal fejez ki: Jézust „megfeszítették, meghalt és eltemették. Alászállt a poklokra”. A Biblia kétféle értelemben beszél a halálról. Az „első halál” a köznapi értelemben vett és az örök élet reménye nélküli félelmetes elmúlás. A „második halál” (vö. Jel 2,11; 20,14) pedig a kárhozat, az Istentől való elszakíttóság és az iszonyatos magány végérvényessé váló állapota. Mindkét halál a bűn következménye. A Jézus „meghalt” állítás a hitvallásban azt jelenti: a bűntelen Jézus az emberi bűnök következményének (a reményt teljességgel nélkülöző félelmetes halálnak és az örök kárhozat végzetszerűségének) megsemmisítése érdekében vállalta az első halált és a második halál kockázatát. Az „alászállt a poklokra” mondat mitikus képnnyelven ugyanezt a gondolatot fejezi ki, miközben arra is utal, hogy Jézus megváltó tevékenysége minden emberre, tehát az ő kora előtt élőkre, illetve elhunytakra is kiterjed (vö. 1Pét 3,19–20). A poklok kifejezés a hitvallásban nem a kárhozottak (nem a „második halál” állapotában

lévők) birodalmát jelenti, hanem az ószövetségi értelemben vett alvilágot (héb. *seol*; gör. *hadész*; holtak országa, alvilág, pokol). A zsidóság felfogása szerint a holtak az élő Istentől „távoli” alvilágba kerülnek, ahol a legteljesebb magányban olyan árnszerű életet élnek, amely inkább a nemléthez hasonlít. A kereszten meghaló Jézus ebbe a reménytelen és árnszerű világba merült bele, hogy az ott „lakók” felé is közvetítse a mennyei Atya irgalmas szeretetét. Péter apostol azt állítja, hogy az alvilágban lévő megholtaknak is hirdették az örömhírt (vö. 1Pét 4,6). Ez azt jelenti: Jézus „visszamenőleg”, tehát az ő korát megelőző időkben élők és elhunytak számára is eltörölte a bűnökért járó örök büntetés adósságát, és a lelkiismeretük pozitív indításait követő embereknek – akiknek természetesen nem lehetett ismeretük az ő megváltó tevékenységéről – lelkiismeretükön keresztül a történelem minden pontján segítséget nyújtott ahhoz, hogy reménykedve tudják vállalni az első halált.

A feltámadási körmenet paraliturgikus gyakorlata Közép-Európában a 17. századtól ismert. A keresztények imádkozva, énekelve az utcára vonulnak, hogy húsvét üzenetét ismertessék a világgal. Megmutatják az embereknek Krisztus feltámadása feletti örömeiket, s tanújelét adják: hisznek az örök élet ajándékában, amelynek elnyerését nagypénteki halálával és húsvéti feltámadásával Jézus tette lehetővé minden ember számára. A II. Vatikáni Zsinat szellemében végrehajtott liturgikus reform szerint ez a körmenet nem tartozik szorosan a húsvéti liturgiához, de megtartható közvetlenül a húsvéti vigília után vagy a húsvétvasárnapi ünnepi szentmisét követően is.

III.2.1 Nagycsütörtök este

Az ószövetségi olvasmány a Kivonulás könyvéből való, amely a Kr. e. 10-6. század közötti időszakban készült. A mű nem mai értelemben vett történelmi leírás, hanem istentiszteleti felolvasásra szánt alkotás. Idézett részletének szerzője a zsidó húsvéti ünnep eredetét mutatja be, és az ünnep jelképeit magyarázza. • Az újszövetségi szemelvény a János-evangélium egyik részlete. Szerzője az 1. század végén a másik három evangélistától eltérően írja le Jézus utolsó vacsoráját: az étkezés eseményei közül azt emeli ki, hogy Jézus megmossa tanítványai lábát.

Az utolsó vacsora emlékmiséje a bibliai szemelvények tükrében

a) A zsidó húsvéti vacsora (Kiv 12,1–8.11–14)

12 ¹ Akkor az Úr azt mondta Mózesnek és Áronnak Egyiptom földjén: ² »Ez a hónap legyen nálatok a hónapok kezdete, ez legyen az első az esztendő hónapjai között. ³ Szóljatok Izrael fiainak egész közösségéhez, és mondjátok nekik: Ennek a hónapnak a tizedik napján vegyen mindenki, családonként és házanként, egy-egy bárányt! ⁴ Ha háznépének száma kevés egy bárány elfogyasztásához, vegye maga mellé háza legközelebbi szomszédját, annyi személyt, amennyi elég egy bárány elfogyasztásához. ⁵ A bárány hibátlan, hím, egyesztendő legyen! Ugyanezen szabály szerint kecskegidát is vehettek. ⁶ Aztán tartsátok őrizet alatt ennek a hónapnak a tizennegyedik napját! Akkor estefelé vágja le azt Izrael fiainak egész sokasága! ⁷ Vegyenek a vérből, és kenjék be mindkét ajtófélfát és a szemmöldökét azokban a házakban,

amelyekben elfogyasztják. ⁸ A húsát pedig egyék meg azon az éjszakán, tűzön sültve, kovásztalan kenyérrel, keserű salátával! [...] ¹¹ Így egyétek: derekatokat övezétek fel, sarutok legyen a lábatokon, botokat tartsátok a kezetekben, és sietve egyétek, mert az Úr Pászkája (vagyis: Átvonulása) ez. ¹² Átvonulok ugyanis azon az éjszakán Egyiptom földjén, megölök minden elsőszülöttet Egyiptom földjén, embert, állatot egyaránt, és ítéletet tartok Egyiptom minden istenén: én, az Úr. ¹³ Ez a vér jel lesz számotokra a házakon, amelyekben lesztek. Én meglátom a vért, elvonulok mellettek, és nem ér benneteket pusztító csapás, amikor megverem Egyiptom földjét. ¹⁴ Legyen azért ez a nap emléknap nálatok: üljétek meg nemzedékről nemzedékre, mint az Úr Ünnepe, örök szertartásként!«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

akkor az Úr azt mondta Mózesnek és Áronnak Egyiptom földjén: Mózes a zsidó nép legnagyobb prófétája és vezére, aki valószínűleg II. Ramszesz fáraó uralkodása (Kr. e. 13. sz.) alatt vezette ki népét Egyiptomból, ahol az izraelitákat szolgáslorba taszították. Áron a Biblia szerint Mózes testvére. Az Úr nevének említésével a leírás szerzője azt hangsúlyozza: mindaz, amit Mózes a húsvét megünneplését illetően elrendel, megfelel Isten szándékának.

ez a hónap legyen nálatok a hónapok kezdete: a zsidó év holdhónapokból állt, s a hónapok az újhold feltűnésekor kezdődtek. Az év első hónapjának (amely a mi március vagy április havunk időszakára esik) a babiloni száműzetés előtt a kánaáni eredetű *Abib* nevet adták, amelyet a száműzetés után a Babilonban használatos *Nisán* kifejezéssel váltottak fel.

vegyen mindenki, családonként és házanként, egy-egy bárányt: az ártatlan és szelíd magatartást mutató bárány az izraeliták világában ősi áldozati állat (vö. Ter 4,4). A nomád életmódot folytató izraelita pásztorok a téli legelőkről a nyári legelőkre való átvonulást megelőző éjszakán családonként levágtak egy-egy kis bárányt, s ennek vérével bekenték sátruk bejáratát, mert az áldozati állat vérének bajelhárító szerepet tulajdonítottak.

a hónapnak a tizennegyedik napjáig! Akkor estefelé vágja le azt Izrael fiainak egész sokasága: Mózes rendelete szerint az egyiptomi szolgaságban élő zsidóknak Abib (Niszán) hónap tizennegyedik napján kell leölteniük az áldozati bárányt. Ez az időpont lesz ugyanis a húsvéti ünnep előkészületi napja.

vegyenek a véréből, és kenjék be mindkét ajtófélfát és a szemöldökéjét: míg a pásztoréletet folytató zsidók azért kenték meg a bárány vérével sátraik bejáratát, hogy elkerüljék a pusztító erőket, az Egyiptomban élő zsidók esetében házaiknak vérrel való megkenése új jelentéstartalmú szimbólummá válik: azt jelképezi, hogy a házakban élők a zsidó nemzethez tartoznak, és hisznek az izraeliták Istenében.

sietve egyétek, mert az Úr Pászkája (vagyis: Átvonulása) ez: az Úr nevében beszélő Mózes szavainak hátterében az a történelmi tapasztalat húzódik meg, hogy a korabeli Egyiptomot sújtó természeti katasztrófák (vö. Kiv 7,1–11,10) közül az utolsó, az elsőszülöttek halála az izraelita családokat nem érintette. Mivel a természeti csapásokat a zsidók Isten büntetésének tekintették, a megmenekülésüket is Isten művének tartották. Meggyőződésükre a héber *peszah* szó utal, amelynek jelentése: pászka, húsvét, átvonulás vagy valami mellett elvonulás. A zsidó hit szerint a büntető Isten átvonult Egyiptom földjén, de az öldöklő angyal elkerülte a zsidók házait, azaz az utolsó csapástól Isten megkímélte Izrael fiait. Feltehetően az egyiptomi fáraó is isteni jeleknek tekintette a csapásokat, s ezért adott engedélyt arra, hogy az izraeliták elhagyhassák a földet. A „sietve egyétek” felszólítással Mózes is erre az engedélyre utal, és arra szólítja honfitársait, legyenek útra készen, mert már egészen közel van a szabadulás lehetősége.

én meglátom a vért, elvonulok mellettetek, és nem ér benneteket pusztító csapás: ez a mondat képnnyelven és antropomorf módon (Istennek emberi vonásokat és pusztító indulatokat tulajdonítva) fejezi ki, hogy az izraelita családok, akiknek nemzetiségét és Istenbe vetett hitét az ajtófélfákra kent vér szimbolizálta, megmenekültek a veszedelemből.

legyen azért ez a nap emléknapi nálatok: üljétek meg nemzedékről nemzedékre: Mózes ezekkel a szavakkal rendeli el húsvét megünneplését, amely immár arra emlékezteti a zsidókat, hogy az Egyiptomon „átvonuló” Isten megkímélte őket, s lehetővé tette számukra a szolgaság földjéről való kivonulást.

b) Lábmosás Jézus utolsó vacsorája alkalmával (Jn 13,1–16)

13 ¹ A húsvét ünnepe előtt Jézus tudta, hogy eljött az ő órája, hogy átmenjen e világból az Atyához, mert szerette övéit, akik a világban voltak, mindvégig szerette őket. ² A vacsora alkalmával, amikor az ördög már szívébe sugallta Júdásnak, az iskarióti Simon fiának, hogy elárulja őt, ³ Jézus tudva, hogy mindent kezébe adott az Atya, és hogy Istentől jött el és Istenhez megy, ⁴ fölkel a vacsorától, letette felsőruháját, fogott egy kendőt és maga elé kötötte. ⁵ Azután vizet öntött a mosdótálba, és mosni kezdte a tanítványok lábát, majd megtörölte a kendővel, amely a derekára volt kötve. ⁶ Amikor odaért Simon Péterhez, az így szólott hozzá: »Uram, te mosod meg az én lábamat?« ⁷ Jézus azt felelte neki: »Amit teszek, azt te most nem érted, de majd később meg fogod érteni.« ⁸ Péter erre így szólt: »Az én lábamat ugyan meg nem mosod soha!« Jézus azt felelte neki: »Ha nem moslak meg,

nem lesz részed velem.« ⁹ Akkor Simon Péter ezt mondta: »Uram, ne csak a lábamat, hanem a kezeimet és a fejemet is!« ¹⁰ Jézus azt felelte: »Aki megfürdött, annak elég, ha csak a lábát mossák meg, akkor egészen tiszta. Ti is tiszták vagytok, de nem mindnyájan.« ¹¹ Tudta ugyanis, hogy ki az, aki elárulja őt, azért mondta: »Nem vagytok tiszták mindnyájan.« ¹² Miután megmosta a lábukat és fölvette felsőruháját, újra leült, és azt mondta nekik: »Tudjátok-e, mit tettem veletek? ¹³ Ti úgy hívtok engem: 'Mester' és 'Uram', és jól mondjátok, mert az vagyok. ¹⁴ Ha tehát én, az úr és a mester megmostam a lábaitokat, nektek is meg kell mosnotok egymás lábát. ¹⁵ Mert példát adtam nektek, hogy amint én tettem veletek, ti is úgy tegyetek. ¹⁶ Bizony, bizony mondom nektek: Nem nagyobb a szolga uránál, sem a küldött nem nagyobb annál, aki őt küldte.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

a húsvét ünnepe előtt: az evangélista nem jelöli meg pontosan Jézus utolsó vacsorájának időpontját. Azonban tudjuk, hogy a pénteki nap, amelyen Jézust keresztre feszítették, János szerint a zsidó húsvét előkészületi napja, azaz Niszán 14-e volt. S ez azt jelenti, a „húsvét ünnepe előtt” kifejezésen Niszán 14. napjának kezdetét, azaz a csütörtök esti órákat kell értenünk.

Jézus tudta: az evangéliumi részlet szerzője e megjegyzéssel arra utal, hogy Jézus teljes tudatossággal, önként vállalta a rá váró szenvedéseket és a halált (vö. Jn 10,17–18).

eljött az ő órája, hogy átmenjen e világból az Atyához: János evangélista Jézus halálát az Atyához való visszatérésnek nevezi.

szerette övéit, akik a világban voltak, mindvégig szerette őket: e megjegyzéssel az evangélista azt hangsúlyozza, hogy Jézus az „övéi” (vagyis az ő áldozatát hittel elfogadó emberek) iránti szeretetből vállalja a kereszthalált.

amikor az ördög már szívébe sugallta Júdásnak: az evangélista látásában elsősorban nem a zsidók törnek Jézus életére, hanem az emberi bűnök következményeit megszemélyesítő „e világ fejedelme” (vö. Jn 14,30; 16,11), vagyis a sátán. Ezért János az áruló apostolt csupán az ördög eszközeként, „áldozataként” tünteti fel.

mosni kezdte a tanítványok lábát: a szerző aprólékosan és részletesen írja le az eseményt, amely feltehetően megdöbbenést váltott ki az apostolokban. A lábmossa ugyanis az ókori zsidóság világában a szolgák, a rabszolgák vagy a mesterüket tisztelő tanítványok feladata volt. Jézus cselekedete visszájára fordítja ezt a szokást.

amit teszek..., majd később meg fogod érteni: Jézus szavai arra utalnak, hogy szimbolikus tettének jelentése csak az ő halála és feltámadása után válik majd érthetővé a tanítvány számára.

az én lábamat ugyan meg nem mosod soha: Péter félreérti Jézus cselekedetét, s azt valamiféle új tisztulási szertartásként értelmezi. Nem érti, mit jelent, amit Jézus tesz. Ő csak a Mester megalázó helyzetét látja, s ezt az állapotot éppúgy nem tartja méltónak Jézushoz, mint ahogy korábban az ő várható szenvedésének gondolatát is elutasította (vö. Mt 16,22).

ha nem moslak meg, nem leszek részed velem: ha Péter nem fogadná el Jézussal együtt, hogy a kereszthalált is vállalja megalázkodás az emberek üdvöztetésének ára, nem részesülhetne Jézus sorsában, azaz nem válhatna társává az „Atyához való visszatérésben”.

ne csak a lábamat...: amikor Péter felfogja, hogy a lábmossa cselekménye nem csupán külsődleges tisztulási szertartás, hanem annak szimbóluma, hogy Jézus teljes közösségbe akarja vonni tanítványait önmagával, a maga lelkesedésében és értetlenkedésében már mindenre hajlandó, csak hogy részesülhessen az Atyához visszatérő Jézus sorsában.

aki megfürdött, annak elég, ha csak a lábát mossák meg, akkor egészen tiszta: ennek a nehezen értelmezhető mondatnak valószínűleg ez a jelentése: aki vendégségbe készülve reggel megfürdött, annak csak a lábát kell megtisztítani az út porától, ha megérkezett vendéglátójához. Akit Jézus tanítása és keresztdozata egyszer tisztává tett (vö. Jn 15,2–3; 1Ján 1,7), annak már csak arra van szüksége, hogy naponta megújítsa a Jézussal való sorsközösség vállalásának szándékát. S a lábmossa, amely Jézus erkölcsileg tisztító keresztdozatát szimbolizálja, ehhez is erőt nyújt az embernek.

ti is tiszták vagytok, de nem mindnyájan: e kijelentés is mutatja, hogy amit Jézus tesz, nem valamiféle külsődleges tisztulási szertartás. Ő megmosta Júdás lábát is, aki azonban nem változott meg ettől, mert hiányzott belőle az a szándék, hogy Jézus sorsában szeretne osztozni.

nektek is meg kell mosnotok egymás lábát: a jézusi felhívás értelmében a tanítványoknak folyamatosan és egészen a halálukig késznek kell lenniük arra, hogy alázatos szolgálatukkal hozzájáruljanak embertestvéreik üdvösségéhez (vö. Jn 15,12–13).

példát adtam nektek, hogy... ti is úgy tegyetek: a lábmosság elővételezett módon a kereszthalált és az abból fakadó üdvös ajándékokat is szimbolizálja. Ezért a Jézus által adott példán nem csupán egy követendő mintát kell értenünk, hanem a kereszthalált ajándékai közül azt az erőt is, amely képessé teszi a tanítványt arra, hogy Mesteréhez hasonlóan tudja szolgálni embertársai erkölcsi tisztulását és üdvösségét.

A szentírási szemelvények értelmezése

Az ószövetségi részlet a zsidó húsvéti vacsora történeti hátterét és jelentését mutatja be. A leírás szerzője hangsúlyozza: a zsidó néphez való tartozásnak és az Izrael Istenébe vetett hitnek döntő szerepe volt abban, hogy a zsidók megszabadulhattak az egyiptomi szolgaság világából. A zsidó nemzethez tartozást és az Izrael Istenébe vetett hitet az áldozati bárány vére szimbolizálta. Ezért a leírás szerzője azt a tényt, hogy a zsidókat nem érte az egyiptomi elsőszülöttek halálának katasztrófája, a bárány vérenek megmentő erejével magyarázta: a büntető Isten elkerülte azokat a házakat, amelyeknek ajtófélfái az áldozati bárány vérével voltak megjelölve. A szerző természetesen nem a vérnek tulajdonított megkímélő és szabadító erőt, hanem a népet szerető Istennek és a belé vetett hitnek, amelyet a vér jelképezett. • Nagycsütörtök este az egyház azért olvassa ezt a szentírási részletet, mert a zsidó húsvéti vacsorát a jézusi utolsó vacsora előképének tekinti: arra emlékezik, hogy amint az áldozati bárány vére szolgálatára volt a zsidóknak az egyiptomi szolgaságból való szabadulásban, úgy fogja szolgálni az utolsó vacsorán ígért jézusi áldozat a bűn fogságából való szabadulás sikerét az egész emberiség számára.

Az utolsó vacsora eseményét leíró János evangélista az étkezésen történtek közül a lábmosságot emeli ki. Felfogása szerint Jézusnak ez a cselekedete ugyanazt a titkot szimbolizálja és elővételezi, mint amelyet a vacsorán megtört kenyér és a felkínált bor szétosztása. Jézus – amint a szinoptikus evangéliumokban olvasható – a vacsora folyamán a kenyeret és a bort elővételezett módon az ő feláldozott valóságának reálszimbólumává tette. Ezzel jelezte: testének megtörése és vérenek kiontása árán szolgálatára lesz tanítványainak és az egész emberiségnek az üdvösség elérésében. A lábmosság jelképes cselekedetével ugyanerre a titokra utalt. A szolgák megalázó feladatára emlékeztető lábmosság elvégzésével azt hirdette meg, hogy a végső megalázottságot (a kereszthalált) is vállalva lesz majd szolgálatára tanítványainak és minden embernek abban, hogy megszabadulva a rájuk váró örök büntetés terhétől, elnyerhessék az üdvösséget. A lábmosság jelenete azt a Jézust állítja az evangélium olvasói elé, aki a mennyei Atya iránti hálájának és az emberek iránti szeretetének jeleként a legmélyebb megaláztatást, a halált is kész vállalni embertestvérei üdvözítésének érdekében (vö. Fil 2,7–8).

Adj hálát Isten megmentő szeretetéért!

Az ószövetségi zsidóság hittal vallotta, hogy az egyiptomi szolgaságból való szabadulást Istennek köszönheti, és ennek állított emléket a húsvét megünneplésével. A zsidó húsvét eredetét bemutató bibliai részlet olvasása közben gondolj arra, hogy Isten téged is megment minden szorongatott helyzetből, ha a választott nép tagjaihoz hasonlóan bízol benne.

A keresztény tanítás szerint Jézus azért vállalta a végső megaláztatást jelentő kereszthalált, hogy minden embert megszabadítson a bűn (az örök halál) fogságából, és erőt adjon a bűn elleni küzdelemhez. Vállalását, amelyet a mennyei Atya és az embertestvérei iránti szeretet vezérelt, az utolsó vacsorán a lábmosság szimbolikus cselekedetével fejezte ki. A lábmosság jelenetén elgondolkodva köszönd meg Jézusnak, hogy érted is kész volt feláldozni életét!

III.2.2 Nagypéntek

Az ószövetségi olvasmány, amely az Úristen szenvedő Szolgáját mutatja be, Izajás próféta könyvének abból a részéből származik, amelyet a Kr. e. 6. században Második Izajás állított össze. • Az ünnepélyesen felolvasott vagy énekelt nagypénteki evangélium a János-féle szenvedéstörténet (Jn 18,1–19,42). Ennek az 1. század végén készült írásnak rövidített változatát ismertetjük.

A nagypénteki szertartás a bibliai szemelvények tükrében

a) Az Úristen szenvedő Szolgája (Iz 52,13–53,12)

52 ¹³ Íme, sikert arat Szolgám, magasra emelkedik, magasra és igen fenséges lesz. ¹⁴ Amint sokan megborzódtak tőle, hisz olyan torz volt, nem emberi a külseje, alakja nem hasonlót az emberek fiaiboz, ¹⁵ úgy ámulatba ejt majd sok nemzetet, királyok fogják be előtte szájukat, mert olyat látnak, amiről nem beszéltek nekik, és olyat vesznek észre, amiről nem hallottak.

53 ¹ »Ki hitt annak, amit hallottunk, és az Úr karja ki előtt nyílvánult meg? ² Úgy nőtt fel színe előtt, mint a hajtás, és mint a gyökér a szomjas földből; nem volt szép alakja, sem ékessége, hogy megnézzük őt, és nem volt olyan külseje, hogy kívánjuk őt. ³ Megvetett volt, és utolsó az emberek között, fájdalmak férfja és betegség ismerője, aki elől elrejtettük arcunkat; megvetett volt, és nem becsültük őt. ⁴ Pedig a mi betegségeinket ő viselte, és a mi fájdalmainkat ő hordozta; mi mégis megvertnek tekintettük, Istentől sújtottnak és megaláztattnak. ⁵ De őt a mi vétkeinkért szúrták át, a mi bűneinkért törték össze; a mi békességünkért érte fenyítés, és az ő sebe által gyógyultunk meg.

⁶ Mindnyáján, mint a juhok, tévelyegtünk, mindenki a maga útjára tért; és az Úr órá rakta mindnyájunk bűnét.« ⁷ Megkínózták, és ő alázatos volt, nem nyitotta ki száját; mint a bárány, melyet leölésre visznek, és mint a juh, mely nyírói előtt elnémul, nem nyitotta ki száját. ⁸ Sanyargatás és ítélet után vitték el; és sorsával ki törődik? Mert kivetették az élők földjéből, népem vétké miatt sújtották halálra. ⁹ Istentelenek között adtak sírt neki, és gazdag mellett, amikor meghalt, bár nem követett el erőszakot, és nem volt álnokság a szájában. ¹⁰ De az Úrnak úgy tetszett, hogy összetörje betegséggel. Ha odaadja engesztelő áldozatul életét, meglátja majd utódait, hosszúra nyújtja napjait; és az Úr tetszése az ő keze által teljesül.

¹¹ Lelkének gyötrelme után meglátja a világosságot, megelégedett lesz; tudásával Szolgám igazsá tesz sokakat, és bűneiket ő hordozza. ¹² Ezért osztályrészül adok neki sokakat, és hatalmasokkal osztózik a zsákmányon, amiért halálra adta életét, és a bűnösök közé számították; pedig ő sokak vétkét viselte, és a bűnösökért közbenjár.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

íme, sikert arat Szolgám, magasra emelkedik...: Második Izajás próféta jövődőlésében a Szolga egy titokzatos személy, aki magára vállalja mások bűneit, hogy szenvedésével megmentsen ezeket „a másokat” bűneik következményeitől. A próféta az Úristen ajkára adja a Szolgát bemutató szavakat, amelyek jelzik: ez a titokzatos személy a szenvedés és a megaláztatás vállalásával olyan tettet fog végrehajtani, amely ámulatba ejt majd minden nemzetet.

ki hitt annak, amit hallottunk, és az Úr karja ki előtt nyílvánult meg?: a költői kérdéssel kezdődő jövődőlésben a próféta leírást ad a Szolgáról és az általa végbevitt tettről. E cselekedetről úgy beszél, mintha ez már a múltban megtörtént volna. A múlt idő használata azonban csupán a jövődőlés irodalmi műfájának egyik sajátossága, amely azt érzékelteti: a tettet a Szolga a jövőben olyan biztosan végre fogja hajtani, hogy már múlt időben is beszélhetünk róla. A Szolga személye felfoghatatlan titok: az általános emberi tapasztalattal ellentétben ugyanis

azt tanúsítja, hogy Isten karjának ereje (hatalma) éppen a szenvedésben és a megaláztatásban nyilvánul meg a legjobban.

úgy nőtt fel színe előtt, mint a hajtás, és mint a gyökér a szomjas földből: a hajtás és a szomjas földből sarjadó gyökér kifejezések (vö. Iz 11,1) arra utalnak, hogy a Szolga Dávid király családjából származik: amint az emberi szem elől elrejtett gyökérből sarjad a törekeny hajtás, úgy származik majd a Szolga is a hanyatlóban lévő és lassan feledésbe merülő dávidi házból.

a mi betegségeinket ő viselte, és a mi fájdalmainkat ő hordozta; mi mégis megvertnek tekintettük, Istentől sújtottnak és megaláztattnak: a zsidó felfogás szerint a betegségek a bűnös embert sújtó isteni büntetések. A próféta azonban meglepő módon azt állítja, hogy nem a Szolga a bűnös, hanem az emberek, és a Szolga csupán a bűnök következményét, a büntetést, azaz a betegségeket veszi magára.

a mi bűneinkért törték össze; a mi békességünkért érte fenyítés, és az ő sebe által gyógyultunk meg: a kijelentésből nyilvánvalóvá válik, hogy a Szolga az emberi bűnökért járó büntetés vállalásával állítja helyre az Isten és az emberek közti békét, és gyógyítja meg a bűn betegségében szenvedő emberiséget.

mindnyájan, mint a juhok, tévelyegtünk... és az Úr őrá rakta mindnyájunk bűnét: a próféta visszatér arra a gondolatra, hogy a Szolga sorsa összefügg a mások bűneiért járó büntetés átvállalásával és hordozásával.

megkínózták, és ő... mint a bárány, melyet leölésre visznek, és mint a juh, mely nyírói előtt elnémul, nem nyitotta ki száját: a bárány és a juh viselkedésmódjának említésével a próféta egyrészt a Szolga cselekedetének áldozati jellegére utal, másrészt arra, hogy az Istenben bizakodó Szolga (eltérően azoktól a megkínzott emberektől, akik fájdalmaik miatt hangosan kiáltoznak) szelíden és némán viseli el a másoktól átvállalt büntetést. Keresztelő János valószínűleg ennek az ószövetségi kijelentésnek alapján nevezi majd a világ bűnét elvevő Jézust „Isten Bárányának” (Jn 1,29).

istentelenek között adtak sírt neki..., bár nem követett el erőszakot: a bűntelen Szolgára nemcsak halálában, hanem temetésében is megaláztatás vár. Holttestét az elhunyt bűnösök közé, olyan sírba helyezik, mint amilyenbe az istenteleneket is temetik.

az Úrnak úgy tetszett, hogy ösztörje betegséggel: e meglepő kijelentéssel a próféta arra emlékeztet, hogy a Szolga másokért vállalt önkéntes áldozata és szenvedése beilleszkedik az emberek üdvözítésén munkálkodó Isten titokzatos tervébe.

ha odaadja engesztelő áldozatul életét: a próféta a Szolga önként vállalt szenvedését és halálát mások nevében és másokért végzett jóvátételi áldozatnak tekinti.

meglátja a világosságot...: a szenvedő Szolga diadalát az mutatja, hogy halála után is élni fog: meglátja majd a „világosságot” és jóvátételi művének sikerét. Ez a prófétai szó az elhunytak föltámadásába vetett zsidó hit (vö. Dán 12,1–3; 2Makk 7,11–29) születését, illetve általánossá válását mintegy négyszáz évvel megelőzi.

tudásával Szolgám igazgá tesz sokakat, és bűneiket ő hordozza: a Biblia azt nevezi igaz embernek, aki akaratát Isten elgondolásához igazítva él. A bűn fogságában élő és a jóvátételi kötelezettség terhét cipelő emberek önmaguk erejében nem lehetnek igazak. Ám azzal, hogy a Szolga a mások bűneiért járó büntetést hordozva eleget tesz a jóvátételi kötelezettségnek, s halálával megfizeti az Istennek járó emberi tartozást, mindenki számára lehetővé teszi az igazzá válást. A „sokak” kifejezés héber nyelvi sajátosságként annyit jelent, mint minden ember (vö. Róm 5,15.19; 1Tim 2,6; Mk 14,24).

ezért osztályrészül adok neki sokakat, és... a bűnösökért közbenjár: tettének jutalmául a Szolga királyi hatalmat kap Istentől azok fölött, akik számára lehetővé teszi az igazzá válást, s királyként továbbra is közbenjár értük.

b) Jézus szenvedéstörténete János evangélista szerint (Jn 18,1–19,42 részletek)

18 ¹ (Miután) Jézus... kiment tanítványaival a Kedron patakon túlra, ahol volt egy kert; oda ment be ő és a tanítványai. ² Ismerte azt a helyet Júdas is, aki elárulta őt, mert Jézus gyakran járt oda tanítványaival. ³ Júdas tehát, miután magához vett egy csapatot, s a főpapoktól és a farizeusoktól szolgálkat, odament lámpásokkal, fáklyákkal és fegyverekkel. ⁴ Jézus pedig, aki tudott mindent, ami várt rá, eléjük ment, és megkérdezte tőlük: »Kit kerestek?« ⁵ Azt felelték neki: »A Názáreti Jézust.« Ő azt mondta nekik: »Én vagyok.« Ott állt velük Júdas is, aki elárulta őt. ⁶ Amikor azt mondta nekik: »Én vagyok«, meghátráltak és a földre estek. ⁷ Erre ismét megkérdezte őket: »Kit kerestek?« Azok pedig azt mondták: »A Názáreti Jézust.« ⁸ Jézus megismételte: »Mondtam nektek: Én vagyok! Ha tehát engem kerestek, hagyjátok ezeket elmenni!« [...] ¹² Ekkor a csapat, a parancsnok és a zsidók poroszlói elfogták Jézust, és megkötözték őt. ¹³ Először Annához vitték, ő ugyanis apósa volt Kaiásnak, aki főpap volt abban az esztendőben. ¹⁴ Kaiás volt az, aki azt a tanácsot adta a zsidóknak: »Jobb, ha egy ember hal meg a népért.« [...] ¹⁹ A főpap eközben tanítványairól és tanításáról kérdezte Jézust. ²⁰ Jézus azt felelte neki: »Én nyíltan beszéltem a világnak, mindig a zsinagógában tanítottam és a templomban, ahova a zsidók mindnyájan összegyűlnek, és titokban semmit sem mondtam. ²¹ Miért kérdezel engem? Kérdezd azokat, akik hallották, mit beszéltem nekik. Íme, ők tudják, mit mondtam.« ²² Amikor ezeket mondta, az ott álló poroszlók egyike arcul ütötte Jézust, és így szólt: »Így felelsz a főpapnak?« ²³ Jézus azt felelte neki: »Ha rosszul szóltam, bizonyítsd be a rosszat, ha pedig jól, miért ütsz engem?« ²⁴ Akkor Annás elküldte őt megkötözve Kaiás főpaphoz. [...] ²⁸ Jézust Kaiástól a helytartóságra vezették. Kora reggel volt. Ők nem mentek be a helytartóságra, hogy tisztátalanná ne váljanak, és megehessék a húsvéti bárányt. ²⁹ Ezért Pilátus ment ki hozzájuk, és megkérdezte: »Miféle vádat hoztok fel ez ellen az ember ellen?« ³⁰ Azt felelték neki: »Ha nem volna gonosztervő, nem adtuk volna őt a kezébe.« ³¹ Erre Pilátus azt mondta nekik: »Vegyétek át ti őt, és ítéljétek el a törvényetek szerint.« A zsidók azt felelték neki: »Nekünk senkit sem szabad megölnünk.« ³² Ez azért történt, hogy beteljesedjék Jézus szava, amelyet mondott, jelezve, hogy milyen halállal fog meghalni. ³³ Ismét bement tehát Pilátus a helytartóságra, hívatta Jézust, és megkérdezte őt: »Te vagy-e a zsidók királya?« ³⁴ Jézus azt felelte:

»Magadtól mondod ezt, vagy mások mondták neked rólam?« ³⁵ Pilátus ezt válaszolta: »Hát zsidó vagyok én? Saját nemzeted és a főpapok adtak téged a kezembe. Mit tettél?« ³⁶ Jézus azt felelte: »Az én országom nem ebből a világból való. Ha az én országom ebből a világból volna, szolgálaim harcra kelnének, hogy a zsidók kezébe ne kerüljek. De az én országom nem innen való.« ³⁷ Pilátus erre megkérdezte: »Tehát király vagy te?« Jézus azt felelte: »Te mondod, hogy király vagyok. Arra születtem és azért jöttem a világba, hogy tanúságot tegyek az igazságról. Mindaz, aki az igazságból való, hallgat a szavamra.« ³⁸ Pilátus erre így szólt: »Mi az igazság?« Majd e szavak után ismét kiment a zsidókhoz, és azt mondta nekik: »Én semmi vétket sem találok öbenn.« ³⁹ Szokás pedig nálatok, hogy húsvétkor szabadon bocsássak nektek valakit. Akarjátok-e, hogy szabadon bocsássam nektek a zsidók királyát?« ⁴⁰ Erre ismét így kiáltottak: »Ne ezt, hanem Barabást!« Barabás pedig rabló volt. ¹⁹ ¹ Akkor Pilátus elfogatta Jézust és megostoroztatta. ² A katonák pedig koronát fontak tövisből, a fejére tették, és bíborszínű köpenyt adtak rá. ³ Aztán eléje járultak, és azt mondogatták: »Üdvözlégy, zsidók királya!« És arcul verték őt. ⁴ Pilátus újra kiment, és azt mondta nekik: »Íme, kibozom őt nektek, hogy megtudjátok, hogy semmi vétket sem találok benne.« ⁵ Akkor kijött Jézus, töviskoronával, bíborköpenyben. Ő pedig azt mondta nekik: »Íme, az ember!« ⁶ Amikor a főpapok és poroszlók meglátták, kiáltozni kezdtek: »Feszítsd meg, feszítsd meg!« Pilátus így szólt: »Vegyétek át ti őt, és feszítsétek keresztre, mert én nem találok vétket benne.« ⁷ De a zsidók így szóltak: »Nekünk törvényünk van, és a törvény szerint meg kell halnia, mert Isten Fiává tette magát!« [...] ¹² Ettől fogva Pilátus azon volt, hogy elbocsássa őt. De a zsidók így kiáltottak: »Ha ezt elbocsátod, nem vagy a császár barátja! Mindaz, aki királlyá teszi magát, ellenszegül a császárnak.« ¹³ Amikor Pilátus meghallotta ezeket a szavakat, kibozatta Jézust, és a bírói székre ült azon a helyen, amelyet kövezett udvarnak neveznek, héberül meg Gabbatának. ¹⁴ A húsvét készülétnapja volt akkor, körülbelül hat óra. Így szólt a zsidókhoz: »Íme, a ti királyotok!« ¹⁵ De azok így kiáltottak: »El vele, el vele, feszítsd meg őt!« Pilátus megkérdezte tőlük: »A királyotokat feszítsem meg?« A főpapok azt felelték: »Nincs királyunk, csak császáruk!« ¹⁶ Akkor aztán kezükbe adta őt, hogy feszítsék meg. Azok átvették Jézust. ¹⁷ Ő pedig keresztyét hordozva kiment az

úgynevezett Koponyabehyre, amelyet béberül Golgotának neveznek.¹⁸ Ott keresztre feszítették őt, és vele másik kettőt kétfelől, Jézust pedig középen.¹⁹ Pilátus egy feliratot is készíttetett, és a keresztfőre helyeztette. Ez volt ráírva: »A Názáreti Jézus, a zsidók királya.«²⁰ Ezt a feliratot tehát sokan olvasták a zsidók közül, mert közel volt a városhoz az a hely, ahol megfeszítették Jézust. Héberül, görögül és latinul volt írva.²¹ A zsidók főpapjai ezért arra kérték Pilátust: »Ne azt írd: A zsidók királya, hanem: Ez azt mondta: 'A zsidók királya vagyok'!«²² Pilátus azt felelte: »Amit írtam, azt megírtam!« [...] ²⁸ Ezután Jézus, aki tudta, hogy már minden beéreztetett, hogy beteljesedjék az Írás, így szólt: »Szomjazom!«²⁹ Volt ott egy ecettel teli edény. Ezért ecettel telt szivacsot tűztek egy ízsópra, és a szájához nyújtották.³⁰ Amikor Jézus az ecetet megízlelte, azt mondta: »Beteljesedett!« És fejét lehajtva kilehelte lelkét.³¹ A zsidók pedig, mivel készületnap volt, kérték Pilátust, hogy törjék meg lábszárcsontjaikat, és vegyék le őket, hogy a testek ne maradjanak ott a kereszten szombatra, mert az a szombat nagy nap volt.³² Odamentek tehát a katonák, és eltörték a lábszárát először az egyik vele

együtt keresztre feszítettnek, aztán a másiknak.³³ Amikor azonban Jézushoz értek, mivel látták, hogy ő már meghalt, nem törték meg a lábszárát,³⁴ hanem az egyik katona lándzsával megnyitotta oldalát, amelyből azonnal vér és víz jött ki.³⁵ Aki ezt látta, tanúságot tett róla, és igaz az ő tanúsága. Ő tudja, hogy igazat mond, hogy ti is higgyetek.³⁶ Mert ezek azért történtek, hogy beteljesedjék az Írás: »Csontját ne törjék össze.«³⁷ Egy másik Írás pedig azt mondja: »Látni fogják azt, akit kereszttűszúrtak.«³⁸ Ezek után pedig az arimateai József, aki Jézus tanítványa volt, de a zsidóktól való félelmében csak titokban, megkérte Pilátust, hogy levehesse Jézus testét. Pilátus megengedte. Elment tehát és levette a testet.³⁹ Eljött Nikodémus is, aki először éjszaka ment hozzá, s mirha- és aloé-keveréket hozott, körülbelül száz fontot.⁴⁰ Fogták tehát Jézus testét, és a fűszerekkel együtt gyolcsruhákba göngyölték, ahogy a zsidóknál temetni szokás.⁴¹ Azon a helyen, ahol felfeszítették őt, volt egy kert, és a kertben egy új sírbolt, amelyben még senki sem feküdt.⁴² Mivel a sír közel volt, a zsidók készületnapja miatt oda helyezték Jézust.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Jézus... kiment tanítványaival a Kedron patakon túlra, ahol volt egy kert: a Kedron (gör. *Kedron*) patak egy Jeruzsálem közelében lévő téli lefolyó vagy vádi, amely az év nagy részében száraz meder volt. A vádin túl, az Olajfák-hegyének lábánál lévő kertet a szinoptikus evangélisták arámi nevéen említik (arám *getszemáni*: olajütő, olajprés).

Júdás tehát, miután magához vett egy csapatot, s a főpapoktól és a farizeusoktól szolgálkat, odament: Júdás Jézus egyik apostola, aki elárulta mesterét. A csapat (gör. *szepeira*) név római katonákra utal. Nem valószínű azonban, hogy teljes csapatra, azaz 600 személyből álló kohorszra, inkább egy jóval kisebb katonai egységre kell gondolnunk. A főpapoktól és a farizeusoktól való szolgálk kifejezés valószínűleg a zsidó templomőrség tagjait jelenti.

Jézus pedig, aki tudott mindent, ami várt rá, eléjük ment: az evangélista e megjegyzéssel azt hangsúlyozza, hogy a mennyei Atyában bízó Jézus teljes tudatossággal, önként vállalja a rá váró megpróbáltatásokat.

először Annához vitték: a zsidó főpap a legfőbb vallási és politikai vezető volt. Hivatala haláláig tartott, és egyszerre csak egy főpap lehetett hivatalban. Heródes uralkodásától kezdve azonban főpap névvel illették a király vagy a római hatóságok által leváltott korábbi főpapat is, illetve azoknak a családoknak tagjait, amelyekből a főpapot választották. Ezek a személyek külön testületet alkottak, amelynek feladata volt többek között a bíraskodás. Annás is egy ilyen korábban leváltott főpapként tartozott a testülethez.

az ott álló poroszlók egyike arcul ütötte Jézust...: az erőszakmentességet hirdető Jézus (vö. Mt 5,39) saját tanításának szellemében válaszol a sértésre: nem üt vissza, nem gerjed esztelen haragra, hanem szelídséggel párosult határozottsággal kérdőre vonja bántalmazóját.

Annás elküldte őt megköötözve Kaifás főpaphoz: Jézus pere idején hivatalosan az a Kaifás töltötte be a főpapi tisztséget, akit apósa, Annás juttatott a főpapi székbe.

Jézust Kaijáfstól a helytartóságra vezették...: a helytartóság (lat. *praetorium*) vagy kormányzóság a római kormányhatalom képviselőjének állandó vagy ideiglenes jellegű hivatali épülete. Jézus elítélésének idején Pilátus, a júdeai római tartomány helytartója csak ideiglenesen, a húsvéti ünnep nagy forgalmára való tekintettel tartózkodott Jeruzsálemben, állandó székhelye ugyanis a tengerparti Cézáréában volt. A jeruzsálemi helytartósági épület egykori helyét régészeti-leg nem tudjuk egyértelműen azonosítani.

ők nem mentek be a helytartóságra, hogy tisztátalanná ne váljanak: a zsidók attól félnek, hogy ha pogány római területre lépnek, istentiszteleti szempontból tisztátalanná válnak, és így este nem fogyaszthatják el a húsvéti vacsorát.

miféle vádat hoztok fel ez ellen az ember ellen?: Pilátus – feltehetően tolmács útján feltett – kérdését rövid párbeszéd követi. Ebből kiviláglik, hogy a római helytartó és a zsidók egymásra akarják hárítani Jézus kivégzésének felelősségét. Pilátus nem hiszi, hogy Jézus köztörvényes bűnöző lenne, s abból indul ki, hogy a rómaiak vallási ügyekben meghagyták a zsidók önkormányzatát és jogrendjét. A zsidók ellenben gonosztevőnek nevezik Jézust, akit – szavait kiforgatva – azzal vádolnak, hogy le akarja rombolni a templomot (Jn 2,19–22). S mivel a templom ellen elkövetett törvénytörések ügye nem csupán a zsidó, hanem a római hatóságokra is tartozott, a zsidók Pilátus illetékességét hangsúlyozzák.

nekünk senkit sem szabad megölnünk: a Jézus ügyének jogszerű megoldását kereső zsidók azzal érvelnek, hogy nekik nincs joguk a halálos ítélet végrehajtására. S ez meg is felel a történeti valóságnak: a templom szentségének megsértése a zsidó vallás törvényei szerint halálbüntetést kívánt, de a római provinciákban ezt a büntetést csak a helytartó szabhatta ki.

ez azért történt, hogy beteljesedjék Jézus szava: a történeti eseményt értelmező evangélista szerint Jézus jövendölése teljesült be abban, hogy a zsidóknak sikerült kicsikarniuk Pilátus közbelépését. Amikor ugyanis Jézus a saját „felmagasztaltatásáról” beszélt (vö. Jn 12,32–33), arra utalt, hogy kereszthalállal fog meghalni. Márpedig a keresztre szegezés – ellentétben a zsidóknál szokásos megkövezéssel – a halálbüntetésnek kifejezetten római formája volt.

te vagy-e a zsidók királya?: Pilátus kérdése azt feltételezi, hogy a zsidók nem csupán azzal vádolták Jézust, hogy le akarja rombolni a templomot, hanem azzal is, hogy politikai messiásként királlyá kíván lenni. Nyilvánvaló azonban, hogy ez koholt vád, mert a történeti Jézus többször is egyértelművé tette: nem a tömegek elvárása szerint szándékozik a királyi messiás szerepét betölteni. A kenyérszaporítás csodája után például elmenekült, amikor észrevette, hogy a tömeg világi értelemben vett királlyá akarja őt tenni (vö. Jn 6,15).

az én országom nem ebből a világból való: Jézus elfogadja ugyan, hogy király, de azt is állítja, hogy nem politikai értelemben vett uralkodó. Az ország (Isten országa vagy mennyek országa), amelyről beszél, nem politikai értelemben vett államalakulat, hanem egy láthatatlan birodalom, amely azoknak az embereknek lelkében bontakozik ki, akik az ő segítségével el tudják fogadni Isten akaratát és uralmát.

azért jöttem a világba, hogy tanúságot tegyek az igazságról: az igazság szó a Bibliában egyrészt Istent és az Ő üdvözítő akaratát jelenti, másrészt az üdvözítő akarat kinyilvánítóját. Jézus az utóbbi értelemben nevezte magát igazságnak, miközben egy alkalommal azt is állította, hogy az emberek csak az ő segítségével, az isteni igazság kinyilvánítója által nyerhetik el a mennyei Atya barátságát (vö. Jn 14,6). Pilátus azonban nem tud, vagy nem mer szembesülni az üdvözítő isteni akarat titkával, s inkább szkeptikusan felteszi a „mi az igazság?” kérdést.

akarjátok-e, hogy szabadon bocsássam nektek a zsidók királyát?: a helytartó már látja, hogy Jézus nem az államrendet akarja felforgatni, tehát nem köztörvényes és nem politikai bűnöző. Ezért ki akarván bújni a felelősség alól, alkut ajánl a zsidóknak: ne erőltessék annak kivizsgálását, hogy Jézus bűnös-e, vagy sem, hanem a húsvéti ünnep alkalmából adjanak neki

amnesziát. Ezzel nem mentenék fel Jézust a vád alól, de nem is mondanák ki ártatlanságát, sőt hallgatólagosan elismernék bűnösségét, csak éppen kegyelmet adnának neki. A vádlók azonban hajthatatlanok maradnak.

akkor Pilátus elfogatta Jézust és megostoroztatta...: a megostorozás vagy megkorbácsolás a római jog szerint része lehetett a kihallgatásnak. Úgy tűnik, Pilátus, aki továbbra sincs meggyőződve Jézus bűnösségéről, csak azért rendeli el a korbácsolást, mert úgy véli, a zsidókat kielégíti majd ez a fenytetés. Mivel a korona és a bíbor ruha királyi felségjelnek számított, a gúnyolódó katonák a töviskoronával és a bíborszínű köpennyel azt jelezték, hogy a zsidó vád szerint Jézus királlyá akarta tenni önmagát.

íme, az ember!: ezzel a rejtélyesen hangzó bemutatással Pilátus valószínűleg csak azt akarta a zsidók értésére adni, hogy ez az összetört, megalázott ember már nem árthat senkinek, ne tartsák tehát fontosnak elítélését.

nekünk törvényünk van, és a törvény szerint meg kell halnia, mert Isten Fiává tette magát: a zsidók a legsúlyosabb vádpontjukat fogalmazzák meg: azzal, hogy Jézus Isten Fiának mondta önmagát, káromkodott. Az istenkáromlónak pedig a zsidó vallási törvény szerint (vö. Lev 24,16) meg kell halnia. Ám ez a vádpont is rosszindulatú félreértésen alapul, amint erre a zsidókkal vitatkozó Jézus korábban már rámutatott (vö. Jn 10,31–38). Amikor egy alkalommal istenkáromlás miatt meg akarták őt kövezni, azt hangoztatta: az Isten fia cím használatával nem Isten helyébe akarja emelni önmagát, hanem azt állítja, ez a cím azért illetheti meg őt, mert isteni eredetű, a mennyei Atyával nagyon szoros, egyedülálló kapcsolatban lévő személy. Ebben a vitában az ószövetségi hagyományra is hivatkozik, amely éppen nem az istenkáromlás céljából, hanem a mennyei Atyába vetett hit megnyilvánulásaként Isten fiának nevezte az Isten nevében eljáró bírót (Zsolt 82,1), az uralmon lévő királyt (2Sám 7,14) vagy a választott nép egészét is (MTörv 14,1).

ha ezt elbocsátod, nem vagy a császár barátja: mivel a zsidók látják, hogy Pilátus vonakodik kimondani az ítéletet, ravasz fordulattal megpróbálnak félelmet kelteni a helytartóban. Burkoltan kilátásba helyezik: ha nem ítéli el Jézust, felségárulás címén feljelentik őt a császárnál.

akkor aztán kezükbe adta őt, hogy feszítsék meg: e mondatból nem világos, hogy Pilátus a zsidók vagy a római katonák kezébe adta-e Jézust. Az esemény későbbi leírásából (vö. Jn 19,31–34) kiderül, hogy a kivégzést római katonák hajtották végre. János evangélista azonban feltehetően azt akarja mondani: a helytartó a kivégzés értelmi szerzőinek, azaz a zsidó főpapoknak szolgáltatta ki Jézust (vö. Lk 23,25), s a római katonák csak a keresztre feszítés cselekményének külső végrehajtoi voltak.

ő pedig keresztfét hordozva kiment az úgynevezett Koponyahelyre...: a Koponyahely (héber eredetű szóval: Golgota) egy koponya alakú magaslat volt Jeruzsálem közelében. Kivégzőhelyül szolgált. Jézust két másik elítélttel együtt ezen a magaslaton feszítették keresztre.

Pilátus egy feliratot is készíttetett...: a felirat általában a kivégzett nevét és bűncselekményét jelölte meg. A keresztről háromnyelvű feliratából kiviláglik: Pilátus jogi szempontból messiási trónkövetelőként, felségsértésért ítélte halálra Jézust.

hogy beteljesedjék az Írás, így szólt: »Szomjazom!«: János szerint a Jézus ajkáról elhangzó „szomjazom” kijelentés egyrészt az Ószövetségben említett ártatlanul szenvedő igaz szomjúságára emlékeztet (vö. Zsolt 69,22), másrészt azt jelenti: Jézus még testi szomjúságában is annak az isteni akaratnak teljesítésére szomjazott (vö. Jn 18,11b), amelyet egy alkalommal eledelének nevezett (vö. Jn 4,34).

ezért ecettel telt szivacsot tűztek egy izsópra, és a szájához nyújtották: az ecet savanyú bor vagy bor-ecet, amely a római katonák frissítő itala volt. Nem azonos azzal a kábítószer jellegű mirhás borral, amelyet Jézus elutasított (vö. Mk 15,23). Az izsóp falakon felnövekvő (vö. 1Kir 5,13)

lágyszárú növény, amely nem nő túlzottan hosszúra, s ezért csak meghintésre használták. Márk és Máté evangélista állítása szerint az ecetes szivacsot nádszálla tűzték (vö. Mk 15,36; Mt 27,48). János azonban valószínűleg tudatosan használta a nádszál helyett az izsóp kifejezést, mert ezzel akarta hangsúlyozni: Jézus a zsidó húsvéti báránnyal hasonlóan áldozta életét. Az Egyiptomból való kivonulást megelőző éjszakán a zsidók izsópköteggel hintették meg ajtófélfáikat a bárány vérével (vö. Kiv 12,22).

»beteljesedett!« És fejét lehajtva kilehelte lelkét: Jézus valószínűleg arra utal, amit egy korábbi imájában a mennyei Atya felé fordulva így fogalmazott meg: „Én megdicsőítettelek téged a földön: befejeztem a művet, amelyet rám bízta, hogy elvégezzem. Most te dicsőíts meg engem...” (Jn 17,4–5). A kilehelte (más fordításban: *átadta*) lelkét megállapítás kifejezheti azt, hogy Jézus meghalt, vagy hogy tudatosan átadta lelkét az Atyának (vö. Lk 23,46).

mivel látták, hogy ő már meghalt, nem törték meg a lábszárait: a csontok megtörése általában része volt a kivégzésnek, mert biztosította az elítélt tényleges halálát: a csontok vasdoronggal való összetörését követően ugyanis az áldozat percekben belül megfulladt. Jézus esetében már nem volt szükség ilyen biztosítékra.

az egyik katona lánczsalával megnyitotta oldalát, amelyből azonnal vér és víz jött ki: erre a természetes jelenségre egymástól eltérő orvosi magyarázatok születtek, amelyek azonban egy dologban megegyeznek: a vér szétesése, azaz a vérsavótól való különválása a halál biztos jele. János valószínűleg azért tartja fontosnak e látszólag mellékes mozzanat leírását, mert a víznek és a vérnek szimbolikus jelentést is tulajdonít. Azt hangsúlyozza, hogy a vér által jelképezett jézusi kereszthalál biztosítja az emberek számára a Lélek ajándékát, az örök életet, amelyet a víz szimbolizál (vö. Jn 7,38–39).

mert ezek azért történtek, hogy beteljesedjék az Írás: »Csontját ne törjék össze.« Egy másik Írás pedig azt mondja: *»Látni fogják azt, akit keresztülszúrtak«*: az evangélista ószövetségi jövendölések alapján értelmezi Jézus halálának eseményét. Egyrészt azt hangsúlyozza, hogy Jézus olyan módon halt meg, mint a zsidó húsvét áldozati báránya: az Egyiptomból való szabadulás éjszakáján a zsidók azt az utasítást kapták, hogy a feláldozott báránnyal ne törjenek meg csontot (vö. Kiv 12,46). Másrészt arra utal, hogy Jézusban a bűnösök iránt irgalmas Isten nyilatkozott meg. A Zakariás próféta nevéhez fűződő könyv egyik részletének szerzője antropomorf módon fogalmazva azt állítja: az emberek bűneikkel megbántották, „keresztülszúrták” az Uristent, aki válaszul kiárasztja a bűnösökre a könnyöket lelkét (vö. Zak 12,10).

arimateai József, aki Jézus tanítványa volt, de a zsidóktól való félelmében csak titokban, megkérte Pilátust, hogy levehesse Jézus testét: az Arimateából származó József és Nikodémus feltehetően azok közé a vezető zsidó emberek közé tartoztak, akik hittek Jézus igazában (vö. Jn 12,42), de korábban ezt titokban tartották, mert féltek, hogy meggyőződésük miatt kizárják őket a zsidó vallási közösségből.

mirha- és aloé-keveréket hozott, körülbelül száz fontot: a zsidóknál nem vált általánossá a holttestek bebalzsamozásának szokása, de a holttestet a zsidók is megmosták, illatos olajjal megkenték, és gyolcsba tekerték. János evangélista elbeszélése szerint a mirhát (a jó illatú gyantafélét) és az aloét (illatos fajtát) por alakban összekeverték, és a keveréket szórták a halotti leplek közé. A keverék mennyisége túlzottan látszik: száz font (gör. *litra*; lat. *libra*) nagyjából 35 kg. Az evangélista e túlzással feltehetően Jézus királyi méltóságára utal.

volt egy kert, és a kertben egy új sírbolt, amelyben még senki sem feküdt. Mivel a sír közel volt, a zsidók készültnapja miatt oda helyezték Jézust: az evangélista a kert és az új sírbolt említésével azt hangsúlyozza, hogy a temetés végzői nagy szeretetet és tiszteletet tanúsítottak Jézus iránt, ezért méltósággal akarták őt eltemetni. A temetés elvégzését az a tény sürgette, hogy alkonyatkor már megkezdődött a zsidók húsvéti ünnepe.

A bibliai szemelvények mondanivalója

A Második Izajás próféta jövendölésében bemutatott Szolga egy titokzatos és mások bűnei miatt szenvedő személy, aki büntelen lényként viseli az emberek (héber szóhasználat: „sokak”) vétkeinek következményét, s életét engesztelő áldozatul adva lehetőséget ad nekik a megigazulásra, vagyis arra, hogy életvitelüket Isten akaratahoz tudják igazítani. • Nagypénteken az egyház azért idézi ezt a Kr. e. 6. századból származó ószövetségi részletet, mert hittel vallja: a szenvedő Szolgára vonatkozó jövendölés Jézus Krisztusban teljesedett be. A történeti Jézus ugyanis szenvedése és halála által lehetővé tette bűnös embertestvérei számára az Isten akaratahoz való igazodást, az Istennel való kiengesztelődést.

A János-féle passióból vett szemelvényekben az evangélista Jézus szenvedését és halálát mutatja be, miközben értelmezi is az eseményt. Elsősorban arra hívja fel olvasói figyelmét, hogy Jézus a mennyei Atya iránti szeretetből (engedelmességből) vállalta a szenvedést és a halált, hogy az Atya szándékának megfelelően megszabadíthassa embertestvéreit az örök halállal fenyegető bűn végzetszerűnek látszó fogságából. Írásában rámutat azokra a bűnös félreértésekre is, amelyek a nagypénteki „tragédiát” okozták. Hangsúlyozza: annak ellenére, hogy Jézus nem e világi uralomra tört, hanem Isten országát kezdte megvalósítani a földön, rosszindulatú ellenfelei mégis politikai trónkövetelőként ítélték halálra. Ehhez hasonlóan azt is kiemeli: azt a Jézust, aki Isten Fiaként a mennyei Atya irgalmát, jóságát jelenítette meg a világban, az elvakult zsidók teljességgel félreértették, és istenkáromlással, vagyis azzal vádolták, hogy Isten helyébe akarja helyezni önmagát.

Adj hálát Jézusnak, aki érted is meghalt!

Az ószövetségi olvasmányt hallgatva gondolj arra, hogy az Úristen szenvedő Szolgájáról szóló jövendölés Jézusban teljesedett be, aki életét adta azért, hogy embertestvérei kiszabadulhassanak az örök halál végzetesnek látszó uralma alól. Mivel te is Jézus testvérei közé tartozol, köszönd meg neki megváltó halálát!

A nagypénteki passió jelenetein elgondolkodva tudatosítsd magadban, hogy amikor Jézus a mennyei Atya iránti szeretetből vállalta üdvösségünk érdekében a szenvedést, vállalásában az emberek iránti mérhetetlen szeretete is vezérelte őt. Az emberi család tagjaként adj hálát neki önfeláldozó szeretetéért!

III.2.3 A húsvéti vigília

A húsvéti vigílián felolvasandó olvasmányok közül a harmadik a Kr. e. 10. és 6. század közötti időszakban keletkezett Kivonulás könyvéből származó ószövetségi idézet. A könyv a Mózes nevéhez fűződő öt könyvtekercs közül a második. A szerző a zsidók Egyiptomból való szabadulásának állít emléket. A leírás az izraelita történelem egyik legjelentősebb eseményéről szól, de irodalmi műfaját tekintve nem mai értelemben vett történeti beszámoló, hanem istentiszteleti célokra szánt liturgikus elbeszélés. Hátterében azok a szájhagyomány útján terjedő ősi mondák húzódnak meg, amelyekben népi elbeszélők képzelet szülte elemek, csodaleírások és szimbólumok tükrében fejezték ki a meggyőződésüket, hogy a történelem irányítása Isten kezében van, és így a zsidók csodás menekülésének eseménye mögött is a gondviselő Isten áll. • A Máté-evangéliumban olvasható részlet azoknak a művészien alkotott drámáknak egyike, amelyek a feltámadási jelenés vagy krisztofánia (gör. *Khrisztosz*: Messiás, gör. *phainó*: megjelenik, megmutatkozik) irodalmi műfajában szimbólumok alkalmazásával írják le a nagypéntek után árván maradt tanítványoknak a feltámadt Jézusra vonatkozó vallási tapasztalatát.

A húsvéti vigília a bibliai szemelvények tükrében

a) Átkelés a Vörös-tengeren (Kiv 14,15–15,1)

14 ¹⁵ Így szólt ekkor az Úr Mózeshez: »Mit kiáltasz hozzájuk! Szólj Izrael fiaikhoz, hogy induljanak! ¹⁶ Te pedig emeld fel botodat, nyújtsd ki kezedet a tenger fölé, és oszd azt kétfelé, hogy szárazon járjanak Izrael fiai a tenger közepén! ¹⁷ Én pedig megkeményítem az egyiptomiak szívét, hogy nyomuljanak utánatok, és megdicsőülök a fáraó által, egész hadserege, harci szekerei és lovasai által. ¹⁸ Az egyiptomiak meg fogják tudni, hogy én vagyok az Úr – amikor megdicsőülök a fáraó által, harci szekerei és lovasai által!« ¹⁹ Felkelt erre Isten angyla, aki Izrael tábora előtt vonult, és mögéjük ment. Vele együtt elvonult a felhőoszlop is előlről, és a hátuk mögé ²⁰ állt, az egyiptomiak tábora és az izraeliták tábora közé. Hátrafelé sötét volt a felhő, előre pedig világossá tette az éjszakát, úgyhogy egész éjszaka nem közelíthettek egymáshoz. ²¹ Amikor aztán Mózes kinyújtotta kezét a tenger fölé, az Úr erős és forró szél által, amely egész éjjel fúj, elhajtotta és szárazzá tette a tengert, s a víz kétfelé vált. ²² Erre Izrael fiai bementek a kiszáradt tenger közepébe, miközben a víz olyan volt jobbjuk és baljuk felől, mint a kőfal. ²³ Ekkor az egyiptomiak üldözni kezdték őket, és bementek utánuk: a fáraó minden lovassága, harci szekere és lovasa bement a tenger közepébe. ²⁴ Amikor aztán eljött a hajnali őrváltás ideje, íme, az Úr a tűz- és felhőoszlopból rátekintett

az egyiptomiak táborára. Szétzilálta hadseregüket, ²⁵ és kitörte harci szekereik kerekeit, úgyhogy megfeneklettek. Azt mondták ekkor az egyiptomiak: »Fussunk Izrael előtt, mert az Úr harcol értük ellenünk!« ²⁶ De az Úr ekkor azt mondta Mózesnek: »Nyújtsd ki kezedet a tenger fölé, hogy térjenek vissza a vizek, rá az egyiptomiakra, harci szekereikre és lovasaikra!« ²⁷ Amikor aztán Mózes kinyújtotta kezét a tenger fölé, az hajnalban visszatért előbbi helyére, a vizek nekizúdultak a menekülő egyiptomiaknak, és az Úr belesodorta őket a habok közepébe. ²⁸ Így a visszatérő vizek elborították a fáraó egész hadseregének harci szekereit és lovasait, akik utánuk nyomultak a tengerbe: egy sem maradt meg közülük. ²⁹ Izrael fiai azonban átkeltek a kiszáradt tenger közepén, miközben a víz olyan volt jobbjuk és baljuk felől, mint a kőfal. ³⁰ Így szabadította meg az Úr azon a napon Izraelt az egyiptomiak kezéből. ³¹ Amikor aztán látták a tenger partján a meghalt egyiptomiakat, s azt a hatalmas kezet, amellyel az Úr elbánt velük, félté a nép az Urat, és hittek az Úrnak és szolgájának, Mózesnek.

15 ¹ Akkor Mózes és Izrael fiai ezt az éneket énekeltek az Úrnak: »Énekeljünk az Úrnak, mert fenégeset művelt, lovat és lovast a tengerbe vetett!«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

így szólt ekkor az Úr Mózeshez:... Szólj Izrael fiaihoz, hogy induljanak! Te... emeld fel botodat, nyíjtsd ki kezdetet a tenger fölé...: az elbeszélés szerzője ősi mondák hagyománya alapján azt állítja: Mózes Isten akaratának tekintette a nép Egyiptomból való kiszabadulását, és az Ő nevében rendelte el a kivonulás megkezdését. A tenger vizének szétválasztására vonatkozó utasításban a szimbólumok nyelvén az a burkolt ígéret fogalmazódik meg, hogy Isten minden segítséget meg fog adni a szabaduláshoz. Az isteni útmutatásban említett tenger földrajzi fekvését legfeljebb hozzávetőleges pontossággal tudjuk megállapítani. Az elbeszélés alapjául szolgáló mondák ugyanis műfaji sajátosságukból kifolyólag nem tartalmazznak történetileg és földrajzilag értékelhető, megbízható adatokat. A héber nyelvű Bibliában Sás- vagy Nádas-tenger néven szerepel az a földrajzi terület, amely a görög *erüthrosz* (vörös) szó alapján elnevezett Eritreai- vagy Vörös-tenger felső részénél található mocsaras vidéket jelenti. A Biblia görög fordításának készítői (LXX, Kr. e. 2. sz.) azonban ezt a vidéket is Vörös-tenger névvel illették (vö. Kiv 13,18).

én pedig megkeményítem az egyiptomiak szívét..., és megdicsőülök a fáraó által: Isten megkeményíti az egyiptomiak szívét. Ez azt jelenti: a zsidók kivonulását korábban engedélyező, de döntését visszavonó fáraónak Isten szabadságot ad arra, hogy akadályokat gördíthessen a távozni készülő zsidók elé. A népe mellé álló Isten ugyanakkor meg is fog dicsőülni, mert a zsidókat üldözőbe vevő egyiptomi uralkodó kudarcra fogja igazolni, hogy Izrael Istene felette áll az egyiptomi hiedelmek isteneinek.

felkelt erre Isten angyala, aki Izrael tábora előtt vonult, és mögéjük ment. Vele együtt elvonult a felbőszítő is előről, és a hátuk mögé állt: az angyal és a felhő az elbeszélésben szimbólumok, amelyek a népet oltalmazó Isten titokzatos jelenvalóságát jelzik.

amikor aztán Mózes kinyújtotta kezét a tenger fölé..., a víz kétfelé vált: bár az elbeszélés szerzője az erős és forró szél említésével természetes „magyarázatot” is igyekszik adni a víz kettéválásának jelenségére, egyértelművé teszi, hogy végső fokon Isten művelte a csodát, aki a természet Uraként az általa létrehozott természeti elemeken és törvényeken keresztül tevékenykedik a világban. Mondanivalóját a monda műfajára jellemző képnnyelven fogalmazza meg. Nem történészként vagy természettudósként mutat be egy rendkívüli természeti jelenséget, hanem a szimbólumok nyelvén azt hirdeti: Isten a menekülést elősegítő természeti eseményeken keresztül biztosította népének az egyiptomi szolgaságból való szabadulást. A „jobb és bal felől kőfalként álló víz” fantasztikus látványa is a szimbólumok világába tartozik: szerepe az isteni segítség nagyszabású voltának kiemelése. Mivel a kőfalként álló víz a leírásban szimbólumként szerepel, teljességgel elhibázott azoknak a törekvése, akik természettudományos módon akarják igazolni vagy cáfolni egy ilyen rendkívüli jelenség lehetőségét.

az Úr a tűz- és felbőszítőból rátekintett az egyiptomiak táborára. Szétzilálta hadseregüket: az elbeszélés szerzője az ősi mondák primitív felfogását követve Istent valamiféle törzsi istenségnek gondolja, aki ha kell, kegyetlen büntetésekkel torolja meg a választottain esett sérelmeket, s mutatja ki hatalmát a többi isten felett. Izrael Istene azonban már az izraelita történelem kezdetén sem törzsi istenség volt, hanem az egyedüli és egyetlen Isten, akinek egyetlenségében Izrael fiai a Kr. e. 6. századtól kezdtek szilárdan hinni. S ez azt jelenti: Ő már akkor is egyetlen Isten és minden nép szerető atyja volt, amikor ezt még a zsidók sem ismerték fel. Éppen ezért a szerzőnek a mondák helytelen istenképét feltételező állítását, hogy Isten a választott nép pártjára kelve szétzilálta az egyiptomiak hadseregét, így kell értelmeznünk: az embert szabadsággal megajándékozó Isten nem akadályozta meg, hogy az üldözők soraiban meghasonlás és zűrzavar támadjon.

amikor aztán Mózes kinyújtotta kezét a tenger fölé, az... visszatért előbbi helyére, a vizek nekizúdultak a menekülő egyiptomiaknak, és az Úr belesodorta őket a habok közé: a népének ellenségeit katasztrófával büntető Istenre utaló mondat is az ősi mondák világának helytelen istenképét föltételezi. Ellentétben áll azzal a Kr. e. 6. században megszilárduló felfogással, amely szerint az Úr az idegeneket vagy jövevényeket is szereti (vö. MTörv 10,18–19). Minthogy azonban az ősi mondák Istene sem lehetett más, mint a Kr. e. 6. században felismert Isten, az elbeszélés szerzőjének állítását így kell érteni: a tengeren való átkelés folyamán a zsidók üldözőik teljes kudarcának is tanúivá váltak, s ez megerősítette őket abban a hitükben, hogy megmenekülésüket Istennek köszönhetik.

akkor Mózes és Izrael fiai ezt az éneket énekelték az Úrnak: az „énekeljünk az Úrnak” szavakkal kezdődő dal ismeretlen szerzője költészeti alkotásban emlékezik meg a kivonulás egyszerű csodájáról. A dal valószínűleg előbb keletkezett, mint a prózai leírás.

b) A feltámadt Jézus megjelenése az asszonyoknak (Mt 28,1–10)

28 ¹ *A szombat befejeztével, abban az órában, amely a hét első napjára virrad, Mária Magdolna és a másik Mária elment megnézni a sírt. ² És íme, nagy földrengés támadt: az Úr angyala leszállt az égből, odament, elhengerítette a követ és ráült. ³ Olyan volt a megjelenése, mint a villám, és a ruhája fehér volt, mint a hó. ⁴ Az örök megrettenetek tőle való félelmükben, és mint a holtak, olyanok lettek. ⁵ Az angyal megszólalt és azt mondta az asszonyoknak: »Ti ne féljetek! Hiszen tudom, hogy Jézust, a megfeszítettet keresitek. ⁶ Nincs itt, mert feltámadt, amint megmondta. Jöjjetek, nézzétek meg a helyet, ahol feküdt.*

⁷ *Menjetek gyorsan, mondjátok meg tanítványainak: Feltámadt a halottak közül, és íme, előttetek megy Galileába. Ott majd meglátjátok őt! Íme, megmondtam nektek!« ⁸ Rögtön el is mentek a sírtól. Nagy félelemmel és örömmel futottak, hogy megvigyék a hírt tanítványainak. ⁹ Ekkor íme, Jézus jött velük szemben és így szólt: »Üdv nektek!« Ők pedig odamentek hozzá, átkarolták a lábát és leborultak előtte. ¹⁰ Akkor Jézus azt mondta nekik: »Ne féljetek! Menjetek, vigyék híru a testvéreimnek, hogy menjenek el Galileába. Ott majd meglátnak engem.«*

A fontosabb kifejezések magyarázata:

abban az órában, amely a hét első napjára virrad: mivel a zsidó napszakszámítás szerint a hét a szombattal fejeződött be, s az új hét ugyanennek a napnak estéjén kezdődött, nyilvánvaló, hogy az itt feltüntetett időadat a vasárnap hajnalt jelenti.

Mária Magdolna: Mária Magdolna vagy magdalai Mária egyike azoknak az asszonyoknak, akik Lukács evangélista szerint a tanítványok mellett Jézus kíséretében voltak (vö. Lk 8,1–2). Bár a hagyomány időnként egybemosta alakjukat, valószínű, hogy a magdalai Mária különbözik az evangéliumban említett bűnös asszonytól (vö. Lk 7,36–50), és ehhez hasonlóan nem azonos a betániai Mária (vö. Lk 10,39) személyével sem.

a másik Mária: a másik Mária azonos Jakab anyjával (vö. Mk 16,1; Lk 24,10). E másik Mária mellett Márk evangélista megemlíti még Szalómét, Lukács pedig Johanna nevét is.

elment megnézni a sírt: Máté nem jelöli meg a sírlátogatás célját. A másik két szinoptikus evangélista szerint az asszonyok illatszereket vittek magukkal, hogy befejezzék Jézus holttestén a zsidóknál szokásos megkenés szertartását, amelyet péntek este valószínűleg csak sebtében végezhettek el.

nagy földrengés támadt...: a földrengés, az Úr angyalának megjelenése, valamint az örök megrettenése irodalmi elemek. Ezek is mutatják, hogy a sír meglátogatásáról szóló leírás nem mai értelemben vett riport, hanem a feltámadási jelenés (Krisztus-jelenés) irodalmi műfajában készült alkotás. Szerzője az apokaliptikus irodalom szimbólumainak nyelvén értelmezi a valós, de csak hívő szemmel „látható” eseményt. A nagy földrengés azt szimbolizálja, hogy

Jézus feltámadása olyan horderejű változást hozott az emberiség történelmébe, mint amelyet a nagy földrengések hoznak a túlélők életébe: ez az esemény tette ugyanis lehetővé, hogy az emberek elkerülhessék az örök halált, s feltámadva a halálból eljuthassanak az örök életre (vö. Mt 27,51–53). Isten angyala is szimbólum, amelynek szerepe az emberileg felfoghatatlan titok értelmezése: azt hirdeti, hogy a nagypénteken kereszthalált szenvedett Jézus az emberiség történelmében egyedülálló módon legyőzte a halált, s feltámadva a sírból belépett Isten földöntúli világába. Az örök, akiket az evangélisták közül csak Máté említ (vö. Mt 27,62–66), hasonlóképpen szimbolikus alakok: a Jézust halálra adó bűnös világot képviselik. Megrettenésük azt fejezi ki, hogy Jézus dicsőséges feltámadása egyben a bűn világa feletti félelmetes isteni ítélet is.

ti ne féljétek! Hiszen tudom, hogy Jézust, a megfeszítettet keresitek. Nincs itt, mert feltámadt, amint megmondta: az angyal szavai azt fejezik ki, hogy Isten a nagypénteki tragédia után megerősítette a tanítványokat a Jézus feltámadásába vetett hitükben: eloszlatta félelmüket, amikor a vallási tapasztalat világában meggyőzte őket arról, hogy Mesterük korábbi jóvendőléseinek megfelelően (vö. Mk 10,34; Mt 12,40; Lk 18,31–33; Jn 10,17) legyőzte a halált.

menjétek gyorsan, mondjátok meg tanítványainak: a Jézus feltámadását értelmező angyal bátorító szavai arra utalnak, hogy az első tanúk, akik eljutottak a Jézus feltámadásába vetett hitre, tudatára ébredtek annak is, hogy húsvéti tapasztalatuk örömét másokkal is meg kell osztaniuk. *nagy félelemmel és örömmel futottak, hogy megvigyék a birt:* az asszonyok félelme az a szent borzadály, amely azokat az embereket keríti hatalmába, akik megtapasztalják életükben Isten jelenvalóságát és tevékenységét. Örömük oka az a boldogító tudat, hogy Jézus él.

Jézus jött velük szemben... Ők pedig odamentek hozzá, átkarolták a lábát és leborultak előtte: ha ezt a találkozást modern értelemben vett történeti beszámolóknak tekintjük, feloldhatatlan nehézségekbe ütközünk. Egyrészt nem tudunk értelmes magyarázatot adni arra, hogy az újszövetségi írók egymásnak ellentmondva különböző helyszínekre helyezik a feltámadt Jézussal való első találkozást, és különböző személyekben jelölik meg a találkozás első tanúit (vö. Mk 16, 1–19; Lk 24,1–49; Jn 20,1–29; 1Kor 15,5–6). Másrészt érthetetlen marad, hogy a feltámadt Jézust, aki már nem tartozott ehhez a világhoz, hogyan lehetett fizikailag megérinteni. Ám ha figyelembe vesszük, hogy a szerzők a feltámadási jelenés irodalmi műfajában írnak, megoldódnak a nehézségek. A feltámadási jelenések szerzői a költőkéhez hasonló irodalmi eszközöket használnak, így az általuk alkalmazott szimbólumok különbözősége már nem zavaró, és nem teszi kérdésessé tapasztalatuk valódiságát sem. A műfaj figyelembevételével Jézus lábának átkarolása is magyarázhatóvá válik. A jelképekkel tarkított leírásokban ugyanis a szavak átvitt értelemben veendőek. Igaz, hogy a feltámadt Jézusnak nincs érzékelhető teste, de valóságát éppen olyan bizonyossággal meg lehet tapasztalni, mint ahogy például az igazságot is „kézzelfoghatóvá” tudjuk tenni, jóllehet az igazság sem érzékelhető valóság.

vigyétek híriül a testvéreimnek, hogy menjenek el Galileába: a Máté-féle feltámadási jelenés Jézusa valószínűleg azért utal Galileára, mert az evangélista szerint a jézusi igehirdetés kiindulási pontja is Galilea volt (vö. Mt 4,12–17).

A bibliai szemelvények mondanivalója

A vörös-tengeri átkelés eseményét felidéző elbeszélés szerzője ősi mondákra támaszkodva állít emléket a zsidók Egyiptomból való szabadulásának, és ebben a szabadulásban jelöli meg a zsidó húsvét ünnepének eredetét. A leírásban a fáraó és népe a bűnös hatalmat szimbolizálja, a Mózes vezetése alatt álló izraeliták pedig a bűnös hatalom szolgátságában élő zsidókat, akiknek Isten segítségével csodás módon sikerül megszabadulniuk szolgálai állapotukból.

• A húsvéti vigilián az egyház azért olvassa ezt az ószövetségi részletet, mert Mózes és Jézus tevékenységét párhuzamba állítva a tengeri átkelésben Jézus ajándékának előképét látja, aki húsvéti halálával és feltámadásával a bűn fogságából szabadította meg nemcsak a zsidókat, hanem az egész emberiséget, és nyitotta meg az örök életre vezető utat minden ember számára. S mivel Jézus húsvéti ajándékát az ember a keresztségben kapja meg, a tengeren való átkelés a keresztségnek is előképe (vö. 1Kor 10,2). A monda képnnyelve szerint a vízen való csodás átkelés biztosította a zsidók megmenekülését, nyitotta meg az Ígéret földjére vezető utat, az összecsapódó hullámok pedig megsemmisítették az egyiptomiakat. A keresztség tartásában a kereszstelendő is „átmegy a vízen”, mert a víz azt a Krisztust szimbolizálja, aki a kereszstelendő életében megsemmisíti az örök halál kényszerét, és lehetővé teszi számára az örök életet.

A feltámadási jelenés vagy krisztofánia (Krisztus-jelenés) irodalmi műfajában megfogalmazott evangéliumi részlet szerzője dramatizált formában és szimbólumok segítségével írja le Jézus tanítványainak húsvéti tapasztalatát: a nagypénteki tragédia után a reményüket vesztett tanítványok fokozatosan meggyőződtek arról, hogy Jézus legyőzte a halált, s titokzatos módon jelen van életükben. A dráma szerzője három gondolatot hangsúlyoz. Az Isten tevékenységét és kinyilatkoztatását értelmező angyal ószövetségi alakjának (vö. Ez 40,3; Dán 7,16; Zak 4,1 stb.) megjelenítésével azt fejezi ki, hogy a tanítványok nem érzécsalódások áldozatai lettek, s nem a képzeletük vásznára kivetített Jézussal találkoztak, hanem Isten juttatta el őket a hívő látásra. Amikor megemlíti, hogy az asszonyok örömmel futottak a hírről, arra utal, hogy Jézus követői, akik már eljutottak az ő feltámadásába vetett hitre, tudatára ébredtek annak, hogy húsvéti örömeiket másokkal is meg kell osztaniuk. Amikor pedig arról beszél, hogy az asszonyok találkoztak Jézussal, s átkarolták a lábát, vallási tapasztalatuk valódi és biztos voltára utal: azt mondja, hogy bár a feltámadt Jézust nem lehetett érzékelni, az asszonyok a vallási tapasztalat világában mégis olyan bizonyosságot szereztek a halált legyőző Jézus jelenvalóságáról, mint amilyen bizonyosságot nyújt a fizikai világban a másik személy lábának átkarolása.

Mondj köszönetet Istennek húsvéti szabadulásodért!

A Vörös-tengeren való átkelés csodás eseményében a zsidók a bűnös hatalom fogságából szabadító Isten tevékenységét tapasztalták meg. Ezért a szabadításért dicsőítő énekkel adtak hálát Izrael Istenének. Az átkelésről szóló szentírási részlet hallgatása közben gondolj arra, hogy ez a szabadítás csak előképe a minden ember sorsát érintő megmentésnek. Izrael szabadító Istene ugyanis azonos azzal a mennyei Atyával, aki Jézus kereszthalála és feltámadása által minden embert megszabadított az örök halál kényszerétől. Az emberi család tagjaként mondj köszönetet Istennek, aki Jézus által minden embert (zsidókat és nem zsidókat egyaránt) megszabadított a bűnös állapot fogságából.

Az evangéliumi részlet szerzője hangsúlyosan emlékezik meg a Jézus feltámadt valóságát először megtapasztaló asszonyok örömről. Ezt azért is teszi, mert ő már hittel vallja: ez a feltámadás minden ember számára öröm. Jézus ugyanis halálával minden embert felszabadított az örök halállal fenyegető bűnös állapot uralma alól, és feltámadásával lehetővé tette mindenkinek az örök élet elnyerését. Örvendezz együtt az asszonyokkal, s mondj köszönetet a szabadító mennyei Atyának azért, hogy Jézus feltámasztásával a te számodra is megteremtette az örök boldogságra jutás lehetőségét!

III.3.

A HÚSVÉTI IDŐ

A húsvéti idő (lat. *tempus paschale*) a római katolikus szertartásban a húsvéti ünnepkör harmadik részeként a húsvét vasárnapjától pünkösdvasárnapig terjedő ötven napot foglalja magában. Ez az ötven nap a húsvét titkában való elmélyülés időszaka: a liturgia elsősorban azokat a szentírási részleteket idézi emlékezetbe, amelyek a tanítványoknak a feltámadt Messiásra vonatkozó vallási tapasztalatát mutatják be. A szentírási részletek olvasása vagy hallgatása közben a hívők nemcsak egy régmúlt eseményre emlékeznek, hanem annak tudatosítására is törekszenek, hogy a feltámadt Jézus titokzatos módon jelen van az ő életükben is. Ezen elgondolkodva készülnek fel lélekben pünkösd ünnepére, amely annak az eseménynek megjelenítő emlékeztetése, hogy eljött a világba a Messiás által ígért Szentlélek (vö. Jn 14,26; 15,26; 16,7), aki megerősítette a tanítványok húsvéti hitét, s olyan tanúságtevő közösséggé, egyházzá formálta őket, amely azóta is Jézus feltámadását és az örök élet reményét hirdeti a földi lét értelmének kérdésével viaskodó embernek.

Eredetét illetően a húsvéti idő az egyik legősibb liturgikus időszak, amelynek előképe már az ószövetségi hagyományban is megtalálható. Az izraeliták a zsidó húsvét után hét hét eltelével, az ötvenedik napon tartották a hetek ünnepét, amely a magyar nyelvben a görög *pentekoszté* (ötvenedik) szóból származtatva a pünkösd nevet kapta. A zsidó húsvét az egyiptomi szolgaságból való szabadulás emlékünnepe volt, a pünkösd pedig a törvényadásé, azaz a tízparancsolat kihirdetéséé. A két ünnep szorosan összetartozott, mert a zsidó felfogás szerint az egyiptomi szolgaságból való csodálatos szabadulás csak az isteni törvény elfogadásával vált teljessé. • A keresztény húsvét és pünkösd is szoros egységben van egymással: Jézus egy zsidó húsvéton támadt fel, s tanítványai az általa ígért Szentlélek eljövetelét egy megrendítő közösségi élmény keretében a húsvétot követő pünkösd alkalmával tapasztalták meg. A keresztény húsvét és pünkösd szoros egybetartozása arra emlékeztet, hogy a húsvétkor feltámadt Jézus megváltói művének gyümölcse és beteljesítője a Szentlélek, aki a Jézus feltámadásába vetett hitet a tanítványi közösség szilárd meggyőződésévé tette. • A két ünnep kapcsolatának gondolata vezérelte az első keresztényeket is, akik a húsvéti idő ötven napját egyetlen egyetlen ünnepnek, majd „nagy vasárnapnak” nevezték. A feltámadt Jézus követői csak a 4. századtól kezdték ennek a „nagy vasárnapnak” kiemelkedő napjait (húsvét, mennybemenetel, pünkösd) külön is ünnepelni. A II. Vatikáni Zsinat (1962/65) utáni időszakban azonban a kiemelkedő napok külön ünneplésének gyakorlatát meghagyva az egyház újra hangsúlyozni kezdte azt a gondolatot, hogy a húsvéti idő ötven napja egyetlen ünnep, azaz olyan, mintha egyetlen nagy vasárnap lenne. • A húsvéti időben a liturgikus öltözékek és kelékek színe: pünkösdig a fehér, pünkösdkor pedig a Szentlélek jelenvalóságára utaló piros.

A húsvéti idő vasárnapjainak és kiemelt ünnepeinek – a húsvétvasárnapnak, az irgalmasság vasárnapjának, Urunk mennybemenetele ünnepének és pünkösd ünnepének – szentírási szemelvényei segítik a hívőket a húsvét titkának és a Messiás húsvéti ajándékainak egyre teljesebb megismerésében.

A húsvéti idő 1. vasárnapja (húsvétvasárnap) a zsidó napszakszámítás szerint még a szent háromnaphoz tartozna. A zsidók ugyanis a napnyugtától a következő napnyugtáig tartó

időszakot tekintették egy napnak. A keresztény szemléletben és szóhasználatban azonban a szombatot követő reggelen már új nap kezdődik, és ezt az új napot nevezzük húsvétvasárnapnak.

Az evangéliumi részlet (Jn 20,1–9) szerzője a Jézus üresen talált sírjára vonatkozó hagyományt feldolgozva a szimbólumok nyelvén azt mutatja be, hogy a Jézus halála után árván maradt tanítványok csak fokozatosan jutottak el a Mesterük feltámadásába vetett hitre.

Húsvét 2. vasárnapját fehérvasárnapnak, tamásvasárnapnak, illetve az irgalmasság vasárnapjának is nevezzük. A fehérvasárnap név arra emlékeztet, hogy az első századokra visszanyúló római liturgikus hagyomány szerint a „fehér ruhák hete” ekkor fejeződött be: a nagyszombaton megkeresztelt hitújoncok ezen a napon vetették le a keresztelekor kapott fehér ruhát, amelyet egy héten keresztül viseltek. A tamásvasárnap elnevezés arra utal, hogy az evangélium hangsúlyosan kiemeli a Jézus feltámadását kételkedve fogadó Tamás apostol alakját (vö. Jn 20,24–29). Az isteni irgalmasság vasárnapja nevet II. János Pál pápa 2000-ben adta ennek a napnak, miközben az isteni irgalom és a húsvét szoros kapcsolatát, vagyis azt hangsúlyozta, hogy a mennyei Atya Jézus halálában és föltámasztásában nyilvánította ki a legteljesebb módon az emberek iránti irgalmát.

Húsvét 2. vasárnapjának evangéliuma (Jn 20,19–31) annak állít emléket, hogy Jézus tanítványi közössége megtapasztalta a feltámadt Mester titokzatos jelenvalóságát, s ráébredt feladatára: Jézus húsvétjának örömét és ajándékát kell hirdetnie a világban.

Húsvét 3. vasárnapjának evangéliuma (Lk 24,13–35) azt mutatja be, hogy Jézus tanítványai a nagypénteki tragédia után elsősorban az utolsó vacsora eseményét megjelenítő összejöveleteken (a kenyértörés, a szentmise alkalmával) bizonyosodtak meg arról, hogy Mesterük legyőzte a halált, s titokzatos módon jelen van közösségükben. • Húsvét 4. vasárnapjának evangéliumi részlete (Jn 10,1–10) azt a gondolatot mélyíti el a hívőben, hogy a Messiásnak bizonyuló történeti Jézus, aki az embertestvéreikhez való viszonyulását a gondoskodó pásztor és a nyáj kapcsolatához hasonlította, halálával és feltámadásával valóban gondoskodott arról, hogy övéi rajta keresztül örök életre juthassanak. • Húsvét 5. vasárnapjának evangéliuma (Jn 14,1–12) az önmagát „útnak, igazságnak és életnek” nevező Jézust állítja a hívők elé, s arra emlékeztet: Jézus húsvétkor bizonyosságot tett arról, hogy ő valóban az örök életre vezető út minden igazságot kereső ember számára. • Húsvét 6. vasárnapján az evangéliumi részlet (Jn 14,15–21) azt a Jézust mutatja be, aki megígéri tanítványainak a hitüket megerősítő Vigasztaló eljövetelét, és felkészíti őket pünkösdre, a mennyei Atya által elküldött Szentlélek kiáradásának eseményére.

A húsvét 7. vasárnapját megelőző csütörtökön, a húsvétvasárnaptól számított negyvenedik napon van Urunk mennybemenetelének főünnep. Ezt az ünnepet Magyarországon korábban áldozócsütörtök néven is ismerték. Az ünnepnek ez a sajátosan magyar elnevezése annak emlékét őrzi, hogy a 20. század elejéig ez a csütörtöki nap volt a húsvéti szentáldozás határideje, amelyet a IV. Lateráni Zsinat 1215-ben rendelt el kötelező erővel a hívők számára. Urunk mennybemenetelének napján az egyház arra emlékezik vissza, hogy miután lezárult azoknak a meggyőző erejű vallási tapasztalatoknak a sora, amelyekben Jézus tanítványai élményszerűen megbizonyosodtak feltámadt Mesterük titokzatos jelenvalóságáról, a közösség tagjai eljutottak a hitbeli felismerésre: a feltámadt Jézus közelségét a továbbiakban már azért nem élhetik meg a korábbi tapasztalatok elevenségével, mert ő végérvényesen átlépett Isten földöntúli világába. Azokban az országokban (Magyarország, Olaszország stb.), amelyek ezt a húsvét utáni negyvenedik napot nem tekintik egyben állami ünnepnek is, a római katolikusok a mennybemenetel ünnepét húsvét 7. vasárnapján tartják.

Az ünnep olvasmányában az Apostolok Cselekedeteinek szerzője a teofánia irodalmi műfajában úgy írja le a mennybemenetelt, hogy a húsvétkor feltámadt és negyven napon át megjelenő Jézus

övéi szeme láttára felment a mennybe (ApCsel 1,1–11). • Az ünnep evangéliumának (Mt 28,16–20) szerzője a tanítványaitól búcsúzó Jézus alakját állítja az olvasók elé.

A húsvéti idő záróünnepé pünkösd vasárnapja. Ezen a napon arra emlékezünk, hogy húsvét után ötven nappal a feltámadt Jézust követő tanítványok a zsidó pünkösd alkalmából Jeruzsálembe érkező zarándokok népes társaságától övezve megtagasztalták a Jézus által ígért és az őket egyházzá formáló Szentlélek eljövetelét.

Az olvasmányban az Apostolok Cselekedeteinek szerzője a teofánia irodalmi műfajában készített beszámolójában ad hírt erről a rendkívüli vallási tapasztalatról (ApCsel 2,1–11). • Az ünnepi evangéliumi részletben (Jn 20,19–23) arról olvashatunk, hogy a Szentlélek eljövetelét a tanítványok már pünkösd előtt megtagasztalták.

A húsvéti időhöz kapcsolódó főbb népszokások, valamint liturgikus és paraliturgikus cselekmények: a húsvéti ételszentelés, a húsvéti tojás és nyúl ajándékozása, a húsvéthétfői locsolkodás, az Emmausz-járás, a búzaszentelés és a pünkösd (csíksomlyói) búcsú.

A húsvét reggelén végzett ételszentelés, azaz a nem böjtös ételek (bárány, tojás, bor, sonka, kolbász, torma, kalács stb.) megáldása a 7. századtól nyomon követhető szokás. Az ételmegáldás a nagyböjt lezárulását és az ünnepi időszak kezdetét jelezte. Ugyanakkor ezeknek az ételeknek többségét szimbólumoknak is tekintették, azaz olyan jelentésekkel ruházták fel, amelyek a húsvéti Jézusra emlékeztettek: így például az ételszentelésre vitt báránymáj az Isten Báránynak bizonnyal Jézusra, a tojás a feltámadásra, a szentelésre vitt bor Krisztus vérére, a torma a keresztre feszített Jézusnak kínált ecetre, a fonott kalács Krisztus töviskoszorújára stb.

A népszokások közé tartozik a húsvéti tojás és nyúl ajándékozása. A tojás az élet újjászületésének, a termékenységnek, illetve az élettelenből az élőbe való átmenet rejtélyének ősi jelképe. A kereszténység ezt a jelképet a halálból feltámadt Krisztusra alkalmazta: Krisztus úgy törte fel feltámadáskor a sziklasírt, miként a kifejlődött madár az őt fogva tartó tojás héját. A húsvéti piros tojás színe Krisztusnak az emberiségért kiontott vérére emlékeztet. A tojáshoz hasonlóan a nyúl is ősi termékenységi szimbólum. A bizánci állatszimbolikában Krisztus jelképévé vált, hiszen húsvéti feltámadásával Krisztus örök életet ajándékozott az emberi sokaságnak, amely bűnös állapota miatt élettelennek, halottnak számított. • A tojás és a húsvéti nyúl szimbólumainak kapcsolata nehezen magyarázható. Valószínűleg egy félreértés kapcsán került összefüggésbe a két jelkép. A 16. századtól kezdve egyes német területeken gyöngytyúkot ajándékoztak egymásnak az emberek, annak tojásaival együtt. A gyöngytyúk német neve *Haselhubn*, rövidebben *Hasel*. A nyúl pedig *Hase*. Feltehetően a két szó összekeveréséből adódó fordítási hiba magyarázza a tojást hozó nyúl biológiai-lag értelmezhetetlen figuráját.

A húsvéthétfői locsolás, öntözködés hagyományának eredetét többféle módon magyarázzák. Az egyik vélemény szerint a nép e szokással a húsvéti vigílián végzett keresztelési szertartásnak állított emléket. Mások úgy gondolják: a feltámadás miatti öröm és vidámság túlcsoordulásának jeleként került a húsvéti szokások közé. Ismét mások úgy vélik: a locsolkodás annak a hagyománynak emlékeztetője, amely szerint a feltámadás hírére vivő és ujjongó asszonyokat a jeruzsálemi zsidók úgy igyekeztek lecsendesíteni, hogy vízzel öntötték le őket.

Az Emmausz-járás szokása, amelyet a 18. században a Magyarországra telepített német nemzeti-ségű lakosság alakított ki, annak a bibliai elbeszélésnek emlékét őrzi, amely szerint a feltámadt Jézus megjelent az Emmausz nevű falu felé tartó tanítványainak (vö. Lk 24,13–35). Húsvéthétfőn a hívek egyes csoportjai a szentmisét követően elzarándokolnak egy-egy távolabbi település Kálvária-kápolnájához, vagy kivonulnak a faluszéli borospincékhez, meglátogatva az őket meghívó családokat, otthonaikat.

Magyarországon a római szertartású hívek április utolsó vasárnapján könyörögnek jó termésért, és tartják a búzaszentelő körmenetet. A határ és a gabonaföldek megáldása és bejárása közben a pap és a hívek azt is tudatosítják, hogy a mennyei Atya minden jótéteményét a Messiás Jézus által biztosítja az ember számára. Ennek a tudatosításnak jele, hogy a szertartás vezetője az Isten áldá-

sát esdeklő könyörgést a liturgia előírásainak megfelelően mindig a „Krisztus, a mi Urunk által” szavakkal fejezi be. – A vetések megtartásáért végzett könyörgések paraliturgikus gyakorlata eredetét illetően 4. századi, s a 11. században kapcsolódott össze a vetések megáldásával, azaz a búzaszenteléssel és a búzaszentelő körmenettel.

Az erdélyi Csíksomlyón évenként megtartott és szentmisével egybekötött pünkösdí búcsú gyakorlatának egyik alapja egy 16. századi legenda. Eszerint János Zsigmond erdélyi fejedelem erőszakkal unitárius hitre akarta téríteni Csík, Gyergyó és Kászon katolikus lakosságát. A nép azonban ellenállt, s 1567 pünkösd szombatján legyőzte a fejedelem seregét. Mivel a győzelmet isteni segítségnek, illetve a Boldogságos Szűz közbenjáró imájának tulajdonították, ennek a győzelemnek emlékére kezdték megtartani évenként Csíksomlyó templomában a pünkösdí búcsút. – A legenda történeti alapját azonban homály fedi. Az Erdélyi Unitárius Egyház ugyanis csak 1568-ban kapott hivatalos elismerést a tordai országgyűlésen. Ez az országgyűlés mondta ki a négy (a katolikus, az evangélikus, a református és az unitárius) vallás egyenjogúságát. Nehezen elképzelhető, hogy az a János Zsigmond, akinek nevéhez az 1568-as vallásszabadság törvénye fűződik, egy évvel korábban a hivatalosan még nem létező unitárius egyház részéről erőszakkal lépett volna fel a székelyföldi katolikusok ellen. – Mindenesetre a katolikus hitük megőrzéséért hálát adó keresztények csíksomlyói zarándoklata 1990 után már az összmagyarság nagyszabású eseményévé vált.

III.3.1 Húsvétvasárnap, ünnepi mise

A húsvétvasárnapi ünnepi mise olvasmánya az Apostolok Cselekedetei című szentírási könyvből származik. Ez az írás a Kr. u. 80-85 közötti években készült. A hagyomány egységesen Lukács evangélistát tartja a szerzőjének. Bár Lukács történeti forrásokra hivatkozik, s említ is történeti adatokat, az Apostolok Cselekedetei mégsem mai értelemben vett történeti beszámoló. Műfaja evangélium, azaz olyan írás, amely különféle irodalmi műfajú alkotások ábrázolóeszközeivel a hit szemüvegén keresztül mutatja be és értelmezi Jézus tanítványainak húsvét utáni vallási tapasztalatát. A műben ismertetett apostoli beszédek nem úgy hitelesek, mintha gyorsírással jegyezték volna le ezeket, de ez nem ad okot arra, hogy a bennük feldolgozott hagyomány történeti alapját kétségbe vonjuk. • Az ünnepi evangélium a Kr. u. 100 körül keletkezett János-evangélium egyik részlete. Szerzője a Jézus üresen talált sírjára vonatkozó szóbeli és írásos hagyományt dolgozza fel, de nem a krónika irodalmi műfajában, hanem művészi szabadsággal alkotott dráma formájában.

A húsvétvasárnapi ünnepi mise a bibliai szemelvények tükrében

a) Péter apostol beszéde Kornéliusz házában (ApCsel 10,34a.37–43)

10 ^{34a} Akkor Péter beszélni kezdett: [...] ³⁷ »Ti is tudjátok, hogy mi történt Galileától kezdve egész Júdeában, a János által hirdetett keresztség után; ³⁸ hogy miképpen kente föl Isten Szentlélekkel és erővel a Názáretből való Jézust, aki körüljárt, jót tett, és meggyógyította mindazokat, akiket az ördög a hatalmába kerített, mert Isten vele volt. ³⁹ Mi pedig tanúi vagyunk mindannak, amit ő a zsidók országában és Jeruzsálemben tett. Fára függesztve megölték őt. ⁴⁰ De Isten

harmadnapon feltámasztotta, s megadta neki, hogy megjelenjen, ⁴¹ nem az egész népnek, hanem Isten által előre kijelölt tanúknak, minékünk, akik ettünk és itunk vele, miután halottaiból feltámadt. ⁴² Meg is parancsolta nekünk, hogy hirdessük a népnek, és bizonyítsuk, hogy ő az, akit Isten az élők és a holtak bírájává rendelt. ⁴³ Róla tesz tanúságot az összes próféta, hogy az ő neve által mindenki elnyeri a bűnök bocsánatát, aki csak hisz benne.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

akkor Péter beszélni kezdett: Péter apostol elsősorban a zsidók között hirdette Jézus feltámadásának örömhírét. Ezt a beszédet azonban, amelynek az idézet valószínűleg csak főbb gondolatait tartalmazza, Kornéliusz százados házában pogány hallgatóságnak mondta el. A tengerparti Cézareában élő Kornéliusz egyike volt azoknak a római katonáknak, akik kiábrándulván a pogány istenekből, a zsidó és a zsidóságtól fokozatosan elkülönülő keresztény közösségek vallása iránt kezdtek érdeklődni.

ti is tudjátok, hogy mi történt Galileától kezdve egész Júdeában, a János által hirdetett keresztség után: mivel Jézus nyilvánosan tevékenykedett, és keresztre feszítése is nyilvánosan történt, az apostol feltételezhette, hogy hallgatóságának tudomása van a történekről. Ezért csak rövid összefoglalóját adja Jézus életművének, miközben nem csupán történeti adatokat említ, hanem értelmezi is azokat. Jézus megkeresztelkedésének történeti tényéhez magyarázatként hozzászól: a keresztény hit szerint a Szentlélek e keresztelkedés alkalmával nyilvánította ki, hogy Jézus a zsidó várakozásokban élő Messiás, és ekkor adott erőt neki messiási küldetésének megkezdéséhez. A Messiás jótetteit, gyógyításait, amelyekről sokan tudomást szerezhetek, a hit szempontjából is értelmezi: abból kiindulva, hogy a betegség és minden nyomorú-

ság a bűn következményeként van a világban, a jézusi gyógyításokat ördögűzésekként, olyan hatalmi tettekként mutatja be, amelyekben Isten az ördög, azaz a bűn következményeinek uralma alól szabadítja ki az embereket.

fára függesztve megölték őt: a fára függesztés (vö. MTörv 21,23; ApCsel 5,30) ebben az esetben azt jelenti, hogy Jézust kereszthalállal büntették. A római katonának, Kornéliusznak és háznépének erről is tudomása lehetett.

de Isten harmadnapon feltámasztotta: Péter olyasmiről kezd beszélni, ami nem lehetett nyilvánvaló a zsidók és a pogány rómaiak számára. A mennyei Atyában feltétlenül bízó történeti Jézus ugyanis csak tanítványainak szűk körében beszélt arról, hogy az Emberfiának harmadnapra fel kell támadnia (Mt 16,21; vö. Mt 17,23; 20,19; Lk 18,33; Jn 2,19–21). Ezekben a jövődöléseiben az ószövetségi jelképrendszerhez és nyelvezethez igazodott, amely szerint Isten általában a harmadik napon szabadítja meg választottait nyomorúságos helyzetükből (vö. Ter 42,17–18; 1Sám 20,5 stb.). Természetesen szavainak pontos jelentését feltámadása előtt még szűk tanítványi körének tagjai sem érthették. Tény azonban hogy az evangéliumi beszámolók alapján a zsidó napszakszámítás szerint Jézus valóban három (jóllehet nem teljes) napig volt a sírban: péntek délutáni temetésétől kezdve alkonyatig (első nap), péntek este alkonyattól szombat este alkonyatig (második nap) és szombat estétől vasárnap hajnalig (harmadik nap).

megadta neki, hogy megjelenjen, nem az egész népnek, hanem Isten által előre kijelölt tanúknak: a feltámadt Jézus nem ebbe a világba tért vissza. Megjelenése tehát nem hasonlítható az érzékelhető valóságok megnyilvánulásához, hanem olyan esemény, amely a tanítványok vallási tapasztalatának titokzatos világában ment végbe. Ez a világ csak a hívő ember látásában tárulkozhat fel. Erre utal Péter is, amikor azt mondja: a feltámadt Jézus nem mindenkinek, hanem csak választott tanúknak, azaz csak olyanoknak jelent meg, akik megkapták és elfogadták Istentől a hívő látás ajándékát.

mineküink, akik ettünk és ittunk vele, miután halottaiból feltámadt: mivel a feltámadt Jézus már nem az evés és ivás által fenntartott biológiai létrendhez tartozott, az apostol szavait átvitt értelemben kell vennünk. A feltámadt Jézussal együtt enni és inni annyit jelent, mint a vallási tapasztalat világában olyan bizonyosságot szerezni az ő titokzatos jelenvalóságáról, mint amilyen biztos az ember a vele asztalközösségben lévő személyek valóságában.

meg is parancsolta nekünk, hogy hirdessük a népnek, és bizonyítsuk, hogy ő az, akit Isten az élők és a holtak bírájává rendelt: Péter apostol abban jelöli meg húsvét minden embernek szóló örömdükkét, hogy az a Jézus, aki a kereszten meghalt, s harmadnapra feltámadt, azonos azzal a férfival, akit Isten az élők és elhunytak irgalmas bírájává rendelt. Szavainak háttérében olyan hitbeli felismerések állnak, amelyekre a tanítványok csak Jézus feltámadása után jutottak el, és amelyeket Péter beszéde legfeljebb csak utalásszerűen tartalmazhatott. E felismerések közé tartozik: 1. Jézus az a titokzatos Emberfia, aki az ószövetségi jövődölésben hatalmat, méltóságot és országot kap Istentől (vö. Dán 7,13–14), s akire Isten az emberek erkölcsi megítélését bízta (vö. Jn 5,22.27). 2. Az ítélezést Jézus már nyilvános működése folyamán megkezdte, amikor szembesítette kortársait azokkal az erkölcsi eszményekkel, amelyek az ítélet legfontosabb mércéit alkotják (vö. Mt 5,1–47; 25,31–46). Szenvedése idején kilátásba helyezte, hogy végérvényesen meg fogja törni a bűnnek (e világ fejedelmének, a sátánnak) hatalmát (vö. Jn 12,31), amely akadályozza az erkölcsi eszmények megvalósítását. Ígéretét a kereszten teljesítette: magára vette a sátán fogságában élő emberekre váró örök büntetés terhét, hogy halála adott lényével együtt ezt a terhet is megsemmisítve felszabadítsa valamennyi embertestvérét a sátán örök halállal fenyegető uralma alól. 3. A Jézus által hozott irgalmas bírói cselekedet minden ember számára megmentő, megváltó ítélet: a mennyei

Atya ugyanis feltámasztotta Jézust a halálból, hogy a sátán uralma alól felszabadult emberek eredményesen tudjanak küzdeni a bűn ellen, hatékony bűnbánatot tudjanak tartani, s Jézus segítségével haláluk után ők is eljuthassanak a feltámadt élet dicsőségébe. A Jézus halála és feltámadása által hozott irgalmas bírói ítélet azok számára is megváltást hozott, akik Jézus előtt éltek, és természetszerűen nem ismerhették őt. Mert ha ezek az emberek lelkük mélyén bíztak abban, hogy a lelkiismeretükben titokzatos módon rejtőző istenség megoldást nyújt majd életük kínzó problémáira, a minden embert üdvözíteni szándékozó Isten (vö. 1Tim 2,4) Jézus halálára és feltámadására való tekintettel őket is megszabadította az örök büntetés kényszerű terheitől.

az ő neve által mindenki elnyeri a bűnök bocsánatát, aki csak hisz benne: a Bibliában a személyt gyakorta a neve helyettesíti. Ezért az „ő neve” kifejezés Jézust, illetve az ő személyét jelenti. Péter arra hívja fel hallgatói figyelmét, hogy csak az részesül az irgalmas bíró ítéletének áldásaiban, akinek kifejezett hite vagy legalábbis lelkiismerete szavát követő életvitele tanúsítja, hogy elfogadja Jézus bűnbocsátó ajándékát.

b) Jézus üres sírja (Jn 20,1–9)

20 ¹ Mária Magdolna a hét első napján kora reggel, amikor még sötét volt, a sírhoz ment, és látta, hogy a kő el van mozdítva a sírboltból. ² Elfutott tehát, elment Simon Péterhez és a másik tanítványhoz, akit Jézus szeretett, és azt mondta nekik: »Elvitték az Urat a sírből, és nem tudjuk, hová tették!« ³ Erre Péter és a másik tanítvány elindultak, és a sírhoz mentek. ⁴ Ketten együtt futottak, de a másik tanítvány gyorsabban futott, mint Péter, és elsőként ért a sír-

hoz. ⁵ Lehajolt, és látta lerakva a golycsokat, de nem ment be. ⁶ Azután odaért Simon Péter is, aki követte őt, és bement a sírboltba. Látta letéve a golycsokat ⁷ és a kendőt, amely a fején volt, nem a golycsok mellé helyezve, hanem külön egy helyen, összehajtván. ⁸ Akkor bement a másik tanítvány is, aki először érkezett a sírhoz; látta és hitt. ⁹ Még nem értették ugyanis az Írást, hogy fel kell támadnia halottaiból.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

Mária Magdolna: János evangélista írásában Mária Magdolna egyedül megy a sírhoz, a szinoptikusok azonban több asszonyról beszélnek (vö. Mk 16,1; Mt 28,1; Lk 24,10). Ha az evangéliumi híradások mai értelemben vett történeti beszámolókká lennének, ezt az ellentmondást aligha tudnánk feloldani. Ám ha figyelembe vesszük a híradások irodalmi műfaját, az ellentmondások jelentőségüket veszítik. Az ugyanarról a történeti eseményről írt drámák vagy költemények szimbólumaikban és részleteikben ellentmondhatnak egymásnak, de a történeti esemény valóságát ez nem teheti kérdésessé. Ez érvényes a Jézus feltámadásába vetett hit kialakulási folyamatát bemutató írásokra is. Az evangélisták nem mai értelemben vett krónikákat írnak, hanem művészien alkotott vallási drámák keretében, különféle szimbólumok használatával azt akarják bemutatni: Jézus követői a nagypénteki tragédia után a vallási tapasztalat világában fokozatosan eljutottak a Jézus feltámadásába vetett hitre. Ha írásaik és ezek szimbólumai el is térnek egymástól, ez nem jelenti azt, hogy nem valós tapasztalatot írnak le. *a hét első napján kora reggel, amikor még sötét volt, a sírhoz ment:* a hét első napja (a vasárnap) a keresztény hagyomány szerint Jézus feltámadásának a napja. Márk evangélista szerint az asszonyok napfelkeltekor mentek a sírhoz (vö. Mk 16,2). János valószínűleg azért írja, hogy még sötét volt, mert azt akarja kifejezni, hogy a nagypénteki tragédia után a tanítványok a teljes reménytelenség és borúlátás lelkiállapotában voltak.

és látta, hogy a kő el van mozdítva a sírboltból: Jézus temetésének leírásában a szinoptikusok megemlítik, hogy a sír bejáratát kővel zárták le (vö. Mt 27,60; Mk 15,46). János evangélista felté-

telezi, hogy olvasói ismerik a sír lezárására vonatkozó szinoptikus hagyományt. Figyelemre méltó, hogy az evangélista Mária látásmódját is jellemzi, amikor a látást kifejező görög szavak közül a *blepó* igét használja, amely kívülről való rátekintést, siető, felületes pillantást jelent.

elhitték az Urat a sírból, és nem tudjuk, hová tették: Mária Magdolna szavaiból kiviláglik: Jézus feltámadására követői egyáltalán nem számítottak. Mária többes számot használva mondja: „nem tudjuk, hová tették”. Ez a többes szám arról árulkodik, hogy a negyedik evangélista is ismeri a szinoptikus hagyományt, amely szerint több asszony ment a sírhoz. Az ő drámáiban azonban egyáltalán nem szokatlan, hogy egy-egy fontosnak tartott személy kisebb közösséget vagy csoportot is szimbolizál.

Péter és a másik tanítvány elindultak, és a sírhoz mentek: a másik tanítvány valószínűleg János apostol. Ám ha figyelembe vesszük, hogy az evangélista előszeretettel alkalmaz szimbólumokat, az is lehet, hogy ez a másik tanítvány a maga névtelenségében a tanítványi közösség egészét is jelképezi, amelyet Jézus szeretett.

a másik tanítvány... elsőként ért a sírhoz. Lehajolt, és látta lerakva a gyolcsokat, de nem ment be: a gyolcsok említésével János evangélista azt hangsúlyozza, hogy az üres sír és a hátrahagyott halotti gyolcsok felületes megpillantása után a másik tanítvány értő módon látta, hogy Jézus testét nem lophatták el. Sírrablás esetén ugyanis a gyolcsok vagy nem maradtak volna a sírban, vagy legalábbis állapotuk mutatná, hogy erőszakkal tépték le ezeket a holttestről.

Simon Péter... Látta letéve a gyolcsokat és a kendőt, amely a fején volt, nem a gyolcsok mellé helyezve, hanem külön egy helyen, összehajtva: Simon Péter látásmódját az evangélista a szemlélődő, elmélyülő látásra utaló *theóreo* görög igével érzékelteti. A sírboltba is belépő Péter alaposabban körülnéz. Így ő „többet” lát, mint a sírba csak felületesen bepillantó másik tanítvány: észreveszi a fejkendőt is, amely a gyolcsoktól elkülönítve volt összehajtva egy másik helyen.

akkor bement a másik tanítvány is, aki... látta és hitt: a sírba belépő másik tanítvány látásmódját az evangélista a görög *horaó* ige használatával jellemzi, amely a Bibliában többnyire a titok mélyébe hatoló, hívő látást jelenti (vö. Lk 1,22; 9,32; Jn 1,51; ApCsel 7,56; 1Kor 9,1). A görög szövegben a „hitt” kifejezés olyan igealakban áll, amelynek alapján a „látta és hitt” mondatot helyesebb így fordítani: „látta és hinni kezdett”. Az evangélista feltehetően ezzel az árnyalt fogalmazással utal arra, hogy önmagában véve még a titok mélyét fürkésző hívő látás sem eredményezhette a hitet, de előkészíthette azt. Ez a kezdeti hit azonban még Istentől jövő megerősítésre vár.

még nem értették ugyanis az Írást, hogy fel kell támadnia halottaiból: ezzel a mondattal az írás szerzője kilép az események folyamatából, s az olvasóknak mondja el: mindez akkor történt, amikor a tanítványok még nem ismerték fel, hogy Jézusnak az ószövetségi jóvendölések szerint is fel kellett támadnia a halálból. Erre a felismerésre és a teljes hitre majd akkor jutnak el, amikor a vallási tapasztalat titokzatos világában „találkoznak” a feltámadt Jézussal, és megerősítést kapnak tőle (vö. Lk 24,25–27; Jn 20,19–29).

A szentírási szemelvények mondanivalója

Péter apostol beszéde olyanok számára tárja fel Jézus feltámadásának titkát, akik zsidó szempontból pogánynak számítanak, és a zsidó Jézus tanításáról és sorsáról is legfeljebb csak hallomásból tudhatnak. Az apostol nem csupán történeti adatokra utal, hanem a hit fényében értelmezi is ezeket. Hangsúlyozza: a Názáretből való Jézus már nyilvános működése kezdetétől mutatott fel olyan jeleket, amelyek arról árulkodtak, hogy ő az Isten Fölkentje, a Messiás, akinek eljövetelét a zsidó próféták előre jelezték, s akitől az emberek nyomorúságos állapotuk orvoslását várták. Utal arra, hogy a Messiásnak bizonyuló Jézus minden jótettével

és gyógyító cselekedetével azt igazolta: a bűn fogságából akarja kiszabadítani az embereket. Az apostol kitér arra, hogy a zsidó nép vallási vezetői tragikusan félreismerték Jézus személyét, s mivel veszélyes ellenségnek, vallási felforgatónak tartották, kiszolgáltatták a római hatóságok képviselőinek, akik keresztre feszítve kivégezték őt. Ezután Péter örvendezve számol be arról is, hogy Jézus követőinek egy csoportja a nagypénteki tragédia után nem sokkal megtapasztalta Jézus titokzatos jelenvalóságát, vagyis annak bizonyítékát, hogy Isten feltámasztotta őt a halálból. S végül jelzi: ez a feltámadás nem csupán a tanítványoknak és a zsidóknak örömhír, hanem minden embernek (tehát a pogány világhoz tartozó hallgatóinak is). Isten ugyanis Jézus halálában és feltámasztásában irgalmas ítéletet hozott a bűn fogságában sýnylódó világ felett. Ennek az irgalmas ítéletnek köszönhetően mindenki megszabadulhat az örök halállal fenyegető bűn rabságából, aki hittel elfogadja Istentől azt az ajándékot, amelyet Jézus személye, megváltó halála és feltámadása jelent az egész emberiség számára.

Az evangéliumi részlet szerzője a Jézus üresen talált sírjára vonatkozó történeti hagyományt a többi evangélistától eltérően, saját szempontjai alapján dolgozza fel. Művészien alkotott drámájában elsősorban azt mutatja be, hogy Jézus kereszthalála után a tanítványok csak fokozatosan jutottak el a Mesterük feltámadásába vetett hitre. A dráma három szereplőjének háromfajta látásmódja a tanítványok hitre jutásának három szakaszát szimbolizálja. Az üres sírt felfedező Mária Magdolna azoknak a reményüket vesztett, szomorú tanítványoknak alakját idézi fel, akik a nagypéntek árnyékában csupán árvaságuk miatt keseregnek, a történeteket felszínesen, az emberi logika alapján értékelik, és még érzéketlenek arra, hogy felfedezék a misztériumot. A sírboltba belépő Péter apostol már azokat a tanítványokat szimbolizálja, akik elmélyültebb látásuk alapján megsejtik, hogy a misztérium, a felfoghatatlan titok légköre övezi a Jézus halála utáni eseményeket. A sírboltba belépő másik tanítvány pedig azokat jeleníti meg, akik hívő látással felfedezik a misztériumot, elfogadják, hogy felfoghatatlan titokkal állnak szemben, azaz eljutnak a Jézus feltámadásába vetett hit küszöbére.

Gondolkodj el Jézus feltámadásának titkán!

A Jézus személyét és életművét bemutató Péter apostol Jézus feltámadásának titokzatos eseményét és e titok minden embernek szóló örömdüzenetét abban foglalja össze, hogy mindazok, akik hittel elfogadják az emberek üdvözítése érdekében meghaló és feltámadó Jézus segítségét, megszabadulhatnak bűneik terhétől. – Gondolj arra, hogy ez a reményt keltő és az örök élet távlatait felvillantó üzenet neked is szól!

Az evangéliumi részletből kiviláglik, hogy csak a hívő látás készíthet fel a felfoghatatlan titok megközelítésére, a feltámadt Jézussal való „találkozásra”. – Gondolkodj el ezen, és kérd Isten segítségét, hogy el tudj fogadni tőle a hívő látás ajándékát!

III.3.2 A húsvéti idő második vasárnapja – az isteni irgalmasság vasárnapja

Az újszövetségi olvasmány (szentlecke) a Péter első levele néven ismert írásból származó idézet. Ezt a levelet Péter apostol a halála († 64 és 67 között) előtt egy Szilvánusz nevű munkatársa segítségével (vö. 1Pét 5,12) kis-ázsiai keresztényeknek címezve írta Rómából, vagy az említett munkatárs állította össze néhány évtizeddel később az apostol szellemében. • Az evangéliumi részlet a János apostol nevéhez fűződő 1. század végi írásból származik. A szemelvény értelmezésénél figyelembe kell venni, hogy nem a krónika, hanem a krisztofánia (feltámadási jelenés) irodalmi műfajában készült alkotás, amely az érzékelhető világból vett szimbólumokkal utal Jézus tanítványainak titokzatos vallási tapasztalatára.

Az isteni irgalmasság vasárnapja a bibliai szemelvények tükrében

a) A nagy irgalmasságú Isten Péter apostol írásában (1Pét 1,3–9)

1 ³ Áldott legyen Isten, a mi Urunk Jézus Krisztus Atyja, aki nagy irgalmasságával élő reménységre szült újjá minket, Jézus Krisztusnak a halálból való feltámadása által, ⁴ romolhatatlan, szennyeztelen és hervadhatatlan örökségre, amely a mennyekben fenn van tartva számotokra. ⁵ Isten ereje megőríz titeket az üdvösségre, amely készen áll, hogy az utolsó időben nyilvánuljon. ⁶ Ennek örülni fogtok, ha most szomorkodnotok kell is egy küssé a különféle kísértésekben,

⁷ hogy hitetek próbája a romlandó aranyból – melyet tűz által próbálnak meg – sokkal értékesebbnek bizonyuljon dicséretetekre, dicsőségeitekre és tisztességeitekre Jézus Krisztus megjelenésekor, ⁸ akit bár nem láttatok, szerettek; akiben, bár most sem látjátok, hisztetek; s mivel hisztetek, örvendezni fogtok kimondhatatlan és megdicsőült örömmel, ⁹ elérve hitetek célját, lelketek üdvösségét.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

áldott legyen Isten, a mi Urunk Jézus Krisztus Atyja: a himnikus stílusú istendicsőítés alkotója nem csupán általánosságban beszél a minden ember isteni Atyjáról, hanem a Messiásnak (Krisztusnak) bizonyuló Jézus Atyjának nevezi a zsidó vallás Istenét. Ezzel egyrészt azt a keresztény meggyőződést fejezi ki, hogy Jézus egészen különleges és utánozhatatlanul egyedi kapcsolatban van a zsidó nép Istenével, másrészt elővételezett módon arra utal, hogy a mennyei Atya az emberek iránti irgalmát Jézusban nyilvánította ki a legteljesebb módon.

aki nagy irgalmasságával: az irgalmasság vagy szeretet Isten egyik lényeges tulajdonságaként azonos az Istennel. Az ószövetségi Szentírásban az irgalmasság szó héber megfelelője az anyaméhre, illetve arra az anyai szeretetre utal, amely a méhben hordozott élet védelmezésében, gyarapításában és az érte elviselt szenvedésben mutatkozik meg. Izajás próféta szerint (vö. Iz 49,15) azonban Isten irgalmassága még ezt az emberi szeretetet is felülmúlja: mert ha az asszony esetleg meg is feledkezik méhe magzatáról, Isten akkor sem feledkezik meg az emberről. A levél szerzője az emberek üdvöztetésében látja Isten irgalmának legfőbb megnyilvánulását (vö. 1Pét 2,10; Tit 3,5).

élő reménységre szült újjá minket: az újjászületés Isten cselekedete, aki gyökeresen átalakítja az örök halál fenyegetésében élő bűnös teremtményének szívét és erkölcsi gondolkodásmódját. Ez az isteni cselekedet valójában újjáteremtés, azaz a régi ember új emberré alakítása. Az első

keresztények régi emberen olyasvalakit értettek, aki a bűn uralma alatt él, véges értékeket istenít, s aki a romlás, az Istentől való végérvényes elszakítottság, vagyis az örök halál állapota felé halad (vö. Ef 4,17–19.22). Ezzel szemben új embernek nevezték azt, aki Isten eredeti elgondolása szerint, s az Ő akaratahoz igazodva él (vö. Ef 4,24). Jézus tanítványai annak is tudatában voltak, hogy a bűn hatalma alatt élő régi ember önmaga erejében képtelen lett volna megújulni. Erre utal a levél szerzője is, amikor azt állítja, hogy a kereszténységre tért címzettek Istent szülte újjá, azaz Ő tette a korábban régi embereket új teremtményekké. – Az élő reménykedés az Isten által újjászült teremtmény egyik fontos jellemzője. A keresztény remény Istentől eredő készség vagy adottság, amelynek erejében az ember gyermeki bizalommal képes várni az üdvösségre vonatkozó isteni ígéreteknek beteljesülését, amelyeket az ószövetségi próféták szavaiból és Jézus tanításából ismer. A zsidóknak írt levél szerzője a reményt a lélek biztos és szilárd horgonyának nevezi, amely abba a Jézusba kapaszkodik, aki feltámadásakor belépett a mennyei szentély által jelképezett isteni világba (vö. Zsid 6,18–20), és lehetővé tette az ember számára, hogy az isteni ígéretek végső beteljesüléseként elnyerhesse az üdvösséget.

Jézus Krisztusnak a halálból való feltámadása által: Isten Jézus halála és feltámadása által szüli újjá a régi embert az élő reménységre. Ez a következőket jelenti: Jézus magára veszi a régi ember bűnét, a kereszten megsemmisíti a bűnért járó örök halál kényszerét, feltámadásával pedig biztosítja, hogy a feltámadt lényéhez kapcsolódó régi ember új teremtménnyé válhasson. Ez a megváltó halál és feltámadás tehát olyan ajándék a régi ember számára, amely lehetőséget ad neki arra, hogy elfogadva az örök halál szükségszerűségét érvénytelenítő Jézus ajándékát, hatékony bűnbánatot tudjon tartani, képes legyen elkerülni az örök halál állapotát, és megújult teremtményként el tudjon jutni a reményeiben élő üdvösségre, az örök életre.

romolthatatlan, szennyezetlen és hervadhatatlan örökségre: a zsidó gondolkodás és szóhasználat szerint az öröklés tágabb értelmű kifejezés, mint ennek magyar megfelelője: ezért az örökség nem csupán az örökösödés címén birtokolt anyagi vagy szellemi javakat jelenti, hanem minden olyan tulajdont is, amelyet az ember valamilyen címen ajándékba kapott, és nem munkájával szerzett meg. Ilyen tág értelemben nevezi az Ószövetség például Kánaán földjét Istentől kapott osztályrésznek vagy örökségnek (vö. 1Krn 16,18). Az izraeliták szóhasználatában maga az Úristen is lehet örökség, amennyiben az embernek ajándékozza önmagát (vö. Szám 18,20; Zsolt 16,5). A keresztény felfogás szerint a mennyei Atya Fiát, azaz Jézust tette meg elsőleges örökösévé, mert neki adta mindenét és a mindenséget (vö. Mt 11,27; Zsid 1,2). Így Jézus a mennyei Atya Fiaként az üdvösség (vö. Zsid 1,14), illetve az örök élet (Tit 3,7) elsőleges örököse is. Minthogy azonban ez az elsőleges örökös feltámadásával lehetőséget adott az embereknek arra, hogy Isten gyermekeivé, fogadott fiaivá válhassanak, mindazok, akik élnek ezzel a lehetőséggel, az ő örökös társaivá lesznek az üdvösség elnyerésében (vö. Róm 8,16–17; Gal 4,7). – A világ értékeiből álló örökség romlandó kincs, amelyet rozsdá és moly emészt (vö. Mt 6,19). Ez a kincs erkölcsileg szennyezett, amennyiben bűnös emberi cselekedetek is belejátszanak létrejöttébe. Az ilyen örökség birtoklása olyan, mint a rövid ideig pompázó, de aztán elhervadó virág szépségének élvezése: mulékony a virág, és halandó a virág szépségében gyönyörködő ember is. A mennyei örökség ellenben romolthatatlan, erkölcsi szempontból szeplőtelenül tiszta, és soha nem szűnik meg, mert végső fokon nem más, mint részesülés az Isten földöntúli, szeplőtelenül tiszta és örökkévaló életéből.

Isten ereje megőrzi titeket az üdvösségre, amely készen áll, hogy az utolsó időben kinyilvánuljon: a mennyei örökség része a megőrző és állhatatos várakozást biztosító erő (a keresztény remény alapja) is, amelyet az irgalmas Isten ajándékozt az embernek egészen addig, míg az utolsó időben majd teljesen birtokba veheti örökségét.

ennek örülni fogtok, ha most szomorkodnotok kell is egy küssé a különféle kísértésekben: a különféle kísértésekben való szomorkodás az Isten által újjáalkotott ember földi szenvedéseit jelenti. A levélnek ez a mondata Jézus hasonlatára emlékezteti a levél címzettjeit: „az asszony is, amikor szül, szomorkodik, mert eljött az ő órája; amikor azonban megszülte a gyermeket, már nem emlékszik a szorongatásra az öröm miatt, hogy ember született a világra” (Jn 16,21). A Jézus kereszthalála és feltámadása által újjászült ember lehetőséget kap ugyan arra, hogy elkerülje az örök halált, de ez nem jelenti azt, hogy megmenekül a bűnnek attól a következményétől is, amelyet szenvedésnek nevezünk. Újjászületésekor azonban erőt kap Istentől ahhoz, hogy az élet szenvedéseit, szomorúságait Jézushoz hasonlóan tudja elviselni, aki a legnagyobb szenvedések között is rendületlenül bízott a mennyei Atya jóságában, illetve abban, hogy fájdalma egyszer majd leírhatatlan örömmé fog változni.

hogy hitetek próbája a romlandó aranyból – melyet tűz által próbálnak meg – sokkal értékesebbnek bizonyuljon dicsőítetetekre, dicsőségetekre és tisztességetekre Jézus Krisztus megjelenésekor: a keresztény hit a reményhez hasonlóan isteni ajándék vagy erő (vö. Ef 2,8–9). Ha ezt az adományt az ember Isten segítségével elfogadja, képessé válik arra, hogy észszerű, megalapozott várakozásnak tekintse az isteni ígéretek beteljesülésére vonatkozó reményét, és Isten iránti teljes bizalommal biztosan létező valóságnak tartsa a fizikai szem számára láthatatlan üdvösség birodalmát. Ezt a gondolatot a zsidóknak írt levél szerzője így fogalmazta meg: „A hit pedig alapja annak, amit remélünk, bizonyítéka annak, amit nem látunk” (Zsid 11,1). Ez azt jelenti, hogy a hívő keresztény szilárdan bízik abban, hogy reményei – az ember sorsára vonatkozó prófétaik jövőbelátásai, amelyeket a történeti Jézus megerősített – egykor beteljesülnek, valóra válnak. A keresztény felfogás szerint a hit isteni ajándékának elfogadása együtt jár azzal, hogy a hívő ember a tűzben megtisztított aranyhoz hasonlóan kiállja a szenvedések és kísértések próbáját. A kipróbált hit azért értékesebb a romlandó aranyból, mert nem mulandó értékek megvásárlását biztosítja, hanem az elmúlhatatlan, örök élet elnyerését teszi lehetővé. Erre utal a levél szerzője is, amikor a kipróbált hitet dicsőítetre, dicsőségre és tisztességre méltónak mondja.

akit bár nem láttatok, szerettek; akiben, bár most sem látjátok, hisztek: az első keresztények Jézus tanítását követve Istent szeretetnek (1Ján 4,7–8), pontosabban az Atya, a Fiú és a Szentlélek titokzatos szeretetközösségének tartották, aki kiárasztja önmagát a megújított teremtmények szívébe (vö. Jn 3,35; 14,31; Róm 5,5), hogy alkalmassá tegye őket a válaszszeretetre. A levél szerzője erről a válaszszeretetről beszél, amelyet az újjászületettek az ajándékba kapott isteni szeretet erejében nyújtanak Istennek. Amikor azt állítja, hogy az újjászületettek szeretik Jézus Krisztust, akit fizikailag nem láthattak, arra gondol, hogy a címzettek a szívükbe áradó isteni ajándék erejében hittel elfogadták a testi szemmel nem látott Jézus isteni és megváltói mivoltát, s így elővételezett formában részeseivé váltak az isteni lét titokzatos és örökkévaló szeretetközösségének.

örvendezni fogtok kimondhatatlan és megdicsőült örömmel, elérve hitetek célját, lelketek üdvösségét: a levélrészlet befejező mondatában a szerző azt hangsúlyozza, hogy az irgalmas Istentől kapott hit ajándékának elfogadása az újjászületetteket üdvösségre segíti. Szavainak háttérében az a jézusi tanítás áll, amely szerint a hit a mennyei boldogság elnyerésének elengedhetetlen feltétele (vö. Mk 16,16; Jn 6,47; Zsid 11,6).

b) Az irgalmas Isten segít a kételkedő Tamásnak a hitre jutásban (Jn 20,19–31)

20¹⁹ Mikor azon a napon, a hét első napján este lett, és a helyiség ajtaja, ahol a tanítványok összegyűltek, be volt zárva a zsidóktól való félelem miatt, eljött Jé-

zus, megállt középen, és azt mondta nekik: »Békesség nektek!«²⁰ Miután ezt mondta, megmutatta nekik a kezét és az oldalát. A tanítványok megörültek, ami-

kor meglátták az Urat. ²¹ Aztán újra szólt hozzájuk: »Békesség nektek! Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket.« ²² Amikor ezt mondta, rájuk lehel, és így szólt hozzájuk: »Vegyétek a Szentlelket! ²³ Akiknek megbocsátjátok bűneiket, bocsánatot nyernek; akiknek pedig megtarjátok, azok bűnei megmaradnak.« ²⁴ Tamás pedig, egy a tízenkettő közül, akit Ikernek hívnak, nem volt velük, amikor eljött Jézus. ²⁵ A többi tanítvány elmondta neki: »Láttuk az Urat!« Ő azonban így szólt: »Hacsak nem látom kezén a szegek nyomát, és ujjamat a szegek helyére nem teszem, és kezemet az oldalára nem helyezem, én nem hiszem!« ²⁶ Nyolc nap múlva ismét

együtt voltak a tanítványai, és Tamás is velük volt. Jézus eljött a zárt ajtón át, megállt középen, és így szólt: »Békesség nektek!« ²⁷ Aztán azt mondta Tamásnak: »Tedd ide ujjadat és nézd a kezeimet; nyújtsd ki kezedet és tedd az oldalamra, és ne légy hitetlen, hanem hívő!« ²⁸ Tamás azt felelte: »Én Uram és én Istenem!« ²⁹ Jézus erre azt mondta neki: »Mivel láttál engem, hittél. Boldogok, akik nem láttak, és mégis hittek.« ³⁰ Jézus még sok egyéb csodajeleket is művelt tanítványai szeme láttára, amelyek nincsenek megírva ebben a könyvben. ³¹ Ezeket pedig azért írták le, hogy higgyétek, hogy Jézus a Krisztus, az Isten Fia, és e hit által az ő nevében életetek legyen.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

mikor azon a napon, a hét első napján este lett: mivel Jézus követői a zsidó számítás szerinti hét első napján, azaz vasárnap ünnepelték Jézus utolsó vacsorájának emlékeztétét (a szentmisét), a hét első napjának estéje a vasárnap estét jelenti. A szövegösszefüggés alapján János a feltámadás napjának estéjére helyezi a jelenetet (vö. Jn 20,1–18).

a helyiség ajtaja... be volt zárva: az evangélista nem részletezi, hogy Jézus miként hatol át a zárt ajtókon: a feltámadási jelenés irodalmi műfajában készített elbeszélésében a zárt ajtókon való átlépés szimbólumával azt akarja kiemelni, hogy a feltámadt Jézus új létmódjára nem vonatkoznak a testekre érvényes fizikai törvények.

eljött Jézus, megállt középen: ez a szimbólumértékű megjegyzés a tanítványoknak arra a tapasztalatára utal, hogy a feltámadt Jézus megjelenése mindig az ő kezdeményezésére történt.

békesség nektek: a mindennapi zsidó köszöntés (héb. *shalom*) Jézus ajkán új tartalmat kap. Azt a békességet fejezi ki, amely abból fakad, hogy ő halálával megszüntette a bűnért járó örök halál kényszerét, és feltámadásában az örök élet távlatait nyitotta meg követői számára.

megmutatta nekik a kezét és az oldalát: e megjegyzéssel az evangélista azt akarja kifejezni, hogy a tanítványok vallási tapasztalatában mutatkozó titokzatos személy azonos azzal a Jézussal, aki a zsidó húsvét előkészületi napján a kereszten meghalt.

a tanítványok megörültek, amikor meglátták az Urat: a feltámadt Jézus már nem tartozott az érzékelhető világhoz, ezért őt testi szemmel nem lehetett látni. Amikor tehát az elbeszélés szerzője arról beszél, hogy a tanítványok meglátták az Urat, nem fizikai, hanem hívő látásra utal. A látás kifejezéssel a tanítványok vallási tapasztalatát jelöli, akik a nagypénteki tragédia után az utolsó vacsora emlékeztétét ünnepelve csodálkozva vették észre: ezeken az összejöveteleken öröm, reménykedés költözik a szívükbe, és ezt a különös élményt a feltámadt és közösségükben titokzatos módon jelenvaló Jézus ajándékának tekintették.

amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket: ez a Jézus ajkára adott mondat azt fejezi ki, hogy a tanítványok a nagypénteki tragédiát követően fokozatosan tudatára ébredtek annak, hogy az Isten országának kibontakozását hirdető Jézus művét kell folytatniuk.

Tamás..., akit Ikernek hívnak: a Tamás név az arám *teoma* szó görög végződéssel ellátott formája, amelynek pontos fordítása a görög *Didimosz*, azaz Iker kifejezés (vö. Jn 11,16).

a többi tanítvány elmondta neki: Láttuk az Urat!: a látás szó ebben az esetben sem a fizikai látást jelenti, hanem a vallási tapasztalat titokzatos világát megnyitó hívő látást.

hacsak nem látom kezén a szegek nyomát...: Tamás talán reménykedik Jézus ígéretében, aki megjövendölte feltámadását (vö. Mt 16,21; Lk 24,7). Ám az apostol reményéből még hiányzik

az a bizonyosság, amelyet csak a hit isteni ajándékának elfogadása nyújthat az embernek. Mivel nem elégszik meg a saját vallási tapasztalatukról beszámoló tanúk híradásával, tovább keresi a megbizonyosodást, de eleinte rossz úton jár. Tamás nem a hit ajándékának elfogadására törekszik, hanem lehengerlő emberi „bizonyítékot” követelne: ő ugyanis csak azt tekintené megbizonyosodásnak, ha az érzékelő tapasztalat világában találkozhatna a feltámadt Jézussal.

nyolc nap múlva: mivel az antik számolási mód egy adott időtartamba a kezdő és a befejező napot is beszámítja, a kifejezés ismét vasárnapra utal.

tedd ide ujjadat és nézd a kezeimet...: a sebhelyeit megmutató Jézus szavai nem arra utalnak, hogy feltámadott lényét érzékelni lehet, hanem arra, hogy megdicsőült valósága azonos azzal a testtel, amelyet a kereszten feláldozott az emberekért. Az, hogy a megdicsőült testet nem lehet érzékelni, az evangéliumi leírás görög szövegéből, illetve az igeidők használatából is kiviláglik. A görög szöveg szerint Jézus a jelenben ezt mondja Tamásnak: Tedd ide (jelen idejű felszólító mód) ujjadat és nézd (befejezett múlt idejű felszólító mód) a kezeimet! Ez nagyjából azt jelenti: most tedd ide az ujjadat, és nézd a múltbeli kezeimet! Ehhez hasonló a másik mondat is, amelyben a Feltámadott így szól Tamáshoz: nyújtsd ki (jelen idejű felszólító mód) kezedet, és tedd (befejezett múltban álló felszólító mód) az oldaladra! Ezt körülbelül így fordíthatjuk: most nyújtsd ki a kezedet, és tedd a múltbeli oldaladra! Jézus szavai, amelyek nem nélkülözik a humort, azt fejezik ki, hogy Tamás olyasmit kér, ami nem lehetséges.

ne légy hitetlen, hanem hívő: minthogy az apostol már késznek mutatkozik a hívő elfogadásra, a jézusi felszólítást így kell értenünk: ne viselkedj úgy, mint egy hitetlen ember, aki csak az érzékeinek hisz!

én Uram és én Istenem!: Tamás örvendező kiáltásában a negyedik evangélium egyik legszebb hitvallása fogalmazódik meg. Mivel az ószövetségi Bibliában az Úr és az Isten kifejezések általában azonos jelentésűek (vö. pl. Zsolt 35,23), az apostol szavaiban a Jézus isteni mivoltába vetett hit megfogalmazását kell látnunk. A leírás szerzője nem beszél arról, hogy Tamás megkísérelte volna a lehetetlent, és megérintette volna Jézust. Hitvallása nem a fizikai megbizonyosodás alapján fogalmazódik meg, hanem annak köszönhetően, hogy Jézus felszólítására elfogadja az irgalmas Istentől a bizonyosságot nyújtó hit ajándékát.

mivel láttál engem, hittél (más szövegváltozatban kérdő mondatként: *mivel láttál engem, elbitted?*): ha a mondat kijelentés, így értendő: hittél, mert különleges módon, azaz hívő látással tapasztaltad meg jelenvalóságomat. Amennyiben a mondat kérdés, ezt jelenti: ugye nem azért hittél, mert fizikailag láttál?

boldogok, akik nem láttak, és mégis hittek: ez a boldogmondás nem a vallási tapasztalatot (a hívő látást) és a hitet állítja egymással szembe, mintha az igazi hitnek nem lenne tapasztalati alapja. Az ellentét a fizikai látást igénylő hit és az ilyen látást nem követelő hit között húzódik. Jézus általánosságban azt a hívőt mondja boldognak, aki nem igényel olyan fizikai megbizonyosodást, mint Tamás, hanem beéri a vallási tapasztalat titokzatos világát feltáró hívő látással és a tanítványok igehirdetésével (vö. 1Pét 1,8; Jn 17,20).

A szentírási szemelvények mondanivalója

A Péter apostol nevéhez fűződő levél szerzője szerint Isten Jézus által mutatta ki a legteljesebb módon az emberek iránti irgalmát, mert benne kínálta fel minden embernek a remény, a hit és a szeretet ajándékát. Amikor az Isten által „újja szült” emberek elfogadják ezeket az ajándékokat, végtelen és örök távlatok nyílnak meg életükben. A nekik ajándékozott remény erejében állhatatosan tudják várni, hogy beteljesüljenek az ember üdvöztetésére vonatkozó

istenti ígéretek, amelyeket a próféták és Jézus tanításából ismernek. A hit ajándékát befogadva arra válnak képessé, hogy az isteni ígéretek beteljesülésére vonatkozó reményüket észszerű, megalapozott várakozásnak tekintsék, és biztosan létező valóságnak tudják tartani az ígéretek végső beteljesülését jelentő üdvösség birodalmát. A szeretet ajándékának elfogadása pedig lehetővé teszi számukra, hogy válaszolni tudjanak az üdvözítő Isten szeretetére, és elővételezett módon már itt a földön részeseivé válhassanak annak a földöntúli és titokzatos szeretetközösségnek, akit a keresztények Istennek neveznek.

A krisztofánia vagy feltámadási jelenés irodalmi műfajában megfogalmazott evangéliumi részlet a jelképek nyelvén azt tanítja, hogy a Jézus feltámadásába vetett meggyőződésre csak az tud eljutni, aki elfogadja az irgalmas Istentől a bizonyosságot nyújtó hit ajándékát. Az elbeszélés középpontjában egy kételkedő apostol áll, aki az érzékelő tapasztalat szintjén, fizikai látással és érintéssel szeretne meggyőződni az Isten földöntúli világához tartozó Jézus valóságáról. Mivel az ilyen megbizonyosodás lehetetlen, nem is adatik meg neki ez a lehetőség. Az elbeszélés szerzője szerint a kételkedő és a perdöntő bizonyítékot igénylő apostol végül mégis eljut a bizonyosságra, de nem azért, mert érzékeivel ragadja meg a feltámadt Jézust, hanem azért, mert a vallási tapasztalat titokzatos légkörében el tudja fogadni az irgalmas Istentől a hit, illetve a hívő látás ajándékát.

Foháskodj az irgalmas Istenhez!

A Péter apostol nevéhez fűződő levélrészlet tanítása szerint a nagy irgalmasságú Isten Jézus által adta teremtményeinek a remény, a hit és a szeretet ajándékát. Imádkozz az irgalom Istenéhez, hogy életed minden napján el tudd fogadni ezeket az ajándékokat, amelyek képessé tesznek az isteni ígéretek beteljesülésének várására, biztos alapot adnak reményeidnek, és lehetővé teszik számodra az irgalmas isteni szeretet hálás viszonzását. Imádság közben gondolj arra, hogy az irgalmas Isten segítsége nélkül foháskodni sem tudnál hozzá.

A Tamás apostol hitre jutásáról szóló elbeszélés azt tanítja, hogy az ember csak akkor tudja felfedezni a feltámadt Jézus titokzatos jelenvalóságát életében, ha az irgalom Istenétől elfogadja azt a segítséget, amely képessé teszi őt a hívő látásra. Kérd Istent – különösen akkor, amikor megrendül a Jézus feltámadásába vetett hited –, segítsen a hit ajándékának elfogadásában!

III.3.3 A húsvéti idő hetedik vasárnapja – Urunk mennybemenetele

Az olvasmány a Lukács evangélista nevéhez fűződő Apostolok Cselekedetei című írásból származik. Az idézett részben a szerző a feltámadási jelenés irodalmi műfajában készült beszámolóban megemlékezik Jézus mennybemeneteléről. A feltámadási jelenések nem modern értelemben vett történeti írások, amelyek magáról a feltámadásról vagy Jézus fizikai mennybe emelkedéséről szólnak, hanem a tanítványok vallási tapasztalatának tartalmát szimbólumokkal leíró elbeszélések. Ezek az elbeszélések, amelyeket az evangéliumok írásba foglalása előtti szóbeli hagyomány többféle változatban őrzött meg, részleteikben, jelképeikben eltérnek egymástól, de mindegyik ugyanazt hangsúlyozza: Jézus tanítványai a nagypénteki tragédia után egy bizonyos idő elteltével végérvényesen eljutottak arra a hitbeli meggyőződésre, hogy Mesterük legyőzte a halált, és elfoglalta helyét a mennyi Atya isteni világában. • A Máté-evangéliumból vett idézet szerzője olyan szóbeli hagyományra támaszkodik, amely feltételezi ugyan Jézus megdicsőülését, de nem utal kifejezetten a mennybemenetel eseményére. Ám nagyon valószínűnek látszik, hogy a hozzá eljutott szóbeli hagyományra építő és a rá jellemző szimbólumrendszert használó Máté is a tanítványok olyasfajta tapasztalatáról számol be, mint amelynek leírása Márknál és Lukácsnál Jézus mennybemenetelének említésével fejeződik be (vö. Mk 16,14–19; Lk 24,50–53).

Urunk mennybemenetele a bibliai szemelvények tükrében

a) Jézus mennybemenetele az Apostolok Cselekedetei szerint (ApCsel 1,1–11)

1 ¹ Az első könyvben, Teofil, szóltam mindarról, amit Jézus tett és tanított kezdettől fogva ² addig a napig, amelyen felvétetett, miután a Szentlélek által parancsot adott apostolainak, akiket kiválasztott. ³ Kínzenvedése után élve megmutatta magát nekik, számos csalhatatlan jellel bizonyította be számukra, hogy él, és negyven napon át megjelenve Isten országáról beszélt nekik. ⁴ Amikor együtt étkezett velük, meghagyta nekik, hogy ne távozzanak el Jeruzsálemből, hanem várjanak az Atya ígéreterre: »Azt hallottátok tőlem, ⁵ hogy János csak vízzel keresztelt, ti azonban néhány nap múlva Szentlélekkel fogtok megkeresztelkedni.« ⁶ Erre az egybegyűltek megkérdezték tőle: »Uram, talán most állítod helyre Izrael orszá-

gát?« ⁷ Ő azonban azt mondta nekik: »Nem a ti dolgotok, hogy ismerjétek az idöket és a korszakokat, amelyeket az Atya saját tetszése szerint határozott meg. ⁸ A Szentlélek eljövele pedig erővel tölt majd el benneteket, hogy tanúságot tegyetek rólam Jeruzsálemben és egész Júdeában, Szamariában, egészen a föld határáig.« ⁹ Mintán ezeket mondta, a szemük láttára felemelkedett, és felbő takarta el a szemük elől. ¹⁰ S miközben nézték őt, amint az égbe ment, íme, két férfi állt meg mellettük fehér ruhában. ¹¹ Így szóltak: »Galileai férfiak, miért álltok és néztek az égre? Ez a Jézus, aki felvétetett mellöletek, úgy jön el ismét, ahogy az égbe felmenni láttátok.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

az első könyvben, Teofil, szóltam mindarról, amit Jézus tett és tanított kezdettől fogva addig a napig, amelyen felvétetett: Lukács evangélista a görög történetírókhoz hasonlóan előszóval és ajánlással kezdi művét. Az első könyv a nevéhez fűződő evangéliumot jelenti. Teofil egy valódi vagy képzelt személy, aki az első könyv ajánlásában is szerepel (vö. Lk 1,3). A szerző megemlíti, hogy az evangéliumban már összefoglalta Jézus életművét, kezdve Jézus megkeresztelkedésétől egészen haláláig és mennybemeneteléig.

kínshenvedése után élve megmutatta magát nekik, számos csalhatalan jellel bizonyította be számukra, hogy él: Lukács ebben az egyetlen mondatban utal a halálból feltámadt Jézusnak azokra a megjelenéseire, amelyeket evangéliumában részletesebben is leírt (vö. Lk 24). Az „élve megmutatta magát nekik” kifejezés jelentése meglehetősen homályos, mert a szerző nem részletezi, hogy a tanítványok miként tapasztalták meg a halált legyőző Jézus jelenvalóságát. Biztosra vehetjük azonban, hogy Lukács nem a vaskos érzékelő tapasztalatra gondol, hiszen a feltámadt Jézus már nem tartozott az érzékelhető és fogalmilag érthető világhoz. Az ő feltámadása olyan titokzatos esemény, amely a történelemből indul ki, de az érzékelhető világ tér-idő korlátait áttörve Isten földöntúli titokzatos világában fejeződik be. Ezért ez az esemény a maga teljességében semmiképpen sem lehetett az érzékelő tapasztalás tárgya, és valóságáról legfeljebb hívő látással lehetett megbizonyosodni. Az evangéliumokból az is kiviláglik, hogy ez a megbizonyosodás nem volt egyszerű az apostolok számára: a nagypénteki tragédiát követően a tanítványoknak időre volt szükségük ahhoz, hogy a vallási tapasztalat világában eljuthassanak a hitbeli bizonyosságra. S mivel a hívő megbizonyosodás folyamata is az emberi lélek titokzatos világában megy végbe, a folyamatot bemutató szimbólumok sem árulhatják el egyértelműen azt, hogy Jézus követőinek milyen élményekben volt részük. Ezért a történész érdeklődését is kielégítő részletességgel nem tudjuk megmondani, hogy Jézus hogyan „mutatta meg magát”, és milyenek voltak azok a „csalhatalan jelek”, amelyeket Lukács említ.

és negyven napon át megjelenve Isten országáról beszélt nekik: a negyven nap a Bibliában (vö. Kiv 24, 18; 34,28; 1Kir 19,8) nem matematikai, hanem jelképertékű adat: Istentől rendelt idő, amely ahhoz szükséges, hogy az ember lelkileg elmélyülhessen valamilyen vallási tapasztalatában, vagy felkészülhessen az isteni kinyilatkoztatásra. Ezért nem kell meglepődnünk azon, hogy Lukács ezt a „negyven napot” másutt csupán több napnak nevezi (vö. ApCsel 13,31), és azon sem, hogy evangéliumában a jézusi feltámadás végérvényes tudatosításának eseményét húsvét vasárnap estére helyezi (vö. Lk 24,50–52). Mindhárom esetben ugyanazt állítja: el kellett telnie az Isten által elrendelt időnek ahhoz, hogy a tanítványok hitelt tudjanak adni azoknak az élményeknek, amelyek meggyőzték őket arról, hogy Mesterük legyőzte a halált, és földöntúli lényként emlékezteti őket az Isten országáról szóló korábbi tanítására. E tanítás szerint Isten országa vagy királyi uralma egy titokzatos lelki-szellemi birodalom, amelyben az emberek el tudják fogadni Isten akaratát, és így lehetőségük nyílik az üdvösség elnyerésére. Ez a birodalom egyszerre jelenvaló és eljövendő valóság. Jelenvaló, mert Jézus személyében már elérkezett a földre (vö. Lk 17,20–21): ő teszi ugyanis lehetővé minden ember számára az Isten akaratához való igazodást és az üdvösség elnyerését. Ugyanakkor az ország eljövendő valóság is, minthogy az emberi szíveknek az üdvözítő isteni akarathoz való igazodása még várat magára, és a történelem végéig fog tartani. Ezért hangzik el a tanítványok felé a buzdítás, hogy bár az ország már „közöttük van”, imádkozzanak eljövételéért, azaz egyre szélesebb körű elterjedéséért (vö. Mt 6,10).

amikor együtt étkezett velük, meghagyta nekik, hogy ne távozzanak el Jeruzsálemből, hanem várjanak az Atya ígéretere: a feltámadási jelenés irodalmi drámájában a Jézussal való „együtt étkezés” szimbólumértékű irodalmi elem, amely azt jelképezi, hogy a tanítványok a vallási tapasztalat világában átértékelték: olyan valóságos kapcsolatban vannak a feltámadt Jézussal, mint amilyen élő és személyes kapcsolatban vannak egymással az asztalközösségben együtt étkező emberek. A feltámadt Jézus ajkáról elhangzó utasítás is jelkép, amely a tanítványoknak azt a meggyőződését fejezi ki, hogy ha Jeruzsálemhez kapcsolódtak a történeti Jézus életének legfontosabb eseményei, akkor a feltámadás örömhírére is ebből a városból kiindulva kell majd terjeszteniük a világbán. – Az Atya ígérete a Szentlélek eljövételére vonatkozik (vö. Lk 24,49).

néhány nap múlva Szentlélekkel fogtok megkeresztelkedni: ezek a szavak arra utalnak, hogy a tanítványok a feltámadt Jézussal való „találkozásaik” alkalmával eljutottak arra a felismerésre is: közel van már az idő, amelyre a próféták a Lélek kiáradását (Jo 3,1–5) és Izrael megújítását (vö. Jer 23,5; Ez 37,21–27; Dán 7,27) várták.

Uram, talán most állítod helyre Izrael országát?: mivel a próféták a végső időkre ígérték Isten országának eljövetelét (vö. Ám 9,11–12; Jo 4,1–2), az apostolokat az a kérdés izgatja, hogy vajon elérkezett-e már a végső idő. Az „Izrael országa” kifejezés azonban arról is árulkodik, hogy a földhözragadt gondolkodású tanítványok Isten országán elsősorban Izrael e világi, politikai-gazdasági hatalmának felvirágzását értik. Az időpont kifürkészhetetlenségére és a Szentlélek eljövetelére utaló jézusi válaszok azt fejezik ki: az apostolok megsejtik, hogy helytelen módon gondolkodtak. A történeti Jézus tanítását felelevenítve (vö. Mk 13,32; Mt 24,36) ráébrednek, hogy az üdvtörténetet a mennyei Atya irányítja, így az események időpontjának és körülményeinek kiválasztása is egyedül az Ő titka. Eközben visszaemlékeznek az Isten országáról és a Szentlélek eljöveteléről szóló jézusi tanításra is, és megszilárdulnak abban a hitbeli meggyőződésben, hogy ez az ország nem földrajzilag körülhatárolható politikai intézmény, hanem lelki-szellemi természetű valóság, amelybe mindazok tartoznak, akik kifejezett vagy burkolt hittel elfogadják Jézus személyét és életművét.

a Szentlélek eljövetele pedig erővel tölt majd el benneteket, hogy tanúságot tegyetek rólam Jeruzsálemben és... egészen a föld határáig: a tanítványokban a feltámadt Jézussal való „találkozásaik” folyamán érelőldött meg a gondolat: az eljövendő Szentlélek fog majd erőt adni nekik ahhoz, hogy hirdetni tudják a feltámadt Krisztust és az általa hozott Isten országát, amelybe nemcsak a zsidók, hanem valamennyi nemzet meghívást kapott.

miután ezeket mondta, a szemük láttára felemelkedett, és felhő takarta el a szemük elől: Jézus feltámadása és mennybemenetele egyetlen (vö. Lk 23,43; 24,50–52) valóságos, de titokzatos esemény, amely a földön kezdődött, és a földöntúli világban fejeződött be. Ez a világ láthatatlan az emberi szem számára. A mennybe emelkedésről szóló leírás tehát nem betű szerint értendő történet egy úrhajó nélküli égi utazásról, hanem művészien alkotott vallási dráma, amelyben a „szemük láttára” kifejezés az apostolok lelki élményére, hívő látására utal (vö. Jn 14,9). Ez a dráma azt a keresztény meggyőződést fejezi ki, hogy a feltámadt Jézus nem ebbe az életbe tért vissza, hanem átlépett az emberi érzékek és fogalmak számára felfoghatatlan létrendbe, Isten dicsőséges birodalmába. Az isteni birodalmat a felhő szimbolizálja, és egyben el is rejtje az emberi tekintetek elől. A jelenet megfogalmazásában az Apostolok Cselekedeteinek szerzője feltehetően az ószövetségi elragadtatási történetek képvilágát (vö. Ter 5,24; 2Kir 2,11), illetve az ókori pogány irodalom mennybemeneteli elbeszéléseit használta föl. A pogány elbeszélésekben a néphit fogalmazódik meg egy-egy köztisztületben álló történelmi személyről, miszerint úgy fejezte be földi életét, hogy megdicsőülten átlépett az istenek világába. Titus Livius († 17) például Romulusról, Róma első királyáról mondja: a király élete végén egy vihar alkalmával a mennybe ragadtatott a nép szeme láttára (vö. A római nép története I,16).

íme, két férfi állt meg mellettük fehér ruhában: a Lukács evangéliumából (vö. 24,4) ismert két ragyogó ruhás férfi a leírás irodalmi ábrázolóeszközei közé tartozik. Szerepük az, hogy értelmezzék Jézus feltámadásának jelentését és jelentőségét.

aki felvétellett mellőletek, úgy jön el ismét, ahogy az égbe felmenni láttátok: a jelenetet értelmező férfiak azt a keresztény meggyőződést fogalmazzák meg, hogy a feltámadt Jézus ugyanolyan isteni hatalommal fog majd visszajönni, mint amilyen hatalmat feltámadásában is tanúsított. A férfiak szavai Dániel próféta látomására emlékeztetnek: az ég felhőin eljövő Emberfia alakját idézik fel (vö. Dán 7,13–14).

b) A feltámadt Jézus utoljára jelenik meg tanítványainak (Mt 28,16–20)

28 ¹⁶ *A tizenegy tanítvány pedig elment Galileába, arra a hegyre, ahova Jézus rendelte őket.* ¹⁷ *Amikor meglátták őt, leborultak, bár egyesek még kételkedtek.* ¹⁸ *Jézus odament és azt mondta nekik: »Nekem adatott minden hatalom a mennyben és a földön.*

¹⁹ *Menjetek tehát, és tegyetek tanítvánnyá minden népet. Kereszteljétek meg őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevében,* ²⁰ *és tanítsátok meg őket arra, hogy megtartsák mindazt, amit parancsoltam nektek! És íme, én veletek vagyok minden nap a világ végéig!«*

A fontosabb kifejezések magyarázata:

a tizenegy tanítvány pedig elment Galileába, arra a hegyre, ahova Jézus rendelte őket: a feltámadási jelenés irodalmi műfajában írt evangéliumi részletek nem tartalmaznak pontos földrajzi és időmegjelöléseket, és adataik általában jelképértékűek. Nagyon valószínű azonban, hogy Máté, aki csak feltételezi, de kifejezetten nem említi a mennybemenetelt, ahhoz hasonló vallási tapasztalatról beszél, mint amelynek a mennybemenetelt említő Márk és Lukács is emléket állított. Amikor Máté e tapasztalat helyszínét Lukácstól eltérően nem a júdeai Betánia közelében lévő Olajfák-hegyére (vö. Lk 24,50–53), hanem egy meg nem nevezett galileai hegyre teszi, nem földrajzi adatot ad meg, mert az ő evangéliumában a hegy kifejezésnek többnyire átvitt értelme van: az Istennel való találkozás és az isteni kinyilatkoztatás „helyének” szimbóluma (vö. Mt 5,1; 15,29; 17,1).

amikor meglátták őt, leborultak, bár egyesek még kételkedtek: a mondat arra a történeti tényre utal, hogy a tanítványok csak fokozatosan jutottak el a hitbeli meggyőződésre, hogy isteni Mesterrük valóban legyőzte a halált. Még az utolsó „jelenés” alkalmával is akadtak köztük olyanok, akik nem tudtak teljesen hitelt adni tapasztalatuknak.

nekem adatott minden hatalom a mennyben és a földön: a Máté-féle elbeszélés Jézusa Dániel próféta látomásának beteljesülését jelenti be. A dánieli vízióban Isten méltósággal ruhazza fel az Emberfiát: „hatalmat, méltóságot és országot adott neki, hogy minden nép, törzs és nyelv neki szolgáljon, és hatalma örök hatalom legyen, amely meg nem szűnik, és országa olyan, amely el nem pusztul” (Dán 7,14). Amikor az evangélista Jézus ajkára adja a jövődőlés beteljesülésére emlékeztető szavakat, érzékelteti, hogy ő is tud Jézus mennybemeneteléről. Ugyanazt a gondolatot hangsúlyozza ugyanis, mint amelyet Márk evangélista így fogalmaz meg: „Az Úr Jézus, miután szólt hozzájuk, fölvetetett a mennybe, és ül az Istennek jobbjára felől” (Mk 16,19).

menjetek tehát, és tegyetek tanítvánnyá minden népet: a jézusi felszólítás azt fejezi ki, hogy a tanítványok számára végérvényesen tudatossá vált feladatuk: nem csupán a zsidókat, hanem a nem zsidó nemzetek gyermekeit is hozzá kell segíteniük ahhoz, hogy Jézus követőivé válhassanak.

kereszteljétek meg őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevében: a mondat arra utal, hogy Jézus követőjévé a hit és a keresztség által lesz az ember. Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében keresztelkedni annyi, mint hűségesen elfogadni a mennyei Atya akaratát, és Jézushoz hasonlóan engedni, hogy a Szentlélek átformálja lényünket. Mivel a feltámadási jelenés drámája nem riport, amely hűségesen adná vissza a fizikailag elhangzott szavakat, nem tudjuk biztosan megállapítani, hogy a tanítványok körében milyen felismerések alapján és mikor vált elfogadottá az Atya, a Fiú és a Szentlélek isteni mivoltát egyszerre hangsúlyozó szentháromságos formula. Az azonban biztos, hogy az evangélium keletkezésének idejére már kialakult a három isteni személy nevében való keresztelés gyakorlata. Ennek egyik igazoló jele az, hogy a 2. század első feléből ránk maradt keresztény írás is Máté evangéliumára hivatkozik, amikor a keresztelés leírásában a szentháromságos formulát használja (vö. Didakhé 7,1).

íme, én veletek vagyok minden nap a világ végéig: a Jézus ajkára adott szavak azt jelentik, hogy a tanítványok végérvényesen eljutottak a szilárd hitbeli meggyőződésre: jóllehet a kereszten meghalt Messiás elhagyta őket, mert már nem tartozik a földi világhoz, titokzatos módon mégis velük és a tanítványságban utódaikkal fog maradni a történelem végéig, hogy biztosítsa hithirdetői munkájuk sikerét.

A bibliai szövegek értelmezése

Az Apostolok Cselekedeteinek szerzője a feltámadási jelenés irodalmi műfajába tartozó írásban arról beszél, hogy miután a tanítványok több ízben megtapasztalták a feltámadt Jézus titokzatos valóságát, végérvényesen megbizonyosodtak a Mesterük feltámadásába vetett hitükben. Felismerték, hogy rövidesen megkezdődik a Jézus által hozott Isten országának kibontakozása, s hogy az ország kibontakoztatásában nekik is fontos szerepük lesz. Meggyőződésükké vált, hogy a mennyei Atya által ígért Szentlélek fogja majd őket segíteni az ország terjesztésének művében. S végül bizonyossá váltak abban, hogy Jézus valóban feltámadt, és megdicsőült istenemberként is átlépett Isten földöntúli birodalmába, ahová Isten Fiaként mindig is tartozott. Ezt a megbizonyosodást Lukács egy elragadtatási elbeszélés keretében a mennybe emelkedés képével írja le: Jézus a mennybe emelkedett, azaz visszatért a mennyei Atya földöntúli és felfoghatatlan világába, ahonnan egykor a földre érkezett.

Az evangéliumi részletben Máté a mennybemenetel kifejezett említése nélkül ad hírt a tanítványok húsvéti hitének megszilárdulásáról. A feltámadási jelenés irodalmi műfajában írt beszámolójában azt hangsúlyozza, hogy Jézus követői végérvényes bizonyosságra jutottak három hitbeli felismerésüket illetően. Megszilárdult az a meggyőződésük, hogy a történeti Jézus, aki időnként Emberfiának nevezte önmagát, valóban legyőzte a halált, a mennyei Atya pedig az ószövetségi jövendölésnek megfelelően hatalommal és méltósággal ruházta fel őt. Bizonyossá vált számukra: legfőbb feladatuk az lesz, hogy a népeket Jézus tanítványaivá tegyék. Megerősödtek abban a hitükben, hogy ha Jézus el is távozott ebből a világból, megváltozott létformában velük fog maradni, és segítségükre lesz a tanúságtetésben, Isten országának terjesztésében.

Gondolkodj el a mennybemenetel ünnepének üzenetein!

Az Apostolok Cselekedeteiből vett idézet szerzője azt a keresztény hitigazságot hangsúlyozza, hogy a halálból feltámadt Jézus emberi valóságában is megdicsőült, azaz átlépett Isten titokzatos világába. Gondold meg, hogy ami az ember Jézussal történt, az történik majd veled is! A mennybe emelkedett Jézus ugyanis a te számodra is lehetővé tette a megdicsőülést.

Az evangéliumi részlet hallgatása közben tudatosítsd: keresztényként neked is feladatod, hogy Jézus tanítványává tegyél másokat! S ha túl nehéznek találod e feladatot, bátorítsd a gondolat: az „én veletek vagyok minden nap a világ végéig” szavakban megfogalmazott jézusi ígért neked is szól.

III.3.4 A húsvéti idő befejező ünnepe – pünkösddvasárnap

Az olvasmány a Kr. u. 80-85 közötti években írt Apostolok Cselekedeteiből vett idézet. Szerzője Lukács evangélista, aki a teofánia irodalmi műfajában a tanítványi közösséget egyházzá formáló Szentlélek pünkösdi eljövételéről emlékezik meg. • A János-evangéliumból vett idézet szerzője az 1. század végén a feltámadási jelenés irodalmi műfajában annak a történeti ténynek állít emléket, hogy Jézus tanítványai a nagypénteki tragédia árnyékából kilépve ráébredtek feladatukra, vagyis arra, hogy nekik az ember és Isten közti békességet halálával megteremtő és feltámadt Jézust kell hirdetniük a világban.

Pünkösddvasárnap a bibliai szemelvények tükrében

a) A Szentlélek pünkösdi eljövetele (ApCsel 2,1–11)

2 ¹ Mikor elérkezett pünkösdd napja, mindannyian együtt voltak, ugyanazon a helyen. ² Hirtelen zúj támadt az égből, olyan, mint a heves szélvész zúgása. Betöltötte az egész ház, ahol ültek. ³ Majd pedig szétoszló nyelvek jelentek meg nekik, olyanok, mint a tűz, és leereszkedtek mindegyikükre. ⁴ Ekkor mindnyájan beteltek Szentlélekkel és különféle nyelveken kezdtek beszélni, amint a Szentlélek megadta nekik, hogy szóljanak. ⁵ Ekkortájt az ég alatt található mindenféle nemzetből való istenfélő zsidók tartózkodtak Jeruzsálemben. ⁶ A zúj ballatára tömeg verődött össze, és teljesen elképedtek, mivel mindenki

a tulajdon nyelvén hallotta beszélni őket. ⁷ Mindnyájan álmélkodtak és csodálkoztak: »Íme, ezek, akik beszélnek, ugye mindnyájan galileaiak? ⁸ Hogyan halljuk hát mégis mindannyian a saját nyelvünket, amelyben születtünk? ⁹ Mi, pártusok, médek, elamiták, Mezopotámiának, Júdeának, Kappadóciának, Pontusznak, Ázsiának, ¹⁰ Frígiának, Pamfiliának, Egyiptomnak és a Cirene körüli Líbia részeinek lakói, a Rómából való jövevények, ¹¹ zsidók, prozeliták, krétaiak és arabok: halljuk, hogy a mi nyelvünkön hirdetik Isten nagy tetteit.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

mikor elérkezett pünkösdd napja: a pünkösdd a zsidóságban eredetileg ősi aratási ünnep volt, amelyet hét héttel húsvét után tartottak. A húsvét és a pünkösdd között eltelő negyvenkilenc nap az alapja annak, hogy a görögül beszélő izraeliták a pünkösddöt a *pentekoszté hémera* (ötvenedik nap) kifejezéssel jelölték. Ebből a kifejezésből származik a magyar pünkösdd elnevezés is. A zsidók a Kr. u. 1. századtól kezdve ezen az ősi ünnepen a Sínai-hegyi törvényadásról is megemlékeztek. Lukács erről a zsidó pünkösdről beszél.

mindannyian együtt voltak: a „mindannyian” kifejezés a közvetlen szövegkörnyezet alapján a Mátyás apostollal kiegészült (vö. ApCsel 1,26) tizenkét apostolból álló csoportra utal. Az is lehetséges azonban, hogy a „mindannyian” kifejezésbe azt a mintegy százhusz főnyi sokaságot (vö. ApCsel 1,15) is bele kell értenünk, amely feltehetően a ház körül tartózkodott.

zúj támadt az égből, olyan, mint a heves szélvész zúgása: a zúgás a Sínai-hegyi teofánia harsona-zúgására emlékeztet (Kiv 19,16). A szél és a vihar a teofániákban Isten megnyilvánulásának kísérőjelensége, az isteni megnyilatkozás szimbóluma (vö. 1Kir 19,11; Iz 66,15; Zsolt 50,3).

szétoszló nyelvek jelentek meg nekik, olyanok, mint a tűz: a tűz az Ószövetségben az Isten jelenvalóságának jelképe (Kiv 3,2; 13,21; 19,18). A Kr. u. 2. századi zsidó *haggada* (népszerűsítő, képnyelvi bibliamagyarázat) szerint Isten hangja a Sínai-hegyen hetven nyelvre oszlott szét, hogy minden nép megérthesse. Mivel az ószövetségi Biblia összesen 70 népet tart számon a

világon (vö. Ter 10), ez a képes beszéd azt fejezi ki, hogy Isten üzenete, törvénye az egész emberiségnek szól. Feltételezhetjük, hogy a Sínai-hegyi kinyilatkoztatás ilyesfajta szimbolikus bemutatása már a Kr. u. 1. században is ismert volt, és hatást gyakorolt Lukács művére. *mindnyájan beteltek Szentlélekkel*: ez a mondat arra utal, hogy Isten új tanúságtevő népének, a megújult Izraelnek alapja és összetartó ereje nem csupán a törvény vagy a tanítás, hanem maga Isten, aki Lelke által van jelen a közösségben, és erőt ad a tanúságtételre. A próféták álma és az a zsidó várakozás válik itt valóra, amelynek értelmében a Lélek a szívekbe írja Isten törvényét, és megújítja az emberek belső világát (vö. Jer 31,31–34; Ez 36,25–28).

különféle nyelveken (szó szerinti fordításban: *más nyelveken*) *kezdték beszélni*: a jelenséget a görög *glóssa* (nyelv) és *lalein* (hangot ad, beszél) szavak összetétele alapján glosszoláliának, a nyelveken szólás adományának nevezzük. Ez jelentheti a semmilyen nyelvből ki nem mutatható hangsorok elragadtatott állapotban való kimondását, vagy valamilyen létező, de nem tanult nyelven való prófétálást (vö. 1Kor 14,1–19). Az adomány mindkét esetben a Lélek jelenvalóságára utal. A szövegből úgy látszik, hogy Lukács érthető nyelvekre gondol (vö. ApCsel 2,6.8–11). A leírás éppen fordítottját mutatja be annak, amit a bábéli nyelvzavarról szóló (Ter 11,1–9) vallási drámában látunk: míg Babelben a bűn széthúzást, egyet nem értést eredményez az emberek között, addig az első pünkösdön a Szentlélek új kapcsolatokat, közösséget és egyetértést („egynyelvűséget”) teremt a feltámadt Krisztusról tanúságot tevő, illetve a tanúságot elfogadó emberek világában.

istenfélő zsidók: ugyanezek a férfiak a 11. versben „zsidók és prozeliták” néven szerepelnek. A görög *proszélitosz* (jövevény) szó pogányságból megtért zsidót jelent. Olyan vallásos zsidókról van tehát szó, akik a világ különféle területeiről települtek át vagy zarándokoltak Jeruzsálembe, és annak az országnak nyelvét beszélték, amelyből származtak. Ők váltak a pünkösti esemény tanúivá.

pártusok, médek... krétaiak és arabok: a felsorolt népekhez tartozó zsidók azt az Izraelt jelképezik, amelyet a prófétai várakozások szerint Isten összegyűjt a végső időkben. A lista megalkotója a teljesség igénye nélkül, északkeletről kiindulva és nyugat felé haladva sorolja fel az akkor ismert népeket. A zsidók és prozeliták nem külön népcsoportot jelölnek, hanem összefoglaló kifejezések. Ugyanez vonatkozik a krétaiak és arabok elnevezésekre is, amelyek összegző módon a szigetek, illetve a szárazföld lakóit jelentik.

b) A Szentlélek átadása az apostoloknak (Jn 20,19–23)

20 ¹⁹ Mikor azon a napon, a hét első napján este lett, és a helyiség ajtaja, ahol a tanítványok összegyűltek, be volt zárva a zsidóktól való félelem miatt, eljött Jézus, megállt középen, és azt mondta nekik: »Békesség nektek!« ²⁰ Miután ezt mondta, megmutatta nekik a kezét és az oldalát. A tanítványok megörültek, amikor meglátták az Urat. ²¹ Aztán újra szólt hozzájuk:

»Békesség nektek! Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket.« ²² Amikor ezt mondta, rájuk lebelt, és így szólt hozzájuk: »Vegyétek a Szentlelket! ²³ Akiknek megbocsátjátok bűneiket, bocsánatot nyernek; akiknek pedig megtartjátok, azok bűnei megmaradnak.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

mikor azon a napon, a hét első napján este lett: az időmegjelölés húsvétvasárnap estéjére vonatkozik. Ez azt jelenti: Jézus tanítványai már Mesterük feltámadása napján tapasztalatot szereztek a Szentlélek eljövételéről (vö. Jn 20,1–18).

eljött Jézus, megállt középen, és azt mondta nekik: »Békesség nektek!«: az evangélista nem ad magyarázatot Jézus megjelenésének módjára, mert csupán azt akarja mondani, hogy a feltámadott

Mester megjelenése nem az emberi vágyálmok kivetítése, hanem mindig az ő kezdeményezése alapján végbemenő valós esemény.

rájuk lehel, és így szólt hozzájuk: Vegyétek a Szentlelket!: a lehelés szimbolikus cselekedete a Teremtés könyvének egyik részletére (vö. Ter 2,7) utalva ezt jelenti: mint ahogyan Isten lehelte ajándékozta a földi létet az első embernek, úgy a megváltott ember is Isten lehelésével kapja ajándékba a Szentlelket, és vele együtt az új, a krisztusi életet. – A Szentlélek adományozása ebben a jelenetben egy különleges hatalom gyakorlása, nevezetesen a Jézus kereszthalála által biztosított bűnbocsánat közvetítése érdekében történik. Ezért ez a Lélek-ajándékozás különbözik az első pünkösdi eseményétől (vö. ApCsel 2), amelyben a kiáradó Lélek Jézus követőit egyházzá, a feltámadást hirdető tanúságtevő gyülekezetté is formálja.

akiknek megbocsátjátok bűneiket...: a szövegből nehéz eldönteni, hogy ki kapja ezt a hatalmat, és mire vonatkozik. A protestáns bibliaértelmezők az egyetemes papságból részesülő hívők közösségét tartják a bűnbocsátó (feloldozó) hatalom letéteményesének. A katolikus felfogás szerint a bűnbocsátó hatalmat az apostolok és utódaik kapják, akik az egész egyháznak adott bűnbocsátó hatalom gyakorlásának „kitüntetett” képviselői. János írásaiból úgy látszik: ez a hatalom nem csupán a keresztség kiszolgáltatására vagy (hitetlenség esetén) megtagadására, hanem a keresztség után elkövetett bűnök megbocsátására is érvényes (vö. 1Ján 1,8–2,2).

A bibliai szemelvények értelmezése

Az Apostolok Cselekedeteinek szerzője a teofánia irodalmi műfajában mutatja be a Lélek eljövételét, illetve Krisztus egyházának születését. Az egyház létrejöttét a Szentlélek kiáradásának tulajdonítja. Jézus halála, feltámadása, megdicsőülése és a Lélek eljövetele egyetlen esemény. Ez más szavakkal azt jelenti, hogy a Messiás, aki a keresztről támadt fel, a Lelket is a kereszten adta át tanítványainak (vö. Jn 19,30). Amikor Lukács a Lélek kiáradásának eseményét a zsidó pünkösdi ünnepére helyezi, ezzel azt érzékelteti: a közösséget formáló Lélek jelenvalóságának megtapasztalásához Jézus követőinek éppúgy időre volt szükségük, mint annak bizonyossággá érlelődéséhez, hogy Mesterük megdicsőült („felvétel a mennybe”). A keresztyén pünkösdi ünnepének eredetét magyarázó elbeszélés az ősegyház vallási tapasztalatának dramatizált megfogalmazása. A kicsiny dráma azt tanítja, hogy a tanítványok a nagypénteki tragédia után fokozatosan eljutottak arra a hitbeli felismerésre: mindennapjaik emberi erővel nem magyarázható „csodáit” (közösséggé formálódásukat, igehirdetésük sikerét, a tudatos tanúságtevők számának látványos növekedését stb.) annak a Léleknek köszönhetik, aki a feltámadt Krisztus ajándékeként jelen van életükben, és hatékonyra teszi tanúságtételüket. Ez a hívő felismerésük vált végérvényes és szilárd bizonyossággá az első pünkösdi alkalmával.

Az evangéliumi részlet szerzője a pünkösdi élményben teljessé váló tapasztalási folyamat kezdeti szakaszát mutatja be. Tudatában van annak, hogy Jézus kereszthalála, feltámadása és a Lélek eljövetele egyetlen titokzatos esemény, de azzal is tisztában van, hogy a Lélek jelenvalóságát nem egyik pillanatról a másikra, hanem csak egy viszonylag hosszú folyamatban tapasztalhatták meg a nagypénteki tragédia után reményüket veszített tanítványok. Amikor tehát János húsvét vasárnapjának estéjére helyezi a Lélek eljövételének eseményét, ennek a tapasztalási folyamatnak kezdetére irányítja olvasói figyelmét. A teofánia irodalmi műfajába tartozó beszámolójában azt hangsúlyozza, hogy Jézus tanítványainak szűk köre a „hívó látás” világában már közvetlenül Jézus feltámadása után tudomást szerzett a Jézus által hozott békesség hirdetéséhez erőt adó Lélek működéséről, akinek jelenvalóságát a tágabb értelemben vett tanítványi kör csak az első pünkösdi megrendítő élményében tudatosíthatta.

Figyelj fel arra, hogy a pünkösti Lélek ma is működik a világban!

A pünkösdvasárnapi szentmise olvasmánya arról ad hírt, hogy a nagypéntek után reményüket vesztett tanítványok bizonytalankodó és félénk csoportját a Szentlélek olyan közösséggé, egyházzá formálta, amely már bátran hirdette Jézus feltámadásának örömhírét. – Amikor arról hallasz, hogy a világ különféle tájain keresztény közösségek az üldözések ellenére is tartanak hitük mellett, tudatosítsd magadban, hogy ezt csak a Szentlélek segítségével tudják megtenni.

Az evangéliumi részlet szerint az apostolok hatalmat kapnak arra, hogy a nekik ajándékozott Lélek erejében megbocsáthassák a bűnöket. – Gondolj arra, hogy amikor egy-egy apostol-utód megbocsátja bűneidet, ő is mindig a Jézustól kapott Lélek erejében és felhatalmazásával cselekszik.

AZ ÉVKÖZI IDŐ
HÚSVÉTI ÜNNEPKÖR UTÁNI RÉSZÉ

The diagram illustrates the Church Year (Egyházi év) in a circular format, centered around the four major seasons of the liturgical year. The outer ring lists the seasons: Karácsony (Christmas), Pünkösd (Pentecost), Húsvét (Easter), and Szent háromnap (Holy Trinity). The inner ring provides more specific details, including the duration of each season (e.g., 1-3, 2-8, 9-33/34, 1-6) and the corresponding feast days (e.g., Karácsonyi idő, Húsvéti idő, Szent háromnap). The diagram also includes various religious events and feast days, such as Szent háromság (Holy Trinity), Úrnapja (Lord's Day), Jézus szent szíve (Sacred Heart of Jesus), Urunk színeváltozása (Transfiguration of Our Lord), A szent kereszt felmagasztalása (Elevation of the Holy Cross), Krisztus Király (Christ the King), Karácsony (Christmas), Karácsonyi idő (Christmas season), Húsvét (Easter), Húsvét vasárnap (Easter Sunday), Húsvéti idő (Easter season), Pünkösd (Pentecost), Szent háromnap (Holy Trinity), Szent háromság (Holy Trinity), Úrnapja (Lord's Day), Jézus szent szíve (Sacred Heart of Jesus), Urunk színeváltozása (Transfiguration of Our Lord), A szent kereszt felmagasztalása (Elevation of the Holy Cross), Krisztus Király (Christ the King), Karácsony (Christmas), Karácsonyi idő (Christmas season), Húsvét (Easter), Húsvét vasárnap (Easter Sunday), Húsvéti idő (Easter season), Pünkösd (Pentecost), Szent háromnap (Holy Trinity), Szent háromság (Holy Trinity), Úrnapja (Lord's Day), Jézus szent szíve (Sacred Heart of Jesus), Urunk színeváltozása (Transfiguration of Our Lord), A szent kereszt felmagasztalása (Elevation of the Holy Cross), Krisztus Király (Christ the King).

IV.1.

AZ ÉVKÖZI IDŐ HÚSVÉT UTÁN

A római katolikus egyház liturgiájában az évközi idő (lat. *tempus per annum*) második része a liturgikus évnek a húsvéti ünnepkör után folytatódó időszaka, amely a pünkösdöt követő vasárnaptól a Krisztus Király ünnepéig terjedő vasárnapokat, illetve a közéjük eső hétköznapi napokat és ünnepeket foglalja magában. • Az évközi idő második részében a liturgikus öltözékek és kellékek színe (az időszakra eső ünnepek és főünnepek kivételével) az életet és reménységet jelképező zöld.

Az évközi idő második részére eső 25 vagy 26 vasárnapon Krisztus misztériumának nem valamely külön szempontját ünnepeljük, hanem éppen Krisztus misztériumát a maga teljességében.

Az „A” évben a 9. évközi vasárnap evangéliumában (Mt 7,21–27) a Messiás arról ad tanítást, hogy az üdvösség nem szavakon vagy fogadkozásokon múlik, hanem a mennyei Atya akaratának teljesítésén. A 10. évközi vasárnap evangéliumi részletében (Mt 9,9–13) Jézus kijelenti, hogy ő nem azért jött, hogy az igazakat hívja, hanem a bűnösöket. A 11. vasárnap evangéliumának (Mt 9,36–10,8) témája a tizenkét apostol kiválasztása. A 12. vasárnap evangéliuma (Mt 10,26–33) a gondviselő Istenről szóló messiási tanítást állítja a hívők elé. A 13. vasárnap evangéliumi részletében (Mt 10,37–42) Jézus arra hívja fel követői figyelmét, hogy aki nem veszi föl keresztségét, az nem méltó hozzá. A 14. évközi vasárnap evangéliuma (Mt 11,25–30) a szelíd és alázatos szívű Messiásról ad képet. A 15. vasárnap evangéliumi részében (Mt 13,1–9) a saját igehirdetői munkáját magvetéshez hasonlító Jézus arról ad tanítást, hogy Isten az emberi közömbösség és gyarlóság ellenére is talál módot arra, hogy ezt a magvetést gyümölcsözővé tegye. A 16. évközi vasárnap evangéliuma (Mt 13,24–30) az együtt növekvő búzáról és konkolyról szóló jézusi példázat: Isten megengedi a rossz jelenlétét a világban, miközben a jó és rossz szétválasztását fenntartja az ítéletre. A 17. vasárnap evangéliumában (Mt 13,44–46) a Messiás a mennyek országát kincshez, illetve igazgyöngyözökhöz hasonlítja, amelynek megszerzése minden áldozatot és fáradozást megér.

A 18. vasárnapi evangéliumban (Mt 14,13–21) Jézus arról beszél, hogy az emberi lélek igényeit csak Isten tudja kielégíteni. A 19. vasárnap evangéliumi példázata (Mt 14,22–33) az egyházat tengeri viharba került hajóhoz hasonlítja, és arra hívja fel a figyelmet, hogy a történelem viharáiban küzdő tanúságtevő gyülekezetet csak a Jézusba vetett hit tudja megmenteni. A 20. vasárnap evangéliumában (Mt 15,21–28) a Messiás azt hangsúlyozza, hogy Isten irgalma nemcsak a zsidókra, hanem minden jó szándékú emberre kiterjed. Az évközi 21. vasárnap evangéliumi részlete (Mt 16,13–20) azt a jelenetet állítja a hívők elé, amelyben a hitet isteni ajándéknak tekintő Jézus egyházát egy gyarló emberre, Péter apostolra bízta. A 22. vasárnap evangéliumában (Mt 16,21–27) Jézus a kereszthordozásra buzdítja követőit. A 23. vasárnap evangéliumi részletében (Mt 18,15–20) a Messiás a testvéri feddésről ad tanítást. A 24. vasárnap evangéliuma (Mt 18,21–35) a megbocsátást hirdető Messiásra irányítja a hívők figyelmét. Az évközi idő 25. vasárnapjának evangéliumi üzenete (Mt 20,1–16a) abban fogalmazódik meg, hogy Isten mindenkit meghív országába, s nincs jogunk kifogásolni, hogy Ő irgalmas olyanokhoz is, akiket mi nem tartunk erre méltónak. A 26. vasárnap evangéliumában (Mt 21,28–32) Jézus azt tanítja, hogy ne csak szavakkal, hanem tettekkel is szeressük Istent.

Az évközi idő 27. vasárnapjának evangéliumi részletében (Mt 21,33–43) a Messiás szőlőhöz hasonlítja Isten országát, és arra buzdít, hogy kamatoztassuk talentumainkat a szőlőskert gondozása, azaz az isteni ország terjesztése érdekében. A 28. vasárnap evangéliumában (Mt 22,1–14) az Isten

országát menyegzős lakomához hasonlító Jézus arra figyelmeztet, hogy a lakomára szóló meghívót ne utasítsuk vissza. Az évközi idő 29. vasárnapján az evangéliumi részlet (Mt 22,15–21) Jézus tanítását az „adjátok meg... a császárnak, ami a császáré, és az Istennek, ami az Istené” mondásba tömöríti. A 30. vasárnap evangéliuma (Mt 22,34–40) a szeretet főparancsát megfogalmazó Messiást mutatja be. A 31. vasárnap evangéliumában (Mt 23,1–12) Jézus arra szólítja fel tanítványait, hogy tartsák meg azt, amit a farizeusok mondanak, de képmutató tetteiket ne kövessék. A 32. vasárnap evangéliumi példázatában (Mt 25,1–13) a Messiás arra buzdítja követőit, hogy éberen várják az ő második eljövetelét. Az évközi idő 33. vasárnapjának evangéliumában (Mt 25,14–30) Jézus arra hívja fel tanítványai figyelmét, hogy az Isten országa terjesztésének érdekében kamatoztassák az Istentől ajándékba kapott talentumaikat. A 34. vasárnap evangéliumi részletének (Mt 25,31–46) képnnyelve az utolsó ítéletet és az ítéelő Krisztus királyi alakját mutatja be.

Az évközi idő második részének fontosabb főünnepei és ünnepei időrendi sorrendben: Szentháromság vasárnapja, Krisztus szent teste és vére (Úrnapja), Jézus szent szíve, Urunk színeváltozása, A szent kereszt felmagasztalása és Krisztus, a mindenség királya.

A Szentháromság főünnepét a pünkösdi utáni vasárnapon tartja a római katolikus liturgia. Az ünnep a 13. században terjedt el, és a 14. században vált általánossá. Alapjául az a tény szolgált, hogy a Jézus tanítását értelmező egyház a 4. századi nikaiai és konstantinápolyi zsinatokon olyan hitvallásokat fogalmazott meg, amelyek fő mondanivalója, hogy az egyetlen isteni természetet három személy birtokolja: az Atya, a Fiú és a Szentlélek.

Az evangéliumi részlet (Jn 3,16–18) szerzője egy Jézus ajkára adott kijelentésben utal a Szentháromság misztériumára.

Krisztus szent testének és vérének főünnep (Úrnapja) a liturgikus naptár szerint a Szentháromság főünnepét követő vasárnapon tartandó. Ezen a napon arra a titokra emlékezünk, hogy a történeti Jézus az utolsó vacsorán a kenyeret és a bort az ő másokért feláldozott lényének (testének és vérének) reálszimbólumává tette. Ezt a reálszimbólumot, illetve a benne titokzatos módon megjelenő Krisztust a görög Eukharisztia (hálaadás) névvel jelöljük, mert Jézus a mennyi Atya iránti hálaadásként adta életét az emberek megváltásáért, akiket ajándékba kapott a mennyi Atyától. A katolikus felfogás szerint az önmagát értünk feláldozó Krisztus az oltáron válik jelenvalóvá minden szentmise alkalmával. Ezért a magyar nép az Eukharisziát általában az Oltáriszentség névvel illeti. • Mivel a 13. század elején egyes keresztény csoportok kétségbe vonták, hogy Krisztus valóságosan jelen van az Oltáriszentségben, indokoltan látszott imádó tiszteletének hangsúlyozása. Krisztus Legszentebb Testének ünnepét az egyetemes egyház számára IV. Orbán pápa 1264-ben rendelte el. Az Úrnapja megnevezés eredete ez: Jézus hálaadó áldozata feltámadásában vált teljessé; s mivel a feltámadás napját, vagyis a vasárnapot az első keresztények az Úr napjának is nevezték (vö. Jel 1,10; Didakhé 14,1), az Eukharisztia ünnepének neve is kapcsolatba került a feltámadás napjával.

Az ünnepi evangéliumi részletben (Jn 6,51–58) Jézus mennyből alászállt élő kenyérnek nevezi önmagát.

Jézus szent szívének főünnep a római katolikus liturgia szerint az Úrnapját követő pénteken van. Ezen a napon a mennyi Atya irántunk való szeretetért adunk hálát, amelyet Jézus közvetített számunkra. Az Ószövetségben Isten szíve az Ő jóságának, szeretetének és üdvözítő szándékának jelképe (vö. 2Krón 7,16; Jer 32,41; Zsolt 33,11). Az Újszövetség szerzőinek meggyőződése szerint ezt az üdvözítő isteni szeretetet Jézus képviselte a világban (vö. Lk 7, 13), aki alázattal és földi élete feláldozása árán is végrehajtotta a mennyi Atya akaratát. Ezért Isten megváltó szeretetét Jézus szíve szimbolizálja. Jézus szívének tisztelete a 13. századtól kezdett elterjedni német nyelvterületen, s ez az imádó tisztelet a 17. században új lendületet

kapott a francia szerzetesnő, Alacoque Szent Margit († 1690) látomásait követően. Jézus szent szíve ünnepének megtartását IX. Pius pápa 1856-ban írta elő az egész egyház számára.

Az evangéliumi részletben (Mt 11,25–30) az alázatos szívű Jézus könnyű terhet és felüdülést ígér követőinek.

Urunk színeváltozásának (lat. *Transfiguratio*) ünnepét a nyugati egyház augusztus 6-án tartja. Ezen a napon az apostolok vallási tapasztalatára emlékezünk, amelyet az evangéliumok az apokaliptikus látomás irodalmi műfajában fogalmaznak meg: a leírások szerint a történeti Jézus életében már feltámadása előtt is megnyilvánult az ő isteni dicsősége. A keleti egyházban az 5. századtól kezdve emlékeztek meg Urunk színeváltozásáról. Az ünnep időpontja augusztus 6. lett, mert a galileai Tábor-hegyen, a színeváltozás hagyomány szerinti helyszínén ezen a napon szentelték fel az oda épített három bazilikát. Rómában a 11. századtól csak a Lateráni Bazilikában tartották meg az ünnepet, amelyet végül III. Callistus pápa 1457-ben a nándorfehérvári győzelem (1456) emlékezetére az egész egyházban egyetemessé tett.

Az evangéliumi részlet (Mt 17,1–9) szerzője egy apokaliptikus látomás keretében azt a Jézust mutatja be, akinek alakjában keverednek a dicsőséges és a szenvedő Messiás vonásai.

A szent kereszt felmagasztalásának ünnepén (szept. 14.) a keresztfá előtt hódolunk, amely Krisztust szimbolizálja, aki keresztre feszítve áldozta fel életét az emberek megváltásáért. Eredetét illetően az ünnep a 4. századra nyúlik vissza. A hagyomány szerint Nagy Konstantin császár elrendelte, hogy a Golgota dombján építsenek díszes templomot. A dombon, ahol a mai Szent Sír-templom áll, 325-ben a császár édesanyjának, Szent Ilonának szentföldi látogatása alkalmával ásatásokat végeztek, és a munkálatok folyamán megtaláltak három keresztet. A Jézus keresztjének vélt ereklyét először három részre osztották: az egyik darab Jeruzsálemben maradt, a második Konstantinápolyba került, a harmadik pedig Rómába. A Jeruzsálemben maradt darabot az időközben elkészült és 335. szeptember 14-én felszentelt bazilikában helyezték el. Jeruzsálemből terjedt el a kereszt tiszteletének gyakorlata, amely szerint a keresztet vagy kereszttereklyét felmutatták (felmagasztalták) a hívő közösség számára, hogy az – miként ez a mai nagypénteki liturgiában történik – kifejezhesse hódolatát a keresztre feszített Krisztus előtt. 614-ben, amikor a perzsák elfoglalták Jeruzsálemet, hadizsákmányként magukkal vitték a díszes jeruzsálemi kereszttereklyét is. Ám a perzsák legyőzése után, 628. szeptember 14-én Hérakleiosz bizánci császár ünnepélyesen, de mezítláb és szegényes ruhába öltözve személyesen helyezte újra eredeti helyére a visszaszerzett keresztet. A II. Nikaiai Zsinat (787) a képrombolókkal szemben mondta ki, hogy a keresztet, mint megváltásunk eszközét, tiszteletteljes hódolat illeti meg. A zsinati atyák hangsúlyozták, hogy a kereszt előtti imádó hódolat nem magának a keresztnek szól, hanem annak a Krisztusnak, aki a kereszten függött: a képnek adott tisztelet ugyanis az ősképnak szól, és aki hódol a képe előtt, az azon ábrázolt valóságának hódol – mondták a zsinat résztvevői (vö. DH 601).

Az evangéliumi szakasz (Jn 3,13–17) Jézus üdvözítő kereszthalálát őszösvetségi előképéhez, annak a rézkigýónak fára szegezéséhez hasonlítja, amely gyógyulást hozott mindazoknak, akik hittel tekintettek rá (vö. Szám 21,4–9).

A római katolikus liturgikus naptár szerint az évközi idő utolsó vasárnapjának neve: Krisztus, a mindenség királya (Krisztus Király). Ezen a főünnepen a Messiást magasztaljuk, akiről Pál apostol azt állította, hogy Isten mindent az ő lába alá vetett (vö. Ef 1,22), s akit a János jelek (vagy Jelenések könyve) címen ismert bibliai könyv szerzője a királyok Királya és az uralkodók Ura névvel illetett (vö. Jel 19,16). Miközben ezt a Királyt ünnepeljük, tudatosítjuk, hogy ő nem földi értelemben vett uralkodó, hanem annak az országnak fejedelme, amely nem ebből a világból való (vö. Jn 18,36). Krisztus királyságának megünneplését XI. Pius

pápa rendelte el 1925-ben, és hangsúlyozta: Krisztus a megtestesülésével és megváltó halálával nyerte el királyi méltóságát a világ üdvösségére.

Az evangéliumi rész (Mt 25,31–46) a történelmet megítélő Krisztus Király alakját állítja a hívők elé. Az évközi idő második részének főbb paraliturgikus és liturgikus cselekményei közé tartozik az úrnapi körmenet, a Jézus szíve litánia, az elsőpénteki ájtatosság, a terménybetakarítási hálaadás és a Biblia iránti tiszteletet hangsúlyozó Szentírás-vasárnap megünneplése.

Krisztus szent testének és vérének főünnepéhez kapcsolódik az úrnapi körmenet cselekménye. A szokást a 13. századi Kölnben vezették be, majd sok német városban elterjedt. Célja egyrészt az volt, hogy a körmenet résztvevői hitvallást tegyenek azokkal szemben, akik nem fogadták el, hogy Krisztus jelen van az Oltáriszentségben. Másrészt a keresztények e körmenet keretében akarták „felmutatni” a világnak az emberek üdvösségeért életét áldozó és a halálból feltámadt Krisztust. A körmenet útvonalán négy lombsátrat, illetve oltárt állítottak fel a négy égtáj felé, s ezeknél felolvastak egy-egy szentírási részt, amely az Oltáriszentség alapításáról szól.

A Jézus szíve iránti tisztelet egyik paraliturgikus megnyilvánulása a Jézus szíve litánia. A görög *litē*, illetve *litaneia* (könyörgés) szóról elnevezett litánia (vagy letenye) az előimádkozó és a nép dialogizáló imaformája, Istenhez vagy a szentekhez intézett könyörgéssorozat. A Jézus szíve-tiszteletnek ezt a formáját XIII. Leó pápa 1899-ben hagyta jóvá.

A Jézus szíve-tisztelethez kapcsolódik az elsőpénteki ájtatosság gyakorlata is. Alacoque Szent Margit a 17. században egy misztikus élményben isteni felszólítást kapott, hogy terjessze Jézus szíve tiszteletét, és a hónapok első péntekjein járuljon szentáldozáshoz. Az isteni ígéret szerint, akik kilenc egymást követő első pénteket gyónással, áldozással megtartanak, sokféle kegyelmet kapnak Istentől. Ennek az ígéretnek nyomán terjedt el az egyházban az elsőpénteki nagykilenced gyakorlata.

A szentmisével egybekötött terménybetakarítási hálaadást Magyarországon augusztus utolsó vasárnapján tartják a római katolikusok. E gyakorlat alapja az a keresztény meggyőződés, amelyet Pál apostol így fogalmazott meg: „Isten minden teremtménye jó, és semmi sem elvetendő, amit hálaadással vesz magához az ember, mert szentté lesz Isten igéje és az imádság által” (1Tím 4,4–5). A terményekért való hálaadás a keresztény Rómában az 5. századtól kezdve a négy évszakhoz kötődő könyörgő- és böjti napok körébe tartozott, amelyeket a 8. század óta negyedévi böjti napoknak (lat. *ieiunium quatuor temporum*) neveztek. A magyar kántorböjt vagy kántornapi böjt kifejezés a latin *quatuor* (négy) szó elferdítéséből származik, és nincs köze az istentiszteletnek énekekkel és orgonaszóval ünnepélyessé tevő kántorhoz.

Szentírás vasárnapján, azaz Szent Jeromosnak (4-5. sz.), a latin nyelvű Biblia, a Vulgata fordítójának emléknapjához (szept. 30.) legközelebb eső vasárnapon a római katolikus hívek az Isten szavaként tisztelt Szentírást ünneplik: a szentmise kezdetén bevonulási körmenetben beviszik a Bibliát a templomba, majd a szentélybe érve a liturgia vezetője egy előre elkészített díszes helyre teszi a Könyvek Könyvét.

IV.1.1 Szentháromság vasárnapja

Az újszövetségi olvasmány (szentlecke) Pál apostolnak a korintusi hívekhez írt második levélből idézett részlet. Az 57 körül írt levél zárszavában az egyistenhívő apostol külön tesz említést Jézusról, a zsidók által Istennek nevezett Atyáról, valamint a Szentlélekről, s szemlátomást mindhármukat isteni valóságnak tartja. • A János-evangéliumból vett rész szerzője az 1. század végén egy költői szabadsággal alkotott párbeszéd keretében arról ad tanítást, hogy a történeti Jézus az Atya (Isten) egyszülött Fiának vallotta önmagát, akit Atyja azért küldött az emberek közé, hogy üdvözüljön általa a világ.

Szentháromság vasárnapja a bibliai szemelvények tükrében

a) Az Atya, a Fiú és a Szentlélek Pál apostol levelében (2Kor 13,11–13)

13 ¹¹ Egyébként, testvérek, örüljete, legyetek tökéletesek, buzdítsátok egymást, legyetek egyetértők, éljetekek békességben, s a szeretet és békesség Istene veletek lesz. ¹² Köszöntsetek egymást szent csókkal. Üdvözöl-

nek titeket a szentek mindnyáján. ¹³ Az Úr Jézus Krisztus kegyelme, Isten szeretete és a Szentlélek közössége legyen mindnyájatokkal!

A fontosabb kifejezések magyarázata:

testvérek, örüljete, legyetek tökéletesek, buzdítsátok egymást: az apostol a keresztény ember öröméről beszél, amely abból a tudatból fakad, hogy semmi sem szakíthatja el őt Isten szeretetétől, amely Krisztus Jézusban van (vö. Róm 8,39). A legyetek tökéletesek felhívás Jézus szavaira emlékeztet, aki arra buzdítja tanítványait, hogy igyekezzenek az irgalmas és jóságos mennyei Atya magatartását megjeleníteni a világban (vö. Mt 5,48). A buzdításra való felszólításban az apostol arra kéri a levél címzettjeit, hogy bátorítsák, vigasztalják egymást, s erősítsék egymásban a keresztény reményt.

a szeretet és békesség Istene veletek lesz: a szeretet Istene kifejezés utalás arra a titokra, hogy „Isten szeretete kiáradt szívünkbe a nekünk adott Szentlélek által” (Róm 5,5). A békesség Istene név azért illeti meg a mennyei Atyát, mert Krisztus által Ő békítette ki önmagával az emberiséget (vö. Róm 5,1; Ef 2,14–18).

köszöntsetek egymást szent csókkal: a szent csókkal való köszöntés (vö. 1Kor 16,20) nem az ókorban szokásos szívélyes üdvözlési formát jelenti, hanem istentiszteleti esemény, amely a liturgián részt vevők testvéri kapcsolatának jelképezésére és megerősítésére szolgál.

üdvözölnek titeket a szentek mindnyáján: mivel Pál apostol Makedóniából írta levelét, a szentek kifejezéssel az őt körülvevő makedóniai hívőkre utal. A szóhasználat alapja az, hogy az ószövetségi Bibliában a héber *kados* (szent) kifejezés a profán használatból kiemelt, attól elkülönített és Istennek szentelt tárgyat vagy személyt jelenti, az Újszövetségben pedig mindazokat, akik a keresztségben kapott Szentlélek által részesültek Isten életében és szentségében (vö. Róm 15,16; 2Tessz 2,13).

Jézus Krisztus kegyelme, Isten szeretete és a Szentlélek közössége: Pál apostol jókívánsága arra utal, hogy a mennyei Atya megmentő szeretete Krisztus ingyenes megváltó művében (kegyelmében) siet az ember segítségére, és a Szentlélek kiáradása (közössége) révén viszi végbe az üdvösséghez szükséges változásokat teremtményében.

b) Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte (Jn 3,16–18)

3¹⁶ [Abban az időben Jézus ezt mondta Nikodémusnak]: ...úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta, hogy mindaz, aki őbenne hisz, el ne vesszen, hanem örök élete legyen. ¹⁷ Mert nem azért küldte Isten a Fiút a világba, hogy elítélje a világot,

hanem hogy üdvözüljön általa a világ. ¹⁸ Aki hisz benne, az nem esik ítélet alá, de aki nem hisz, az már ítélet alá esett, mert nem hitt az Isten egyszülött Fia nevében.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

[Jézus ezt mondta Nikodémusnak]: Nikodémus a farizeusok közé tartozó tekintélyes zsidó, a főtanács tagja volt. Az evangélista által művészién alkotott párbeszédben az 1. század végén azokat a jámbor zsidókat képviseli, akik jóindulattal érdeklődnek a keresztény tanítás iránt. A párbeszéd Jézusa pedig azt az egyházat jeleníti meg, amely készségesen válaszol a jóindulatú érdeklődésre.

egyszülött Fiát adta: a zsidóság, tág értelemben használva a kifejezést, Isten fiának nevezte az uralmon lévő királyt, Isten népének tagjait, s ritkán az eljövendő Messiást is, jóllehet nem tekintette őt isteni természetű valóságnak. Pál apostol azonban az 1. század derekán már szoros értelemben használja az Isten Fia címet, s amikor Jézust Isten (a mennyei Atya) Fiának nevezi, isteni természetet és földi születést megelőző öröklétet tulajdonít neki (vö. Róm 1,4; Gal 4,4; Fil 2,5–7). A század végén János evangélista is erre a szoros értelemben vett isteni Fiúra gondol, amikor a mennyei Atya Fiáról beszél, s az egyszülött Fiú kifejezést a párbeszédben szereplő Jézus ajkára adja.

hogy mindaz, aki őbenne hisz, el ne vesszen, hanem örök élete legyen: a bűn állapotában élő emberiség Isten segítségével nélkül elveszett volna, azaz örök kárhozatra jut. A mennyei Atya azért küldte Fiát a világba, hogy halála által megmentse az emberiséget az örök halál veszedelmétől. Az egyszülött Fiúban hinni annyit jelent, mint a Szentlélek ajándékaként elfogadni Jézus megmentő cselekedetét, s ezt az elfogadást az ő útmutatásait követő tettekkel igazolni.

nem azért küldte Isten a Fiút a világba, hogy elítélje a világot: az isteni ítéletet nem úgy kell elgondolni, hogy Isten két csoportra osztja az emberiséget, amelyek közül az egyik elkárhozik, a másik üdvözülni. Az egyszülött Fiú küldetésének lényege ugyanis az emberek üdvözítésében áll. János evangélista szerint az isteni ítélet már elkezdődött a világban: aki hisz Jézusban, üdvözülni, s aki nem hisz, az már ítélet alá került. Ez az elmarasztaló ítélet azonban még nem végérvényes (vö. Jn 12,48), hiszen a Jézus ajkára adott szavaknak éppen az a céljuk, hogy hitre segítsék azokat, akik még nem hisznek.

A szentírási szövegek mondanivalója

A korintusi hívekhez írt levélből vett idézet egyike azoknak az újszövetségi részleteknek, amelyekben a későbbi századok folyamán kiérlelődő szentháromságtan mindhárom személye szóba kerül. A Jézus tanítását értelmező egyház a 4. századi nikaiai és konstantinápolyi egyetemes zsinatokon fogalmazta meg a szentháromságtani hitvallásokat. Ezeknek fő mondanivalója az, hogy az egyetlen isteni természetet három személy birtokolja: Isten egy és ugyanakkor három, jóllehet nem ugyanabból a szempontból. Bár Pál apostol még nem ismerhette a Szentháromság titkára vonatkozó tanítás későbbi megfogalmazását, már ő is kiemeli, hogy az egyetlen Isten (az Atya) Jézus Krisztus kegyelme (ajándékba adott megváltói műve) által menti meg az emberiséget, és Szent Lelkét adja az embernek ahhoz, hogy teremtménye a Lélek erejében hittel el tudja fogadni a megmentés művét. A szigorúan egy-

istenhívő apostol tehát az Istennek nevezett mennyei Atyát, Jézus Krisztust és a Szentlelket egyaránt isteni természetű valóságnak tartja.

Az evangéliumi párbeszéd szerzője a történeti Jézus tanítása nyomán tömören összefoglalja a háromságos egy Isten és az emberiség kapcsolatát. A dialógus Jézusa arról beszél, hogy a mennyei Atya egyszülött Fiát küldte az emberek üdvözítésére, s aki hisz ebben a Fiúban, az üdvözülni fog. Igaz, hogy a szövegben kifejezetten nem szerepel a Szentlélek neve, de az evangélista is tudatában van annak, amit Pál apostol az 1. század közepén úgy fogalmazott meg, hogy Jézusban hinni csak a Szentlélek erejében lehet: „senki sem mondhatja, 'Jézus az Úr', csakis a Szentlélek által” (1Kor 12,3) – hirdeti az apostol. • Ez az evangéliumi részlet is állítja tehát: Isten Szentháromság, azaz egyetlen valóság, mégis három személy, az Atya, a Fiú és a Szentlélek titokzatos egysége.

Az ünnepen mondj köszönetet a Szentháromságnak!

Az újszövetségi olvasmányban Pál apostol azt a keresztény meggyőződést fogalmazza meg, hogy az Istennek nevezett és az embert szerető mennyei Atya Jézus Krisztus megváltó ajándéka által menti meg az embert a bűn fogságából, és kiárasztja rá a Szentlelket, akinek erejében az ember hittel el tudja fogadni a krisztusi megmentés művét. – A szentírási részlet hallgatása közben mondj köszönetet a háromságos egy Istennek, mert az Atya téged is szeret, Krisztus ajándéka által téged is megment, és számodra is lehetővé teszi a Szentlélekkel való közösséget, és így a megváltás ajándékának hívó elfogadását.

Az evangéliumi párbeszéd alkotója a történeti Jézus tanítása és az ősegyház hite alapján feltételezi az Atya, a Fiú és a Szentlélek isteni mivoltát. Azt hangsúlyozza, hogy az Atya egyszülött Fiát adta az emberek üdvözítésére, és az embernek csupán az a feladata, hogy a Lélek erejében hittel elfogadja az egyszülött Fiú megváltó ajándékát. – Az evangéliumi részlet hallgatása közben mondj köszönetet a téged is szerető Atyának, adj hálát a téged is megváltó Fiúnak, s kérd a Szentlélek segítségét, hogy hittel el tudd fogadni a megváltás krisztusi művét.

IV.1.2 Krisztus szent teste és vére – Úrnapja

Az olvasmány a Második Törvénykönyvből (lat. *Deuteronomium*) vett idézet. Az ószövetségi könyv neve annak emlékét őrzi, hogy Kr. e. 622-ben a jeruzsálemi templom javítási munkálatai közben a zsidók találtak egy törvénykönyvet (vö. 2Kir 22,8), amelyet Mózes művének gondoltak. A modern irodalomkritikai vizsgálatok azonban kiderítették, hogy a szóban forgó könyv nem Mózes műve, hanem a Kr. e. 8. és 7. század folyamán ismeretlen szerzők állították össze Mózes szellemében. Az idézet Mózes ajkára adott beszéd, amelyben a zsidó népvezér a pusztai vándorlás folyamán kapott isteni áldásokra emlékezteti népét. • A János-evangéliumból vett részlet szerzője az 1. század végén a szóbeli hagyományra támaszkodva írói szabadsággal alkotott beszédben számol be arról, hogy a történeti Jézus örök életet biztosító tápláléknak nevezte saját testét és véré.

Úrnapja a bibliai szemelvények tükrében

a) Isten mannát ad a pusztában vándorló népének (MTörv 8,2–3.14b–16a)

8² [A pusztai vándorlás után Mózes így beszélt a néphez]: Gondolj csak vissza arra az egész útra, amelyen az Úr, a te Istened negyven esztendőn át vezetett a pusztában, hogy megsanyargasson és próbára tegyen, s így nyilvánvalóvá legyen, mi forog szívedben: vajon megtartod-e parancsait vagy nem? ³ Ébánsággal sanyargatott téged és eledeliül mannát adott neked, amelyet nem ismertél sem te, sem atyáid, hogy megmutassa neked, hogy nemcsak kenyérrel él az ember, hanem

minden igével, amely Isten szájából származik. [...] ^{14b} meg ne feledkezzél az Úrról, a te Istenedről, aki kiharozott téged Egyiptom földjéről, a rabszolgaság házából. ¹⁵ Hogy vezéred volt a nagy és rettenetes pusztán, amelyben tüzes lebeletű kígyó, skorpió és kiaszott föld volt, és egy szemernyi víz sem. Aki forrást fakasztott neked a kemény sziklából, ^{16a} s atyáid által nem ismert mannával etetett téged a pusztában.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

[a pusztai vándorlás után Mózes így beszélt a néphez]: az esemény a Biblia szerint az Egyiptomból szabaduló zsidó nép pusztai vándorlásának 38. évében történt (vö. MTörv 2,14).

a te Istened negyven esztendőn át vezetett a pusztában: a negyven esztendő kifejezésnek elsősorban jelképes értéke van. A 40 év a Bibliában egy nemzedék korára vagy egy meglehetősen hosszú, de pontosabban meg nem határozott felkészülési időszakra utal.

hogy megsanyargasson és próbára tegyen: Mózes antropomorf módon (Istennek emberi érzelmeket és szándékokat tulajdonítva) beszél arról, hogy a pusztai vándorlás minden viszontagsága és nehézsége Isten tudtával sújtotta a népet.

ébánsággal sanyargatott téged és eledeliül mannát adott neked: a manna különleges, dérhez hasonló külső táplálék, amelyet az izraeliták hite szerint Isten adott nekik a pusztai vándorlás idején (vö. Kiv 16,14–36).

hogy megmutassa neked, hogy nemcsak kenyérrel él az ember, hanem minden igével, amely Isten szájából származik: a népnek tapasztalatból kellett megtanulnia, hogy az ember pusztán önmaga erejében nem tudja saját életét biztosítani, és minden táplálék „mögött” Isten teremő szava és gondviselő rendelkezése áll (vö. Iz 55,10–11).

meg ne feledkezzél az Úrról, a te Istenedről, aki kiharozott téged Egyiptom földjéről: Mózes arra figyelmezteti népét, hogy jóllakottan és önelégülten ne felejtse, kinek köszönheti e jólétet.

aki forrást fakasztott neked a kemény sziklából: ez a mondat arra utal, hogy Mózes Isten segítségével vizet fakasztott egy sziklából a szomjazó nép számára (vö. Kiv 17,1–7; Szám 20,7–11). Mivel a szikla az Ószövetségben Istent jelképezte (vö. MTörv 32,4; 2Sám 22,2; Zsolt 31,3 stb.), a zsidókat ez a szimbólum is segítette abban, hogy az életet biztosító vizet isteni ajándéknak tudják tartani.

b) Jézus teste és vére örök életet adó táplálék (Jn 6,51–58)

6⁵¹ [Abban az időben így beszélt Jézus a zsidó tömeghez a kafarnaumi zsinagógában]: »Én vagyok az élő kenyér, amely a mennyből szállt alá. Ha valaki ebből a kenyérből eszik, örökké él. A kenyér pedig, amelyet majd én adok, az én testem a világ életéért. 52 Vitatkozni kezdtek erre a zsidók egymás közt, és ezt kérdezték: »Hogyan adhatja ez testét eledelül nekünk?« 53 Jézus azt felelte nekik: »Bizony, bizony mondom nektek: Ha nem eszitek az Emberfia testét, és nem isszátok az ő véré, nem lesz élet tibennetek.

54 De aki eszi az én testemet, és issza az én vére, annak örök élete van, és én feltámasztom őt az utolsó napon. 55 Mert az én testem valóságos étel, és az én vérem valóságos ital. 56 Aki eszi az én testemet, és issza az én vére, az bennem marad, és én őbenne. 57 Amint engem küldött az élő Atya, és én az Atya által élek, úgy aki engem eszik, az is általam él. 58 Ez az a kenyér, amely az égből szállt alá. Nem olyan, mint amit az atyák ettek és meghaltak; aki ezt a kenyeret eszi, örökké élni fog.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

[*abban az időben így beszélt Jézus a zsidó tömeghez a kafarnaumi zsinagógában*]: Kafarnaum (Nahum faluja) galileai „város” a Galileai-tenger mellett a Jordán torkolatánál. Zsinagógájának ókori romjait a 19. század közepétől kezdték fokozatosan feltárni. Az „így beszélt” kifejezés nem azt jelenti, hogy az evangélista Jézus gyorsírással feljegyzett szavait tolmácsolja, hanem azt, hogy a történeti Jézus ajkára adott szavakban foglalja össze az ő életművének (megváltó halálának és örök életet biztosító feltámaszásának) jelentését és jelentőségét.

én vagyok az élő kenyér, amely a mennyből szállt alá: az önmagát élő vagy életet adó kenyérnek nevező Jézus saját isteni eredetét hangsúlyozza.

a kenyér pedig, amelyet majd én adok, az én testem a világ életéért: ezek a szavak arra emlékeztetnek, hogy Jézus az utolsó vacsorán a megtört kenyeret a tanítványokért feláldozott testének (istenemberi valóságának) reálszimbólumává tette (vö. 1Kor 11,24).

hogyan adhatja ez testét eledelül nekünk?: a zsidók valószínűleg az „istenség megevésének” (gör. *theophagia*) gyakorlatára gondolnak, amelyben egyes primitív vallások hívei isteninek tekintett ételek és italok elfogyasztásával szimbolizálták az istenséggel való egyesülésüket. Méltatlankodva elutasítják ezt a pogány szokást. Nem értik ugyanis, hogy bár a Jézus testét enni kifejezés Jézus valóságos lényére vonatkozik, nem annak biológiai megevését jelenti, hanem azt, hogy hittel egyesülünk az ő értünk feláldozott valóságával.

ha nem eszitek az Emberfia testét, és nem isszátok az ő véré, nem lesz élet tibennetek: a Bibliában a test és a vér szavak önmagukban véve is az egész embert jelölik. A test és a vér szétválasztott kifejezéseként a másokért feláldozott emberi lény egészét jelentik. Az önmagát Emberfiának nevező Jézus az utolsó vacsorán arra buzdította tanítványait, hogy a kenyér és a bor által szimbolizált, másokért feláldozott lényét tekintsék eledelnek. A Jézus ajkára adott szavakból az is kiderül: a hinni és az enni vagy inni kifejezések azonos jelentésű szavak, mert mindegyik tevékenységnek örök élet a következménye (vö. Jn 6,47; 6,51). Jézus testét enni és véré inni annyi, mint hinni benne, elfogadni őt, aki üdvösségünkért feláldozta emberi valóságát. A hitet vagy elfogadást az ember azzal tanúsíthatja, hogy Jézus erejéből merít, szellemiségéből táplálkozik, és az ő tanítását követve él.

aki eszi az én testemet, és issza az én véremet, az bennem marad, és én őbenne: a jézusi szavak arra utalnak, hogy aki hittel elfogadja életáldozatát, olyan szoros egységbe kerül az ő titokzatos lényével, mint amilyen szoros kapcsolatba kerül az ember a lakomán elfogyasztott kenyérrel és borral.

nem olyan, mint amit az atyák ettek és meghaltak; aki ezt a kenyeret eszi, örökké élni fog: a jézusi kijelentésben az ősegyház hite fogalmazódik meg. Eszerint: bár a manna is Isten ajándéka volt, fogyasztása „nem emelte mennybe” az embert. Ám annak, aki a Jézus-kenyérrel táplálkozik, azaz hittel elfogadja az ő valóságát, örök élete van, még ha nem is kerülheti el a biológiai halált.

A szentírási részletek üzenete

Az ószövetségi olvasmány arra emlékeztet, hogy az Egyiptomból való szabadulást követő pusztai vándorlás idején Isten különleges táplálékkal ajándékozta meg népét. • Bár a manna és az Istent jelképező sziklából fakadó víz csak a földi lét fennmaradását biztosította Izrael fiai számára, az egyház Úrnapján időszerűnek látja e szentírási részlet felidézését: ebben az isteni eredetű táplálékban ugyanis Jézus előképét látja, aki mennyből alászállt élő kenyérnek mondta önmagát, miközben saját testét és vérét (másokért feláldozott lényét) adta örök életre szóló táplálékkul azoknak, akik kifejezetten vagy burkoltan hisznek benne.

Az evangéliumi részlet szerzője a keresztény hitet terjesztő szóbeli hagyomány alapján Jézus ajkára adott szavakkal beszél a megváltás jézusi életművéről. Azt a Jézust állítja az olvasók elé, aki az életet adó kenyér szimbólumát használva mennyből alászállott kenyérnek nevezte önmagát, és az emberek üdvösségéért feláldozott lényét (testét és vérét) adta örök életet biztosító táplálékkul mindazoknak, akik tanítását követő életvitelükkel igazolják, hogy hisznek benne.

Adj hálát a földi és a mennyei táplálékért!

Az ószövetségi olvasmány hallgatása közben gondolj arra, hogy a zsidók a földi életet tápláló mannát Isten ajándékának tekintették. Adj hálát Istennek, hogy embereken keresztül neked is megadja az e világi létfenntartást biztosító táplálékot, amelyet a kenyér jelképez!

Az evangéliumi részletet hallgatva gondolj hálásan Jézusra, az égből alászállott élő kenyérre, aki saját testét és vérét feláldozta, hogy benned is kibontakozhasson a halált legyőző örök élet!

IV.1.3 Jézus szent szíve

A Második Törvénykönyvből vett ószövetségi idézet szerzője Mózes ajkára adott szavakkal emlékezik meg arról, hogy Isten nem emberi érdemei miatt, hanem szeretetből szabadította ki a zsidóságot Egyiptomból, s irgalma alapján tette meg választott népévé. • A Máté-evangéliumból származó részlet írója az 1. század harmadik harmadában a szóbeli hagyományra támaszkodva ad a történeti Jézus ajkára egy olyan beszédet, amelyben ő szelídnek és alázatos szívűnek nevezi önmagát.

Jézus szent szívének ünnepe a bibliai szemelvények tükrében

a) *Isten szeretetből választott magának tanúságtevő népet (MTörv 7,6–11)*

7⁶ Te ugyanis az Úrnak, a te Istenednek szentelt nép vagy: téged kiválasztott az Úr, a te Istened, hogy tulajdon népe légy minden nép közül, amely a földön van. ⁷ Nem azért lépett kapcsolatba veletek és választott ki titeket az Úr, mintha számra nézve minden népet meghaladnátok, hiszen minden népnél kevesebben vagytok, ⁸ hanem azért, mert szeretett titeket az Úr, s meg akarta tartani azt az esküt, mellyel megesküdött atyáitoknak; azért hozott és szabadított ki titeket erős kézzel a rabszolgaság házából, a fáraó-

nak, Egyiptom királyának kezéből. ⁹ Tudd tehát, hogy az Úr, a te Istened erős és hűséges Isten, aki ezerízíg megtartja a szövetséget, s az irgalmasságot azokkal szemben, akik szeretik őt, s megtartják parancsait, ¹⁰ de legott megfizet azoknak, akik gyűlölik őt: elpusztítja őket, nem késlekedik, legott megadja nekik, amit érdemelnek. ¹¹ Tartsd meg tehát azokat a parancsolatokat, szertartásokat és rendeleteket, amelyeknek a megtartását ma megparancsolom neked.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

te ugyanis az Úrnak, a te Istenednek szentelt nép vagy: a Bibliában a szent kifejezés nemcsak erkölcsi feddhetetlenséget jelent, hanem a profán használattól elkülönített, Isten számára rendelt valóságot. Mózes arra emlékezteti a zsidókat, hogy ők is Isten számára elkülönített, Istennek szentelt népet alkotnak.

nem azért lépett kapcsolatba veletek... az Úr, mintha számra nézve minden népet meghaladnátok: Mózes óva inti népét az elbizakodottságtól. Emlékezteti az izraelitákat, hogy nem emberi kiválóságaik vagy létszámbeli fölényük miatt lettek választott néppé.

szeretett titeket az Úr, s meg akarta tartani azt az esküt, mellyel megesküdött atyáitoknak: a kiválasztás alapja a szeretetből fakadó és kifürkészhetetlen isteni döntés, valamint az, hogy Isten hűséges önmagához, illetve a zsidó ősatyáknak tett ígéreteihez (vö. MTörv 4,37; 8,18 stb.).

az Úr, a te Istened erős és hűséges Isten, aki ezerízíg megtartja a szövetséget, s az irgalmasságot azokkal szemben, akik szeretik őt: ezek a szavak nemcsak arra emlékeztetik a zsidókat, hogy Isten szövetséget kötött velük a Sínai-félsziget hegyláncolatának Hóreb nevű hegycsúcsán (vö. Kiv 3, 1–12), hanem arra is, hogy ez a szövetség csak azok számára lesz áldás, akik viszonzják Isten lehajló és irgalmas szeretetét.

de legott megfizet azoknak, akik gyűlölik őt: elpusztítja őket, nem késlekedik, legott megadja nekik, amit érdemelnek: az ószövetségi nép a szeretet, az irgalom és a megbocsátás Istenébe vetette hitét. Ebből azonban az következik, hogy az Istent emberi tökéletlenségekkel (bosszúállás, megtorlás, pusztító büntetés stb.) felruházó beszédmódot nem szabad betű szerint értelmeznünk. Valójában ugyanis Isten nem áll bosszút, nem torolja meg a sérelmeket, és nem büntet

pusztítással. Az azonban igaz, hogy ha a teremtmény elutasítja Isten szeretetét és megbocsátó irgalmát, nyomorúságos állapotba jut, amelyet adott esetben úgy élhet meg, mintha bosszút álltak volna rajta, megtorolták volna lázadását, vagy büntetéssel sújtották volna.

tartsd meg tehát... a parancsolatokat, szertartásokat és rendeleteket: e szavakkal Mózes arra buzdítja a népet, hogy fogadja el Isten lehajló szeretetét, mert csak ez az elfogadás teszi lehetővé az ígéréteihez hűséges és irgalmas Isten gondviselő jóságának megtapasztalását.

b) A szelíd és alázatos szívű Jézus (Mt 11,25–30)

11²⁵ *Abban az időben így szólt Jézus: »Áldalak téged Atyám, menny és föld ura, mert elrejtetted ezeket a bölcsek és okosak elől, és kinyilatkoztattad a kicsinyeknek. 26 Igen, Atyám, így tetszett ez neked! 27 Mindent nekem adott át az én Atyám, és senki sem ismeri a Fiút, csak az Atya, s az Atyát sem ismeri senki, csak a Fiú, és akinek a Fiú ki akarja*

nyilatkoztatni. 28 Jöjjetek hozzám mind, akik fáradtak vagytok és terhet hordoztok, és én felüdítelek titeket. 29 Vegyétek magatokra igámat, és tanuljatok tőlem, mert én szelíd vagyok és alázatos szívű – és nyugalmat találtok lelketeknek. 30 Mert az én igám édes és az én terhem könnyű.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

áldalak téged Atyám, menny és föld ura, mert elrejtetted ezeket a bölcsek és okosak elől, és kinyilatkoztattad a kicsinyeknek: Jézus szóhasználatában a „bölcsek és okosak” olyan emberek, akik nem Istentől akarják megtudni, hogyan juthatnak el az üdvösségre, hanem saját „bölcsségük” alapján próbálják a boldog életre vezető utat megtalálni, és az üdvösséget elgondolni. Ilyen „bölcsek” a Jézus korabeli zsidóság vallási vezetői, akik a mózesi törvény megtartásától várják boldogulásukat, s az üdvösség jelét Izrael politikai és gazdasági hatalmának megerősödésében látják. A kicsinyek velük szemben olyan emberek, akik nyitottak Isten irányában, és a tőle kapott kinyilatkoztatásból szeretnék megismerni az üdvözülés módját. Ők a nép egyszerű fiai, a vallási tanokban járatlan halászok, földművesek, akiknek nincsenek előítéleteik, és nem akarják megszabni Istennek, milyen módon üdvöztse őket. Jézus azért ad hálát a mennyei Atyának, mert a kicsinyeknek, az Isten irányában nyitott embereknek tárta föl „ezeket” (az üdvösségre vezető jézusi útmutatásokat). Hálaadásával közvetve arra buzdítja a bölcseket és okosakat, hogy váljanak ők is kicsinnyé, Isten irányában nyitott szívű emberré.

mindent nekem adott át az én Atyám, és senki sem ismeri a Fiút, csak az Atya...: a Bibliában a megismerés nem pusztán elméleti tudásszerzést jelent, mert a kifejezés egyenértékű a tapasztalat vagy a bensőséges személyes kapcsolat fogalmával is. E szavak tehát a mennyei Atya és Jézus közti bensőséges személyes kapcsolatra, illetve arra utalnak, hogy az Atya legszemélyesebb titkát és embert üdvözítő szándékát csak Jézus tudja hitelesen feltárni az emberek előtt.

jöjjetek hozzám mind, akik fáradtak vagytok és terhet hordoztok, és én felüdítelek titeket: ez a felhívás azoknak az embereknek szól, akik már belefáradtak abba, hogy kövessék a törvénytudók és farizeusok által aprólékosan magyarázott törvények sokaságát, amely szinte elviselhetetlen teherként nehezedett a vállukra (vö. Mt 23,4).

vegyétek magatokra igámat, és tanuljatok tőlem: a zsidó rabbik a mózesi törvény megtartását iga hordozásához hasonlították. Jézus azonban az iga kifejezéssel valószínűleg arra a terherre is célzol, amelyet a farizeusok és törvénytudók aprólékos törvénymagyarázatai jelentettek a válásos zsidók számára. Ezzel a teherrel állítja szembe a maga igáját. Ő nem azért jött, hogy felesleges terheket rakjon az emberek vállára, hanem hogy megváltást, szabadulást, enyhülést hozzon. Az ő igája tanításának és az általa hozott Isten országának elfogadása. Ez az iga édes és könnyű, mert Jézus az ember segítségére van az ország áldásainak elfogadásában.

mert én szelíd vagyok és alázatos szívű – és nyugalmat találtok lelketeknek: a szelídséget a Biblia olyan magatartásként állítja elénk, amelyben az ember hűségesen alárendeli magát Istennek. Az alázatos szív Jézus esetében nem azt jelenti, hogy alázatoskodó, meghunyászkodó magatartást tanúsított, hanem azt, hogy Isten létére kiüresítette, megalázta önmagát, és azonosulva a mennyei Atya minden ember üdvösségét akaró szeretetével, a kereszthalált is vállalva engedelmeskedett ennek az emberet szerető atyai akaratnak (vö. Fil 2,5–8). A nyugalmat találtok lelketeknek mondat ezt jelenti: mindaz, aki tanul Jézustól, vagyis tanítványává lesz, eljut az üdvösségre.

A szentírási szemelvények mondanivalója

Az ószövetségi olvasmányban Mózes azt hangsúlyozza, hogy Isten szeretete megelőz minden emberi tevékenységet és érdemet. Ez azt jelenti, hogy a zsidók sem emberi vagy nemzeti jó tulajdonságaik alapján érdemelték ki kiválasztásukat, hanem a hűséges és irgalmas Isten szeretete tette őket választott néppé. A zsidó népvezér azonban azt is kiemeli, hogy ez az előzetes isteni szeretet az emberek részéről választ kíván, mert csak azok élvezhetik áldásként Isten kitüntető irgalmát, akik szeretettel, útmutatásainak követésével válaszolnak az Ő közeledésére.

Az evangéliumi részlet szerzője a szelíd és alázatos szívű Jézust mutatja be. Azt hangsúlyozza, hogy a történeti Jézus szelíd volt, mert szelíden alávetette magát az ember üdvösségét szeretettel munkáló mennyei Atya akaratának. Amikor pedig Jézus ajkára adott szavakkal alázatos szívűnek nevezi őt, nem arra gondol, hogy alázatoskodó magatartást tanúsított, hanem arra, amit Pál apostol úgy fogalmazott meg, hogy a saját akaratáról lemondó Jézus embertestvérei üdvözítésének érdekében engedelmesen azonosult a mennyei Atya akaratával: „Megalázta magát, engedelmes lett a halálig, mégpedig a kereszthalálig” (Fil 2,8). Az evangélista egyben arra is emlékeztet, hogy ez az alázatos szívű Jézus saját igájának hordozására, a tanítása szerinti életre buzdítja követőit.

Válaszolj Isten előzetes szeretetére!

Az olvasmány azt tanítja, hogy az az Isten, aki nem emberi érdemek alapján, hanem ajándékozó szeretetből választotta ki a zsidó népet a tanúságtevő feladatra, viszontszeretetet vár népétől. Gondolj arra, hogy Isten téged is megelőző szeretettel választott ki a keresztény tanúságtevő feladatra, s parancsainak követésével igyekezz viszonzni ezt a megelőlegezett bizalmat és jóindulatot!

Az evangéliumi részlet alázatos szívű Jézusa igájának hordozására bátorít. Fontold meg szavait, és útmutatásait követő élettel igyekezz válaszolni a törekvéseidet megelőző szeretetére, amelyet az ő szíve szimbolizál.

IV.1.4 Urunk színeváltozása

Az ószövetségi olvasmány Dániel próféta könyvéből származik. Ez az írás, amelynek szerzőségét a hagyomány a Kr. e. 6. században élő és Babilonban tevékenykedő Dániel prófétának tulajdonítja, a Kr. e. 2. században nyerte el végső formáját. Az idézett részletben a próféta az apokaliptikus (a rejtett valóságokat feltáró) látomás irodalmi műfajában egy titokzatos lénynek, az emberhez hasonló, mégis égi természetű Emberfiának eljövételéről beszél. • Az 1. század harmadik harmadában keletkezett Máté-evangéliumnak az Emberfiát a történeti Jézussal azonosító részlete ugyancsak apokaliptikus látomás. Annak állít emléket, hogy Jézus tanítványai már Mesterük földi életében is tapasztalatot szereztek arról: ő törekény emberi mivolta ellenére is a dicsőséges mennyei világba tartozik.

Urunk színeváltozásának ünnepe a bibliai szemelvények tükrében

a) Apokaliptikus látomás az Emberfiáról (Dán 7,9–10.13–14)

7⁹ Néztam, és egyszer csak trónokat állítottak fel, s egy Ősereg leült; a ruházata fehér volt, mint a hó, és fején a haj olyan, mint a tiszta gyapjú; trónja lángoló tűz, kerekai égő tűz. ¹⁰ Tüzes és sebes folyó jött ki színe előtt; ezerszer ezren szolgáltak neki, és tízezer-szer százezeren bódoltak neki; a bíróság leült és a könyveket felnyitották. [...] ¹³ Majd azt láttam az

éjszakai látomásban, hogy íme, az ég felbőiben valaki jött, aki olyan volt, mint az Emberfia, s amikor az Ősöregig eljutott, az ő színe elé vitték, ¹⁴ és ő hatalmat, méltóságot és országot adott neki, hogy minden nép, törzs és nyelv neki szolgáljon, és hatalma örök hatalom legyen, amely meg nem szűnik, és országa olyan, amely el nem pusztul.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

egyszer csak trónokat állítottak fel: a trón az ókori zsidó világban nemcsak a királyt, hanem a bírót is megillette. A Biblia képnyelve szerint Isten is király (vö. Zsolt 93,1–2), és a földkerekség ítélő bírója (vö. Zsolt 9,8–9).

egy Ősereg leült: az Ősereg Istent szimbolizálja, akinek hajlott kora örökkévalóságára utal.

a ruházata fehér volt, mint a hó, és fején a haj olyan, mint a tiszta gyapjú: a fehér ruha Isten tisztaságának, világfelettségének és szentségének jelképe. Az ősz haj arra utal, hogy ettől a bírótól bölcs és méltányos ítélet várható.

trónja lángoló tűz, kerekai égő tűz: a kép az Ezekiel próféta (Kr. e. 7-6. sz.) látomásában szereplő isteni trónszekérre emlékeztet (vö. Ez 1,15–28), miközben Isten titokzatos voltára, mindeütt jelenvalóságára és feltétlen hatalmára is utal.

tüzes és sebes folyó jött ki színe előtt: a tűz és a villámok az Ószövetség költői jellegű szövegeiben Isten megjelenésének jelei (vö. Zsolt 18,13–15; 50,3; 97,3–4).

ezerszer ezren szolgáltak neki: a vallásos zsidók képzeletvilága szerint Istent és trónját szellemi lények megszámlálhatatlan sokasága veszi körül (vö. 1Kor 22,19; Ez 1,5–14; Zak 14,5), akiket gyakran angyaloknak is neveztek.

a bíróság leült és a könyveket felnyitották: az ítéletre várók elleni vádak tartalmazó könyvek és a bíróság képének felidézésével a próféta arra utal, hogy Isten ünnepélyes ítéletet hirdet a történelem eseményei felett.

íme, az ég felbőiben valaki jött, aki olyan volt, mint az Emberfia: a teofániákban az ég felhői az Isten jelenlétének szimbólumai (vö. Iz 19,1; Zsolt 18,11–13). Az emberfia kifejezés önmagában

véve az emberi nemzetséghez tartozó lényre utal, és jelenthet egyetlen emberi egyedet, de közösséget is. A látnok mindenesetre emberi személyhez hasonló lényként írja le, akit ugyanakkor a mennyei világhoz tartozónak is tekint.

az Ősöregig eljutott, az ő színe elé vitték: a jelenet ószövetségi eseményre emlékeztet: a papoknak Mózes elé kellett járulniuk (vö. Lev 8,6–9), hogy beiktatást nyerjenek hivatalukba. Ebben az esetben az Emberfia ünnepélyes beiktatásáról van szó.

hatalmat, méltóságot és országot adott neki: a látnok arról beszél, hogy a (babiloni, méd, perzsa és hellén) világbirodalmaktól elvett hatalmat Isten az Emberfiának adja (vö. Dán 4,1–8). A zsidó biblia magyarázók szerint ez a titokzatos lény a felséges Isten szentjeit (vö. Dán 7,18,27), Isten népét, azaz Izraelt jelképezi. A keresztények azonban az Emberfiát a megújult Izraellel, Istennek a pogányokat is magában foglaló szent népével (vö. 1Pét 2,9), illetve a végső időkben visszatérő Krisztussal azonosítják (vö. Mt 24,30; 26,64).

b) Az önmagát Emberfiának nevező Jézus színeváltozása (Mt 17,1–9)

17 ¹ Hat nap múlva Jézus maga mellé vette Pétert, Jakabot és Jánost, a testvérét, és fölvitte őket külön egy magas hegyre, ² és színeben elváltozott előttük. Ragyogott az arca, mint a nap, a ruhái pedig fehérek lettek, mint a napsugár. ³ És íme, megjelent nekik Mózes és Illés, s beszélgettek vele. ⁴ Péter ekkor azt mondta Jézusnak: »Uram, jó nekünk itt lenni! Ha akarod, csinálók itt három sátrat, neked egyet, Mózesnek egyet és Illésnek egyet.« ⁵ Amíg beszélt, íme, fényes felhő árnyékolta be őket, s íme, a felhőből egy

hang szólt: »Ez az én szeretett Fiam, akiben kedvem telik, őt hallgassátok.« ⁶ Ennek hallatán a tanítványok arca borultak és igen megijedtek. ⁷ Jézus odament, megérintette őket és azt mondta: »Keljeteek föl, és ne féljeteek!« ⁸ Amikor fölemelték a szemüket, senkit sem láttak, csak Jézust egymagát. ⁹ Amint lejöttek a hegyről, Jézus megparancsolta nekik: »Senkinek se beszéljeteek a látomásról, amíg az Emberfia a halottak közül föl nem támad.«

A fontosabb kifejezések magyarázata:

hat nap múlva: mivel a leírás műfaját tekintve teofániát tartalmazó apokaliptikus látomás, a „hat nap múlva” időmegjelölésben valószínűleg a Sínai-hegyi teofániára való utalást kell látnunk: a felhő hat napon keresztül borította be a hegyet, és a hetedik napon hívta az Úr Mózeszt (vö. Kiv 24,16).

Pétert, Jakabot és Jánost: az evangéliumok szerint a három apostol más különleges események alkalmával is kiváltságos helyzetben lévő tanúként szerepel (vö. Mk 5,37; Mt 26,37).

fölvitte őket külön egy magas hegyre: bár az evangélista nem nevezi meg a hegyet, a keresztény hagyomány a 4. századtól kezdve a galileai Tábor-hegyet tartja a színeváltozás helyszínének. A helynek azonban nincs túlzottan nagy jelentősége, ugyanis a Bibliában a hegy többnyire jelképértékű adat: az Istennel való találkozás „helyét” szimbolizálja.

színeben elváltozott előttük: a színeváltozás vagy elváltozás (gör. *metamorphószisz*) azt jelenti, hogy a tanítványok valamiképpen megtapasztalták: az ember Jézus nemcsak a földhöz, hanem a dicsőséges mennyei világba is tartozik. Ezt a tapasztalatot az evangélista az apokaliptikus irodalom ábrázolóeszközeivel (ragyogó arc, fehér ruha) írja le.

megjelent nekik Mózes és Illés, s beszélgettek vele: a törvényt képviselő Mózes és az ószövetségi prófétákat egy személyben megtestesítő Illés alakjainak megjelenítésével az evangélista azt a keresztény meggyőződést fejezi ki, amely szerint az Ószövetség jövődölései Jézusról, a Messiásról beszélnek, s az ő működését készítik elő (vö. Jn 1,45; ApCsel 3,22).

csinálók itt három sátrat: Péter gyermekien naiv javaslatának említésével az evangéliumi részlet szerzője arra utal: a tanítványok úgy vélik, elkezdődött a dicsőséges messiási korszak, s sze-

retnék állandósítani ezt az élményt. A sátor a szövetség sátrára emlékeztet, amely annak szimbóluma volt, hogy Isten ott lakozik népe körében (vö. Kiv 25,8).

fényes felhő árnyékolta be őket: a felhőt az Ószövetségben az isteni jelenlét jelképének tekintették. A Kivonulás könyvében (24,16) ezt olvassuk: „az Úr dicsősége leszállt a Sínai hegyére. Miután azt hat napig eltakarta felhővel, a hetedik napon szólította Mózeszt a felhő közepéből”. *a felhőből egy hang szólt: Ez az én szeretett Fiam, akiben kedvem telik, őt hallgassátok:* ez az égi szózat ugyanaz a hang, mint amelyik Jézus keresztselkedésénél is szerepel (vö. Mt 3,17). Jézus az új Mózes, akit Isten azzal a hatalommal ruházott fel, hogy új törvényt adjon a népnek. Neki tehát minden nemzet hívő engedelmességgel tartozik (vö. Róm 1,5).

arcra borultak és igen megijedtek: az ember általában ijedtséggel válaszol az isteni világ váratlan megnyilvánulására (vö. Mt 14,26).

senkit sem láttak, csak Jézust egymagát: a leírásban ennek a mozzanatnak is szimbolikus mondanivalója van. Az Ószövetség két jelentős képviselőjének eltűnése jelzi: az ószövetségi üdvrend lezárult. A tanítványok tudatosítják, amit Jézussal kapcsolatban Péter később így fogalmazott meg: „nincs üdvösség senki másban, mert más név nem is adatott az embereknek az ég alatt, amelyben üdvözlünk kell” (ApCsel 4,12).

senkinek se beszéljete a látomásról, amíg az Emberfia a halottak közül föl nem támad: ez a különös hallgatási parancs arra utal: Jézus messiási szerepe és az ő messiási országának jelentése a maga teljességében csak feltámadása után válhat majd nyilvánvalóvá követői és a világ számára.

A szentírási szemelvények mondanivalója

Mivel a történeti Jézus gyakran illette magát az Emberfia névvel, színeváltozásának ünnepén a liturgia ószövetségi olvasmánya az Emberfiáról szóló jövendölést mutatja be. Dániel próféta az apokaliptikus látomás irodalmi műfaját alkalmazva egy eljövendő titokzatos lényről, az emberhez hasonló, ugyanakkor a mennyei világhoz is tartozó Emberfiáról beszél, akinek Isten hatalmat, országot és méltóságot ad. Az örök hatalom és az el nem pusztuló ország kifejezések arra engednek következtetni, hogy ez a hatalom nem e világi értelemben vett uralom, s az ország sem politikai államalakulat, hanem minden népet átölelő lelki birodalom.

Az evangélium annak a történelmi tapasztalatnak állít emléket, hogy Jézus tanítványai a sejtések szintjén már Mesterük feltámadása előtt felismerték: az ember Jézus valamiképpen a mennyei világhoz is tartozik. Ezt a tapasztalatot, amelynek történeti részleteit a leírás szimbólumai eltakarják, az evangélista dramatizált formában és az apokaliptikus irodalom ábrázolóeszközeivel mutatja be. A drámában azt hangsúlyozza, hogy a tanítványok már Jézus feltámadása előtt megsejtették: Jézus olyan értelemben Messiás, mint az Ószövetségben jövendölt Emberfia, aki titokzatos módon összeköti egymással a földi és a mennyei világot.

Adj hálát Istennek az Emberfiáért!

Az ószövetségi olvasmány szerzője prófétai látomás keretében mutatja be a földi és az égi világot összekapcsoló Emberfia titokzatos alakját. A jövendölés szavainak hallgatása közben adj hálát Istennek, hogy e titokzatos lény által szándékozott a bűn nyomorában élő emberiség segítségére lenni, s hogy e szándékát prófétai által már Jézus születése előtt is kinyilvánította.

Az evangéliumi részlet apokaliptikus látomása szerint a történeti Jézus az Emberfia, aki összeköti egymással a földi és a mennyei világot. Keresztényként adj hálát az emberi és isteni vonásokat egyaránt hordozó Jézusért, hiszen a te lényedben is ő kötötte össze az embert és az Isten dicsőséges világot.

IV.1.5 A szent kereszt felmagasztalása

A Számok, azaz Mózes negyedik könyvéből származó idézet szerzője az epizód irodalmi műfajában állít emléket annak a szájhagyományban fennmaradt történelmi eseménynek, hogy a pusztában vándorló izraeliták, akik a Mózes által készített érkígyóra tekintettek, megmenekültek a kígyómarások végzetes következményeitől. • Az evangéliumi részlet János evangélista alkotása, aki az első század végén a keresztény hagyományra támaszkodva egy költői szabadsággal alkotott párbeszédben párhuzamot von a Mózes által felemelt érkígyó gyógyító hatása és a keresztre emelt Krisztus életadó tevékenysége között.

A szent kereszt felmagasztalásának ünnepe a bibliai szemelvények tükrében

a) A rézkígyó felemelése (Szám 21,4–9)

21 ⁴ Aztán [Izrael fiai] elindultak a Hór hegyétől a Vörös-tenger felé vivő úton, hogy megkerüljék Edom földjét. A nép azonban unni kezdte az utat meg a fáradságot, ⁵ és Isten és Mózes ellen lázadt: »Miért hoztál ki minket Egyiptomból, hogy meghaljunk a pusztában? Nincsen kenyér, nincsen víz, undorodik már a lelkünk ettől a jelette sovány eledeltől.« ⁶ Rábocsátotta ezért az Úr a népre a tüzes kígyókat, s azok sokakat halálra martak közülük. Erre ⁷ el-

mentek Mózeshez, és azt mondták: »Vétkezünk, mert az Úr ellen és te ellened szóltunk; könyörögi, hogy vegye le rólunk ezeket a kígyókat!« Könyörgött is Mózes a népért, ⁸ mire az Úr így szólt hozzá: »Készíts egy rézkígyót, és tedd ki jelül: amehelyik megmart jeltekint rá, az életben marad.« ⁹ Csinált tehát Mózes egy rézkígyót és kitette jelül: a megmartak, ha feltekintettek rá, meggyógyultak.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

elindultak a Hór hegyétől a Vörös-tenger felé vivő úton: Hór hegye az Egyiptomból kivonuló zsidóság vándorlási útvonalán, a Holt-tengert az Akabai-öböllel összekötő árok mentén fekvő Edom északi határánál található. A Vörös- (vagy Sás-) tengeren a mai Akabai-öblöt kell értenünk. *a nép azonban unni kezdte az utat meg a fáradságot, és Isten és Mózes ellen lázadt:* a pusztai vándorlás próbatétek elé állítja a népet, amelynek ismételt (vö. Szám 11,1) megrendül az Úristenbe és Mózesbe vetett bizalma.

rábocsátotta ezért az Úr a népre a tüzes kígyókat: mivel a zsidók azt vallották, hogy életük minden eseménye Isten tudtával történik, az elbeszélés szerzője a kígyók felbukkanásának természetes jelensége mögött is isteni intézkedést lát. A „tüzes kígyók” név valószínűleg olyan pikkelyes hüllőkre utal, amelyeknek mérgező harapása égető fájdalmat okozott.

készíts egy rézkígyót, és tedd ki jelül: a kivonulás eseményeit leíró bibliai szerzők Mózeset a bálványimádás esküdt ellenségeként írják le. Megemlékeznek például arról, hogy a zsidó népvezér összetörte az aranyborjút, amelyet a nép Istennek kijáró tisztelettel imádott (vö. Kiv 32, 1–20). Egészen biztos tehát, hogy a rézkígyó készítésére vonatkozó isteni utasítás nem úgy értendő, hogy Mózesnek bálványt kellett készítenie, hanem inkább egy olyan jelet, amely a népet megmentő Isten titokzatos jelenvalóságára irányítja az izraeliták figyelmét. Kétségtelen azonban, hogy ez a póznára erősített jel a bálványimádás veszélyét is magában hordozta, és a zsidók időnként el is követték a bálványimádás bűnét. Ez a magyarázata annak, hogy a Kr. e. 8-7. században élő és vallási reformot végrehajtó júdai király, Hiszkija (Ezekiás), összehozta a jeruzsálemi templomban lévő rézkígyó szimbólumát is (vö. 2Kiv 18,4).

a megmartak, ha feltekintettek rá, meggyógyultak: mivel Mózes nem bálványként emeltette fel a rézkígyót a nép számára, ez a mondat nem azt jelenti, hogy a tárgyi szimbólum mágikus erővel rendelkezett, s meggyógyította szemlélőit. E bibliai kijelentés helyes értelmezését a Kr. e. 1. századi bölcsességi irodalomban találjuk. A Bölcsesség könyvének szerzője a rézkígyó mögött Istent „látja”, amikor így ad hálát neki: „Mert aki odafordult, nem az által gyógyult meg, amit látott, hanem általad, mindenek megmentője által” (Bölcs 16,7).

b) A kereszten felmagasztalt Emberfia (Jn 3,13–17)

3¹³ [Jézus ezt mondta Nikodémusnak]: »Senki sem ment föl a mennybe, csak az, aki a mennyből jött le: az Emberfia. 14 Ahogyan Mózes fölemelte a kígyót a pusztában, úgy kell majd az Emberfiának is fölemeltetnie, 15 hogy mindannak, aki hisz, örök élete legyen

őbenne.« 16 Mert úgy szerette Isten a világot, hogy egy-szülött Fiát adta, hogy mindaz, aki őbenne hisz, el ne vesszen, hanem örök élete legyen. 17 Mert nem azért küldte Isten a Fiút a világba, hogy elítélje a világot, hanem hogy üdvözüljön általa a világ.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

[Jézus ezt mondta Nikodémusnak]: az evangélista által alkotott párbeszédben Nikodémus (vö. Jn 7,50–51; 19,38–42), aki farizeus és a főtanács tagja volt, azokat a jóindulatú zsidókat képviseli, akik az 1. század végén őszinte érdeklődést mutatnak a keresztény tanítás iránt. A párbeszéd Jézusa pedig azt az egyházi közösséget testesíti meg, amely a keresztény hagyomány alapján válaszol az őszinte érdeklődésre.

senki sem ment föl a mennybe, csak az, aki a mennyből jött le: az Emberfia: a Jézus ajkára adott szavakkal az egyházi közösség arra a keresztény meggyőződésre utal, amelyet a 60-as évek elején Pál apostol úgy fogalmazott meg, hogy csak az a Jézus emelkedhetett fel a mennybe (vagyis támadhatott fel a halálból), aki ezt megelőzően Isten mennyei világából szállt alá a földre (vö. Ef 4,7–9).

ahogyan Mózes fölemelte a kígyót a pusztában, úgy kell majd az Emberfiának is fölemeltetnie: a kígyót a keresztények a megmenekülés (megváltás) jelképének tekintették (vö. Bölcs 16,6), s párhuzamot vontak a Mózes által felemelt kígyó, valamint a kereszten felmagasztalt Jézus gyógyító tevékenysége között: mint ahogyan a kígyó felemelése gyógyulást hozott a kígyók által megmartak életében, úgy Krisztus felemeltetése a kereszten megváltotta az emberek lelkét a bűnök halálos marása okozta sérüléstől.

hogy mindannak, aki hisz, örök élete legyen: a Mózes által felemelt rézkígyóra, illetve az általa szimbolizált Istenre való tekintés a vándorlás pusztájában e világi életet, gyógyulást eredményezett. Az egyház hite szerint azonban az, aki hittel tekint a kereszten felemelt Krisztusra, nem csupán e világi gyógyulást, hanem örök életet nyer.

úgy szerette Isten a világot, hogy egy-szülött Fiát adta: ez a mondat a keresztény hit egyik legmegdöbbentőbb és legcsodálatosabb titkára utal: a világmindenséget felülmúló Isten oly módon szerette az Ő mérhetetlenségéhez viszonyítva jelentéktelen és megváltásra szoruló emberi világot, hogy Fiát és Fiában önmagát adta a világ lakóinak üdvösségéért.

nem azért küldte Isten a Fiút a világba, hogy elítélje a világot: Jézus eljövételének elsődleges célja nem az emberek elítélése, hanem üdvözítése. Az elmarasztaló ítélet legfeljebb velejárója az üdvözítés isteni művének: aki elutasítja az örök boldogságot ajándékozó Jézusba vetett hitet, önmagát ítéli el, amennyiben – legalábbis időlegesen – megfosztja magát az üdvösség lehetőségétől. Az egyház azonban éppen azért hangsúlyozza az isteni üdvözítő szándék elsődlegességét, hogy mindazok, akik egyelőre elutasítják Jézust, a végérvényes ítéletet megelőzően eljuthassanak a hitre (vö. Jn 12,48).

A szentírási szemelvények mondanivalója

Az ószövetségi olvasmány a zsidók pusztai vándorlásának egy különleges eseményét mutatja be: Mózes Isten parancsára rézkígyót állít jelül az Isten ellen lázadó nép elé, hogy mindazok, akik bizalommal tekintenek a jelkép mögött rejtőző megmentő Istenre, megmenekülhessenek a kígyómarások végzetes következményétől. Az epizód szerzője Isten megbocsátó irgalmát és az Istenbe vetett hit fontosságát hangsúlyozza.

Az evangéliumi részlet írója a görög *hypszoō* (felemel, felmagasztal) ige kettős jelentésére építve párhuzamot von a kígyószimbólum felemelése és Jézusnak a kereszten történő felmagasztalása között. A párhuzam mellett a különbséget is kiemelve állítja: míg a zsidók pusztai vándorlása folyamán a rézkígyóra tekintés, azaz a kígyó által szimbolizált isteni segítség kérése e világi gyógyulást hozott, a kereszten felmagasztalt Jézusba vetett hit a bűnös állapot kígyómarásától szabadítja meg az embert, és örök életet eredményez.

Tekints hittel a kereszt szimbólumára!

Az ószövetségi olvasmány hallgatása közben ne csak azt tudatosítsd, hogy a Mózes által jelül állított rézkígyó Jézus keresztféjének előképe, hanem azt is, hogy ez a szimbólum csak azoknak hozott gyógyulást, akik bizalommal fordultak Istenhez.

Az evangélium tanításán elgondolkodva figyelj fel arra, hogy a kereszten felmagasztalt Krisztus csak azoknak tud örök életet ajándékozni, akik hittel fogadják az ő keresztáldozatát.

IV.1.6 Krisztus, a mindenség királya

Az ószövetségi olvasmány Ezekiel próféta könyvéből származik, aki a Kr. e. 7. és 6. század fordulóján élt, és valószínűleg Babilonban működött. Az idézett részben a próféta egy isteni pásztor-király eljövendő alakját mutatja be. • Az evangéliumi részletben Máté egy Jézus ajkára adott példázatban arról ad tanítást, hogy Isten az emberiség végső erkölcsi megítélését egy királyra, az Emberfiával azonos Krisztusra bízta, aki nem szavak, hanem cselekedetek alapján ítél.

Krisztus Király ünnepe a bibliai szemelvények tükrében

a) Az isteni pásztor (Ez 34,11–12.15–17)

34 ¹¹ Mert így szól az Úr Isten: Íme, én magam keresem fel juhaimat és viselem gondjukat. ¹² Amint a pásztor gondját viseli nyájának azon a napon, amelyen elszéledt jubai között van, úgy viselem majd én is gondját juhaimnak, és kiszabadítom őket minden behyről, amerre elszéledtek a felhő és a sötétség napján. [...] ¹⁵ Én magam legeltetem juhaimat, és én

pihentetem meg őket! – mondja az Úr Isten. – ¹⁶ Az elveszettet megkeresem, az eltévedtet visszavezetem, a sebesültet bekötöztetem, a gyengét megerősítem, a bízottat és az erőst megoltalmazom, és igazságosan legeltetem őket. ¹⁷ Ti pedig, én juhaim, így szól az Úr Isten: Íme, én ítéletet teszek juh és juh, kos és bak között.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

íme, én magam keresem fel juhaimat és viselem gondjukat: az ókori Közel-Kelet uralkodói úgy tekintették magukat, mint népük pásztoraikat. Az ószövetségi hagyomány szerint elsődleges értelemben Isten Izrael népének pásztora (vö. Zsolt 23; Iz 40,11 stb.). Ezekiel próféta arról jövendöl, hogy az alkalmatlan emberi uralkodók (pásztorok) helyett maga Isten szándékozik kezébe venni a népről való gondoskodás feladatát.

kiszabadítom őket minden behyről, amerre elszéledtek a felhő és a sötétség napján: a felhő és a sötétség napja kifejezésen Ezekiel azt az ítéletnapot érti, amely Kr. e. 587-ben virradt Júdára, amikor Nabukodonozor megtámadta Jeruzsálemet, s a következő évben az előkelő zsidók többségét Babilonba hurcoltatta.

az elveszettet megkeresem, az eltévedtet visszavezetem: a próféta szavak szerint Isten jó pásztorként fog gondoskodni népről, és az elveszetteket, azaz a környező országokban szétszóródott zsidókat mind egybegyűjti.

a sebesültet bekötöztetem, a gyengét megerősítem, a bízottat és az erőst megoltalmazom, és igazságosan legeltetem őket: az „igazságosan legeltetem” azt jelenti, hogy nemcsak nyájának eltévedt, sebesült vagy gyenge tagjairól gondoskodik, de az erőseket is megoltalmazza, és megvédi attól, hogy rosszra használják erejüket.

íme, én ítéletet teszek juh és juh, kos és bak között: a próféta szerint Isten nemcsak a rossz pásztorokat marasztalja el, hanem magát a nyájat is megítéli. A nyáj erősebb tagjai ugyanis önzők: a legjobb helyeken legelnek, s a legtisztább vizet isszák; a maradék legelőt letapossák, a vizet pedig felzavarják; oldalukkal eltaszítják és szarvukkal öklelik a gyöngébb juhokat (vö. Ez 34, 18–21). Ez a képes beszéd azt fejezi ki, hogy a nép tagjai embertelenül viselkednek egymással: a gazdagabbak kizsákmányolják és elnyomják a szegényeket. Az isteni pásztor ítélete ezekről a visszaélésekről tisztítja majd meg a nép életét.

b) Az Emberfia mint ítélő király (Mt 25,31–46)

25 ³¹ Amikor az Emberfia eljön dicsőségében, és vele együtt az angyalok mindnyájan, akkor leül majd dicsőséges trónjára. ³² Összegyűjtenek eléje minden nemzetet, ő pedig elválasztja őket egymástól, ahogy a pásztor elválasztja a juhokat a kecskéktől. ³³ A juhokat a jobbára állítja, a kecskéket pedig a baljára. ³⁴ Akkor a király így szól a jobbja felől állóknak: 'Jöjjetek, Atyám áldottai, vegyétek birtokba az országot, amely nektek készült a világ teremtése óta.' ³⁵ Mert éheztem és ennem adtatok, szomjaztam és innom adtatok, idegen voltam és befogadtatok engem, ³⁶ mezítelen voltam és felöltöztettetek, beteg voltam és meglátogattatok, fogságban voltam és eljöttetek hozzám.' ³⁷ Akkor az igazak megkérdezik majd tőle: 'Uram, mikor láttunk téged éhezni, és tápláltunk téged, vagy szomjazni és inni adtunk neked?' ³⁸ Mikor láttunk mint idegent, és befogadtunk, vagy mezítelenül, és felöltöztettünk téged?' ³⁹ Mikor láttunk téged

betegben vagy fogságban, és meglátogattunk téged?' ⁴⁰ A király így válaszol majd nekik: 'Bizony, mondom nektek: amikor megtettétek ezt egynek e legkisebb testvéreim közül, nekem tettétek.' ⁴¹ Ezután a balján levőknek ezt fogja mondani: 'Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzre, amely az ördögnek és az ő angyalainak készült.' ⁴² Mert éheztem és nem adtatok enni, szomjaztam és nem adtatok inni, ⁴³ idegen voltam és nem fogadtatok be, mezítelen voltam és nem öltöztettetek föl, beteg voltam és fogságban, és nem látogattatok meg engem.' ⁴⁴ Erre azok is megkérdezik: 'Uram, mikor láttunk téged éhezni vagy szomjazni, mint idegent vagy mezítelenül, betegben vagy a fogságban, és nem szolgáltunk neked?' ⁴⁵ Akkor ő így felel majd nekik: 'Bizony, mondom nektek: amikor nem tettétek meg ezt egynek e legkisebbek közül, nekem nem tettétek meg.' ⁴⁶ És elmennek majd, ezek az örök gyötrelmekre, az igazak pedig az örök életre.

A fontosabb kifejezések magyarázata:

amikor az Emberfia eljön dicsőségében: az időpont a végső ítéletre utal, amelyről az önmagát Emberfiának nevező történeti Jézus egy alkalommal így jövendölt: „az Emberfia eljön angyalaival Atyja dicsőségében, és akkor megfizet majd mindenkinek aszerint, amit cselekedett” (Mt 16,27).

vele együtt az angyalok mindnyájan: a megjegyzés Zakariás próféta (Kr. e. 6. sz.) jövendölésére emlékeztet: az ítélet napján megjelenik majd az Úristen minden szentjével együtt (vö. Zak 14,5). A keleti képzeletvilág szerint az angyalok Isten udvartartásához tartozó lények. Az evangélista írásában, aki a földi bírósági tárgyalás mintájára képzel el az utolsó ítéletet, ezek a lények a bírósági tárgyalás koreográfiájába tartozó irodalmi elemek: az a szerepük, hogy segítsék az isteni Bírót a tárgyalás lebonyolításában.

összegyűjtenek eléje minden nemzetet: ez a mondat arra utal, hogy az ítélet egyetemes, minden népre kiterjed.

elválasztja a juhokat a kecskéktől: a példázat jellegű írás alkotója a pásztoréletből veszi hasonlatát. A palesztinai pásztorok az egész nap együtt legelő állatokat este szétválasztották, mert a kecskéknak éjszaka melegebb helyre volt szükségük, mint a juhoknak. A palesztinai fehér színű juhok az igaz embereket szimbolizálják, akik jót tettek, a sötétbarna vagy fekete színű kecskék pedig azokat, akik rosszul cselekedtek.

akkor a király: a király maga az Emberfia, azaz Jézus. Az evangélista rá ruházza azokat a címeket (király, pásztor, bíró), amelyekkel az ószövetségi zsidók az Úristent illették.

vegétek birtokba az országot, amely nektek készült a világ teremtése óta: az országot, vagyis az örök boldogság jutalmát nem véletlenszerűen lehet elnyerni, hanem az örök isteni rendelésnek megfelelően: jó cselekedetek alapján.

éheztem és ennem adtatok...: az isteni tetszést a könyörületesség cselekedetei váltják ki, mert ezek felelnek meg a főparancsolat (vö. Mt 22,37–40) követelményének.

mikor láttunk téged éhezni... mikor láttunk téged betegben?: a kérdések azt a gondolatot emelik ki, hogy az üdvösség szempontjából elsősorban nem a szóbeli hitvallás vagy az elméleti tudás a

fontos, hanem a cselekedetek. „Nem mindenki, aki azt mondja nekem: ‘Uram, Uram!’, megy be a mennyek országába, csak az, aki megteszi Atyám akarátát, aki a mennyben van” – tanította Jézus (Mt 7,21).

amikor megtették ezt egynek e legkisebb testvéreim közül, nekem tették: a kicsinyek vagy legkisebb testvérek a segítségre vagy támogatásra szoruló emberek. Jézus azonosítja magát ezekkel a kicsinyekkel, s ezzel azt is tanítja, hogy a felebaráti szeretet elválaszthatatlan az Isten iránti szeretettől.

a halján levőknek ezt fogja mondani: Távozzatok... az örök tűzre, amely az ördögnek és az ő angyalainak készült: az örök tűz a boldogságot jelentő Istentől való örök távolmaradás, a pokol. Megjegyzendő, hogy Jézus e mondatban a prófétai intelem eszközével él. Nem azt akarja mondani, hogy ténylegesen lesznek pokolra jutó emberek, hanem azt, hogy ha akadna olyan ember, aki még halála pillanatában is megmaradna az Isten és az embertárs elutasításának állapotában, arra örök kárhozat várna.

A szentírási szövegek mondanivalója

Ezekiel próféta arról jövendöl, hogy a nép rossz pásztorainak (királyainak) uralmát Isten királyi uralma fogja felváltani. Ez a királyi uralom áldás a népnek, de az embertelen magatartás feletti ítéletet is magával hozza. A próféta szavai szerint Isten nem közvetlenül, hanem a Dávidnak nevezett Messiás által (vö. Ez 34,23–24) fogja gyakorolni pásztori, királyi hatalmát. • Krisztus királyságának ünnepén az egyház azért idézi fel e jövendölést, mert a keresztények a történeti Jézusban ismerték fel a Messiást, aki Isten nevében gyakorolja pásztori, királyi, illetve bírói szerepet.

Az evangéliumi részlet szerzője egy példázatot jellegű írásban arról ad tanítást, hogy Isten az emberiség végső erkölcsi megítélését arra a királyi bíróra bízta, akit a kereszténység Emberfiának nevez, s aki azonos a Messiásnak bizonyuló Jézussal. Az e világi bírósági tárgyalás mintájára leírt végső ítélet drámájában a hangsúly arra helyeződik, hogy a bíróként fellépő Krisztus nem szavaik, hanem cselekedeteik alapján ítéli meg a föld lakóit. Az ítélet legfontosabb mércéje a felebaráti szeretet.

Krisztus Király téged is tetteid alapján fog megítélni!

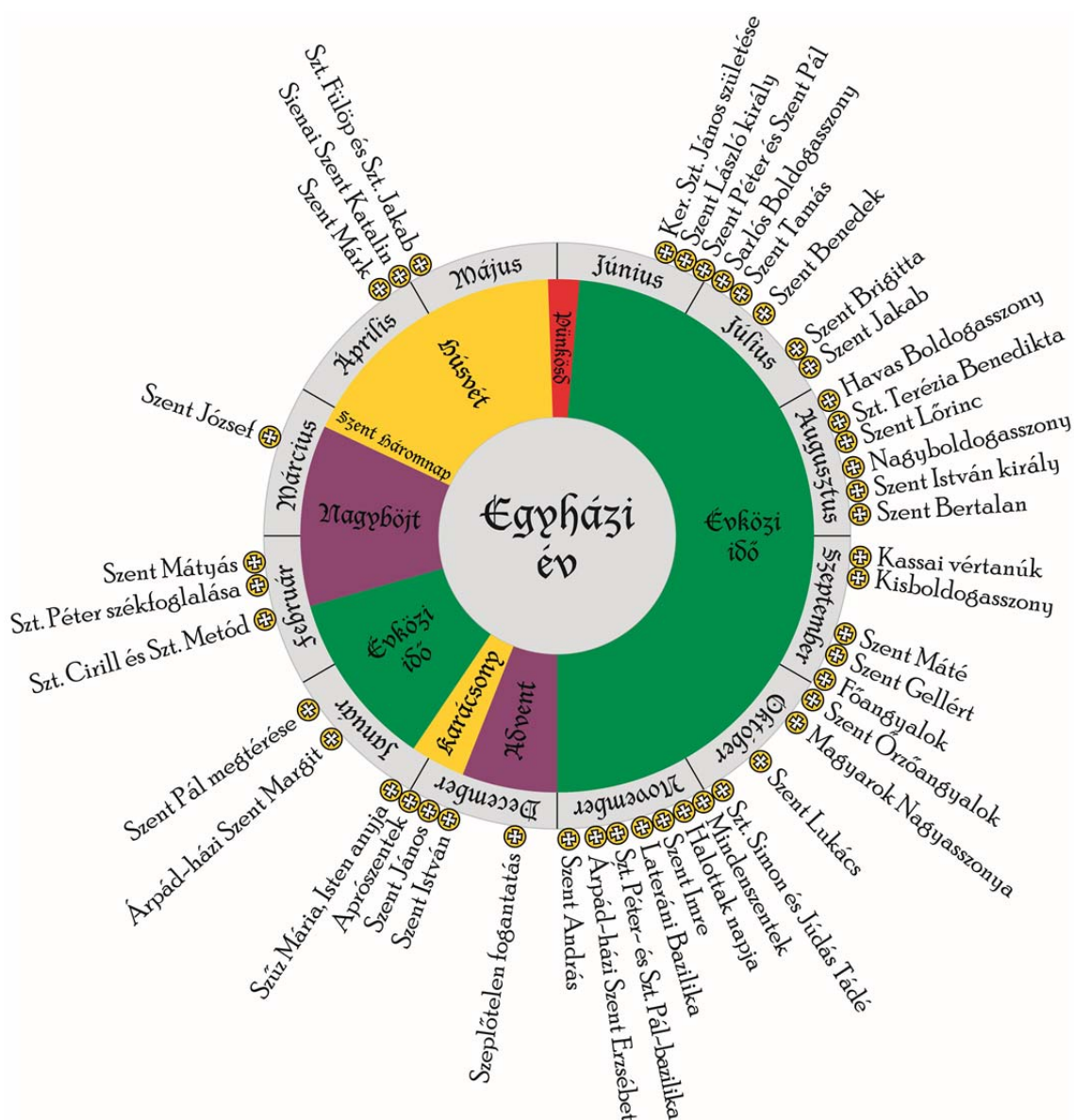
Az ószövetségi jövendölésben felsejlik egy eljövendő isteni pásztor alakja. Ez a pásztor jószágos, de elítéli az embertelen magatartásformákat. Tudatosítsd, hogy ez a megjövendölt személy azonos Jézus Krisztussal, s kérd őt, segítsen, hogy szándéka szerint tudj viszonyulni embertársaidhoz!

Az evangéliumi példázat szerint a végső ítélet királyi bírója Jézus Krisztus, aki annak alapján ítél, hogy hogyan viszonyultunk segítségre szoruló embertársainkhoz, akikkel ő azonosítja magát. Tudatosítsd, hogy ez a Krisztus fog téged is megítélni, s kérd segítségét, hogy az ítélet alkalmával a jobbán állók közé kerülhess!

V.

A SZENTEK ÉS A SZENT HELYEK TISZTELETE AZ EGYHÁZI ÉVBEN

SZŰZ MÁRIA, A SZENTEK, A SZENT ANGYALOK ÉS A SZENT HELYEK ÜNNEPEI

V.1.

SZŰZ MÁRIA TISZTELETE ÉS ÜNNEPEI AZ EGYHÁZI ÉV FOLYAMÁN

Az egyházi év liturgiája a Messiásnak bizonyuló Jézus felfoghatatlan titkát és üdvözítő tetteit jeleníti meg a szimbólumok fátyla alatt. A Messiás misztériumához azonban elválaszthatatlanul hozzátartozik az ő földi édesanyja, a názáreti Mária, akinek személyét a keresztények már az első századoktól kezdve tisztelettel övezték. A Mária-tisztelet történetileg bontakozott ki. A századok során a hívők fokozatosan elmélyültek a Szentírás tanulmányozásában, miközben új és új szempontokból próbálták megérteni Jézus és Mária összetartozásának titkát. Ennek a hitmegértési és elmélyülési folyamatnak tanújelei azok a különféle nevek, címek és ájtatossági gyakorlatok, amelyek a történelem folyamán születtek meg, és amelyekkel a keresztények a Mária iránti tiszteletüket fejezték ki. E címek és gyakorlatok közül az egyházi tanítóhivatal jóváhagyta és megerősítette azokat, amelyek összhangban voltak a Szentírással, s kiigazította vagy elutasította azokat az ájtatossági formákat, amelyek a Szentírástól elszakadva a népi jámborság túlzásainak bizonyultak. A Mária-tiszteletnek ez az első századokra visszanyúló gyakorlata és történetileg kibontakozó folyamata magyarázza azt a tényt, hogy a római katolikus egyházi évet átszövik a Mária-ünnepek, az emléknapiak és a Máriával kapcsolatos paraliturgikus cselekmények is.

V.1.1 A Mária-tisztelet történeti kibontakozása

A názáreti Máriáról, Jézus édesanyjáról nagyon kevés adatunk van. Igaz, hogy a Biblia többször is említést tesz róla, de az evangéliumok (s ezeken belül a gyermekségtörténetek) nem mai értelemben vett történeti beszámolók, hanem olyan különleges irodalmi műfajú írások, amelyeknek szerzői Jézus feltámadásának fényében, a hit szemüvegén keresztül, szimbólumok és jelképertékű drámák alkalmazásával utalnak a történeti Jézusra és Mária személyére. Ezek a szimbólumok nemcsak a történeti Jézust ragyogják be a feltámadt Krisztus dicsőségének fényével, hanem visszamenőleg Máriát is bearanyozzák. Jézus anyjának alakját és sorsát – amely nyilvánvalóan sokkal egyszerűbb és hétköznapiabb volt, mint a hit fényével bearanyozott Máriáé – történetileg csak úgy tudjuk vázlatosan megrajzolni, ha műfajuknak megfelelően értelmezzük az evangéliumi beszámolókat, és eltekintünk attól a dicsfénytől, amellyel a hívő közösség Jézus feltámadása után övezte személyét és életét.

Máriát az írott evangéliumokat megelőző szóbeli hagyomány szűznek, a Dávid király családjából származó József jegyesének és Jézus anyjának nevezi (vö. Lk 1,27; Mt 1,18; Jn 2,1). Egy 2. századi keresztény irat szüleit Joakim és Anna nevekkkel illeti. Az evangéliumok realiztikus megjegyzéseiből kiviláglik, hogy Jézus anyjának rendkívüli sors jutott osztályrészül: Isten különleges ajándékokkal halmozta el, de a szenvedésektől sem kímélte meg őt. Máriának szembe kellett néznie a fia születését övező titokzatos homállyal (vö. Lk 1,34), az emberek értetlenkedésével (vö. Mt 13,55), és el kellett fogadnia azokat a nagyon szegényes körülményeket, amelyek között gyermekét megszüllhette (vö. Lk 2,6–7). Nehéz lehetett megértenie, hogy felnövekvő gyermeke elsősorban nem a hétköznapi élet dolgaira figyel, hanem az imádságban a mennyei Atyával keresi a kapcsolatot (vö. Lk 2,41–52). Aggódva vette tudomásul, amikor fiának tanítását és személyét az emberek gyanakodva és ellenségesen fogadták (vö. Lk 4,16–30). Természetszerűen rettegett, amikor Jézust

elfogták és halálra ítélték. A keresztt tövében (vö. Jn 19,25–27) pedig ő is megtapasztalta azt a mérhetetlen fájdalmat, amelyet a gyermeküket elvesztő anyák átélnek. Ám Mária a hit zárandokújtát járva hősiesen helytállt. Rendületlenül bízott Izrael Istenében, és bizakodott a Szentlélek eljövételét ígérő fiának szavaiban is: Jézus halála és feltámadása után őt is ott találjuk az imádkozó tanítványok közösségében (vö. ApCsel 1,14). Halálának időpontjáról és körülményeiről nincs történetileg megbízható adatunk. Az egyik hagyomány szerint Jeruzsálemben halt meg, de az első századok keresztény írói nem tesznek említést sírhelyéről.

Bár Jézus anyjáról történelmi szempontból csak keveset tudunk, a hit szemüvegén keresztül látott Mária iránti tisztelet igazoló jeleit már az 1. században, az újszövetségi iratok keletkezésének korában is megtaláljuk. Krisztus követői egyrészt azért tartották tiszteletre méltó személynek Máriát, mert a megtestesült Isten Fia földi édesanyját látták benne, másrészt az Isten iránti teljes önátadást mutató boldog szüzet magasztalhatták személyében.

Az 1. század közepén Pál apostol a Galácia tartományban élő keresztényekhez írt levelében arról beszél, hogy „amikor elérkezett az idők teljessége, Isten elküldte Fiát, aki asszonytól született” (Gal 4,4). Isten Fián azt a Krisztus Jézust érti, aki az ősi keresztény himnusz szerint „isteni mivoltában nem tartotta Istennel való egyenlőségét olyan dolognak, amelyhez mint zsákmányhoz ragaszkodnia kell, hanem kiüresítette önmagát, szolgálai alakot vett fel, és... külsejét tekintve úgy jelent meg, mint egy ember” (Fil 2,6–7). Ezekből a szavakból kiviláglik: Jézus feltámadása után a keresztények Máriát elsősorban azért övezték tisztelettel, mert csodálták benne a kiválasztott és kitüntetett lényt, aki megkapta azt az emberileg felfoghatatlan nagy ajándékot, hogy a mennyei Atya Fiának földi édesanyjává válhatott.

A század harmadik harmadában keletkezett evangéliumok gyermekségtörténetei tanúsítják: a keresztények Máriát szűzként is tisztelték. Az újszövetségi Bibliában a szűz kifejezés biológiai értelemben hajadont, érintetlen leányt, valláserkölcsi értelemben pedig olyan személyt (nőt vagy férfit) jelöl, akiben jelen van az Isten, s ezért osztatlan szívvel, teljes önátadással tud ragaszkodni Jézushoz, a feltámadt Úrhoz (vö. 1Kor 7,32.34; 2Kor 11,2). A keresztények meggyőződéssel vallották, hogy Mária mindkét értelemben szűz. Az evangéliumi gyermekségtörténetekben Jézus anyja olyan érintetlen lány, aki férfi közbejötté nélkül, Isten új teremtetéseként foganta gyermekét (vö. Mt 1,18; Lk 1,26–27). Az evangélisták Mária valláserkölcsi értelemben vett szüzességét is hangsúlyozták. Beszámolóik szerint Mária olyan lény, akiben a Szentlélek által Jézus fogantatásától kezdve jelen van az Isten (vö. Mt 1,20; Lk 1,35), s ezért tud feltétel nélkül ígert mondani Isten titokzatos akaratára (vö. Lk 1,38), illetve egész életében osztatlan szívvel ragaszkodni gyermekéhez, Jézushoz, aki természetesen az ő számára is csak feltámadásában bizonyult Isten Fiának, isteni természetű Úrnak. E szűzi ragaszkodás és hit alapján Mária már az első században megkapta a boldog vagy boldogságos jelzőt is: a Biblia ugyanis azt nevezi boldognak, aki hisz az Úrnak és bízik benne (vö. Iz 30,18; Lk 1,45).

Történetileg igazolható, hogy a 2. század keresztényei közbenjáróként, illetve a bűnös emberiség szószólójaként is tisztelték Jézus anyját. A hívők tudatában voltak annak, hogy csak egyetlen közbenjáró és szószóló van Isten és az emberek között: Jézus, aki odaadta magát váltságul mindenkiért (vö. 1Tím 2,5–6), s feltámadva a halálból mindenkor él, hogy a mennyei Atyánál közbenjárjon az emberekért (vö. Zsid 7,25). Ugyanakkor azt is meggyőződéssel vallották, hogy Jézus anyja is közbenjáróvá vált, amikor a mennyei Atya az ő hívő elfogadásától tette függővé Fia földi tevékenységét. Ez azt jelenti: az emberiség csak azért kaphatta meg az egyedüli közbenjáró Jézust, mert Mária hittel elfogadta őt Istentől, és hűséges társává is vált. Ezért a keresztények úgy gondolták: másodlagos értelemben az egyetlen közbenjáró elfogadóját és hűséges társát, azaz a mennyekbe jutott Máriát is közbenjárónak és a bűnös emberiség szószólójának tekinthetik. Mária közbenjárói és szószólói címét az egyházi tanítóhivatal nem ellenezte, mert úgy látta: ennek a címnek olyan értelmezést is lehet adni, amely nem homályosítja el szükségszerűen Krisztus egyetlen közbenjárói és szószólói szerepét.

Ireneusz, Lyon püspöke († 202), párhuzamba, illetve ellentétbe állítja az emberiség ősanját képviselő Évának és Jézus anyjának alakját. Arról beszél, hogy a paradicsomi Éva engedelmessége halált hozott az emberiségre, a mennyei Atya kifürkészhetetlen akaratára ígert mondó Mária hívó engedelmissége azonban az életet és üdvösséget jelentő Jézus megszületését tette lehetővé önmaga és az egész emberiség számára. Ilyen értelemben Mária „engedelmességével mind önmaga, mind az egész emberiség üdvösségének oka lett... Éva engedelmességének csomóját kioldotta Mária engedelmissége; s amit a szűz Éva megkötözött hitetlenségével, azt Szűz Mária feloldotta a hitével” (vö. Az eretnkségek ellen III,22,4). A lyoni püspök természetesen tudta, hogy az üdvösség egyedüli és kizárólagos oka Jézus Krisztus, aki egyedüli közbenjárónk az Atyánál. Mária hitét mégis magasztalta: egyrészt azért, mert ez a hit tette lehetővé, hogy az üdvösség egyedüli oka, az egyedüli közbenjáró Jézus beléphessen a földi világba, másrészt ez a hit nyújtott lehetőséget másoknak is ahhoz, hogy elfogadhassák az üdvösség kizárólagos forrását, Jézust, aki egyedüli közbenjárónk és szószólónk az Atyánál. Máriát tehát – hite alapján – másodlagos értelemben vett közbenjárónak és szószólónak lehet tekinteni. Ezért mondhatta Ireneusz, hogy az üdvösség ügyében az engedelmes Mária az engedetlen Évának és utódainak szószólójává, ügyvédjévé vált (vö. Az eretnkségek ellen V,19,1).

A 3. századra visszamenőleg van adatunk arra, hogy a keresztények Jézus anyját oltalmazónak is nevezték. Tudatában voltak annak, hogy az emberiség egyetlen oltalmazója a mennyei Atya, aki Jézuson keresztül, az ő kérése alapján oltalmazza az embereket. Amikor a hívők Máriát is oltalmazónak nevezték, ezt annak a meggyőződésüknek alapján tették, hogy a Jézus kéréséhez csatlakozó Mária is közvetíti Isten oltalmát: a mennyben Jézussal együtt kéri azt az emberek számára. • Az oltalmazó, vagyis az oltalmazást kérő Mária iránti tisztelet tanújele az „Oltalmad alá futunk” szavakkal kezdődő imádság, valamint az a tény, hogy az alexandriai keresztények Mária tiszteletére templomot emeltek.

A Máriához címzett „Oltalmad alá futunk” szavakkal kezdődő imádság a 3. századi keresztény-üldözések idején keletkezett, valószínűleg Egyiptomban. Egyik változatának magyar fordítása így hangzik: „Oltalmad alá futunk, Istennek szent Szülője, könyörgésünket ne vesd meg szükségünk idején, hanem oltalmaz meg minket minden veszedelemtől, mindenkoron dicsőséges és áldott Szűz!” • Az első keresztények hittel vallották, hogy a bűnös emberiség egyetlen oltalmazója a mennyei Atya, aki úgy oltalmazza az embereket, hogy Jézus által kiragadja őket a sötétség hatalmából, és megszabadítja minden veszedelemtől (vö. Kol 1,13; 2Kor 1,10). Ugyanakkor úgy gondolták: Máriát a szabadító Jézus társának tekinthetik, mert Isten akaratából következően az ő hite tette lehetővé az Üdvözítő földre születését (vö. Lk 1,45) és szabadító tevékenységét. Máriára nem úgy gondoltak, mint valamiféle társmegváltóra, mert tudták, hogy ő is egyedül fiának köszönheti saját megváltását. Mégis a megdicsőült Krisztus hű társának tekintették, akiről hittel vallották, hogy a mennyben Jézussal együtt imádkozik az emberekért a mennyei Atyához. Jóllehet az egyiptomi keresztények imájukban közvetlenül a Jézussal együtt imádkozó Máriához fordultak, de ezt keresztény módon tették, azaz végső fokon a mennyei Atyához könyörögtek. Azokhoz az izraelitákhoz hasonlóan gondolkodtak, akik midőn Ábrahám, Izsák és Jákob nevét hívták segítségül (vö. Ter 48,16), nem az elhunyt ősatyáktól kértek támogatást, hanem attól az Istentől, aki az ősatyákkal szövetséget kötött: arra a szövetségre „emlékeztették” Istent és önmagukat, amelytől üdvösségüket várták. A keresztények is a mennyei Atyához könyörögtek: arra kérték őt, emlékezzen meg Máriáról és róluk, s amint Mária hitét megerősítette az üdvözítő Jézus világra jöttének hívó elfogadásában és hűséges támogatásában, úgy legyen segítségükre nekik is, hogy az ő lelkükben is megszülethessen, és az ő életükre is hatással lehessen ez az egyedül megváltó Jézus, akin keresztül a mennyei Atya az emberiséget oltalmazza.

Egyiptom földjén Theónasz († 300) alexandriai pátriárka a 3. században templomot emeltetett Szűz Mária tiszteletére. Ez azt jelenti: a mennyei Atya oltalmába ajánlott egy olyan házat, amelynek liturgiáiban a hívők azzal a Krisztussal találkozhattak, akin keresztül a mennyei Atya oltalmat nyújt az emberiségnek. Nem azért szentelte Mária tiszteletére az épületet, mert valamiféle isten-

nőnek tekintette őt, hanem azért, mert meggyőződéssel vallotta: Mária társa lett az emberiség számára oltalmat kérő Jézusnak, amikor Isten akaratának engedelmeskedve hittel elfogadta őt, és hűséges is maradt hozzá. A pátriárka Jézus elfogadójának és hűséges társának mennyei pártfogásába ajánlotta a templomot. Ez az ajánlás azonban egy olyan könyörgés volt, amelyet a mennyei Atyához címzett: azt kérte tőle, úgy segítse és pártfogolja a templom közösségét, miként Máriát segítette Jézus elfogadásában, hogy Máriához hasonlóan ez a közösség is hittel tudja elfogadni Jézust, akin keresztül a mennyei Atya oltalmazza a hívőket.

A 4-5. században egyházatyák tanúskodnak arról a keresztény meggyőződésről, amely szerint Mária a Krisztus testét alkotó egyház tagjainak lelki értelemben vett anyja, és a hívők akkor tisztelik őt igazán, ha követik példáját. A „lelki értelemben vett anya” kifejezés háttérében a történeti Jézus kijelentése áll: „Azok az én anyám és testvéreim, akik Isten igéjét hallgatják és megcselekszik” (Lk 8,21). Mária megtette a mennyei Atya akaratát, tehát lelki értelemben vett anyává is vált. S mivel együttműködött Krisztussal, aki ezt a lelki anyaságot minden ember számára lehetővé teszi, a hívők anyja vagy az egyház anyja cím is megilleti őt. A keresztények a lelki anyaságban úgy követhetik Mária példáját, hogy Krisztus segítségével megteszik a mennyei Atya akaratát.

Milánói Szent Ambrus († 397) arra emlékeztet, hogy Krisztus azokat nevezte lelki értelemben vett anyjának és testvéreinek, akik Isten igéjét hallgatják és megtartják. Ebből kiindulva a Jézus anyja iránti tisztelet lényegét Mária példájának követésében látja: „tedd meg az Atya akaratát, hogy Krisztus anyjává lehess” – írja egyik művében (Kommentár Lukács evangéliumához X,25,14). • Szent Ágoston († 430) is hasonlóan fogalmaz, lélek szerinti anyáknak azokat nevezi, akik megteszik a mennyei Atya akaratát (vö. Mt 12,50). Mária megtette ezt. Így lélek szerinti anyjává lett a hívőknek is, mert szeretettel együttműködött Krisztussal, hogy az egyházban hívek, azaz olyan emberek születhessenek, akik az Atya akaratát szerint cselekszenek. Amikor a keresztények a hívők anyjának példáját követik, lelki értelemben ők is anyává lesznek: „A házasságban élő hívő asszonyok és az Istennek szentelt szűzek, ha szentül élnek és szeretetük tiszta szívből, jó lelkiismeretből és tettetés nélküli hitből való... lélek szerint Krisztus anyja lesznek, mert az Atya akaratát cselekszik” – írja Ágoston (A szent szüzességről 6). • Mária lelki anyaságának tudatosítása végett Ferenc pápa 2018-ban emléknapot vezetett be a liturgikus naptárba. Az emléknap neve: „a Boldogságos Szűz Mária, az Egyház anyja”. Időpontja: pünkösdhétfő.

Az 5. században az Efezusi Zsinat résztvevői (431) Mária istenanyaságának hitigazságként való meghirdetésével kifejezetté tették azt az ősi keresztény meggyőződést, amely szerint Mária nemcsak az ember Krisztus szülője (gör. *kebrisztotokosz*), hanem az emberré lett Isten Fia földi édesanyja, azaz Istenszülő vagy Istenanya (gör. *theotokosz*) is. Ezt azokkal szemben hangsúlyozták, akik szétválasztották Krisztusban az emberi és az isteni természetet, s úgy gondolták: Mária csak az ember Krisztust szülte a világra, aki később kapta meg isteni természetét. Ennek a téves felfogásnak képviselői úgy vélték, hogy Krisztusban két alany van: az egyik az ember Krisztus személye, a másik pedig az isteni természetű Ige. A zsinati atyák ellenben azt hangoztatták, hogy azok gondolkodnak a bibliai tanításnak megfelelő módon Krisztus titokzatos valóságáról, akik nem tételeznek fel benne két alanyt, hanem istenembernek tekintik őt, akiben az isteni és az emberi természet egységét egyetlen alany, az Ige biztosítja. Az atyák e szemlélet alapján állították, hogy Mária nem csupán az ember Krisztust, hanem az Ige személyét is szülte, jóllehet nem isteni természete szerint, hanem az általa felvett emberi természetében. Máriát tehát az Istenszülő vagy az Istenanya cím is megilleti. Ezt a címet hirdeti Rómában az Istenanya tiszteletére épült Santa Maria Maggiore-bazilika, illetve ennek egyik felirata.

Mária istenanyaságának meghirdetésével a zsinati atyák arra buzdították a hívőket, hogy ne csak azt a Máriát tiszteljék, aki hittel elfogadta az ember Krisztus születését, hanem elsősorban azt az

Isten által kitüntetett lényt magasztalják személyében, aki – anélkül, hogy erről Jézus születésekor már tudott volna – Isten Fiát fogadta méhébe. • Az Istenanya iránti tisztelet egyik nagyon szép építészeti emléke Róma városában a Santa Maria Maggiore-bazilika. Ezt a templomot III. Sixtus pápa († 440) emeltette az Efezusi Zsinatot követően egy korábbi Mária-templom helyén, s falába vésette a zsinaton megfogalmazott hitigazság tömör szövegét: „Szűz Mária Istenanya”. Ennek a remek mozaikképekkel díszített templomnak látványa a keresztényeket elmélyítette abban a hitükben, hogy Mária fiában, az ember Jézusban maga Isten jött a világba, aki nemcsak felülről vagy kívülről ismeri az emberi életet, hanem saját tapasztalatából is.

A 6. században kapott hivatalos egyházi elismerést a Mária-tiszteletnek az a formája, amelyben a hívők Jézus anyját a mindenkor Szűz Mária névvel illették. A szűz kifejezést elsősorban valláserkölcsei értelemben vették, azaz olyan személyt értettek rajta, aki osztatlan szívvel ragaszkodik az Úrhoz (vö. 1Kor 7,32; 2Kor 11,2). A mindenkor Szűz Mária iránti tisztelet hivatalos egyházi elismerését az a tény jelentette, hogy a II. Konstantinápolyi Zsinat (553) is a mindenkor szűz megnevezést használta Máriával kapcsolatban. • Ugyanebben a században kezdték a keresztények Máriát a Mennynek királynéjaként is emlegetni. Az égi királynő iránti tisztelet tanúbizonysága a *Regina coeli* (Mennynek királynéja) kezdetű latin nyelvű imádság.

A mindenkor szűz (gör. *aeiparthenos*) kifejezés Máriával kapcsolatban első alkalommal a 4. század elején jelent meg, majd a század utolsó negyedében egy keresztlési hitvallásban is, amely a szent, minden időben Szűz Máriáról beszél (vö. DH 44). A II. Konstantinápolyi Zsinat hitvallása szerint az Ige „az Isten dicsőséges szent Szülőjéből, a mindenkor Szűz Máriából” született a földre (DH 422). • A valláserkölcsei értelemben vett szüzesség fogalmát szem előtt tartó keresztényeket a „mindenkor szűz” kifejezés arra emlékeztette: akkor lesz Istennek tetsző a Mária-tiszteletük, ha – bármilyen életállapotban élnek is – megpróbálják követni Mária példáját, aki egész életében (Jézus születése előtt, alatt és után is) osztatlan szívvel, teljes önátadással ragaszkodott az Úrhoz.

A Máriát égi királynőként tisztelő keresztény gyakorlat 6. századi tanújelének, a *Regina coeli* szavakkal kezdődő latin imádságnak szerzője egy legenda szerint Nagy Szent Gergely pápa († 604) volt. Az imádság magyar fordításban így hangzik: „Mennynek Királyné asszonya, örülj, szép Szűz, alleluja. Mert kit méhedben hordozni méltó voltál, alleluja. Amint megmondotta vala, feltámadott, alleluja. Imádd Istent, hogy lemossa bűneinket, alleluja!” • A mennyek királynője cím háttérében az a bibliai tanítás húzódik, hogy az üdvözült szentek a mennyben együtt uralkodnak Krisztussal (vö. Jel 20,4): ajándékként részesülnek királyi hatalmából, amelyet ő úgy gyakorol, hogy az emberek üdvösségét szolgálja (vö. Mt 20,28). Ebből a bibliai tanításból kiindulva a pápa úgy gondolta: Krisztus király (vö. Jn 18,37; Jel 19,16) édesanyja azért nevezhető a mennyek királynőjének, mert a Fia egyedülálló királyságából részesülő üdvözültek közül ő az a teremtmény, aki a leghatékonyabban működött (és működik) együtt Krisztussal az emberek üdvözítésében.

A 8. században – sok bizonytalanságot követően – egyházi jóváhagyást kapott a Máriát ábrázoló képek és szobrok iránti tisztelet is. A II. Nikaiai Zsinat (787) azt tanította, hogy nemcsak a szeplőtelen Úrnőt, a szent Istenszülőt illeti meg tisztelet, hanem az őt ábrázoló képeket is. Ugyanakkor a zsinat azt is hangsúlyozta: a tisztelet valójában nem a Mária-képnek, hanem Mária személyének szól, akit erre Isten tett méltóvá.

A szentképek tiszteletét azért övezte sok bizonytalanság, mert e gyakorlatnak minden korban akadtak ellenzői, akik e tisztelethez kapcsolódó babonákat, visszaéléseket ostromozták. A 8. század első felében a bizánci császár szigorú rendeletet adott ki, amelyben megparancsolta, hogy a templomokból mindenféle szentképet, így Szűz Mária és Krisztus képeit is el kell távolítani. A császár ugyanis úgy látta, hogy a képet (gör. *eikón*) az egyszerű emberek gyakran a bálvánnyal (gör. *eidólon*) azonosítják. Ezért a képek tiszteletét a pogánysághoz való visszatérésnek tartotta. Emellett úgy vélte: a képtisztelet jelentős mértékben akadályozza a zsidókat és a muszlimokat a bizánci birodalom politikai egységét biztosító keresztény államvallás elfogadásában. Megkezdődött a „képrombolási mozgalom”. E mozgalomnak a II. Nikaiai Zsinat vetett véget, amikor a Bibliából és a

hagyományból vett érvek alapján jogosnak mondta ki a képek tiszteletét. A zsinati atyák azonban hangsúlyozták: a képnek adott tisztelet az ősképek szól, vagyis aki a Mária-képet tiszteli, valójában az Isten által rendkívüli méltósággal felruházott Mária személyének hódol. Egyúttal gondosan különbséget tettek az egyedül Istent megillető imádó tisztelet (gör. *latreia*), valamint a szentek és a szentképek iránt tanúsítható kivételes tisztelet (gör. *proskychnészisz*: mély meghajlás) között, s a Mária-kép, illetve a Mária iránti tiszteleten nem az imádó hódolatot értették (vö. DH 600–601).

A Mária-tisztelet megnyilvánulásaként a 12-13. századtól kezdve terjedt el az „Üdvözlég, Mária” (lat. *Ave Maria*) szavakkal kezdődő imák összekapcsolásából kialakított imalánc, amelyet ma a Boldogságos Szűz Mária rózsafüzére (lat. *Rosarium Beatae Mariae Virginis*) néven ismerünk. A Biblia tanúsága szerint Mária el-elgondolkodott a gyermekével kapcsolatos titokzatos tapasztalatain (vö. Lk 1,34; 2,19; 2,51). A rózsafüzér szerzetesi terjesztői azt szerették volna elérni, hogy a hívők váljanak hasonlóvá a hit zarándokútját járó Máriához: vele együtt s mintegy az ő szemszögéből nézve elmélkedjenek a megváltás és a megváltó Jézus misztériumain.

A rózsafüzér (más elnevezéssel: szentolvasó) gerincét az 5 · 10 Üdvözlég imádkozása alkotja. Az imát ma oly módon végezzük, hogy az Üdvözlég szövegébe Jézus neve után mindig beillesztünk egy mondatot, amely az ő üdvtörténeti szerepére vonatkozik.

Ennek az imamódnak hátterében az a 4. századra visszanyúló szokás áll, amely szerint a szerzetesek az ismétlődő imádságok (főleg a Miatyánk) számolására időnként magokat, kavicsokat használtak. Ezt a gyakorlatot elevenítette fel egy 9. századi ír szerzetes, aki azt javasolta a kolostor környékén élő embereknek, akik nem tudták naponta elimádkozni a kolostor lakóival együtt a 150 ószövetségi zsoltárt, hogy a zsoltárok helyett imádkozzanak el 150 (vagy 50) Miatyánkot, s hogy számolni tudják az imákat, tartsanak maguknál egy erszényben kavicsokat. • Az Üdvözlég imádság a 12. században még csak két bibliai idézetből állt: Üdvözlég, kegyelemmel teljes, az Úr van teveled (Lk 1,28); Áldott vagy te az asszonyok között, és áldott a te méhednek gyümölcse (Lk 1,42). A 12-13. században egyes helyeken az imaláncot alkotó Miatyánk imák helyébe a két mondatból álló Üdvözlég került, majd a két imamódot egyesítették. • Ezt a megújított imaformát ciszterci szerzetesek kezdték terjesztetni, majd később főleg a domonkosok tették népszerűvé. Az imalánc a hagyomány szerint arról kapta a rózsafüzér nevet, hogy Szent Domonkos († 1221) kavicsok helyett összepréselt és fonálra erősített rózsaszirmokból készített egy olyan eszközt, amely elősegítette az imádságok számolását és tagolását. A rózsafüzérben szereplő Üdvözlég a 14. században kiegészült a Jézus névvel, ezután nyílt lehetőség arra, hogy az imádkozók rövid mondatokkal (akit te, Szent Szűz, a Szentlélektől fogantál; akit érettünk keresztre feszítettek; aki a halálból feltámadt stb.) felidézzék Jézus és Mária életének egy-egy eseményét. Ezeket a mondatokat nevezzük misztériumoknak, titkoknak. A misztériumokat a 15. században három csoportra osztották, kialakult az örömdetes, a fájdalmas és a dicsőséges olvasó. Ugyanebben a században jelent meg az Üdvözlég imádság második része különféle változatokban. Idővel az itáliai megfogalmazás vált a legelterjedtebbé: Asszonyunk, Szűz Mária, Istennek szent anyja, imádkozzál érettünk, bűnösökért, most és halálunk óráján. Ámen.

A rózsafüzér kialakulása és elterjedése a Mária-tisztelet jele volt, de az imamódot terjesztő szerzetesek végső fokon ahhoz akarták hozzásegíteni az imádkozó embereket, hogy el tudjanak mélyülni Jézus Krisztus misztériumaiban és az ő istenemberi mivoltába vetett hitükben. Erre utal a 15. századi legenda, amely szerint egy látomásban maga a Szűzanya ajánlotta a domonkos rend alapítójának a rózsafüzér imát, és azzal indokolta terjesztését, hogy ez az imádság különlegesen hatásos segítség lehet az eretnokségek és a bűnök ellen. A legenda hátterében az a történeti tény húzódik, hogy a 12. században a dél-franciaországi Albi városában megjelent és terjedni kezdett az albigenes eretnokség. Az albigenek tanítása szerint az anyagi világ nem a jó Isten, hanem a sátán műve, aki az Ószövetség bosszúálló istene. Ezért úgy vélték, lehetetlen, hogy Isten Fia egy olyan szűz méhében öltön testet, aki az anyagi világhoz tartozik. Szent Domonkos és rendje az igazság meggyőző erejével, a rózsafüzér imájának terjesztésével szerette volna ezeket az eretnekeket

visszavezetni az igaz hitre. Azokat pedig, akik még nem csatlakoztak az eretnekmozgalomhoz, a rózsafüzér hitvallásértékű kifejezéseinek gyakori ismétlésével az Isten Fia megtestesülésének hitében szeretnék volna elmélyíteni. Az Üdvözlégy imában „az Úr van teveled” mondat ugyanis Jézus isteni mivoltára utal, a „méhednek gyümölcse” kifejezés pedig arra, hogy ez az isteni természetű Jézus emberi lényen keresztül lépett be a világba.

A 16. századi reformátorok is megőrizték a Mária-tiszteletet, ám elleneztek e tisztelet túlzásait, félreérthető kifejezéseit és visszaszámították megnyilvánulásait, amelyek szerintük homályba borították Krisztus egyedülálló megváltói és közbenjárói szerepét. Nem véletlen, hogy a Trienti Zsinat (1545/63) a szentek helyes tiszteletéről szóló határozatában éppen azt emelte ki, hogy a szentek közbenjáró imájának kérése egyáltalán nem kisebbíti az igazságot: Krisztus a mi egyedüli Megváltónk és Üdvözítőnk.

Luther szép szavakkal írt Máriáról, a hívő ember példaképéről: magasztos Szűz Máriának, Szent Szűznek, Krisztus szelíd anyjának, Isten anyjának, Boldog Szűznek stb. nevezte őt. Ugyanakkor elutasította Jézus anyjának bizonyos címeit (közvetítő, közbenjáró, engesztelő, reménység, élet, édesség stb.), mert szerinte e megnevezések homályba borítják azt a bibliai igazságot, hogy Krisztus az egyetlen és egyedüli közvetítő Isten és az emberek között (vö. 1Tim 2,5). • Lutherhez hasonlóan Kálvin is Krisztus egyedülálló közvetítői szerepét hangsúlyozta. Elfogadta, hogy Mária példaképünk a hitben, és nem zárta ki a lehetőséget, hogy Jézus anyja imádkozik értünk a mennyben. Azonban feleslegesnek tartotta Mária közbenjárásának kérését és az iránta való tiszteletnek minden olyan formáját, amely elhomályosítja Krisztus egyedülálló közbenjárói szerepét. Az egyház megreformálásának szükségességéről (1543) című művében felháborodottan idézte például a „kérde Atyádat, parancsolt Szülöttednek” fohászt tartalmazó Mária-éneket, mert ennek szövege azt sugallta, hogy Mária még Krisztus felett is uralkodik (vö. *Institutio religionis christianae* 4,20,22).

A Trienti Zsinat atyái a protestáns bírálatokat is figyelembe véve szorgalmazták: a lelkipásztorok mélyítsék el a hívőket annak tudatában, hogy amikor a mennybe jutott szentek közbenjárnak az emberekért, nem Krisztustól függetlenül imádkoznak, hanem az egyedüli közbenjáró erejében: „a mi Urunk Jézus Krisztus által, aki a mi egyedüli Megváltónk és Üdvözítőnk” (DH 1821).

A 19. században a Máriát tisztelő hívők figyelme az Istenanya felé fordult, akit a mennyei Atya abban a kiváltságban részesített, hogy már Fiának földi születése előtt megóvta őt a bűn örök halállal fenyegető hatalmától. A büntelen Istenanya iránti tisztelet legfontosabb tanújele az a tény, hogy 1854-ben IX. Pius pápa „az imádság szabálya a hitnek szabálya” (lat. *lex orandi lex credendi*) alapelvet szem előtt tartva meghirdette Mária szeplőtelen fogantatásának hitigazságát. Az alapelv szerint az egyház liturgikus imádságaiból meg lehet ismerni az egyház hitét. Ennek alapján tudatosította a pápa a hívőkben: a Mária büntelen életére vonatkozó meggyőződés a keresztény hit lényegéhez tartozik.

Az 1854-ben megfogalmazott hitigazság szövege szerint „Szűz Mária fogantatásának első pillanatában, a mindenható Isten egyedülálló kegyelméből... Jézus Krisztusnak érdemeire való tekintettel, az áteredő bűnnek minden szennytől eleve megőrizve mentes volt” (DH 2803). • A hitigazságot meghirdető pápa azt állítja, hogy Isten az áteredő bűn szennytől óvta meg Máriát. Az áteredő (eredendő) bűn nem személyes szembefordulás Istennel, amiért Isten az utódokat is felelősségre vonná, hanem olyan „megváltás után esdeklő” állapot, amely az első emberek bűnének (az ősbűnnek) következtében jött létre, és átöröklődött minden későbbi nemzedékre (vö. 1Kor 15,21–22). Pál apostol ezt az állapotot a halál vagy a bűn uralmának (vö. Róm 5,12–14; 5,21) nevezi, s halálon a lelki halált is érti, vagyis az ember elszakadását, elszigetelődését Istentől, az élet Forrásától (vö. Róm 7,10). Aki a lelki halál állapotában vagy a bűn uralma alatt él, saját erejéből nem tud felülkerekedni bűnös vágyain, könnyen követ el személyes bűnöket, s amikor ezt megteszi, isteni támogatás nélkül képtelen hatékony bűnbánatot tartani, azaz önerejében nem tudja az Istennel való élő kapcsolatát helyreállítani. Pál apostol meggyőződéssel vallja, hogy ebből a nyomorúságos és reménytelen helyzetből a szeplőtelen Jézus Krisztus szabadította ki az emberi-

séget (vö. Róm 5,12–21). • A pápa tudatában volt annak, hogy Mária éppúgy rászorult erre a krisztusi szabadításra, mint minden ember. Ezért mondja: Isten Krisztus érdemére való tekintettel eleve megóvta, azaz előzetes megváltásban részesítette Máriát, aki így mentes maradt az áteredő bűn hatalmától és minden szennýtől.

A hitigazságot elfogadó hívők tisztában vannak azzal, hogy az előzetes megváltás, amelynek alapján Mária büntelenül teljesíthette életfeladatát (Jézus elfogadását és hűséges támogatását), egyedül neki szóló ajándék volt. Ugyanakkor a szeplőtelenül fogantatott Mária alakja bátorító üzenetet is hordoz számukra: megerősíti őket abban a hitben, hogy Isten mindenkinek megadja az életfeladata teljesítéséhez szükséges segítséget, amelynek erejében minden embernek lehetősége van a bűn hatalmának legyőzésére, illetve arra, hogy jóval győzze le a rosszat.

A 20. század derekán a Mária mennybevételéről szóló tanításban XII. Pius pápa azt hangsúlyozta, hogy a Jézus édesanyjának megdicsőülésébe vetett ősi meggyőződés a keresztény hit lényeges alkotóeleme. • A II. Vatikáni Zsinat (1962/65) résztvevői megerősítették a Jézus anyja iránti tiszteletnek az egyházi tanítással összhangban lévő formáit, ugyanakkor józan mérsékletre intettek e tisztelet akár túlzásainak, akár elhanyagolásának tekintetében, és hangsúlyozták, hogy Mária minden kiváltsága ellenére is hozzánk hasonló ember volt, aki a hit zárandokútját járta.

1950-ben XII. Pius pápa ezekkel a szavakkal hirdette meg Mária mennybevételének hitigazságát: Isten fölséges anyja „kiváltságainak mintegy legfőbb koronájaként elnyerte azt, hogy a sír romlásától mentes maradt, s úgy, amiként már Fia, aki legyőzte a halált, testével és lelkével a mennyi legfőbb dicsőségbe felvételre, ahol Fiának, az idő halhatatlan Királyának... jobbja Királynőként tündököl” (DH 3902). • A Krisztus feltámadásában hívő keresztények kezdettől fogva hittek Mária megdicsőülésében. Hitüket arra alapozták, amit a feltámadt Krisztusról beszélő Pál apostol így fogalmazott meg: „Ha ugyanis hasonlókká lettünk hozzá halálának hasonlóságában, úgy majd a feltámadásában is egy leszünk vele” (Róm 6,5). Mivel a hívők tudták, hogy az emberek közül senki sem vált annyira hasonlóvá az értünk szenvedő és életét adó Krisztushoz, mint éppen Mária, kézenfekvőnek tartották, hogy ő is azoknak a szenteknek társaságában van, akik Jézus feltámadása után eljutottak az üdvösségre (vö. Mt 27,52–53). • A pápa tehát nem új tanítást hirdetett meg, hanem a Mária megdicsőülésébe vetett hitet szentesítette, és ünnepélyesen állította: ez a hit minden időkben keresztény meggyőződés volt. Ugyanakkor pontosabbá, világosabbá is tette ezt a hitet annak kiemelésével, hogy Mária „testével és lelkével” jutott a mennybe. A „testével és lelkével” szavakat olyan hívők számára hangsúlyozta, akik úgy gondolták, Máriának csak a lelke üdvözült. Az egyházfő ezeknek a hívőknek felfogását kiigazítandó állította, hogy Mária testből és lélekből álló megdicsőült emberként van együtt a feltámadt Krisztussal. • A Máriát tisztelő hívőket példaként vonzotta és bátorította az Istenanya sorsa. Miközben a mennybe felvett Máriát tisztelték, arra kérték a mennyi Atyát, segítse őket abban, hogy Mária példáját követve ők is hasonlóvá tudjanak válni az emberek üdvösségéért szenvedő és meghaló Krisztushoz, hogy az ő feltámadásában is eggyé tudjanak válni vele.

A II. Vatikáni Zsinaton a Mária-tisztelettel kapcsolatban nem született új tanítás. A zsinat csupán arra kéri az egyház minden gyermekét, hogy becsülje nagyra azokat a Máriát tisztelő szokásokat és ájtatosságokat, amelyek kialakultak a századok folyamán. „A nemzetek világossága” (lat. *Lumen gentium*, röv. LG) szavakkal kezdődő zsinati okmány nyomatékosan buzdítja a hittudósokat és az isteni Ige hirdetőit, „hogy gondosan tartózkodjanak minden hamis túlzástól, de az indokolatlan szűkkeblűségtől is az Istenszülő pártatlan méltóságának szemléltetésében” (LG 67). Ugyanakkor a zsinati atyák azt is kiemelik, hogy a valódi Mária-tisztelet nem terméketlen és átmeneti érzelmekből áll, nem is valamilyen hiszékenységből, hanem „az igaz hitből indul ki, mely elismerteti velünk Isten anyjának kiváltságát, és iránta gyermeki szeretetre és érényeinek utánzására buzdít” (LG 67). Mária életpéldájának utánzása pedig azért lehetséges, mert minden kiváltsága ellenére ő is ember volt, aki „a hit zárandokútját járta, Fiával való egybetartozását hűségesen vállalta egészen a keresztségig” (LG 58).

V.1.2 Kiemelkedő Mária-ünnepek a római katolikus liturgikus évben

Mária szeplőtelen fogantatásának főünnepén (dec. 8.) a katolikus hívők azt a Máriát köszöntik hódolattal, akit a mennyei Atya Krisztus személyére és érdemére való tekintettel eleve, azaz fogantatásától kezdve megőrzött a bűn örök halállal fenyegető hatalmától.

Bár a Mária szeplőtelen fogantatását és büntelen életét valló keresztény meggyőződés csak 1854-ben emelkedett hitigazság rangjára, a büntelen Mária iránti tisztelet nyomai már jóval korábban megtalálhatók az egyház liturgiájában. A keleti egyházban a 7. századtól „Anna foganása” néven ünnepelték az első századtól kezdve szeplőtelenként tisztelt Mária fogantatását. A nyugati egyházban a 9. században tűnt fel az ünnep, és terjedt el általánosan. IV. Sixtus pápa az 1476-os apostoli rendelkezésében ezt az ünnepet beiktatta a római liturgikus naptárba. A pápa csodálatos fogantatásról beszél, s ezen azt érti, amit a Basel–Ferrara–Firenzei Zsinat (1431/45) Baselben maradt szakadár résztvevői 1439-ben úgy fogalmaztak meg, hogy Mária az isteni akarat különleges kegyelméből soha nem (tehát anyja méhében sem) volt az ősbűnnek alávetve, azaz mindig érintetlen volt az áteredő bűntől és a személyes bűnöktől (vö. DH 1400). Az ünnep, amelynek megtartását XI. Kelemen pápa 1708-ban írta elő az egész egyház számára, a hitigazság meghirdetését (1854) követően kapta a Boldogságos Szűz szeplőtelen fogantatása nevet.

Az ünnep liturgiájában az ószövetségi olvasmány (vö. Ter 3,9–15.20) arról szól, hogy Isten az első emberpár bűnbeesése után megátkozza az Évát bűnre csábító kígyót, majd ezt mondja neki: „Ellenségeskedést vetek közéd és az asszony közé, ivadékod és az ő ivadéka közé: Ő széttiporja fejedet, te pedig a sarkát mardosod.” A szeplőtelen fogantatás ünnepén az egyház azért idézi ezt a bibliai részletet, mert az asszonyban Mária, az ivadéokban pedig a Máriától születő Jézus előképet látja, aki „széttiporja a kígyó fejét”, azaz megszabadította az emberiséget a bűnös állapot örök halállal fenyegető hatalmától. • Az újszövetségi szentírási részletben (Lk 1,26–38) az angyal ajkáról elhangzó „kegyelemmel teljes” és „az Úr van teveled” kifejezések Máriára irányítják figyelmünket, akit a mennyei Atya már Jézus fogantatását megelőzően elhalmozott bűntől megóvó ajándékaival, hogy egészen tiszta, szent lényként fogadhassa méhében Jézust.

Szűz Mária, Isten anyja főünnepén (jan. 1.) a katolikus hívők azt tudatosítják, hogy a Jézust világra hozó Mária nem csupán az ember Krisztusnak, hanem az emberré lett Isten Fiának a szülőanyja, azaz Istenanya.

Az 5. századtól kezdték Istenanya néven ünnepelni Máriát. Rómában eleinte január 1-jén emlékeztek meg erről az anyaságról. Az ünnep helyére a 13-14. századtól egyes országokban, majd 1570-től az egész katolikus egyházban Jézus névadásának emléknapja került. A 20. század elején Portugáliában elevenítették fel Szűz Mária istenanyaságának régi ünnepét, amelynek időpontját a hitigazság efezusi kihirdetésének napjára, október 11-re helyezték. 1931-ben, az Efezusi Zsinat ezeröttszáz éves évfordulója alkalmával XI. Pius pápa ezt a napot az egész egyház ünnepévé nyilvánította. A II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformját követően az ünnep a karácsonnyal való szoros kapcsolatára utalva újra visszakerült a január 1-jei időpontra.

Az ünnep liturgiájában az ároni áldás néven ismert ószövetségi olvasmány (Szám 6,22–27) a zsidóságnak azt a hitbeli meggyőződését fejezi ki, hogy Isten minden áldás forrása, aki szerető jóindulatának jeleként üdvösségre segítő ajándékokkal halmozza el az embert. Az istenanyaság ünnepén az egyház azért eleveníti fel ezt a gondolatot, mert hite szerint Isten áldásának teljessége abban a Jézusban vált valóra, aki istenemberként született Szűz Máriától. • Az evangéliumi részlet (Lk 2,16–21) szerzője a keresztény hitnek azt a titkát mutatja be, amely szerint Jézus születésétől fogva isteni természetű lény volt, és így Mária – anélkül, hogy fiának születésekor erről tudhatott volna – Istenanyának tekintendő. A leírásban Jézus isteni természetére utalnak a mennybe visszatérő angyalok szimbólumai. S mivel a zsidó hitvilág szerint csak Isten szabadíthatja meg az embert bűnös állapotából, az evangéliumi részletnek az a mondata, amely szerint a Jézus nevet adták a gyermeknek, ugyancsak isteni megmentőre utal (gör. *Ιεζους*; héb. *Jesua* v. *Jebosua*: ‘Jahve megszabadít’, vö. Mt 1,21).

Szűz Mária mennybevétele (Nagyboldogasszony) főünnepén (aug. 15.) a katolikus egyház azt a Máriát övezi hódoló tisztelettel, akit a mennyei Atya Krisztus érdemére való tekintettel megőrzött a sír romlásától, és felvett a mennyei dicsőségbe.

Bár a Mária megdicsőülésébe vetett hit az első századokra nyúlik vissza, az ünnepi megemlékezés első nyomait csak az 5. században találjuk meg. Jeruzsálemben ettől kezdve emlékeztek meg Jézus édesanyjának haláláról, amelyet égi születésnapnak vagy elszenderedésnek (gör. *koimészisz*; lat. *dormitio*) nevezték. A 6. században Maurikiosz bizánci császár († 602) Az Istenszülő elszenderedése ünnepét augusztus 15-i időponttal általánossá tette a keleti egyházban. A nyugati egyházban a következő századokban terjedt el ez az ünnep, s a 8. századtól „Boldog Mária mennybevétele” (lat. *Assumptio beatae Mariae*) néven szerepel a liturgikus naptárakban. Magyarországon Szent István király tette ünnepé augusztus 15-ét. Itt a mennybevétel ünnepe a Nagyboldogasszony nevet kapta. A boldog (lat. *beata*) kifejezés alapja az, hogy a Biblia többször is a „boldog” jelzővel illeti Jézus anyját (Lk 1,45; 1,48; 11,27). Az asszony (lat. *domina*) szó a 11. században a nagyasszonyt vagy a királynőt is jelentette. A magyar ősvallás anyaistennőjét is Boldogasszonynak nevezték. Egyes történészek szerint a hittérítők Szent Gellért püspök († 1046) javaslatára ezt a nevet vették át, és kezdtek Boldogasszony (azaz Úrnő, Királynő) néven beszélni Szűz Máriáról. A Hartvik püspöktől származó legenda (12. sz.) szerint a magyarok közt annyira elterjedt ez a szóhasználat, hogy még Mária mennybevételének ünnepét is az Úrnő (Boldogasszony) napjaként tartották számon.

Az ünnepi szentmisének a Jelenések könyvéből vett olvasmánya (Jel 11,19a; 12,1–6a.10) egy látomást ír le: „Ekkor nagy jel tűnt fel az égen: egy asszony, akinek öltözete a nap volt, lába alatt a hold, és a fején tizenkét csillagból álló korona.” Ez az asszony a megtért zsidókból és pogányokból álló egyházat jelképezi, amely minden korban felmutatja a világnak a feltámadt Krisztust, és közreműködik vele a mennyei Atya embert üdvözítő tervének megvalósításában. Azok a keresztények, akik Máriában az egyház anyját látták, már az első századokban Mária jelképének is tekintették ezt a szimbólumot. A mennybevétel ünnepén a liturgia e kép felidézésével azt tanítja: a mennybe felvett Mária a Krisztus testét alkotó tagok anyjaként már biztosan eljutott abba a dicsőségbe, amelybe lelki gyermekeiként az egyház tagjai is el fognak jutni. • Az evangéliumi részlet (Lk 1,39–56) szerzője arról a történeti Jézusról beszél, aki már anyja méhében is az a Messiás volt, aki feltámadásában Isten hatalmas Fiának bizonyult (vö. Róm 1,4). Jézus édesanyját pedig, aki elfogadta őt, és a szenvedésekben is kitartott mellette, hite miatt boldognak nevezi (vö. Lk 1,45). Az egyház e boldognak nevezett anyának alakját idézi fel az ünnepen, miközben arra gondol, hogy Mária, aki hasonlónak vált fiához halálának hasonlóságában, eggyé vált vele feltámadásában is (vö. Róm 6,5).

Szűz Mária születésének ünnepnapját (szept. 8.) és a világra jövő Máriát a magyar nép Kisboldogasszonynak vagy Kisasszonynak nevezi. Ezek a kifejezések a magyar nyelvben egyszerűen utalnak a született gyermek fizikai kicsinységére és nagyságára, azaz királynői, nemesi voltára.

Mária születéséről és életéről történetileg csak nagyon keveset tudunk. Az azonban biztos, hogy a jeruzsálemi hagyomány a Betesda-fürdő mellett tisztelte Mária születésének helyét. Az 5. század elején e helyen templomot építettek annak a Szent Annának tiszteletére, akit a hagyomány Mária édesanyjának tartott. Ettől kezdve a jeruzsálemi keresztények a templom felszentelésének évfordulóján, szeptember 8-án emlékeztek meg Mária születéséről. Magyarországon a reformáció után lendült fel Kisboldogasszony tisztelete.

Az ünnepi szentlecke szövegében (Róm 8,28–30) Pál apostol arról ír, hogy akiket Isten „eleve ismert, azokat eleve arra is rendelte, hogy hasonlóak legyenek Fia képmásához... Akiket pedig eleve elrendelt, azokat meg is hívta; és akiket meghívott, azokat megigazultakká is tette”. Ezek az eleve elrendeléssel és meghívással kapcsolatos megjegyzések nem a megváltott emberek számát korlátozzák, hanem azt jelentik, hogy az üdvösséget illetően Isten döntése megelőz minden emberi döntést. A Kisboldogasszony születését ünneplő egyház e tanítás felidézésével arra emlékeztet.

tet, hogy Mária minden kiváltságát és méltóságát az előzetes isteni kiválasztásnak köszönhetette. • Az ünnepi evangélium (Mt 1,18–23) szövegében arról hallunk, hogy Móriában teljesült be a próféta jövendölés: „Íme, a szűz méhében fogam és fiút szűl, és a nevét Emmánuelnek fogják hívni» (Iz 7,14). Ez azt jelenti: Velünk az Isten.” Ez a mondat egyben arra is rávilágít, hogy a most született Móriát, a mennyei Atya Fiának eljövendő édesanyját miért nevezhetjük Kisboldogasszonynak. A Biblia szerint ugyanis Isten a Boldogság, és boldogok mindazok, akik befogadják Őt, vagy bensőséges kapcsolatba kerülnek Vele.

Szűz Mária, Magyarok Nagyasszonya, Magyarország Főpátrónája napján (okt. 8.) a magyar katolikusok főünneppele emlékeznek meg Szűz Mária magyarokat oltalmazó pártfogásáról, miközben a Krisztussal együtt imádkozó Mária közbenjárását kéri Magyarorszáért és a magyar nemzetért.

Az ünnep gyökerei Szent István király országfelajánlására nyúlnak vissza: a haldokló király 1038. augusztus 15-én, halálos ágyán az Ég Királynőjének oltalmába ajánlotta országát és népét. Mivel abban az időben az asszony szó nagyasszonyt, királynőt és úrnőt is jelentett, az Ég Királynője a magyaroktól az Asszony, majd a Nagyasszony nevet is megkapta. XIII. Leó pápa 1896-ban, a millennium alkalmával a Nagyasszony tiszteletére külön ünnepet engedélyezett a magyarok számára. Az ünnepet, amelyet eleinte október második vasárnapján tartottak, X. Pius pápa tette át október 8-ra.

A szentlecke (Gal 4,4–7) szövegében Pál apostol arról ír, hogy „amikor elérkezett az idők teljessége, Isten elküldte Fiát, aki asszonytól született...”. Ezen az ünnepi napon az egyház azért hangsúlyozza az asszony szót tartalmazó bibliai kijelentést, mert Mária személyében a keresztyén magyarok őseik példáját követve pártfogó Égi Királynőjüket, Nagyasszonyukat tisztelik. • Az evangéliumi szakasz (Lk 1,26–28) Móriát állítja elénk, akit Isten ajándékozott meg nagyasszonyi méltóságával. A leírás szerint a Jézus születését hírül adó angyal ezekkel a szavakkal köszönti Móriát: „Üdvözlégy, kegyelemmel teljes, az Úr van teveled.” A görög kegyelemmel teljes vagy kegyelemben részesített melléknévi igenév, amely befejezett igeragozási formában (lat. *perfectum*) áll, így értelmezendő: Mária nem a köszöntés pillanatában vált kegyelembé fogadottá, hanem már a múltban is Isten kedves teremtménye volt. „Az Úr van teveled” kijelentéssel az angyal azt tudatosítja Móriában, hogy Isten hatékony és oltalmazó jelenléte kíséri életét. Az egyház ezeknek a bibliai szavaknak felelevenítésével arra emlékeztet, hogy amikor első királyunk Mária oltalmába ajánlotta országát, végső fokon a mennyei Atyának kezébe helyezte népünk sorsát, mert Jézus anyját Ő tette kitüntetett emberi lényé, azaz Nagyasszonnyá.

V.1.3 A Mária-tisztelet paraliturgikus megnyilvánulásai

A Mária iránti tiszteletnek előmozdító és megnyilvánulásai voltak a Mária-jelenések, a Mária-kegyhelyek vagy búcsújáró helyek és a kegyhelyekhez kapcsolódó csodás események. A Mária-tisztelet nyilvánult meg a különféle paraliturgikus gyakorlatokban is. Ezek közé tartozott a barna skapuláre viselése, a májusi Szűz Mária-ájtatosság, a csodás érem kegytárgya, az október havában naponta elimádkozott rózsafüzér és az elsőszombati ájtatosság.

A népi vallásosság Mária iránti tiszteletében a történelem folyamán jelentős szerepet játszottak a Mária-jelenések. Jelenéseknek vagy látomásoknak azokat a lelki élményeket nevezzük, amelyekben a szokványos emberi érzékelés számára elérhetetlen valóságok reálszimbólumok formájában láthatóvá, hallhatóvá válnak. A jelenések kép- és hanganyaga mindig a látnokok lelki világából származik, azaz kultúrájuk és vallási (gyakorta tudat alatti) ismereteik függvénye. Ám a jelenés nem csupán emberi kivetítés. A hiteles jelenés végső oka ugyanis mindig Isten, aki lehetővé teszi a látnokoknak, hogy meg tudják „jeleníteni” az Ő láthatatlan világát vagy az ahhoz tartozó valóságokat. A jelenés eseményében Isten úgy hat az ember lelki életére, hogy azt saját lehetőségein túlra vezet: ezáltal a látnok vagy a látnokok sokasága képessé válik arra, hogy a normális

észlelés számára felfoghatatlan személyeket vagy múltbeli eseményeket szimbolikus formában jelenvaló és érzékileg is észlelhető valóságokként ismerje meg. Azt, hogy egy jelenés hiteles-e, vagy sem, azaz a benne megfogalmazódó vallási üzenet összhangban van-e a Szentírást magyarázó egyházi tanítással, az egyház tanítóhivatala (a pápával egységben lévő püspökök kollégiuma vagy a kollégium nevében személyesen a pápa) állapítja meg. Amikor az egyház hitelesnek nyilvánít egy-egy Mária-jelenést, valójában csak azt mondja ki, hogy a jelenésben megfogalmazódó vallási üzenet nincs ellentétben a keresztény tanítással. Azt is hangsúlyozza azonban, hogy a jelenés és üzenete az úgynevezett magánkinyilatkoztatások közé tartozik, amelyek segíthetik ugyan az Isten szavának megértését, de elfogadásukra a katolikus hívőknek nincs kötelezettségük. Az egyház által elismert Mária-jelenések legismertebb helyszínei és időpontjai a következők: Anglia (Cambridge, 1251), Mexikó (Villa de Guadalupe, 1531), Franciaország (Lourdes, 1858) és Portugália (Fatima, 1917).

A Mária-kegyhelyek olyan templomok vagy más szentélyek, ahová valamilyen csoda vagy rendkívüli esemény miatt hívők sokasága zárandokol azzal a céllal, hogy az imádságban közelebb kerülhessen ahhoz a Jézushoz, akit Mária az emberiség nevében hittel elfogadott, s aki a mennyben mindenkor közbenjár a hívőkért. A Mária-kegyhelyeket búcsújáró helyeknek is szokás nevezni. A búcsú (lat. *indulgentia*: elengedés) Jézus tanítására visszavezethető egyházi gyakorlat. Az apostoloknak adott kötő-oldó hatalom (vö. Mt 18,18) alapján már az első századok egyháza úgy gondolta, hogy nemcsak a bűnöket bocsáthatja meg, hanem bizonyos feltételekkel elengedheti vagy mérsékelheti a bűnökért kiszabott büntetés vagy vezeklés szigorát is. A 11. századtól a búcsúnyerés feltételei közé kezdték sorolni a kegyhelyekre való zárandoklatot is: a hívő akkor „mondhatott búcsút” a már megbocsátott bűnei nyomán visszamaradt vezeklési kötelezettségének vagy e vezeklés szigorának, ha például egy-egy kegyhelyet meglátogatva elmondott bizonyos imákat. A búcsúnyerés lehetőségének megadásával az egyház hivatalosan is imádságos helyszínekké tette a Mária-kegyhelyeket.

A Mária-kegyhelyekkel kapcsolatos rendkívüli jelenségek elfogadásában az egyház mindig a bibliai csoda fogalmát tartotta szem előtt. A Biblia azt a szokványos vagy rendkívüli eseményt nevezi csodának (jelnek), amelyben az ember felfedezi Isten művét, és szívében bizalommal megnyílik a feléje közeledő Isten irányába. Így az 1531-ben keletkezett guadalupai kegykép esetében nem az az igazi csoda, hogy a Mária-kép rendkívüli módon megjelent és megmaradt a mexikói látnok köpenyén, hanem az, hogy a kegyképet látogató zárandokok a kép előtt imádkozva közelebb kerültek Jézushoz, Mária isteni fiához. A czestochowai Fekete Madonna-képhez fűződő történelemformáló eseményben (hogy tudniillik egy maroknyi lengyel 1655-ben legyőzte a svéd támadókat) nem az a csoda, hogy Mária szembefordulva Jézus tanításával fegyveres harcban segítségére sietett a hozzá fohászkodóknak, mert ilyen képtelenségre biztos, hogy nem vállalkozott volna. Az eseményben oly módon valósult meg a bibliai értelemben vett csoda, hogy a kolostor védői szorongatott helyzetükben is képesek voltak hinni annak a Jézusnak erejében, aki Mária fiaként legyőzte az örök halállal fenyegető bűnt, az emberiség legnagyobb ellenségét. A Mária-kegykép könnyezése a ruszin görögkatolikusok lakta Máriapócs templomában (1696) nem azért csoda, mert a jelenségre nincs tudományos magyarázat, hanem azért, mert a kegyképet látogató zárandokok lélekben közelebb tudtak kerülni Mária fiához, Jézushoz, akit mélységesen elszomorított barátainak szenvedése, könnyekre fakadt Lázár halálakor (vö. Jn 11,35), és megsiratta a pusztulás előtt álló Jeruzsálem városát (vö. Lk 19,41). A lourdes-i jelenés (1858) színhelyén megállapított rendkívüli gyógyulásokat valójában nem azért nevezzük csodáknak, mert orvosilag magyarázhatatlanok. E gyógyulásokban is a bibliai értelemben vett csodán, vagyis azon van a hangsúly, hogy a kegyhelyet meglátogató emberek (akár meggyógyultak, akár nem!) az imádság légkörében Mária személyén keresztül a Messiás Jézussal „találkoztak”, aki a bűnt betegséghez hasonlította (vö. Lk 5,31–32), és Üdvözítőként megszabadította az emberiséget a legnagyobb betegségtől, az örök halállal fenyegető bűnös állapottól.

A Mária-tisztelet paraliturgikus megnyilvánulásainak egyik tanújele a barna skapuláré kegytárgy. A latin *scapulae* (lapocka, váll) szóról elnevezett skapuláré általánosságban a szerzetesi vállruhát

jelenti. Ez a ruhadarab egyrészt azt szimbolizálja, hogy viselője tudatosan vállalja az evangélium szerinti életet, azt a terhet, amelyet Jézus édes és könnyű igának nevezett (vö. Mt 11,29–30). Másrészt a hit pajzsának (vö. Ef 6,16) jelképeként arra utal, hogy viselője mélységesen hisz az isteni oltalomban, amely elhárítja a gonoszság minden tüzes nyilát. A karmelita szerzetesrendre jellemző barna skapuláré viselésének gyakorlata a 13. századi Cambridge városában kezdődött. A legenda szerint a Boldogságos Szűz megjelent a szentföldi karmelita szerzetesrend angliai elterjedésében úttörő szerepet játszó Stock Szent Simonnak († 1265). A megjelenő Szűz egy barna szerzetesi vállruha átadása közben egyrészt arról biztosította a látnokot, hogy nehézségekkel küzdő rendjének égi pártfogója lesz, másrészt arra is utalt, hogy mindaz, aki ilyen skapulárét viselve hal meg, megmenekül az örök kárhozattól. A vállruha viselésének szokása különféle egyszerűsített formákban elterjedt a karmeliták világában, de a velük lelki rokonságot vállaló papok és világi hívők között is (pápákról és híres államférfiakról is feljegyezték, hogy viselték a skapulárét). Amikor az egyház elfogadta a skapuláré viselésének gyakorlatát, valójában csak azt fejezte ki, hogy a cambridge-i jelenés alapvető üzenete megfelel az egyház tanításának: azaz mindaz, aki imádságos lélekkel elfogadja Jézus igáját és Mária fiának oltalmát, megmenekül az örök kárhozattól, és eljut az üdvösségre.

A májusi Szűz Mária-ájtatosság első nyomait a 13. században, az Ibériai-félszigeten fekvő Kasztíliai Királyságban találjuk: X. Alfonz király († 1284) kapcsolta össze először május hónapját Szűz Mária személyével és tiszteletével. Az ájtatosság mai formája a 18. században vált általánossá: május estéin a hívők különféle énekekkel, imádságokkal köszöntötték a Boldogságos Szüzet. Az ájtatosság legfontosabb imája a Máriát köszöntő és segítségét kérő lorettói litánia lett. Ez a bizánci himnuszok hatására készült könyörgéssorozat arról kapta nevét, hogy a 16. századtól kezdve első sorban a közép-itáliai Loreto településen honosodott meg. A litánia szövegében a hívők különféle magasztaló címekkel (Istennek szent anyja, Tisztaságos anya, Szeplőtelen Szűzanya, Dicsérendő Szűz stb.) illetik Máriát, miközben segítségét, vagyis azt kérik, hogy Jézus imájához csatlakozva járjon közben értük a mennyei Atyánál. Az ájtatosságot VII. Pius pápa 1815-ben azzal hagyta jóvá, hogy búcsúnyerési lehetőséget is kapcsolt hozzá.

A Mária-tiszteletet elősegítő csodás érem kegytárgyának születése és terjesztése a francia Labouré Katalin († 1876) nevéhez fűződik, aki a Páli Szent Vince által alapított Szeretet Leányai Társulatának (Magyarországon: Vincés vagy Irgalmas nővérek) tagja volt. Katalin 1830-ban egy jelenés alkalmával kapta a Boldogságos Szűztől a csodás érem tervét egy ígélet keretében. Az ígélet szerint mindazok, akik a minta alapján készített érmet viselik, és áhítattal imádkozzák az érmen olvasható „Ó, bűn nélkül fogantatott Szűz Mária, könyörögi érettünk, kik hozzád menekülünk!” fohászt, az ő egészen különleges oltalma alá fognak kerülni. Az ígélet szavaiból kiviláglik: ez az érem nem valamiféle babonás amulett, amely viselőjét a Krisztusba vetett hit nélkül, mintegy automatikusan megóvjá a bajoktól. A fohász elmondására buzdító szavak ugyanis feltételezik: az érem viselője hisz abban, hogy Mária, akit a mennyei Atya tett büntelenné, a mennyben az egyedüli közbenjáró Krisztussal egyesülten imádkozik az emberekért, és ezért bizalommal lehet segítségét kérni. Mivel az érmet viselő és imádkozó hívők közül sokan csodaként (Isten segítségként) tapasztalták meg életük rendkívüli eseményeit (orvosilag magyarázhatatlan gyógyulásokat, megteréseket stb.), a Párizs érsekének jóváhagyásával terjesztett érmék már 1834-ben megkapták a „csodás” jelzőt.

Az októberi rózsafüzér-imádság olyan ájtatosság, amelynek keretében a hívők naponta elimádkozzák a rózsafüzért a lorettói litániával együtt. Ez a népi ájtatosság római kezdeményezésre 1885-től kezdett elterjedni a világon. Az október azért lett a rózsafüzér hónapja, mert a rózsafüzért buzgón imádkozó V. Pius pápa a törökök felett aratott lepantói győzelem (1571. okt. 7.) évfordulójára rendelte el a Győzelmes Miasszonyunk ünnepét. Az ünnep 1573-ban a Legszentebb Rózsafüzér nevet kapta, 1960-ban pedig a Rózsafüzér Királynője elnevezést, de időpontja e változások ellenére is október hónapja maradt.

Az elsőszombati ájtatosság az akkoriban Spanyolországban élő fatimai látnokok egyikének, Lúciának 1925-ös látomása nyomán kezdett elterjedni a nép körében. A látomásban a Szent Szűz ígére-

tet tett arra, hogy mindaz, aki öt egymást követő elsőszombaton elvégzi gyónását, megáldozik, és elimádkozza a rózsafüzért, halála óráján majd üdvösségre vezető kegyelmekben részesül. A szombati napot a keresztények már a 8. századtól a Szűzanya napjának tekintették: valószínűleg abból a megfontolásból indultak ki, hogy a szombat, mint a Jézus feltámadásának napjára nyíló „kapu”, méltán lehet Mária napja, mert az ő hite is „kapu” volt, amelyen keresztül Jézus a világba léphetett. Az ötös szám a Máriát sértő leggyakoribb bűnöket (a szeplőtelen fogantatását, szüzességét, istenanyaságát, mennyei segítségét és az őt ábrázoló képeket becsmérő káromkodásokat) szimbolizálja. Az öt szombati ájtatosság célja pedig éppen az, hogy ezeket a bűnöket dicsőítő imával „ellensúlyozza”. – Az egyház azért nyilvánította hitelesnek ezt a látomást, mert a megjelenő Szűz olyasmit (bűnbánatot, imádságot) szorgalmazott, amit üdvösségük érdekében a történeti Jézus is kért követőitől.

V.2.

A SZENTEK TISZTELETE ÉS ÜNNEPEI AZ EGYHÁZI ÉV FOLYAMÁN

Az újszövetségi Biblia a hívőket nevezi szenteknek: elsősorban nem valláserkölcsei kiválóságai miatt, hanem azért, mert Isten meghívta őket, és igényt tart arra, hogy Krisztus Jézus erejében szolgálják az üdvözítő művét (vö. Róm 1,7; 1Kor 1,2). E szolgák közé nemcsak a földön élők tartoznak, hanem azok is, akik keresztyény hivatásukat teljesítve már eljutottak Isten világába (vö. Mt 27,53; Jel 16,6).

A szentek a Biblia szerint csak Jézus erejében felelhetnek meg meghívásuknak, ezért az egyház minden korban hangsúlyozta: nem önmagukért és nem Krisztustól függetlenül tisztelendőek. Amikor pedig ez a tudat időnként elhomályosult a hívőkben, az egyház újra és újra megfogalmazta: azok tisztelik jól a földön élő és a már megdicsőült meghívottakat, akik azt csodálják bennük, hogy példamutató módon fogadták el a mennyei Atyától a Jézusról szóló tanúságtételhez szükséges hit ajándékát. A szentek közbenjárásának kérését illetően pedig azt igyekezett tudatosítani: az ilyen kéréseknek csak akkor van értelmük, ha bennük a hívők azt kérik a mennyei Atyától, hogy úgy adja meg nekik a tanúságtevő élethez szükséges segítséget, miként az általuk tisztelt szent példaképeknek is megadta. Mivel a szentek tiszteletének gyakorlata a századok folyamán a népi vallásosság világában egyre jobban elterjedt, az egyház elfogadta és liturgiájába beépítve jóváhagyta e gyakorlat babonától megtisztított formáit. Ez a magyarázata annak, hogy a római katolikus egyházi évet nemcsak a Mária-ünnepek szövik át, hanem a szentek ünnepei, emléknapjai és a tiszteletükkel kapcsolatos liturgikus és paraliturgikus cselekmények is.

V.2.1 A szentek tiszteletének története

A szentek iránti tisztelet jelei már az 1. században megtalálhatók. A keresztyények példaértékűnek tekintették azt, ahogyan megkeresztelt embertársaik elfogadták Istentől a hivatásuk betöltését lehetővé tevő hit ajándékát (vö. Zsid 13,7). Feltételezték, hogy szent embertársaik a feltámadt Krisztushoz tartoznak, bekapcsolódnak az emberekért közbenjáró Krisztus imájába, ezért közbenjáró imájukat, segítségüket is kérték ahhoz, hogy hozzájuk hasonlóan maguk is el tudják fogadni a hit ajándékát.

Pál apostol a megkeresztelt embertársai iránti tisztelet alapját abban látja, hogy ahhoz a Krisztushoz tartoznak, aki megigazulttá, Istennel kiengesztelt és megszentelt lényekké tette őket (vö. 1Kor 6,11; 2Kor 5,18; Ef 5,26–27). Ezzel azt is hirdeti, hogy a tisztelet elsősorban nem nekik szól, hanem a bennük élő és győzedelmeskedő Krisztusnak: ez a Krisztus tette például István diakónust képessé arra, hogy megkövezőiért imádkozva tudja vállalni a vértanúhalált (vö. ApCsel 7,54–60). Az apostol éppen a Krisztushoz tartozásuk miatt feltételezi azt, hogy a szentek közbenjáró imája is megmentő, üdvözítő jellegű tevékenység (vö. 1Kor 9,22; 1Tim 4,16). Tudatában van természetesen annak, hogy ezek az emberi közbenjárók csak az egyedüli közvetítő Jézus erejében cselekedhetnek, amint erre a szőlőtőről és a szőlővesszőkről szóló jézusi metafora is emlékeztet: „Miként a szőlővessző nem tud gyümölcsöt hozni önmagától, ha nem marad a szőlőtőn, úgy ti sem, ha nem maradtok bennem” (Jn 15,4; vö. Jn 15,1–11).

A 2-3. századra visszanyúló adatok igazolják, hogy a keresztények között elsősorban a vértanúvá lett mártírok részesültek tiszteletben, bár megkapták ezt a tiszteletet olyan mártírok (tanúságtevők) is, akik nem vérük ontásával fejezték be földi életüket. Ez a tisztelet egyrészt abban nyilvánult meg, hogy köszönetet mondtak értük Jézusnak, aki képessé tette őket a példamutató hitvallásra, másrészt abban, hogy a hitük szerint mennybe jutott példaképek imáit, közbenjárását is kérték. A korabeli adatok azt is tanúsítják, hogy a hívők ezt a tiszteletet nem tartották imádnak, s a szentek közbenjáró imájának kérésével nem akarták kisebbiteni az egyedül közvetítő Jézus szerepét.

Alexandriai Kelemen († 215k) írja: „A tanúságtételt (mártíromságot) tökéletességnek nevezzük, de nem azért, mert a mártír másként fejezte be életét, mint a többi ember, hanem mert a szeretet tökéletes művéről tett tanúságot.” Ezért „ha Isten megvallása mártíromság, minden lélek, amely tisztán élt az Isten ismeretében, és amelyik engedelmeskedett a parancsoknak, tanúságtevő, bármilyen módon is válik el testétől” (Sztrómateisz IV,4). • A mártírok iránti tisztelet első irodalmi tanúbizonysága a 160 körül íródott vértanúakta, amely a kis-ázsiai Szmirna püspökének, Szent Polükarposznak († 155k) tanúságtevő életét és halálát állítja példaképül a hívők elé. Ez az írás így jellemzi a vértanúk iránti tiszteletet: Jézus Urunkat imádjuk, aki Isten Fia, „a vértanúkat azonban az Úr tanítványaiként és követőiként szeretjük, mégpedig jogosan, Királyuk és Tanítójuk iránti felülmúlhatatlan buzgóságuk miatt, akiknek bár lennénk mi is társai és tanítványai” (Szent Polükarposz vértanúsága 17). • A szentek közbenjárását kérő ima gyakorlatát régészetileg a római Szent Sebestyén-bazilika alatt lévő (a 3. században még „Apostol-émléknek” nevezett) temető fal-feliratai (olasz: *graffiti*) tanúsítják: a 260-as évek elejéről származó feliratok között Péter és Pál apostol közbenjárását kérő fohászok olvashatók. • Órigenész († 254) annak a keresztény meggyőződésnek állít emléket, amely szerint az imádságban az értünk közbenjáró Jézus imájába kapcsolódunk bele, és ebben az elhunyt szentek is támogatnak bennünket: „a hitelesen imádkozókkal nemcsak a Főpap imádkozik együtt, hanem... az elhunyt szentek lelkei is” (Az imádságról XI,1). • Kaiszareiai Euszébiosz († 339) azokkal szemben írja, akik a szentek tiszteletében a bálványimádás veszélyét látják: nem veszik figyelembe azt a meggyőződésünket, hogy „Krisztust sosem hagyhatjuk el, aki az egész világ üdvözültjeinek üdvösségéért szenvedett, és mást nem imádkozhatunk. Őt ugyanis Isten Fiaként imádjuk, a vértanúkat viszont méltán szeretjük úgy, mint az Úr tanítványait és utazónait, mert felülmúlhatatlan jóakarattal viseltettek Királyuk és Mesterük iránt. Bárcsak mi is társaik és tanítványtársaik lehetnénk!” (Egyháztörténet IV,15,41–42).

A 4. századból ránk maradt adatok közül sírfelirat, a 354-ből fennmaradt Római Kalendárium, valamint a római joggyakorlatból ismert védnökség (lat. *patrocinium*) fogalmának liturgikus átértelmezése tanúsítja a szent- és vértanúkultusz erősödését.

A vértanúk iránti tisztelet egyik jele például az a sírfelirat, amelyet Damasus pápa († 384) készíttetett a Kallisztusz-katakombában eltemetett Tarzíciusznak sírjára, aki 257-ben lett vértanúvá. A felirat annak állít emléket, hogy az ifjú akolitus az áldoztatásban segédkezve adta életét az Oltáriszentség védelmében. A latin nyelvű felirat magyar fordításban így hangzik: „A Krisztus szentségeit hordozó Szent Tarzícusz, amikor el akarták venni a szentséget, hogy meggyalázzák, inkább életét adta, mintsem a mennyei Testet az acsakordó kutyáknak adja.”

A 354-es év – másolat formájában ránk maradt – Római Kalendáriuma, amely a 19. században a *Chronographus anni 354* nevet kapta, többek között az első nyugati vértanújegyzéket is tartalmazza. A vértanújegyzékek (amelyek alapján később a martirológiumok készültek) eredetileg egy-egy város vagy település használatára összeállított liturgikus kalendáriumok voltak, amelyek napról napra közölték az ünnepelt vértanú nevét. A 354-es Római Kalendáriumban szereplő jegyzék nemcsak a vértanúk halála napját, vagyis égi születésnapját tünteti fel, hanem a vértanúk sírjának helyét is megadja.

A 4. században találunk utalásokat arra, hogy a keresztények templomokat, illetve kisebb vagy nagyobb közösségeket védőszent, pártfogó vértanú oltalma alá kezdték helyezni. Együttal átértel-

mezték a római jogból ismert védnökség fogalmát is. A liturgikus szóhasználatban a védnökség immár nem a patríciusok társadalmi rétegéhez tartozó pártfogó (lat. *patronus*) és az oltalma alá tartozó pártfogoltak (lat. *clientes*) közti jogviszonyt jelentette, miként az ókori Rómában, hanem egy-egy szent védnökségét a tiszteletére szentelt templom vagy közösség fölött. Ennek a gyakorlatnak egyik történeti emléké a nyugati egyházban Milánó városa őrzi. Szent Ambrus püspök kezdeményezésére 386-ban feltárták a város két vértanújának sírját, majd testi maradványaikat ünnepélyesen átvitték az újonnan épített bazilikába, hogy az új templomot és keresztény közösségét a vértanúk pártfogása alá helyezték.

Az 5. századi adataink szerint a keresztény írók egyrészt védelmezték a szentek tiszteletének gyakorlatát a bálványimádás vádjával szemben, másrészt a közbenjárást kérő imákat a Szentírás tekintélyével próbálták igazolni. Ilyen igazolási törekvésre utal többek között az a tény, hogy az 5. század elején a „hiszem a szentek közösségét” tagmondat is bekerült az apostoli hitvallás ősi szövegének egyik változatába.

Szent Ágoston († 430) így ír a szent vértanúk iránti tisztelet módjáról: tiszteljük őket, mindazonáltal nem emelünk „a vértanúknak templomokat, nem rendelünk nekik papságot, szentségeket és áldozatokat; mert nem ők, hanem az ő Istenük a mi Istenünk. Tiszteljük ugyan emléküket, mint olyan szent férfiakéit, akik Isten előtt kedvesek voltak, s az igazságért egészen testük haláláig küzdöttek... Ám ki hallotta valaha is a hívők közül, hogy a pap az oltárnál, amely bár a vértanú szent teste fölött, de mégis az Isten tiszteletére épült, így imádkozott volna: felajánlom neked, Péter, Pál vagy Ciprián, ezt az áldozatot”. Az áldozatot „ezeknek emlékhelyein mutatják... be Istennek, aki őket emberekből vértanúkká tette, és a mennyei dicsőségben... társaságába emelte”. Teszik ezt azért, hogy a szentek „győzelme feletti kitüntetésért az igaz Istennek hálaimákat mondván, emlékeik megújítása által ugyanazon segítség mellett követésükre hasonló győzelmi korona és babér által” ösztönöztessenek (Az Isten városáról 8,27).

Az apostoli hitvallásba bekerülő „szentek közössége (egysége)” kifejezés (vö. DH 19) arra a hitvitokra és hívő meggyőződésre utal, hogy a megkeresztelt emberek élő kapcsolatban vannak a feltámadt Krisztussal, következésképpen egymással is. Ez a meggyőződés elsősorban Pál apostol tanítására alapozódik. „Mert amint a test egy, bár sok tagja van, a testnek pedig minden tagja, bár sok, mégis egy test, úgy Krisztus is. Mi ugyanis mindnyájan egy Lélekben egy testté keresztelkedtünk, akár zsidók, akár görögök, akár szolgák, akár szabadok; és mindnyájunkat egy Lélek itatott át” – írja az apostol (1Kor 12,12–13). Ebből következik, hogy a keresztények bensőséges kapcsolatban vannak egymással: „Ha tehát az egyik tag szenved, vele együtt szenved valamennyi tag; vagy ha az egyik tag tiszteletben részesül, együtt örvendezik vele valamennyi tag. Ti pedig Krisztus teste vagytok, és egyenként tagjai” (1Kor 12,26–27). A keresztény hit szerint ez a közösség a halállal sem szűnik meg, hanem folytatódik. Ezért a szentek Krisztus erejében és vele együtt közbenjárhatnak a mennyi Atyánál a földön élőkért. A földön élő keresztények pedig kérhetik közbenjáró imájukat.

A 6. századtól kezdve vannak adataink arra, hogy az egyház hivatalosan is ellenőrzés alá vonta a szentkultusz sokszínű gyakorlatát, és csak azoknak a szenteknek tiszteletét ajánlotta, akiknek példás életvitelét a területileg illetékes püspök ünnepélyesen elismerte. Valószínűleg ezzel a püspöki elismeréssel kapcsolatban keletkeztek azok az első naplószerű feljegyzések is, amelyek a késő középkorban mirákulumos könyvek néven váltak ismertté.

A szentek, vértanúk tisztelete először mindenfajta hivatalos eljárás nélkül, a nép körében kezdődött: a hívek környezetükben lévő szent emberek vagy vértanúk sírjához zárandokoltak imádkozás céljából és csodák reményében. Ezt a gyakorlatot sokszor hiszékenységből és vallási tudatlanságból eredő babonás elképzelések is átszínezték. Az egyház ezeket a babonákat és hamis elképzeléseket akarta kiküszöbölni, amikor a szentek tiszteletét püspöki felügyelet alá vonta. Amikor például szokásba jött a szentek földi maradványainak (relikviáinak) oltárok alá helyezése vagy oltárokba építése, ezt a gyakorlatot az egyház a területileg illetékes püspök jóváhagyásához kö-

tötte. • Ezt a püspöki jóváhagyást segítették elő többek között a mirákulumos könyvek is. A latin *miraculum* (csoda) szóról elnevezett mirákulumos könyv a szentek tiszteletének helyein őrzött napló, amelybe a csodás gyógyulásokat, imameghallgatásokat rögzítették a zárándokok elbeszélései alapján.

A 8-9. században mind a keleti, mind a nyugati egyházban a képrombolásnak nevezett vita zavarta meg a szentek tiszteletének gyakorlatát. Igaz, hogy a képek tiszteletének ellenzői éppen a visszasságoktól, babonás vonásoktól akarták megtisztítani a keresztény szentkultuszt, de a képtisztelet ezt a hit elleni támadásként értelmezték.

III. Leó bizánci császár a hit tisztaságának veszélyeztetését látta a képtiszteletben, mert a hívők gyakorta a bálványképpel azonosították a szentképet. Ezért 730-ban szigorú rendeletet adott ki, amelyben megparancsolta, hogy a szent helyekről mindenfajta szentképet és szobrot el kell távolítani. Megkezdődött az a kulturális harc, amelyet képrombolás (gör. *ikonoklaszmosz*) néven ismerünk. A vitás kérdés lezárására törekvő II. Nikaiai Zsinat (787) résztvevői határozott különbséget tettek az egyedül Istent megillető imádó tisztelet, valamint a szentek és szentképek iránt tanúsítható kivételes tisztelet között, ugyanakkor a Bibliából és a hagyományból vett érvek alapján jogosnak mondták ki a képek tiszteletét. Arra hivatkoztak, hogy a képek szemlélése hozzásegítheti a hívőket ahhoz, hogy könnyebben eljuthassanak az „előképek”, azaz a képeken ábrázolt személyek tiszteletére (vö. DH 601). Ez a zsinati tanítás azonban hosszú ideig nem juthatott hiánytalanul érvényre. A nyugati egyházban például a bálványképek imadását elutasító Nagy Károly a 794-es frankfurti nemzeti zsinaton még nem tudta elfogadni a II. Nikaiai Zsinat útmutatását. Ennek egyik oka az volt, hogy a frank képviselők nem lehettek jelen Nikaiaiban, a másik pedig az, hogy a görög nyelvű zsinati szövegek latin fordításában a tisztelet kifejezést félreérthető módon a latin *adoratio* (imádat) szóval adták vissza.

A 10. és 13. század közti időszakban felerősödött a legendairódalomra épülő szentkultusz, miközben a pápák fokozatosan saját hatáskörükbe vonták a szentté avatás jogát, és lassan megformálódott a szentté avatás hivatalos gyakorlata.

A szentek legendás elbeszélésekre alapozott tiszteletének terjedését mutatja az a tény, hogy amikor Jacobus de Voragine († 1298) domonkos szerzetes, genovai érsek összeállította a szent életű emberek élettörténetét és legendáit tartalmazó Arany Legenda (lat. *Legenda Aurea*) néven ismert elbeszélésgyűjteményt, régebbi forrásokra, azaz már közzsájon forgó elbeszélésekre hivatkozott. A latin *legenda* (olvasandó) szóról elnevezett legenda műfaji szempontból az epika (elbeszélő irodalom) műnemébe tartozik. Többnyire ismeretlen szerzője egy-egy szenttel kapcsolatban nem betű szerint értendő történetet ír, hanem olyan képzelet szülte és csodás elemekkel tarkított elbeszélést alkot, amely a jelképek nyelvén azt a történeti valóságot fejezi ki, hogy a szóban forgó szent Krisztusba vetett hitének köszönhetően példamutató módon tudott megbirkózni az élet nehézségeivel. Ám a legendák fő mondanivalóját az igehirdetők és az egyszerű nép gyermekei nem mindig értették meg: a képzelet szülte és csodás elemeket összekeverték a valósággal. Ez a magyarázata annak, hogy a szentek legendairódalomból táplálkozó tiszteletébe olykor babonás elemek is belekerültek.

Mivel a szentek legendákra épülő tiszteletét időnként már nem lehetett összeegyeztetni a keresztény hittel, a pápák szükségesnek ítélték, hogy a szentté avatási eljárást ellenőrzésük alá vonják. A szentté avatást, vagyis annak ünnepélyes meghirdetését, hogy adott személy keresztény szempontból szentként tisztelhető, a latin *canon* (névjegyzék) szó alapján kanonizációnak nevezzük. Ez a kifejezés arra utal, hogy a szentté avatandó személy neve bekerül a kánonba, a szentek névjegyzékébe. A pápa részéről az első szentté avatás 993-ban történt, amikor Ulrichot, Augsburg városának elhunyt püspökét ünnepélyesen bevette a szentek névjegyzékébe. Ám e pápai kanonizáció ellenére is jó ideig folytatódott még az a szokás, hogy a nép közfelkiáltására, adott esetben püspöki jóváhagyással avattak szenteket. A 12. század második felében kezdtek különbséget tenni az egyetemesen elismert szent (lat. *sanctus*) és a helyi tiszteletnek örvendő boldog (lat. *beatus*), illetve a szentté és a boldoggá avatás között. A szentté avatást végérvényesen 1215-ben a

IV. Lateráni Zsinat tette pápai előjoggá. A zsinati atyák egyúttal határozottan elítélték az ereklyék tiszteletével kapcsolatos visszaéléseket (ezek áruba bocsátását, pénzszerzés céljából való hamisítását stb.), és az ereklyék, illetve szentek tiszteletét a római pápa jóváhagyásához kötötték (vö. DH 818).

A 14-15. században a korábbinál is nagyobb méreteket öltött a szentkultusz. Ennek egyik tanújele a tizennégy segítőszent tiszteletének terjedése, amelyhez azonban gyakorta babonás és az evangéliummal össze nem egyeztethető képzetek is társultak.

A tizennégy segítőszent egyetlen kivétellel az első századok keresztény vértanúi, akikről a nehéz helyzetbe jutó keresztények kértek égi támogatást. A néphit szerint ugyanis ezek a szentek haláluk előtt ígéretet kaptak Istentől, hogy a hozzájuk fordulókat nagy bajokban megsegíthetik. Számuk a tizenkét apostolból, valamint Pálból és Barnabásból álló csoport létszámára emlékeztet. A főleg német nyelvterületen terjedő liturgikus tiszteletük első nyomai a 14. századból maradtak ránk: a regensburgi domonkos templom egyik falfestménye örökítette meg őket. A tizennégy szent neve és segítő tevékenységének megjelölése területenként olykor változott, de általában a következő szenteket sorolták az égi pártfogók közé:

Római Szent Euszták vértanú († 118) a legenda szerint egy vadászat közben kapta a megtérésre való felszólítást, amikor megjelent előtte egy szarvas, agancsai között a feszülettel. A bibliai Jóbhoz hasonlóan nagyon sok sorscsapást kellett elviselnie. A néphit azt tartotta róla, hogy főleg a családi tragédiákban és a reménytelen helyzetben lévőknek nyújt segítséget, ha hozzá folyamodnak. • Szent Borbála (Barbara), a kis-ázsiai Nikomédia városának vértanú szüze († 239k) a bányászok, a kőművesek és más foglalkozású emberek védőszentje volt, akinek oltalmát a villámcsapás és a tűzvész elhárítása érdekében is kérték. A néphit szerint hathatósan segített azoknak, akik a hirtelen és készületlen haláltól való félelmükben fordultak hozzá. • Párizsi Szent Dénes vértanútól († 250k) a jámbor emberek elsősorban fejfájásuk megszüntetését, illetve háborgó lelkiismeretük megnyugtatótást várták. • A kis-ázsiai Szent Kristóf vértanú († 250k) a legenda szerint akkor kapta nevét, amikor nagy erejét az emberek szolgálatába állítva egy örvényes folyón való átkelésben segítette az utazókat. Egy alkalommal egy kisfiút vitt át a folyón, aki felfedte, hogy ő Jézus Krisztus, és a *Khrisztophorosz* (Krisztus-hordozó = Kristóf) nevet adta neki. Kristóftól a hívők főleg az utak veszedelmei között reméltek segítséget, de a jégverés vagy a tűzvész elhárításáért is fohászkodtak hozzá. • Szent Cyriacus (Cirjék) római vértanútól († 303) az ördögtől megszállottság esetén és a gonosz lelkek ellenében kértek oltalmat a jámbor hívők. • A kappadókiai Szent Agathius (Ákos) vértanú († 303) segítségét a súlyos betegségekben és a lelki kétségekben gyötrődők kérték. • Szent Erasmust, az itáliai Formia vértanú püspökét († 303) a tengerészek védőszentjeként tisztelték. Gyógyító szentnek tekintették, azt tartották róla, hogy főleg az altesti, illetve szülési fájdalmak enyhítésében tud segítséget nyújtani. • A kappadókiai származású Szent György vértanú († 303), akinek nevéhez a bűnös hatalmat szimbolizáló sárkány megölésének legendája fűződik, a katonák, a parasztok és a lovagok védőszentje volt. A jámbor hívők többnyire a hit elleni kételyek legyőzéséhez kérték támogatását. • Antióchiai Szent Margit vértanút († 304) elsősorban az áldott állapotban lévő asszonyok és a szülő nők védőszentjeként tisztelték. • Szent Vitus szicíliai vértanút († 303) többek között a gyógyszerészek, a vendéglősök, a sörfőzők, a táncosok, illetve a színészek tekintették védőszentjüknek. Pártfogásáért a hívők főként a szemérem elleni kísértések idején esedeztek. • Alexandriai Szent Katalin vértanút († 305) a tudósok, a könyvkészítők, a bognárok és a molnárok védőszentjeként tisztelték. A néphit azt tartotta róla, hogy a megtérést késleltető akadályok elhárításában nyújt segítséget a hozzá fohászkodóknak. • Szent Pantaleon nikomédiai orvos vértanú († 305k) csodás gyógyító hírében állt, és vigaszát általában a súlyos betegségben szenvedők várták. • Szent Balázst, az örményországi Szebaszté városának vértanú püspökét († 316) az orvosok, a szabók, a takácsok és más kézművesek tisztelték védőszentjüként, és legendája alapján azt tartották róla, hogy főként a torokbajban szenvedőknek nyújt segítséget. • Szent Egyed († 720k) bencés szerzetest, aki nem vértanúként fejezte be életét, a pásztorok, a vadászok és a koldusok védőszentjének tartották. Tőle a hívők leginkább a gyónásban érzett álszégyen leküzdéséhez kérhettek támogatást.

Voltak olyan vidékek, ahol Dénes helyett Miklós, Erasmus helyett Lénárd, Euszták helyett Hubert, Pantaleon helyett Rókus szerepelt a tizennégy segítőszent névsorában, illetve Szent Libort és Szent Antalt is az égi pártfogók közé sorolták. • Szent Miklós († 345/52) műrai püspök a tengerészek, a kereskedők, a gyógyszerészek, a gyermekek és általában a nehéz körülmények között élő emberek védőszentje. A jótékonyágáról szóló legendák alapján formálódott meg személyével kapcsolatban a Mikulás alakja és ünnepe. • Szent Lénárd († 550k) remetét a délnémet vidékeken a fogságban lévők, a beteg emberek és háziállatok védőszentjeként tisztelték. • Liège (Lüttich) városának püspökét, Szent Hubertet († 727) a vadászok, az erdészek és a lövészcéhek védőszentjeként tartották számon. Miként Euszták esetében, az ő legendájában is szerepel az agancsai között feszülettel megjelenő szarvas motívuma. • A Montpellier-ből származó Szent Rókus († 1379) ferences szerzetes a Róma és Piacenza városaiban tomboló pestisjárvány idején emberfeletti munkát végzett a betegek ápolásában. Legendája szerint miután ő maga is megkapta a pestist, remeteségbe vonult, ahol egy vadászkutya látta el élelemmel. Rókust a hívők általánosan a pestisből gyógyulók védőszentjeként övezték tisztelettel. • Szent Libor vagy Liborius († 397) francia püspökről azt tartották, hogy főleg a vese- és epekőtől szenvedőknek nyújt segítséget. • A portugál származású, de főleg Észak-Itáliában tevékenykedő Páduai Szent Antal († 1231) ferences rendi hittudós és hitszónok a szegények védőszentje volt. Ennek emlékét őrzik a mai katolikus templomokban lévő Szent Antal-szobrok elé helyezett perselyek is, amelyek a rászorulóknak számára felajánlott adományok gyűjtésére szolgálnak. A néphit szerint a szent az elveszett dolgok megtalálásában is segítségére van a hozzá folyamodóknak.

A szentek tiszteletének árnyoldalai is voltak. A hívőkben és az igehirdetőkben nem tudatosult mindenütt eléggé, hogy az égi pártfogók nem Krisztus „megkerülésével”, hanem csak az ő erejében és az ő közbenjáró imájához kapcsolódva lehetnek a földiek segítségére. Az sem vált mindenki számára világossá, hogy a szent közbenjárók az üdvösségre jutásban, nem pedig a zavartalan földi lét biztosításában lehetnek az ember segítségére. E vallási tudatlanság következménye egyrészt az lett, hogy a liturgiában a Krisztusra való emlékezést lassan homályba borította a sokféle szent ünneplése, akik háttérbe szorították azt a Jézust, akinek szentté válásukat köszönhatték. Másrészt az egyszerű hívők gyakorta nem az üdvösségre jutáshoz kérték az égiek pártfogását, hanem mintegy varázserőt tulajdonítva nekik, főként a földi veszedelmek és bajok elhárítását remélték tőlük. Az ilyesfajta kérések az Istenbe vetett bizalom jelei voltak ugyan, de már a babonás hiedelmek határát súrolták, és nem voltak teljes összhangban az újszövetségi írók tanításával.

A 16. századi reformátorok nem utasították el teljesen a szentek tiszteletét, de a katolikus gyakorlatot két szempontból is bírálták. Egyrészt arra hivatkoztak, hogy a Szentírás nem buzdít olyasmire, hogy elhunyt szentek közbenjárását kérjük, másrészt azt hangsúlyozták, hogy az emberi közbenjárókhöz fordulás elhomályosítja Krisztus szerepét, aki egyedüli közvetítőnk és közbenjárónk a mennyei Atyánál. • A Trienti Zsinat védelmébe vette a szentek tiszteletét, de a szentkultusz visszásságainak kiküszöbölésére is törekedett.

Az egyik legfontosabb evangélikus hitvallási irat 1530-ban így összegzi Luther álláspontját: „a szentekről megemlékezhetünk azért, hogy kövessük hitüket és jó cselekedeteiket” (Ágostai Hitvallás 21). Ez a megemlékezés, illetve helyes gyakorlat a reformátor szerint három dologban áll: hálát adunk értük Istennek (aki személyükben üdvösségre segítő példaképeket adott számunkra); engedjük, hogy példájuk erősítő hatással legyen életvitelünkre; és követjük hitüket, illetve erényeiket (vö. Az Ágostai Hitvallás apológiája 9). Luther és követői nem tartják kizártnak, hogy az elhunyt szentek a mennyben is imádkoznak értünk, a katolikus gyakorlatot mégsem tartják helyesnek: szerintük ugyanis a Szentírás „nem tanítja, hogy a szentekhez fohászkodjunk, és a szentektől kérjünk segítséget, mert egyedül Krisztust állítja eléink közbenjáróul, engesztelésül, főpapul és szószólóul” (Ágostai Hitvallás 21).

Kálvin Lutherhez hasonlóan gondolkodott. Elfogadta, hogy a földön élő szentek imájukkal segíthetik egymás üdvösségét, s azt is lehetségesnek tartotta, hogy a testileg meghalt szentek imádkoznak értünk a mennyben. Ebből azonban szerinte nem következik az, hogy az elhunyt szentek

közbenjárását is kérnünk kellene. Ilyen jézusi parancs a Szentírásból ugyanis nem olvasható ki. Emellett Kálvin is hangsúlyozta, hogy csak egyetlen közbenjáró van, s ez Krisztus, akinek művét az emberi közbenjárások nem csorbíthatják (vö. A keresztyén vallás rendszere 4,20,19–24).

A Trienti Zsinat (1545/63) atyái megerősítették a szentek tiszteletének történetileg kialakult helyes gyakorlatát. Ám fontosnak tartották annak kiemelését is, hogy amikor a szentek felajánlják az Istennek imádságaikat az emberekért, ezt a mi Urunk Jézus Krisztus által teszik, aki a mi egyedüli Megváltónk és Üdvözítőnk (vö. DH 1821). A szentek tiszteletére felajánlott szentmisékkal kapcsolatban a félreértések elkerülése végett kinyilvánították: „sohasem önekik mutatták be az áldozatot, hanem egyedül Istennek, aki őket megkoronázta. Ezért még a pap sem azt szokta mondani, hogy: Péter és Pál, most áldozatot ajánlok fel neked, hanem, Istennek, az ő győzelmeiért hálát adva, az ő védelmükért esedezik, hogy érettünk az égben közbenjárni máltóztassanak azok, akiknek emlékét üljük a földön” (DH 1744). A zsinati atyák tisztában voltak a szentek tiszteletében előforduló visszaélésekkel, illetve azokkal a félreérthető és babonás szokásokkal is, amelyeket a reformátorok is bíráltak. Ezért arra utasították a világ püspökeit, hogy „oktassák ki a híveket a szentek közbenjárását, segítségül hívását, az ereklyék tiszteletét és a szentképek törvényes használatát illetően” (DH 1821). A reformáció hatására a zsinat foglalkozott a naptárkérdéssel is, és megalkotta a katolikus egyház első világszerte kötelező liturgikus naptárát, az úgynevezett Római Kalendáriumot. E központi intézkedésnek az volt a célja, hogy rendet és egyensúlyt tartson a szentek túlbuzgó tiszteletében.

A 16-20. században az egyházi tanítóhivatal korlátozó és szabályozási törekvései ellenére is jelentősen bővült a szentek névjegyzéke. Egyes egyházmegyék, szerzetesrendek és lelki mozgalmak ugyanis arra törekedtek, hogy helyet biztosítsanak saját szentjüknek a hivatalos naptárban. E folyamat eredményeként a 19. század végére az egyházi évet éppen úgy, vagy még jobban elborították a szentek ünnepei, mint a Trienti Zsinat előtt. A korszak pápái tovább szabályozták a szentté avatási eljárás módját, és adott esetben felhívták a figyelmet arra, hogy amikor a szenteket tiszteljük, végső fokon Istent imádjuk.

A szentek és a tiszteletük iránti érdeklődés mutatója, hogy a J. Bollandus († 1665) németalföldi jezsuita szerzetesről elnevezett tudóscsoport 1643-ban Antwerpenben megkezdte az *Acta Sanctorum* (A szentek aktái) sok kötetre tervezett gyűjteményes kiadását, amely az egyház szentjeinek legrégebbi hiteles okmányait, korábban ismeretlen életrajzait és ezek jegyzetekkel ellátott magyarázatait tartalmazta. • VIII. Orbán pápa († 1644) meghatározta a szentté avatás részletes rendjét, amely csekély változtatásokkal máig érvényes. • 1897-ben XIII. Leó pápa egyik körlevelében fontosnak tartotta annak megjegyzését, hogy a tisztelet, „amelyet a szent égi lakóknak... megadunk, végül is magára a Szentháromságra hármlik vissza és benne végződik” (DH 3325).

A 20. század derekán a II. Vatikáni Zsinat résztvevői kinyilvánították, hogy a szentek tisztelete és közbenjárásuk kérése egyezik az egyház tanításával, illetve hagyományával, de körvonalazták a szentek hiteles tiszteletének jellemzőit is.

A zsinati atyák ünnepélyes nyilatkozatban hirdették: „A hagyománynak megfelelően tiszteljük az egyházban a szenteket, tiszteletben tartjuk hiteles ereklyéiket és képeiket is. A szentek ünnepei ugyanis Krisztusnak szolgálóiban véghezvitt csodatetteit hirdetik, a hívőknek pedig követésre és utánzásra alkalmas példát adnak” (*Sacrosanctum Concilium* 111, röv. SC). A szentek közbenjárását illetően hangsúlyozták, hogy ez Krisztus erejében történik, és arra buzdították a hívőket, hogy kérjék a szentek segítségét: „vegyük igénybe imáikat és hatalmas támogatásukat, hogy megkapjuk Isten jóteteményeit az ő Fia, Jézus Krisztus, a mi Urunk által, aki egyetlen Megváltónk és Üdvözítőnk” (LG 50). Ugyanakkor buzdították a lelkipásztorokat a szentek tiszteletével kapcsolatos visszaélések, túlzások és fogyatékoságok eltüntetésére, illetve kijavítására. A protestáns bírálókat is figyelembe véve hirdették: „a szentek hiteles tisztelete nem a külső gyakorlatok sokaságában rejlik, hanem sokkal inkább tevékeny szeretetünk erősségében” és példájuk követésében (vö. LG 51). A zsinat arra is figyelmeztetett, hogy az egyházi év liturgiájában a szentek ünnepei nem

homályosíthatják el Krisztus misztériumának megünneplését: „A szentek ünnepei ne kerüljenek túlsúlyba az üdvösséget szerző misztériumok ünnepeivel szemben, megtartásuk többnyire egy-egy részegyház, nemzet vagy szerzetescsalád körére korlátozódjék. Az egész egyházra csak azoknak a szenteknek a tiszteletét kell kiterjeszteni, akiknek jelentősége valóban egyetemes” (SC 111).

V.2.2 Az egyház kiemelkedő szentjeinek ünneplése a liturgikus év folyamán

Szent István első vértanú ünnepén (dec. 26.) azt a mártírt köszöntjük, akit Krisztus képessé tett arra, hogy ellenségeiért imádkozva tudjon meghalni. István egyike volt a hét diakónusnak, akiket az apostolok segítőtársnak választottak a szegények szolgálatára (ApCsel 6,5). A feltehetően hellén származású ifjút kortársai hittel és Szentlélekkel eltelt férfinak ismerték, aki fontos szerepet töltött be a keresztény közösségben. Mivel nyíltan megvallotta a Jézus isteni mivoltába vetett hitét (vö. ApCsel 7,56), magára vonta a fanatikus zsidók gyűlöletét, akik a 30-as évek második felében istenkáromlás vádja alapján megkövezés általi halálra ítélték.

A keresztények az ifjú diakónus mártírhálálát és mennyei születésnapját karácsony másnapján már az 5. század előtti időkben is megünnepezték. Az 5. század Rómájában két Szent István-templom is épült István vértanú tiszteletére.

Az ünnep újszövetségi olvasmányának (ApCsel 6,8–10; 7,54–60) szerzője István diakónus vértanúságát mutatja be. A leírásban azt hangsúlyozza, hogy az ifjú vértanú Jézushoz hasonlóan halt meg, amikor az „Uram, ne tulajdonítsd ezt nekik bűnüll” szavakkal imádkozott Istenhez azokért, akik kioltották életét. • Az evangéliumi részletben (Mt 10,17–22) Jézus az igehirdetőre váró veszélyeket feltárva bátor tanúságtételre buzdítja tanítványait. Az ünnepen az egyház arra emlékeztet, hogy István diakónus Krisztus erejében képessé vált erre a bátor tanúságtételre.

Szent János apostol és evangélista ünnepén (dec. 27.) az egyház arról a tanítványról emlékezik meg, aki a nevéhez fűződő újszövetségi írásokban mutatja be Jézus messiási életművét. János a Galileai-tenger északi részén fekvő Betsaidából származott. Legendája szerint Domitianus császár uralkodása (81–96) idejében Róma kapuja előtt forró olajjal telt katlanba vetették, de ő csodás módon megmenekült. Az apostol, aki e csodás megmenekülés miatt az Olajbanfőtt Szent János nevet is megkapta, 100 körül halt meg természetes halállal a kisázsiai Efezusban.

János evangélista tisztelete már a 2. században megkezdődött, amint ezt az Efezusban feltárt befalazott sírkamra is igazolja. E sírkamra fölé a keresztények kereszt alakú síremléket, majd templomot, a 6. században pedig hatalmas kupolás bazilikát építettek. A szír-orthodox egyház 4. századi kalendáriuma szerint az evangélista liturgikus emléknapja december 27. A középkorban és az újkorban az apostolnak egy másik ünnepe is volt május 6-án: Rómában ugyanis ezen a napon szentelték fel a Latin-kapunál az apostol csodás megmenekülésének emlékét őrző Olajbanfőtt Szent János-templomot.

Az apostol tiszteletének különleges formája a Szent János-áldás, azaz a bormegáldás paraliturgikus gyakorlata. Ennek első nyomait a 11. században találjuk. Az istentisztelet előtt a pap megáldja a bort, amelyből a szentmise után a hívők is részesülnek. E szokás alapja az Arany Legenda szerint az, hogy János az efezusi Artemisz-templomban csodát tett: a templom pogány papja hajlandónak mutatkozott a megtérésre, ha az apostol kiissza a méregpoharat, és nem esik bántódása. János kezébe vette a poharat, majd a kereszt jelével önmagát megerősítve az összes mérget kiitta, és nem lett semmi baja. Ezt követően megkeresztelte a pogány papot. A történet azt a szentírási részletet idézi emlékezetbe, amely szerint Jézus éppen Jánosnak és testvérének mondja: ki fogják inni a szenvedések kelyhét, amelyet ő az örök élet italává tett (vö. Mt 20,22–23). A legenda szerint az apostol szeretetből (a templom pogány papjának megtérítése céljából) itta ki a kereszt jelével megáldott méregpoharat. A bormegáldással az egyház ahhoz kéri János apostol közbenjáró imáját,

hogy mindazokat, akik isznak a megáldott borból, Krisztus őrizze meg a testet-lelket mérgező betegségektől, és segítse üdvösségre.

Az apostol ünnepén az újszövetségi olvasmány (1Ján 1,1–4) szerzője arra utal, hogy ő azok közé tartozik, akik kezdettől fogva tanúi voltak Jézus Krisztus életművének. • Az ünnepi evangéliumi részlet (Jn 20,2–8) „a szeretett tanítványt” (vö. Jn 21,20), vagyis azt a Jánost mutatja be, aki a tanítványok közül elsőként fogadta el Istentől a hívő látás ajándékát, és jutott el a Jézus feltámadásába vetett hitre.

Aprószentek napján (dec. 28.) azokat a vértanúkat ünnepeljük, akiknek az emberek üdvösségéért meghaló Krisztus elfogadása miatt oltották ki életét. Ezeket a vértanúkat szimbolizálják a Máté-evangélium gyermekségtörténetében említett ártatlan mártírok (lat. *innocentes martyres*), akiket magyar népünk aprószenteknek nevez.

Az aprószentekről a betlehemi ásatások folyamán feltárt sírkamrák tanúsága szerint már a 2. században megemlékeztek, de ünnepük csak a 4. században, a karácsony naptári rögzítése után kerülhetett a ma ismert időpontra.

Az ünnep újszövetségi olvasmánya (1Ján 1,5–2,2) azt a Messiást mutatja be, akinek áldozatul adott vére megtisztítja a bűneit elismerő embert minden vétkétől. • Az ünnep evangéliuma (Mt 2, 13–18) egy elbeszélés, amely Máté evangélista nevéhez fűződik. Eszerint a zsidók királya, Nagy Heródes († Kr. e. 4), miután értesül Jézus születéséről, hatalomféltésből megöleti a kétévesnél fiatalabb összes fiúgyermeket Betlehemben és annak környékén. Az eseményről a bibliai szerző nem krónikásként, hanem a gyermekségtörténet irodalmi műfajában számol be. Nem Heródes kegyetlenkedéseinek állít tehát történeti emléket, hanem azt a keresztény meggyőződést akarja kifejezni, hogy Jézus már születésekor is azonos volt azzal a Messiással, akit felnőtt életében halálra adott az emberi gonoszság. A leírásban szereplő ártatlan kisdedek azokat szimbolizálják, akiket a feltámadt Jézushoz tartozásuk miatt fosztott meg földi életüktől az emberi rosszindulat.

Árpád-házi Szent Margit ünnepén (jan. 18.) egy szent életű magyar királylányra emlékezik a magyarországi római katolikus egyház. Margit a 13. században uralkodó IV. Béla királyunk leánya volt, akit a tatárjárás elől menekülő szülei már kicsiny korában Isten szolgálatára ajánlottak föl. Domonkos apácák nevelték, és felszervezve már nemcsak szülei akaratából, hanem önként belépett a domonkosok rendjébe. A Nyulak-szigetén (a később róla elnevezett Margit-szigeten) lévő kolostorban nemzetéért imádkozva és önmegtagadásokat vállalva élt 1270. január 18-án bekövetkezett haláláig. Latin nyelvű legendája egy 16. századi domonkos apáca, Ráskay Lea tolmácsolásában maradt ránk.

Margitot nemzete és rendje kezdettől fogva boldogként tisztelte. Sírházhoz sokan elzarándokoltak, és közbenjáró imájának tulajdonított csodákat emlegettek. A 15. században a boldogok közé sorolták, de hivatalosan csak 1943-ban avatták szentté.

Ünnepének újszövetségi olvasmánya (2Kor 10,17–11,2) Pál apostol szavait eleveníti fel, aki annak idején ezt írta a korintusi keresztényeknek: „Eljegyeztelek... titeket egy férfinak, hogy mint tiszta szűzet vezesselek Krisztushoz.” A „tiszta szűz” az Úrhoz osztatlan szívvel ragaszkodó embert jelent. • A Margit emléket őrző nap ünnepi evangéliuma (Mt 25,1–13) Jézusnak a tíz szűzről szóló példázatát tartalmazza, amelyben az okos szűzek azokat a keresztényeket képviselik, akik éber, állandó felkészülésben várják a Krisztussal való találkozást.

Szent Pál apostol megtérésének ünnepnapján (jan. 25.) annak az apostolnak „pálfordulását” ünnepeljük, aki egyházüldözőből lett Jézus követőjévé. Pál (zsidó néven: Saul) a kis-ázsiai Tarszus egyik tekintélyes zsidó családjából származott. Vakbuzó módon ragaszkodott a zsidó hagyományokhoz, és kíméletlenül üldözte a keresztényeket. A 33 és 36 közötti években tért meg a damaszkuszi zsinagógába vezető úton, és ezt követően Krisztus tanításának egyik legbuzgóbb és legeredményesebb hirdetőjévé vált. Nem tartozott Jézus tizenkét apostola közé, de önmagát meghívott apostolnak tartotta, akinek térítő tevékenysége elsősorban

nem a zsidók, hanem a pogányok (a nemzetek) felé irányult. Három hittérítő útján számos egyházközséget alapított. A Nero-féle keresztényüldözés időszakában, 67 körül halt meg Rómában.

Az apostol személyét már az első századokban tisztelettel övezték. Nagy Konstantin császár például a 4. században az ő emlékére emeltette Rómában a Falakon Kívüli Szent Pál-bazilika előd-épületét. Az apostol pálfordulásának évét és napját pontosan nem ismerjük. A megtérés ünnepét január 25-i időponttal csak a 9. századtól említik középkori liturgikus naptárak.

A pálfordulás ünnepének újszövetségi olvasmánya (ApCsel 9,1–22) egyike annak a három elbeszélésnek, amelyek dramatizált formában és képnnyelven írják le a damaszkuszi úton bekövetkezett megtérési eseményt, amelyet Pál apostol szubjektív élménynek tekint, és egyik levelében így összegez: úgy tetszett Istennek, „hogy kinyilatkoztassa bennem Fiát” (Gal 1,16). • Az evangéliumi részletben (Mk 16,15–18) a feltámadt Jézus azt ígéri tanítványainak, hogy az ő segítségével minden akadályt le fognak győzni, és igehirdetésük sikeres lesz. Az egyház azért idézi ezt a szentírási részletet, mert Pál apostol életében valóra váltak a jézusi ígérek.

Szent Cirill szerzetes és Szent Metód püspök ünnepén (febr. 14.) a félig görög és félig bolgár-szláv testvérpárra emlékezünk, akik a magyar honfoglalás előtt, egy morva fejedelem hívására érkeztek Konstantinápolyból Pannónia területére. Itt hirdették a keresztény hitet, miközben megalapozták a szláv népek műveltségét és írásrendszerét is. A szerzetes Cirill († 869) a szláv írás megalkotója volt. Metód († 885) a szlávok térítő püspökeként tevékenykedett.

A testvérpár iránti tiszteletet a 11. századra visszanyúló képzőművészeti alkotások tanúsítják. Ünnepeük azért került február 14-re, mert Cirill ezen a napon halt meg Rómában. II. János Pál pápa 1980-ban Európa társvédőszentjeivé nyilvánította őket.

Cirill és Metód ünnepének újszövetségi olvasmánya (ApCsel 13,46–49) Pál és Barnabás apostolok szavait idézi, akik elmondják egy pogány város lakóinak, hogy Jézus rendelkezése alapján hirdetik számukra az örök életről szóló tanítást. • Az evangéliumi részletben (Lk 10,1–9) Jézus a korabeli palesztinai viszonyokat figyelembe véve ad útmutatásokat tanítványainak az evangélium hirdetésének halasztást nem tűrő feladatára.

Szent Péter apostol székfoglalásának ünnepnapján (febr. 22.) a katolikus egyház hálásan gondol vissza Péter apostolnak Antióchiában és Rómában végzett püspöki tevékenységére. A szék vagy katedra a Bibliában a királyi, a papi és a tanítómesteri hatalom jelképe (1Sám 1,9; Mt 23,2). Az egyház felfogása szerint a püspök mindhárom hatalmat birtokolja. Ezért nevezhették a keresztények Péter apostol püspöki tevékenységének kezdetét székfoglalásnak. • A Betszaidából származó Péter (eredeti nevén Simon) a 12 apostol egyike, aki isteni sugallatra elsőként vallotta meg Jézus messiási mivoltát. Ekkor adta neki Jézus a Péter (gör. *Petrosz*; arám *Kéfás*; Szikla) nevet, és e névváltoztatás kíséretében jelezte, hogy egyházának Isten által megerősített „alapkövéné” teszi meg apostolát (vö. Mt 16,18). Péter 42 körül, a jeruzsálemi keresztényüldözés kezdetét követően a szíriai Antióchiába ment, és ott püspökként (az ottani presbiter közösség kiemelkedő tagjaként) tevékenykedett. Részt vett a 49-es jeruzsálemi, úgynevezett apostoli zsinaton. 64 körül ment Rómába, és ott halt meg a Nero-féle keresztényüldözés (64–67) idején.

Az ünnep ősi eredetű. A 354-es Római Kalendárium szerint Székes Péter mennyei születésnapja február 22. A keresztények, akik nem ismerték pontosan Péter halálának időpontját, valószínűleg a pogány halottkultusz figyelembevételével választották ezt a dátumot: a rómaiak február vége felé lakoma keretében emlékeztek meg halottaikról, és a lakoma alkalmával egy széket hagytak üresen, amely az elhunytat szimbolizálta. A Jeromos-féle martirológium (6. sz.) két ünnepet említ: eszerint január 18. annak emlékét őrzi, hogy Péter Rómában püspökként tevékenykedett, február 22. pedig az antióchiai székfoglalás ünnepe. Az 1960-as évekig a római katolikus egyház külön ünnepként ülte meg ezt a két napot, de XXIII. János pápa a két ünnepet összevonta február 22-re.

Mivel a katolikus egyház Péter apostolt tartja az egyház első pápájának, ez a nap Péter pápai székfoglalásának is ünnepe.

A székfoglalás ünnepének olvasmányában (1Pét 5,1–4) a kis-ázsiai egyházak presbitereinek előjárótársaként bemutatkozó szerző arra buzdítja az egyházi előjárókat, hogy jó pásztorokként gondoskodjanak a rájuk bízottakról. • Az ünnepi evangélium (Mt 16,13–19) a történeti Jézus szavait idézi, aki a messiási mivoltát isteni kinyilatkoztatás alapján elsőként megvalló apostolának mondja: „Te Péter vagy, és én erre a kősziklára fogom építeni egyházamat”. Ez azt jelenti, hogy az Ószövetségben sziklának nevezett Isten erősíti meg Pétert ahhoz, hogy az egyház egységének jele és előmozdítója lehessen. A katolikus bibliamagyarázók szerint az a tény, hogy Máté jóval Péter halála után is fontosnak tartotta ennek a jelenetnek a leírását, mutatja: az ígéret, amelyet Péter kap, nemcsak az ő személyének, hanem hivatalbeli utódainak, a mindenkori pápáknak is szól.

Szent Mátyás apostol ünnepén (febr. 24.) az egyház egy olyan tanítványt vesz körül tiszteletével, aki az apostolok választása alapján került a tizenkettő közösségébe. A júdeai születésű Mátyás Jézus tanítványa volt nyilvános fellépésétől kezdve egészen mennybemenetelig. A Biblia szerint az apostolok sorsvetéssel választották maguk közé az áruló Júdás helyébe (ApCsel 1,15–20). A hagyomány szerint Palesztinában és Etiópiában hirdette az evangéliumot. Jeruzsálemben, más forrás szerint a Fekete-tenger délkeleti partján lévő Kolkhiszban halt vértanúhalált az 1. század végén.

Korai tiszteletének tanújele, hogy Nagy Konstantin császár édesanyja, Ilona császárné a 4. században ereklyéinek egy részét Rómába, másik részét pedig Trierbe vitette, ahol az apostolt a város védőszentjének nyilvánították. Rómában a 11. századtól kezdve ünnepelték őt február 24-én. Mivel ez a nap a nagyböjti időszakra esik, az 1969-es liturgikus reform az ünnepet áthelyezte május 14-re. A magyarországi katolikus egyház azonban továbbra is a megszokott időpontban emlékezik rá. Ünnepe a magyar néphagyományban jégtörő Mátyásként szerepel, mert a népi megfigyelés a Mátyás-napi időjárásból következtet a tavasz közeledésére vagy késésére: „Ha Mátyás jeget talál, töri, ha nem talál, csinál” – tartja a mondás.

Az ünnepi szentmise olvasmánya (ApCsel 1,15–17.20–26) Mátyás apostollá választásának történetét mondja el. • Az evangéliumi részlet (Jn 15,9–17) Jézus szavait idézi: „Az az én parancsom, hogy szeressétek egymást, ahogy én szerettelek titeket.” Az egyház ezeknek a szavaknak felidézésével jelzi: minden kereszténynek feladata, hogy Jézushoz hasonlóan életét adja embertársai üdvösségéért, s Mátyás ezt a feladatot példaszerűen elvégezte.

Szent Józsefnek, a Boldogságos Szűz Mária jegyesének főünnepén (márc. 19.) a katolikus egyház Józsefre, Jézus nevelőapjára emlékezik. A Bibliában a Dávid király családjából származó József Jézus születésének idején Mária jegyese (jogi szempontból: férje). A Szentírás igaz embernek (vö. Mt 1,19), azaz Isten titokzatos tervéhez és akaratához hittel igazodó személynek nevezi. Foglalkozására nézve ács, illetve építőmester volt. Életének főbb eseményeit és személyiségének vonásait evangéliumi utalásokból, a gyermekségtörténet legendaszerű elbeszéléseiből és apokrif (rejtett, csak a beavatottak számára szóló és a szent iratok jegyzékébe be nem kerülő) írásokból ismerjük. Valószínűleg Jézus nyilvános fellépése előtt halt meg.

Tiszteletének nyomai már a korai időkben fellelhetők: az első századok keresztény írói többször említik nevét és gondviselő atyaként mutatott életpéldáját. Az ősegyházban azonban külön ünnepe valószínűleg nem volt, mert a hagyomány nem ismerte sem halála napját, sem sírjának emlékét. Keleten egy 8-9. századi kopt kalendárium említi ünnepként az „ács napját”. A nyugati egyházban a 10. századi fuldai martirológium szerint Szent József betlehemi halálának emléknapja: március 19. A 12. században a keresztések Názáretben templomot építettek Szent József tiszteletére. Ebben az időben „Jézus nevelőatyjaként” ünnepelték őt. Ezt az időpontot hivatalosan IV. Sixtus († 1484) tette meg Szent József ünnepnapjává. 1956-tól az ünnep neve: „Szent József, Jézus nevelőatyja, a Boldogságos Szűz Mária jegyese és az egyház patrónusa”.

Az ünnepi szentleckében (Róm 4,13.16–18.22) Pál apostol arról ír, hogy Ábrahámnak, a hívők atyjának, hite szolgált megigazulására. • A gyermekségtörténet irodalmi műfajában megfogalmazott evangéliumi részlet (Mt 1,16.18–21.24a) azt emeli ki, hogy Mária jegyese igaz ember volt: kész volt igazodni Isten terveihez, hittel elfogadta a Máriától születő gyermek titkát, és a történetek ellenére sem félt magához venni Máriát.

Szent Márk evangélista ünnepén (ápr. 25.) az egyház az elsőként megírt evangélium szerzőjére emlékezik. Márk – eredeti nevén János (vö. ApCsel 12,12) – a hagyomány szerint Jeruzsálemben született Kr. u. 14 körül. Már fiatalon vonzódott a történeti Jézushoz és tanítványi köréhez (vö. Mk 14,51–52). Püünkösöd után az ifjút Péter apostol keresztelte meg, aki feltehetően ezért is nevezte őt „fiamnak” (1Pét 5,13). Kr. u. 44 körül Barnabás és Pál apostol társaságában ment Antióchiába (vö. ApCsel 12,24), majd elkísérte őket első apostoli útjukra (vö. ApCsel 13,5). Az első század közepén Péter, majd ismét Pál apostol munkatársaként tevékenykedett. Evangéliumát Péter apostol elbeszélései alapján az apostol halálát követően, 67 után írta. A hagyomány szerint ő volt az alexandriai egyház alapítója és első püspöke. 72 körül halt meg Alexandria közelében.

Az evangélista iránti tisztelet jele, hogy évszázadokon keresztül zarándokok sokasága látogatta sírját. Holtteste maradványait velencei kereskedők a 9. század elején vitték magukkal, és ettől kezdve Velence védőszentjeként is tisztelték őt.

Az újszövetségi olvasmányban (1Pét 5,5b–14) Péter apostol arra bátorítja levelének címzettjeit, hogy minden aggodalmukat bízzák a gondviselő Istenre, majd megemlíti, hogy a fiának nevezett Márk is társaságában van. • Az ünnepi evangéliumi részletben (Mk 16,15–20) Jézus az örömhír hirdetésére buzdítja és küldi tanítványait. Az egyház azért idézi ezt a szentírási részletet, mert hangsúlyozni akarja: Márk azok közé tartozott, akik nagyon megszívlelték ezt a jézusi buzdítást.

Sienai Szent Katalin szűz és egyháztanító ünnepén (ápr. 29.) a katolikusok annak az itáliai domonkos nővérnek személyéért mondanak köszönetet Istennek, aki sokat tett az egyház megújulásáért. Katalin Siena szülöttjeként 18 éves korában lépett be a Bűnbánó Nővérek domonkos harmadrendjébe. Szigorúan vezeklő életet élt: imádkozott, súlyos betegeket ápolt, szolgált a szegényeket. Világi és egyházi vezetők lelki tanácsadójává vált. Jelentős szerepe volt abban, hogy az 1309-től Avignonban tartózkodó pápák közül az utolsó 1377-ben visszatért Rómába. Az egyház megújulásának és Itália békéjének érdekében leveleket küldött királyoknak, papoknak és közembereknek. Életének utolsó éveit Rómában töltötte, és misztikus elragadtatásban itt diktálta Istennel folytatott beszélgetéseinek könyvét, amelyet Dialógus néven ismerünk. 1380. április 29-én halt meg az örök városban. Írásait a 14. századi itáliai irodalom remekművei között tartják számon.

Katalin nővért 1461-ben avatták szentté. Ünnepét 1579-től halálának, azaz mennyei születésének emléknapján tartották. VI. Pál pápa 1970-ben egyháztanítónak nyilvánította, vagyis azok közé az egyházi írók közé sorolta, akik szent életükkel és tudományukkal kiemelkedő módon hirdették az evangéliumot. II. János Pál pápa 1999-ben emelte őt Európa társvédőszentjei közé.

Az ünnepi olvasmány (1Ján 1,5–2,2) szerzője ezeket írja levelének címzettjeihez: „Fiacskáim... ne vétkezzetek. De ha valaki vétkezett is, van szószólónk az Atyánál, Jézus Krisztus, az igaz. Ő az engesztelés a mi bűneinkért, de nemcsak a mieinkért, hanem az egész világ bűneiért is.” Sienai Katalin cselekedeteivel és szavaival ezt a bűnbocsátó és az embereket a mennyei Atyával kiengeztelő Krisztust hirdette a világnak. • Az evangéliumi részletben (Mt 11,25–30) Jézus azért dicsőíti az Atyát, mert tanítását elrejtette az okosak és bölcsek elől, s kinyilatkoztatta a kicsinyeknek. E hálaadásban az okosak és bölcsek az öntelt, az Istentől elzárkózó embereket jelentik, akik úgy vélik, hogy ők már tökéletesen ismerik az üdvösségre vezető utat. A kicsinyek kifejezés pedig nem a tanulatlan emberekre vonatkozik, hanem azokra, akik Isten előtt kicsinnyé válva tőle várják az üdvösség útjának kijelölését. Sienai Katalin e bibliai értelemben vett kicsinyek közé tartozott.

Szent Fülöp és Szent Jakab apostolok ünnepén (máj. 3.) a történeti Jézus két apostolára emlékezik a katolikus egyház. A Betsaidából származó Fülöp Keresztelő János tanítványai közül csatlakozott Jézushoz. Életének pünkösöd előtti időszakából János evangélista említ néhány részletet. A pünkösöd utáni működéséről a hagyományból ismerünk adatokat. E szerint az 1. század végén a kis-ázsiai Hierapoliszban keresztre feszítve szenvedett vértanúhalált. • Jakab apostol, Alfeus fia, akit – János evangélista Jakab nevű bátyjától megkülönböztetve – ifjabb Jakabnak nevezünk, Jézus feltámadása után Jeruzsálemben tevékenykedett: Jánossal és Péterrel együtt az egyház „oszlopa” volt (vö. Gal 2,9). Miután Péter apostol elhagyta Jeruzsálemet, Jakab állt a jeruzsálemi egyház élén (vö. Gal 1,19; 2,9). A 49-es apostoli zsinaton vezető szerepet töltött be. Nevéhez, illetve tanítványi köréhez fűződik egy 1. század végi tanító irat, amelyet Jakab levele néven ismerünk. Az apostol 62 körül halt vértanúhalált Jeruzsálemben. A hagyomány azt tartja, hogy a város örmény negyedében lévő szentély az ő sírja fölé épült.

A két apostol személyét övező tisztelet a 6. századtól kezdve igazolható. Eleinte május 1-jén ünnepelték őket, mert 560-ban e napon szentelték föl a római Tizenkét apostol templomot, ahol Fülöp és Jakab Rómába vitt ereklyéit elhelyezték. Ünnepük 1969-ben került május 3-ra.

Az ünnepi olvasmány (1Kor 15,1–8) Pál apostol egyik leveléből származó részlet. Pál szavai szerint a keresztyén igehirdetés alapja az, hogy a feltámadt Krisztus sokaknak megnyilvánult, „megjelent Jakabnak, majd valamennyi apostolnak.” • Az evangéliumi szakaszban (Jn 14,6–14) Jézus Fülöpnek mondja: „Aki engem látott, látta az Atyát”. Ezzel arra emlékezteti tanítványát, hogy hiteles képet csak ő tud rajzolni Istenről: mert ő nemcsak beszél róla, hanem életében, tetteiben megjeleníti, szinte kézzelfoghatóvá teszi a minden teremtményét szerető, a megtérő bűnöst is örömmel fogadó mennyi Atya alakját.

Keresztelő Szent János születésének főünnepén (jún. 24.) a történeti Jézus előfutáráról emlékezik meg a katolikus egyház. A zsidó papi családból származó János Kr. e. 7 körül született. Ő volt az Ószövetség utolsó nagy prófétája: a Jordán folyó melletti vidéken aszkéta életet élt, hirdette a Messiás közeli eljövetelét, és hallgatóinak kiszolgáltatta a bűnbánat keresztségét. A zsidók valláserkölcsi értékeinek védelmezőjeként halt meg: Heródes Antipász negyedes fejedelem elfogatta, és 29-ben a Holt-tenger keleti partjának közelében lévő Mahérusz várában lefejeztette.

Keresztelő János születésének időpontját a hagyomány nem ismerte. A 4. századi egyház június 24. napját, amely a naptárreform előtti ókori naptárak szerint a csillagászati nyár kezdetét (jún. 21.) jelentette, két szempontból választotta János feltételezett születésnapjául. Egyrészt ez a nap előzi meg hat hónappal (vö. Lk 1,36) a karácsonyt, Jézus születésnapját. Másrészt az egyház a Bakkhosz isten tiszteletére rendezett pogány ünnepet akarta ellensúlyozni. Ezt a kicsapongásokkal végződő és tűzgyújtással összekapcsolt ünnepet a nyári napfordulón tartották, amikor a Föld északi féltekéjén a legrövidebb az éjszaka és leghosszabb a nappal. A keresztyének János születésnapját a napforduló időpontjára helyezték, és a pogány ünnep szimbólumait bibliai jelképekkel cserélték fel. A rövid éjszaka és az év leghosszabb napja arra emlékeztette őket, hogy az igazi világosságnak nevezett Messiásról János ezt mondta: „Neki növekednie kell, nekem pedig kisebbednem” (Jn 3,30). A tűzgyújtás szokása Keresztelő János prédikációjának szavait idézte fel, amelyek szerint az eljövendő Messiás Szentlélekkel és tűzzel fog kereszteni (vö. Mt 3,11). Magyarországon már a 11. században tűzgyújtással ünnepelték Szent János (szlávos alakjában: Szent Iván) napjának előestéjét.

Az ünnepi szentlecke (ApCsel 13,22–26) Pál apostol egyik beszédének részletét tartalmazza, amelyben Pál azt hirdeti meg, hogy Isten Dávid „ivadékából támasztotta az ígéret szerint Izrael üdvözítójét, Jézust, akinek eljövetele előtt János a bűnbánat keresztségét hirdette”. • Az evangéliumi szakasz (Lk 1,57–66.80), Keresztelő János születésének elbeszélése, történeti szempontból

kevés értékelhető adatot tartalmaz, mert a gyermekségtörténet irodalmi műfajában fogalmazza meg mondanivalóját: Keresztelő János már születésekor is azonos volt azzal a nagy formátumú prófétával és a Messiás előhírnökével, akinek felnőtt korában bizonyult.

Szent László király ünnepén (jún. 27.) az ország 11. századi szent életű uralkodójára emlékezik a magyar katolikus egyház. László – I. Béla király és egy lengyel hercegnő leszármazottjaként – 1077-től 1095-ig volt Magyarországnak és 1091-től haláláig Horvátországnak is királya. Nevéhez fűződik az ország keleti határának biztosítása a kunok és a besenyők ellenében, a magántulajdon intézményének megszilárdítása, az első magyarországi szentté avatások kezdeményezése, valamint Horvátország elfoglalása. • Jó uralkodó volt. Legendájának 13. századi szerzője így ír erről: „nem azért töltötte be a királyi méltóság feladatát, hogy az első legyen, hanem hogy hasznos legyen.” A nép a keresztény lovagkirály eszményi vonásaival ruházta fel személyét: „Hűséges és odaadó volt... a Teremtőhöz fogadalmakban és felajánlásokban, jóakarató a népével, bőkezű a külföldiekkel, adakozott az alattvalóknak, irgalmazott a megkínzottaknak, s az elnyomottak hatalmas megszabadítója volt” (vö. Szent László király legendája). Miként a szent életű emberek általában, ő is tudatában volt bűnösségének. Erről tanúskodik egy levélbeli vallomása: „Bűnös ember vagyok, mivel nincs lehetőség a földi hatalomban sáfárkodni igen súlyos bűnök nélkül” (vö. Hivatalos levelek, Szent László király Oderisius Monte Cassinó-i apáthoz, 1091 nyara). Tisztában volt azzal, hogy önmagát nem tudja megváltani, és az is világos volt számára, hogy ha valamiben sikerül megközelítenie az evangéliumi eszményt, azt nem saját kiválóságának, hanem egyedül Krisztus kegyelmének köszönheti. 1095. július 29-én halt meg. Testét először Somogyváron, majd később – végakarátának megfelelően – Nagyváradon, az általa alapított székesegyházban helyezték örök nyugalomra.

A király iránti tisztelet halálát követően gyorsan terjedt. Sírja, amelynél csodás gyógyulások történtek, zarándokhely lett, mondák és legendák fonták körül alakját. Szentté avatását azonban csak III. Béla kezdeményezte. Kérésére III. Celesztin pápa 1192-ben két bíborost küldött, hogy a király nagyváradi sírjánál történt csodákat felülvizsgálják. Miután több rendkívüli gyógyulás szemtanúi lehettek, egy égi jel végképp meggyőzte őket: június 27-én déltájban a nagyváradi székesegyház fölött fényes csillag gyúlt ki, s ott lebegett a magasban két órán át. Ez a jelenség a magyarázata annak, hogy Árpád-házi Szent László napját a szokástól eltérően nem halálának, azaz nem „égi születésnapjának” évfordulóján, hanem június 27-én, a csillagjelenés napján ünnepeljük.

A Szent László iránti tisztelet egyik máig is fennmaradt tanújele a Szent László-herma, amely a győri bazilikában látható. A herma egy mellszobor alakú ereklyetartó, amelybe az 1192-es szentté avatás után a király felbontott sírjából kiemelt koponyáját helyezték. Ez az ereklye nemcsak vallásos tisztelet tárgya volt, hanem az igazságszolgáltatásban és a közéletben is szerepet kapott: a valamástevők eskütétel alkalmával erre az ereklyére helyezték kezüket, az ereklye ott volt a nemzet életének minden jelentős eseményénél, így a magyarok a csaták mezejére is elvitték. Az ereklyetartó 1406-ban egy tűzvészben megrongálódott, de magának az ereklyének nem esett baja. Nem sokkal a tűzvész után, Zsigmond († 1437) királysága alatt készült a mai ereklyetartó. A koponyát ezüstborítással vették körül, és egy nyitható hermába helyezték. A herma a Báthory-család kincstárába került, majd 1606-ban az erdélyi fejedelem, Báthory Zsigmond kancellárja vitte Győrbe, amikor győri püspökké nevezték ki őt.

Az ünnepi olvasmány (Bölcs 10,10–14) arról szól, hogy Jákob és József pátriárkákat az isteni bölcsesség segítette az igazsá válásban. Az ünnepen az egyház azért idézi ezt a bibliai részletet, mert a bűnös voltát elismerő László királyt olyan igaznak tekintí, aki elfogadta Istentől azt a segítséget, amely lehetővé tette számára az isteni akarathoz igazodó életvitel kialakítását. • Az evangéliumi részletben (Mt 22,34–40) Jézus a főparancsról ad tanítást. Ez a tanítás arra emlékezteti a László királyt ünneplő hívőket, hogy egykori uralkodójuk is az Isten és a felebarát iránti szeretet megvalósításában látta életének legfontosabb feladatát.

Szent Péter és Szent Pál apostolok főünnepén (jún. 29.) a római katolikusok az egyház két legjelentősebb apostolának vértanúhalálára, illetve mennyei születésnapjára gondolnak vissza. A két apostol közös ünnepe az egyház egységének és egyetemes (katolikus) voltának is hirdetője. Mindkettejüknek jelentős szerepe volt a kereszténység elterjedésében: Péter első sorban a zsidóknak hirdette Jézus tanítását, Pál pedig azoknak, akiket a zsidók pogányoknak neveztek. Bár nem voltak mindig azonos véleményen, Pál tiszteletben tartotta azt a vezető szerepet, amely Jézus rendelése alapján Péternek osztályrészül jutott. Péter pedig kész volt álláspontját megváltoztatni, ha úgy látta, hogy Pálnak van igaza. Jól mutatja ezt az úgynevezett antióchiai vita (vö. ApCsel 15,1–35). Péter kezdetben osztozott azoknak a véleményében, akik szerint a pogányoknak is meg kell tartaniuk a zsidó vallás étkezési törvényeit, hogy Jézushoz csatlakozhassanak. Pál ezt nem tartotta szükségesnek, s Pétert kétszínűséggel vádolta (vö. Gal 2,14). A jeruzsálemi apostoli zsinaton (49) azonban már éppen Péter beszámolója alapján fogalmazták meg az egyház egységes álláspontját, amely Pál felfogásához állt közelebb (vö. ApCsel 15,19). • A hagyomány szerint a két apostolfejedelem nem ugyanabban az évben, de ugyanazon a napon, június 29-én halt vértanúhalált Rómában a Nero-féle keresztényüldözés (64–67) idején: Pétert keresztre feszítették, a római polgárjoggal rendelkező Pált pedig karddal lefejezték.

A két apostol tiszteletének nyomai már a korai keresztény időkben felfedezhetők. A 3. század Rómájában három helyen emlékeztek meg róluk: Péterről a Vatikán-dombon levő sírjánál, Pálról az Ostiába vezető út városfalakon kívüli része mellett található sírhelyénél, s kettőjükről együtt a Via Appia Antica mellett lévő Szent Sebestyén-katakombában, ahová az üldözések idején mindkettőjük ereklyéit menekítették. A 4. századi keresztények június 29-én, az apostolok halálának feltételezett napján tartottak mindhárom helyen liturgikus megemlékezést. Az apostolfejedelmeket övező tisztelet tanúbizonysága a sírhelyeik fölé épített két templom. A Falakon Kívüli Szent Pál-bazilika elődtemplomát a 4. században Nagy Konstantin császár († 337) emeltette Pál apostol sírja fölé. A Péter apostol sírja fölé emelt bazilika, a 16-17. században épült vatikáni Szent Péter-bazilika elődéülétének létrehozása ugyancsak Nagy Konstantin császár nevéhez fűződik. Nagy Szent Leó pápa († 461) a két apostolról való együttes megemlékezést már az egész földkerekségen elterjedt ünnepnek mondja.

Az ünnepi szentmise szentleckéjében (2Tim 4,6–8.17–18) a földi élettől búcsúzó és az örök hazába készülő Pál apostol az első század közepén római fogságából írja munkatársának, hogy igehirdetése sikerét egyedül Krisztusnak köszönheti. Megemlíti azt is, hogy amikor már minden munkatársa elhagyta, a feltámadott Úr továbbra is vele maradt, és ő adott erőt neki ahhoz, hogy a pogányok között befejezhesse a krisztusi örömhír terjesztésének művét. • Az ünnepi evangéliumi részletből (Mt 16,13–19) kiviláglik, hogy Péter apostol nem emberi kiválósága miatt, hanem Isten ajándékának elfogadása alapján juthatott el elsőként a Jézus messiási mivoltába vetett hitre, és különleges isteni ajándékként kapta meg az apostoli közösségben vezető szerepét is.

A „Szűz Mária látogatása Erzsébetnél” nevű ünnepet (júl. 2.) magyar népünk Sarlós Boldogasszonynak nevezi, mert régebben ekkortájt kezdődött meg az aratás. E napon a katolikus egyház azt tudatosítja, hogy Keresztelő János már gyermekkorában is az volt, akinek felnőtt korában bizonyult: Jézus rokonaként ő volt az a személy, akit a Szentlélek által elsőként „látogatott meg” az eljövendő Messiás, hogy hitelesen tudja hirdetni az ő közeli érkezését.

Mária látogatását Erzsébetnél, illetve Keresztelő János anyja méhében való megszentelődését ferences szerzetesek a 13. századtól kezdték ünnepelni július 2-i dátummal. A II. Vatikáni Zsinatot követő liturgikus reformban május 31-re helyezték át az ünnepet. Ezzel küszöbölték ki a korábbi naptárnak azt a furcsaságát, amely szerint a látogatás idején (júl. 2.) Keresztelő János még magzati állapotban volt, de az egyház június 24-én már megünnepelte születésnapját. A zsinati reform azonban nem volt kötelező érvényű. Így voltak olyan országok (köztük hazánk is), amelyek ragaszkodtak a népi vallásosságban gyökeret vert hagyományos időponthoz.

Az ünnepi olvasmány (Róm 12,9–16b) szövegében Pál apostol a Lélekben való életre buzdítja olvasóit. E buzdítás arra emlékeztet, hogy Keresztelő János is a Lélek erejében vált a Messiás hirdetőjévé. • Az ünnepi evangéliumi részletben (Lk 1,39–56) az evangélista az áldott állapotban lévő Máriának Erzsébet nevű rokonánál tett látogatását beszéli el. A leírás nem valamiféle életrajz, hanem a gyermekségtörténet irodalmi műfajában készült alkotás: képzelet szülte elemekkel tarkított dráma, amely egy kis történet keretében a képek nyelvén fogalmazza meg az ősegyház hitbeli meggyőződését. Mondanivalója az, hogy Keresztelő János már magzati állapotában azonos volt azzal a személlyel, aki felnőtt korában a Szentlélek erejében a Messiás Jézus előfutáraként léphetett fel.

Szent Tamás apostol ünnepe (júl. 3.) annak a tanítványnak állít emléket, aki az utókortól a „hitetlen Tamás” nevet kapta. Tamás (arám *Te'oma*; gör. *Didümosz*; Iker) a 12 apostol egyike. János evangélista szerint hittel vállalta a sorsközösséget Jézussal, de olyan „bizonyítékokat” is kért tőle, amelyek hitét észszerű állásfoglalássá teszik. A legendás elemeket is tartalmazó hagyomány azt tartja róla, hogy Jézus feltámadása után a Pártus Birodalomban, majd India nyugati partvidékén, Kerala tartomány területén végzett térítő tevékenységet. A keleti par-ton, Madrász (ma: Csennai) környékén szenvedett vértanúhalált 72 körül.

Az apostol tekintélye és személye iránti tisztelet jele, hogy a 2. században több apokrif irat (Tamás apostol cselekedetei, Tamás apokalipszise, Gyermekségtörténet, Tamás apostol evangéliuma) szerzőjének kezdték őt tekinteni. Testének földi maradványait 280 körül szír keresztények vitték Indiából Edesszába. Mivel az ereklyék átvitelére július 3-án emlékeztek, manapság több keresztény egyház is ezen a napon ünnepli Tamás apostolt.

Az ünnepi olvasmány (Ef 2,19–22) Pál apostol egyik levelének részlete. Arról szól, hogy a zsidók és a pogányok közül kikerülő keresztények együttesen alkotják Isten házanépét: ők az apostolok és próféták alapjára rakott „épület”, amelynek szegletköve maga Krisztus Jézus. E sorok arra emlékeztetik az olvasót, hogy apostolként Tamás is az egyház alapja. • Az evangéliumi részlet (Jn 20, 24–29) azt a bibliai jelenetet mutatja be, amelyben az apostol kételkedik Jézus feltámadásának valóságában, és bizonyítékot igényelne: végül azonban nem az érzékelő, hanem a vallási tapasztalat alapján eljut a Feltámadottba vetett hitre.

Szent Benedek apátnak, Európa fővédőszentjének ünnepén (júl. 11.) arra az itáliai szerzetesre emlékezik a katolikus egyház, akinek nevéhez a bencés rend létrejötte fűződik. A nemesi családból származó Benedek 480 körül az észak-itáliai Nursia (Norcia) településen született. Rómában tanult, de erkölcsstelen környezetéből még tanulmányai befejezése előtt elmenekült. A közép-itáliai Subiaco-ban remetéskedett, és több kisebb kolostort létesített. 525 körül települt át Dél-Itáliába, ahol Monte Cassino hegyén kolostort alapított, melyet az intézmény legfőbb előjárójaként (apátjaként) a nyugati szerzetesség és műveltség központjává tett. Itt írta szerzetesi szabálykönyvét, a Regulát, amely Kelet és Nyugat legjobb szerzetesi hagyományait egyesítette. 547-ben halt meg.

Szent Benedek apátról kezdetben halálának napján (márc. 21.) emlékeztek meg. A 8. századi galliai liturgikus könyvekben azonban „Szent Benedek születésnapjaként” július 11. jelenik meg. Ennek magyarázata az lehet, hogy a 7. századi longobárd támadások miatt Benedek földi maradványait a szerzetesek a Loire menti Fleury-be vitték, s valószínűleg július 11-én helyezték el az ottani Mária-templomban. • VI. Pál pápa 1964-ben nyilvánította őt Európa fővédőszentjévé.

Az ószövetségi olvasmány (Péld 2,1–9) szerzője szerint a bölcs mondások megszívásával tanulhatja meg az ember, hogy miben áll az Istenhez való helyes viszonyulás, az Úr félelme. Az Úrnak félelme nem Istentől való rettegést jelent, hanem az Ő szent nagysága előtti alázatos tiszteletet, amely parancsolatainak megtartásában nyilvánul meg. • Az ünnep evangéliumi részletében (Mt 19, 27–29) Jézus arról beszél, hogy aki őrte lemond a világ értékeiről, azaz nem teszi Isten helyébe a világ szellemi és anyagi javait, már itt a földön mérhetetlenül nagyobb kincs birtokába jut annál, mint amiről lemondott, és örök életet fog örökölni.

Szent Brigitta szerzetesnő ünnepén (júl. 23.) egy szent életű svéd asszonyért ad hálát Istennek a katolikus egyház. A nemesi származású Brigitta férjes asszony volt, nyolc gyermek anyja. Férjével együtt sokat jótékonykodott. Férje halála után egy kolostor közelében imádságban, vezeklésben élte életét. Misztikus látomásait ismertető feljegyzései a „Mennyei ki nyilatkoztatások”, melynek latinra fordított változata a középkorban nagy népszerűségnek örvendett. Brigitta szerzetesrendet is alapított. Sokat fáradozott a keresztény erkölcsök megjavítása érdekében. Rómában halt meg 1373-ban.

Tisztelete már azzal elkezdődött, hogy gyermekei 1374-ben Rómából Svédországba vitték édesanyjuk földi maradványait, és az általa alapított kolostor templomában helyezték el. 1391-ben avatták szentté. Ünnepét a 17. század elején vették be a római naptárba, és 1969-ben tették halála napjára, július 23-ra. 1999-ben II. János Pál pápa Európa társvédőszentjévé nyilvánította.

Az ünnep újszövetségi olvasmányában (Gal 2,19–20) Pál apostol arról ír, hogy a keresztény embert többé már nem a saját tévútra vezetett énje uralja, hanem Krisztus válik akaratának középontjává. • Az ünnepi evangéliumi részletben (Jn 15,1–8) Jézus a szőlőtő és a szőlővesszők viszonyához hasonlítja az ő láthatatlan valóságának és az őt követők látható közösségének kapcsolatát. A hasonlat azt tanítja, hogy miként a szőlővesszők és levelek csak a szőlőtő erejében hozhatnak gyümölcsöt, úgy a szűkebb vagy tágabb értelemben vett egyház tagjai is csak Krisztus erejében képesek a tanúságtételre, Krisztus megváltó ajándékának elfogadására és az ebből fakadó üdvös cselekedetekre.

Szent Jakab apostol ünnepén (júl. 25.) János evangélista bátyjára emlékezik az egyház. Jakabot, Zebedeus fiát – Alfeus fiától megkülönböztetendő – idősebb vagy „nagy” Jakab néven ismeri az utókor. János és Jakab Jézus kedvelt tanítványai közé tartoztak, de heves természetük (vö. Lk 9,54) miatt a „mennydörgés fiai” nevet is megkapták tőle (vö. Mk 3,17). Jakab az I. Heródes Agrippa-féle keresztényüldözésben lett vértanúvá 42 körül: a király karddal kivégeztette (vö. ApCsel 12,1–3).

Az idősebb Jakab apostol személyének tisztelete már halála után megkezdődött. Vértanúságának helyszínére a Jeruzsálem örmény negyedében lévő Szent Jakab-székesegyház egyik kápolnája emlékeztet. Bár annak a középkorban kialakult nézetnek, miszerint Jakab Hispániában is tevékenykedett volna, nincs történelmi alapja, tény, hogy sírját a 9. század óta a spanyolországi Santiago de Compostelában tisztelettel övezik. Ez azért lehetséges, mert a 7. század elején Jakab földi maradványait valószínűleg az arab pusztítás elől Hispániába menekítették. Itt először egy kis kápolnát építettek sírja fölé, majd a 11-12. század fordulóján egy nagy bazilikát, amely a középkor egyik leghíresebb zarándokhelyévé vált.

Az ünnepi szentmise olvasmányában (2Kor 4,7–15) Pál apostol arról ír, hogy a keresztény igehirdető kincse cserépedényben van: Jézus halálát hordozza testében, hogy Jézus élete is nyilvánvaló legyen benne. Ez azt jelenti: az üldöztetések és szenvedések nincsenek ellentétben azzal, hogy az igehirdetésben isteni erő és dicsőség jelenik meg. A cserépedény az igehirdető szenvedő, törekeny lény, amelyben az isteni erő felismerhető, mint ahogy Isten a maga erejét a megfeszített Jézus erőtlenségében nyilvánította ki (vö. 1Kor 1,25). • Az ünnep evangéliumi részlete (Mt 20,20–28) azt a gondolatot hangsúlyozza, hogy a tanítványoknak Jézust kell követniük, aki nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és életét adja váltságul sokakért.

A Keresztről nevezett Szent Terézia Benedikta szűz és vértanú ünnepén (aug. 9.) Edith Stein vértanúért mond köszönetet Istennek a katolikus egyház. Edith németországi zsidó családból származott. Egyetemi tanulmányainak kezdetén elhagyta zsidó vallását, és ateista lett. 1916-ban doktorátust szerzett, majd a Freiburgi Egyetemen a filozófus Edmund Husserl asszisztenseként dolgozott. Miután elolvasta Avilai Szent Teréz misztikus önéletrajzát, 1922-ben megkeresztelkedett. 1933-ban belépett a karmeliták kölni rendházába, és a Keresztről nevezett Terézia Benedikta nevet vette fel. Itt írta meg „A véges és örök lét” című könyvét.

Az erősödő zsidóellenes hangulat miatt rendje áthelyezte őt Hollandiába, ahol „A kereszt tudománya” című könyvében a Keresztes Szent Jánosról szóló tanulmányait foglalta össze. Miután a holland püspöki kar 1942-ben nyilvánosan elítélte a náci fajelméletet, Hitler elrendelte Hollandia területén a kereszténnyé lett zsidók letartóztatását, akiket addig megkíméltek. Edithet nővérével együtt elfogták, és az auschwitzi koncentrációs táborba szállították. Mindketten 1942. augusztus 9-én haltak meg.

A keresztény hit miatt vállalt üldöztetés és halál hősi példája alapján Edithet 1987-ben boldoggá avatták. Egyes zsidó csoportok ezt ellenezték, mondván: Edith Steint zsidó származása miatt ölték meg. A katolikus egyház álláspontja azonban az, hogy azért kellett meghalnia, mert a holland egyház elítélte a náci fajelméletet, azaz Edith a Jézus által hirdetett erkölcsi rend tanújaként halt meg. 1998-ban II. János Pál pápa Keresztről nevezett Terézia Benedikta néven szentté avatta, a következő évben pedig Európa társvédőszenntjévé nyilvánította őt.

Az olvasmányban (Óz 2,16b.17b.21–22) a próféta szavai által az Úristen arról beszél, hogy a tőle hűtlen feleségként eltávolodott Izraelt újra magához édesgeti, és új szövetségben eljegyezi magának örökre. • Az evangéliumi részlet (Mt 25,1–13) Jézusnak az okos és a balga szüzekről szóló példázatát tartalmazza. A példabeszédben a menyegző a mennyországot szimbolizálja, a vőlegény a megdicsőült Krisztust, a koszorúslányként megjelenő tűz szűz pedig az egyházat, Krisztus jegyesét. Jézus azt tanítja: minden ember meghívást kapott a menyegzőre, Isten mennyországába, de ebbe az országba csak az okos szüzek égő lámpásával lehet belépni, melyet a jó cselekedetek olaja táplál.

Szent Lőrinc ünnepén (aug. 10.) egy római vértanúra emlékezünk, aki II. Sixtus pápa († 258) diakónusaként adta életét a Krisztusba vetett hitéért. Az ifjú diakónus a szegények gondját viselte. A Valerianus-féle keresztényüldözés idején halt vértanúhalált Rómában, 258-ban. A hagyomány szerint tüzes rostélyon égették meg. A Via Tiburtina mellett temették el. Sírkamrája közelében Nagy Konstantin császár építtetett egy bazilikát, a ma ismert Falakon Kívüli Szent Lőrinc-bazilika elődépuletét.

Mivel Lőrinc az egyház karitatív tevékenységét irányította, elsősorban a szegények védőszenntjeként tartjuk őt számon. Legendája szerint: amikor a bíró kínvallatással akarta rákényszeríteni, hogy adja át az egyház értékeit, a szegényeket nevezte az egyház kincseinek.

Az ünnepi olvasmányban (2Kor 9,6–10) Pál apostol arról ír, hogy Isten a jókedvű adakozót szereti. Az egyház azért idézi az apostol szavait, mert példaképnek tekinti Lőrinc diakónust, akit éppen adakozó tevékenysége miatt végeztek ki. • Az evangéliumi részlet (Jn 12,24–26) a jézusi szavakra emlékeztet: „Aki nekem szolgál, kövessen engem, és ahol én vagyok, ott lesz a szolgálom is.” Az egyház az ünnepen azt tudatosítja örömmel, hogy amikor Lőrinc a szegények gondját viselte, Jézusnak szolgált, így a jézusi ígéretnek megfelelően ő is eljutott a mennybe.

Szent István királynak, Magyarország fővédőszenntjének főünnepén (aug. 20.) a katolikus egyház a magyar nemzet első királyát ünnepli. Árpád-házi Géza nagyfejedelem fiaként és művének folytatójaként István tette kereszténnyé a magyarokat. A pápától kapott és az apostoli egyházszervezés jogával együtt járó koronával koronáztatta meg magát. Püspökségeket és monastorokat alapított. Miután utolsó fiúgyermekét, Imrét is elvesztette, országát a Boldogságos Szűz oltalmába ajánlotta. 1038-ban, Nagyboldogasszony ünnepén halt meg. Székesfehérvárott temették el, a Szűz Mária-prépostság általa alapított templomában.

István tisztelete már halála után megkezdődött. A sírjánál történt rendkívüli gyógyulásokat követően 1083. augusztus 20-án a pápa jóváhagyásával I. László király iktatta őt a szentek sorába. 1683-ban a magyarok kérésére Róma István király tiszteletét az egész világra kiterjesztette. Ünnepe Magyarországon az ország fővédőszenntjének emléknapja, egyben a földi és az égi kenyérért való hálaadás napja is.

Szent István főünnepének szentleckéjében (Ef 4,17–24) Pál apostol arra kéri a keresztényeket, hogy végérvényesen szakítsanak pogány életmódjukkal, azaz vessék le magukról a régi embert, és

ölsék magukra az újat, aki Isten képére igazságban és valódi szentségben teremtetett. • Az ünnepi evangéliumi részlet (Mt 7,24–29) a sziklára épített ház példázatát tartalmazza. Jézus szerint a ház, vagyis az emberi élet jó alapja csak az ő tanításának gyakorlása lehet. Az egyház ennek a példázatnak felidézésével arra emlékeztet, hogy Szent István személyes sorsát és nemzetének életét is Jézus tanításának sziklaalapjára akarta építeni.

Szent Bertalan ünnepén (aug. 24.) Krisztus egyik vértanú apostolára emlékezik a katolikus egyház. Bertalan életéről és tevékenységéről csak nagyon kevés megbízható adattal rendelkezünk. Személyét a 11. századtól kezdve a János-evangéliumban szereplő Natanaellel azonosították. A 13. századi Arany Legenda szerint az apostol előbb Itáliában, majd Örményországban hirdette az örömhírt. Az utóbbi helyen, 60 körül lett Krisztus vértanúja, mégpedig úgy, hogy előbb megnyűzták, majd lefejezték.

Bertalan tisztelete már halála után megkezdődött. Ereklýeit a 6. században a Sziciliától északra fekvő Lipari szigetére, a 9. században pedig a Nápoly közelében lévő Benevento városába vitték. A 10. században III. Ottó német-római császár az ereklýeket Rómába vitette, s a Tiberis-szigeten templomot építtetett az apostol tiszteletére. E szigeten a pogány Rómában a gyógyítás istenségének, Aesculapiusnak volt a szentélye, a keresztény Rómában pedig Bertalan lett a gyógyítások égi pártfogója.

Az ünnepi olvasmány (Jel 21,9b–14) egy látomás keretében a mennyei Jeruzsálemet mutatja be. Ez a város apostolok és próféták alapjára rakott épületként (vö. Ef 2,20) Istennek és választottainak örök birodalmát, a mennyországot szimbolizálja. Az épület kapui fölé a tizenkét apostol neve van írva. A leírás arra emlékeztet, hogy a mennyei Jeruzsálem megalapozói közé tartozott Bertalan apostol is. • Az evangéliumi részlet (Jn 1,45–51) írói szabadsággal alkotott meghívási elbeszélés, amelynek szerzője Jézus feltámadásának fényében és a drámai sűrítés eszközével élve igyekszik rekonstruálni azt a feltehetően hosszú folyamatot, amelyben egy Natanael nevű jámbor izraelita Jézus apostolává vált. Az egyház azért idézi ezt az elbeszélést, mert a hagyomány Bertalan apostolt Natanaellel azonosította.

Szent Márk, István és Menyhért áldozópapok, azaz a kassai vértanúk ünnepén (szept. 7.) a vallási türelmetlenség időszakának három áldozatára emlékezik a katolikus egyház. A három áldozat: Kőrösi Márk esztergomi kanonok, Grodecz Menyhért jezsuita szerzetes és Pongrácz István jezsuita tábori lelkész, akiket 1619. szeptember 6-án Kassán a református Rákóczi György, a későbbi fejedelem hajdúi halálra kínoztak, mert nem voltak hajlandók Kálvin tanainak elfogadására.

Tiszteletük már közvetlenül vértanúságuk után megkezdődött. Földi maradványaikat először a szlovákiai Alsósebes templomába, később Hertnek várába, majd a nagyszombati klarisszák zárdájába vitték. Ereklýiket mindenütt vallásos tisztelettel övezték. Az emlékükkkel kapcsolatos sok csodás gyógyulást követően az esztergomi érsek már a 17. században kezdeményezte a Szentszék-nél boldoggá avatásukat. A 20. század elején boldoggá, a század végén pedig szentté avatták őket.

Az ószövetségi olvasmány (Bölcs 3,1–9) arról szól, hogy az igazak lelkei Isten kezében vannak, s ha kint szenvedtek is az emberek szemében, s távozásukat a balgák balsorsnak vélték, ők már békességben vannak Istennél: haláluk után ugyanis valóra vált halhatatlansággal teljes reményük.

• Az evangéliumi részletben (Mt 10,28–33) Jézus bátor tanúságtételre buzdítja tanítványait. Az evangélium hirdetőjének nem kell aggódnia, mert sorsa a bűn világát legyőző és az örök életet biztosító Isten kezében van. A kassai vértanúk hittek Jézus szavának, és elfogadták Istentől azt a segítséget, amely képessé tette őket arra, hogy mindhalálig ragaszkodjanak a tanításhoz, amelyet lelkiismeretükben igaznak, evangéliumnak ismertek fel.

Szent Máté apostol és evangélista ünnepén (szept. 21.) a történeti Jézus apostolára emléke-zünk, aki szem- és fültanúként állította össze Jézus mondásainak azt a gyűjteményét, amely-nek alapján később a Máté-evangéliumot megírták. A zsidó származású Máté (másik nevén:

Lévi) foglalkozását tekintve vámos volt. Jézus a vám mellől hívta meg őt apostolának (vö. Mt 9,9). Jézus halála és feltámadása után Máté egyes ókori beszámolók szerint Etiópiában, mások szerint Perzsiában, Szíriában és Makedóniában hirdette az evangéliumot. A hagyomány egyik változata úgy tartja, hogy 60 körül halt vértanúhalált.

Bár Máté halálának körülményei ismeretlenek, a keleti és a nyugati egyházban is vértanúként tisztelték. Rómában a 9. századtól kezdve szeptember 21. napján emlékeztek meg az apostoról.

Az ünnepi olvasmány (Ef 4,1–7.11–13) az efezusi levél részlete. Pál megfogalmazása szerint Jézus egyeseket apostollá, másokat prófétává vagy evangélistává tett, azért, hogy segítségükkel az emberek beépülhessenek Krisztus testébe, az üdvösséget jelentő egyházba. Az olvasmány arra emlékeztet, hogy Máté nemcsak apostolként, hanem evangélistaként is hozzájárult Krisztus testének felépüléséhez. • Az evangéliumi szakasz (Mt 9,9–13) Máté meghívásáról szól. Az elbeszélésben Jézus kijelenti: nem az egészségeseknek kell az orvos, hanem a betegeknek. Ezzel azt akarja mondani: ő szóba áll a bűnösökkel, mert azért jött a földre, hogy a bűn betegségében szenvedő embereken segítsen. Az egyház a bibliai részlettel arra emlékeztet, hogy Jézus Mátét is a bűnösök közül választotta ki apostolának.

Szent Gellért püspök és vértanú ünnepén (szept. 24.) a magyar katolikusok egy 11. századi püspökre emlékeznek. A velencei származású Gellért bencés szerzetes volt, aki Magyarországon keresztül szándékozott a Szentföldre zarándokolni. Hazánkban István király feltartóztatta őt, s rábízta fiának, Imrének a nevelését. 1023-tól egy ideig Bakonybélben remetéskedett, majd ő szervezte meg a csanádi püspökséget, amelynek első püspöke lett. Székesegyházát és templomokat építtetett, iskolákat és monastorokat alapított, és terjesztette az Istenanya kultuszát. Püspökként is a szerzetesi életmódot követte, alázatos, önsanyargató életet élt. Ott volt első királyunk halálos ágyánál, amikor a Szűzanyának ajánlotta az országot. A király halála után kialakult zavaros politikai helyzetben, a velencei származású Orseolo Péter királyságának első szakaszában (1038–41) Gellért aktív politizálásba kezdett. Orseolo Péter a Német-római Birodalom befolyásának engedő, népszerűtlen uralkodó volt: így Gellért is támogatta azt az összeesküvést, amelynek résztvevői az István király által száműzött Vazul fiainak egyikét szerették volna a magyar trónon látni. Gellért püspök a Vata-féle lázadás időszakában (1045–46) halt vértanúhalált. A lázadás vezetője a Körösök vidékének ura, Vata törzsfő volt, aki a Vazul-fiak trónigényét támogatta. Vata és hívei az ország bajainak okát a kereszténységet képviselő urak és idegen főpapok befolyásában látták, s ezért nemcsak a nemzetségek szabadságát biztosító rendnek, hanem az ősi magyar vallásnak visszaállítását is követelték. Gellért püspök társaival együtt 1046. szeptember 24-én indult Székesfehérvárról Buda felé a száműzetésből hazatérő Vazul-fiak fogadására. Kelenföldnél azonban „pogány” magyarok megtámadták, és egy kivételével megölték kíséretének tagjait. A legenda szerint magát Gellért püspököt egy taligára tették, és a Kelen-hegyről a mélybe taszították (vö. Szent Gellért püspök nagy legendája, 12-14. sz.).

A vértanú Gellért tisztelete már halála után megkezdődött: a Csanádon eltemetett püspököt a nép szentként kezdte tisztelni. 1083-ban István királlyal és Imre herceggel együtt avatták szentté. Halálának helyszíne, a Kelen-hegy a 15. században kapta a Szent Gellért hegye nevet. A hegy oldalában 1904-ben felállított Szent Gellért-szobor is a vértanú püspök iránti tisztelet tanúbizonysága.

Gellért püspök ünnepén az ószövetségi olvasmány (Bölcs 3,1–9) arról szól, hogy az igazak halála nem értelmetlen: ők ugyanis arra törekedtek, hogy földi életükben Isten akaratához igazítsák életvitelüket, ezért remélhetjük, hogy haláluk után békességben vannak Istennél. • Az evangéliumi részlet (Mt 10,28–33) Jézus szavait idézi: „Ne féljete azoktól, akik megölik a testet, de a lelket nem tudják megölni.” Az ünnepen a magyar katolikusok köszönetet mondanak Istennek, aki erőt adott az idegen földről érkezett Gellért püspöknek ahhoz, hogy a jézusi bátorítás alapján életét adja a magyarországi kereszténység terjedésének ügyéért.

Szent Lukács evangélista ünnepén (okt. 18.) az egyház a harmadik evangélium és az Apostolok Cselekedetei szerzőjének alakját állítja a hívők elé. Lukács a szíriai pogány világból tért meg, s lett az evangélium hirdetőjévé. Megtérése előtt orvosként tevékenykedett (vö. Kol 4, 11.14). Kedvelte a festészetet, a képfaragást és a szónoklatot. Az első század derekán, 51 körül csatlakozott Pál apostolhoz, s az ő hűséges munkatársaként hirdette Jézus föltámadásának örömhírét. Az apostol halála után Dalmáciában és Galliában, más hagyományok szerint Akhaia és Egyiptom területén végzett hittérítői tevékenységet. Idős korában halt vértanúhalált, valószínűleg a görögországi Patraszban.

Az evangélista iránti tisztelet jele, hogy földi maradványait a 4. században Konstantinápolyba vitték, és András apostol ereklyéivel együtt a kettőjükről elnevezett bazilikában őrizték. A 8. századi képrombolás idején az ereklyék Padova városába kerültek. Lukács ünnepe a római liturgikus naptárban a 9. század óta október 18-i dátummal szerepel.

Az ünnepi olvasmány szövege (2Tim 4,9–17a) arra utal, hogy Lukács a Pál apostol halála előtti időszakban az apostol munkatársaként Rómában tartózkodik. • Az evangéliumból vett részletben (Lk 10,1–9) Jézus a korabeli palesztinai viszonyokat szem előtt tartva ad útmutatásokat tanítványainak. Amikor az egyház az ünnepen ezt a bibliai szakaszt idézi, arra emlékeztet, hogy Lukács a jézusi útmutatások szellemében hirdette a kereszteny örömhírt.

Szent Simon és Szent Júdás Tádé apostolok ünnepén (okt. 28.) a liturgia két olyan apostol alakját idézi fel, akik a hagyományban nem váltak annyira ismertté, mint a többi apostol. A kánaáni vagy kánai Simont (vö. Mt 10,4) Lukács szerint Zelótának (buzgónak) nevezték. Ebből a melléknévből arra lehet következtetni, hogy megtérése előtt a zelóták fanatikus Róma-ellenes pártjához tartozott, amelynek tagjai a véres merényletektől sem riadtak vissza. Jézus feltámadása után először Egyiptom területén végzett apostoli munkát, majd Júdás Tádéval együtt Mezopotámiába, később Perzsiába ment, és mindketten ott szenvedtek vértanúhalált. • Júdásról, aki a Tádé melléknévvel szerepel, Lukács evangélista megjegyzéséből csak az derül ki, hogy nem azonos az árulóval, az iskarióti Júdással (vö. Lk 6,16). Életéről csak nagyon keveset tudunk. A Biblián kívüli hagyomány úgy tartja, hogy Simonnal együtt Perzsiában halt vértanúhalált az 1. század második felében.

A két kevésbé ismert apostol iránti tisztelet megnyilvánulásáról az első századokból nincsenek megbízható adataink. A Jeromos-féle martírológium a 6. században mindkettőjük ünnepét október 28. napjára teszi. Rómában a 9. századtól kezdve ünnepelték őket. Tádét a nép a reménytelen ügyek pártfogójának tekintette. Tiszteletét a barokk korban főleg a jezsuiták szorgalmazták. Magyarországi kultuszának nyomát őrzi például a váci Gombás-patak hídján lévő egyik 18. századi szobor latin nyelvű (ma már csak levéltári anyagban olvasható) felirata: S. THADEAE DESOLATOS, NE SPIRITU CONCIDANT, ERIGE (Szent Tádé, a kétségbeesetteket, nehogy lélekben összeomljanak, állítsd talpra).

Az ünnepi olvasmányban (Ef 2,19–22) Pál apostol arról beszél, hogy az egyház Isten házanépe, olyan „épület”, amely Krisztusra, illetve az őt hirdető apostolokra és prófétákra alapozódik. A liturgia résztvevőjét ez a tanítás arra emlékezteti, hogy Simon és Júdás Tádé is ilyen alapok, mert az apostolok közé tartoznak. • Az evangéliumi részlet (Lk 6,12–19) arról szól, hogy Jézus tanítványai közül kiválaszt tizenkét apostolt. A leírásban Simon Zelóta melléknévvel, Júdás pedig Jakab fiaként szerepel.

Mindenszentek főünnepén (nov. 1.) a katolikus liturgia a megdicsőült egyház tagjairól, vagyis azokról emlékezik meg, akik – függetlenül attól, hogy hivatalosan szentté avatták őket, vagy sem – Krisztus kegyelméből vértanúként, hitvallóként vagy igaz emberként már eljutottak a mennybe, és közbenjárnak értünk. Minthogy szentté válni csak Isten erejében lehetséges, e napon az egyház végső fokon nem a szent életű üdvözült embereket magasztalja, hanem a mennyei Atyát, aki lehetővé tette számukra a szentté válást.

A mindenszentek ünneplése ősi eredetű. A 4. századi Antióchiában a pünkösöd utáni vasárnapot Mindenszentek Úrnapjának nevezték, és ekkor emlékeztek meg valamennyi vértanúról. A nyugati egyházban a 7. században egy templomszenteléssel került kapcsolatba az ünnep: 609. május 13-án IV. Bonifác pápa a Szűzanya és az összes vértanú tiszteletére szentelte fel Rómában a keresztény templommá alakított Pantheont. Ettől kezdve a keresztények a szentelés évfordulóján ünnepelték mindenszenteket. A következő évszázadban más időpontra került, és a neve is megváltozott: „a Szent Szűz, minden apostol, vértanú, hitvalló, s a földkerekségen elhunyt minden tökéletes igaz ember” emléknapja lett. Az ünnep napját IV. Gergely pápa († 844) helyezte át november 1-jére.

Az angolszász országokban a november 1-jét megelőző estén tartják a *halloween* (ang. *all hallow's evening*: minden szent estéje) ünnepét, amely a kelta boszorkányok, kísértetek és démonok napjának szokásait, a római halottkultusz elemeit és az ezekre épülő keresztény mindenszentek ünnepének gyakorlatait is tartalmazza. A különféle vallási szokások e különös keveredésének magyarázata az, hogy a kereszténység terjedésével Krisztus követői saját ünnepeik időpontjait gyakran a pogány ünnepi alkalmakhoz igazították az ősi szokások betiltása helyett.

Az olvasmány (Jel 7,2–4.9–14) szerzője egy látomás keretében szimbólumokkal írja le a mennyei szentek táborát. E tábor jelképezi a „száznegyvennégyezer megjelölt, Izrael fiainak valamennyi törzseiből.” E szimbolikában Izrael tízenkét törzse a pogányokból és zsidókból álló Isten népét jelenti. A 144 000-es szám is szimbólumértékű adat: a teljességre utal, vagyis arra, hogy mindenki eljut az üdvösségre, akit Isten üdvözíteni akar, és nem az üdvözültek korlátozott létszámát jelenti.

• Az ünnepi evangéliumi részlet (Mt 5,1–12a) Jézus nyolc boldogmondását tartalmazza. E mondasok mutatják meg, hogy a mindenszentek közé azok jutnak, akik szegényként vágyakoznak az Isten gazdagságára, szomorkodnak az evangélium terjedésének akadályoztatása miatt, életükben szelíden tükrözik az Isten békességét, az isteni igazságra szomjaznak, az irgalmat gyakorolják, a szívükben erkölcsileg tiszták, a békesség megvalósulásán munkálkodnak, vagy akik Jézus igazsága miatt üldözést szenvednek.

Halottak napján (nov. 2.) a katolikusok a szenvedő egyház tagjaiért, vagyis azokért az elhunytakért imádkoznak, akik eltávoztak ugyan a földi létből, de még nem jutottak a mennybe, hanem a tisztulás állapotában vannak. Az I. Lyoni Zsinat (1245) résztvevői az üdvösség és a kárhozat lehetősége mellett egy átmeneti állapotról is beszéltek, amelyet a latin *purgare* (megtisztítani) szó alapján purgatóriumnak neveztek, illetve a tisztulási folyamat fájdalmas voltára utaló tisztítótűz (lat. *ignis purgatorius*) kifejezéssel illették. A purgatórium vagy tisztítótűz egy folyamat, amelyben az elhunytak megszabadulnak a földi életben már megbánt bűneik maradványaitól, a bocsánatos bűnöktől vagy az el nem végzett jóvátételi kötelezettségeik terhéértől, hogy tiszta lényként juthassanak az üdvözült szentek társaságába. Bár a két kifejezés nem található meg a Bibliában, az egyház a 10. századtól kezdve hangsúlyozta, hogy a tisztulás folyamatának létebe vetett hit, illetve az a meggyőződés, hogy imával segíthetjük elhunyt testvéreink erkölcsi tisztulását, a keresztény hit lényegéhez tartozik. Amikor az egyház e tanítást hangsúlyozni kezdte, egyrészt abból indult ki, hogy az ember csak erkölcsileg teljesen megtisztult lényként léphet Isten színe elé, másrészt tudatosította, hogy a keresztények azért imádkoztak kezdettől fogva elhunytjaikért, mert meggyőződésük volt, hogy segíthetik őket tisztulásukban. • Halottak napja a mindenszentek ünnepéhez hasonlóan kapcsolatban áll a húsvétal, hiszen a keresztény ember a Jézus által biztosított feltámadás és találkozás reményében gondol elhunyt szeretteire.

A vallástörténet szerint a halottakról való megemlékezés és gondoskodás ősidőktől fogva mindennütt megtalálható jelenség. A holtak tiszteletére szánt *parentalia* (lat. *parentela*: rokonság) ünnepének napjait a pogány Rómában úgy tartották meg, hogy a gyermekek szülei, az örökösök örökhagyói, a rokonok pedig elhunyt hozzátartozóik sírjai fölött áldozatokat mutattak be. A megemlékezés utolsó napját nevezték a latin *feralis* (halotti, temetési) szó alapján *feralia* ünnepének. • A keresztények kezdettől fogva imádkoztak halottaikért abban a meggyőződésben, hogy könyörgéseikkel

elhunytaik segítségére lesznek. Odilo, a franciaországi Cluny bencés apátja a 10. század végén kezdeményezte, hogy miután mindenszentek ünnepén az egyház megemlékezett a mennyország szentjeiről, másnap az összes megholtáról is megemlékezzen. XV. Benedek pápa 1915-ben engedélyezte, hogy halottak napján a papok három szentmisét mutassanak be (egyet egy konkrét elhunytért, egyet a tisztítótűzben szenvedő lelkekért és egyet a pápa szándékára).

Halottak napján minden pap szabadon választhatja a szentmise szentírási szemelvényeit, amelyek a feltámadás örömhíréről szólnak. Ez abban az esetben is érvényes, ha halottak napja vasárnapra esik. A keresztény halottak napja ugyanis szoros kapcsolatban van Jézus húsvétjával, amelyet vasárnap, az Úr feltámadásának napján ünnepelünk. A halottak napi szokások, az elhunytak sírjának virággal díszítése, a feltámadt Krisztust jelképező mécsesek vagy gyertyák meggyújtása is a feltámadásra emlékeztetnek.

Szent Imre herceg ünnepén (nov. 5.) a liturgia István király fiának, Imre trónörökösnek alakját állítja a hívők elé. Az István király és Gizella királyné fiaként Székesfehérváron született Imre herceg nevelését 1015-től a Velencéből hazánkba érkező Gellért püspök kezdte meg, aki a tudományok mellett vallási ismeretekre is oktatta az ifjút. Imre 15 éves korától az esztergomi királyi udvarba, atyja mellé került, ahol az államirányítás tudományát, a hadvezetést és a diplomáciát sajátította el. A kor szokása szerint az ország környező uralkodóházainak egyikéből feleséget választottak számára. Ám a nászból nem született gyermeke. • Ő volt a hadsereg főparancsnoka. Amikor 1030-ban a magyar sereg legyőzte az országra támadó II. Konrád német-római császárt, a győzelem valószínűleg az ő érdeme volt. Később Imre képviselte apját a Német-római Birodalommal kötött béketárgyaláson is, ahol a fiatal magyar királyság területeket szerzett. 1031 szeptemberében váratlanul halt meg: a legenda szerint egy vadászbalesetben vadkan sebezte halálra. Vannak azonban, akik úgy vélik, hogy politikai gyilkosság áldozata lett. Székesfehérváron, az akkor még épülőfélben lévő bazilikában temették el. • 12. századi legendája erősen eszményesíti alakját, amikor szerzetesi értékek (virrasztás, szüntelen imádság, böjt, felebaráti szeretet, önként vállalt szüzesség stb.) követőjeként mutatja be őt (vö. Szent Imre herceg legendája). Ez a legenda azonban bizonyára nem született volna meg, ha Imre herceg nem követte volna azokat a keresztény útmutatásokat, amelyeket atyja az „Intelmekben” fogalmaztatott meg számára.

Imre herceg volt az Árpád-házból az első, akinek nyughelye körül szentkultusz kezdett kialakulni. A sírjánál történt csodás gyógyulásokat követően I. László király 1083. november 4-én István királlyal és Gellért püspökkel együtt emeltette őt a szentek sorába. Imre herceg a magyar ifjúság védőszentje.

Szent Imre ünnepén az olvasmány (Bölcs 4,7–17) szerzője az igazak rövid életkoráról elmélkedvén írja: „a tisztas aggkort nem a hosszú élet adja, és nem az évek száma méri, inkább az ember bölcsessége az igazi ősz haj, s a szeplőtelen élet az igazi aggkor.” • Az ünnepi evangéliumi részletben (Lk 12,35–40) Jézus példázatok keretében buzdítja követőit, hogy virrasztva, felkészülten várják az ő második eljövételét. Ő ugyanis olyan kiszámíthatatlanul fog eljönni, mint a menyegzőről hazatérő ház ura vagy a házba behatoló tolvaj. Imre herceg jól megértette ezeket a szavakat, az Úr várásának reményében élt, amint ezt a rá vonatkozó krónika- és legendairodalom is tanúsítja.

Árpád-házi Szent Erzsébet ünnepével (nov. 19.) egy jótékonykodásáról híres asszonyra emlékeztet a liturgia. Erzsébet II. András magyar király és Meráni Gertrúd leányaként 1207-ben született Sárospatakon. 14 éves korában a tübingiai Wartburg őrgrófjának, IV. Lajosnak lett a hitvese, akitől három gyermeke született. A krónikák szerint már nagyon fiatalon megkezdte a tanúságtevő keresztény életet: sokat böjtölt, ostromozta magát, és éjszaka rendszeresen fölkelt imádkozni. Kórházat alapított, ahol segített a betegek, még a leprások ápolásában is. Amikor férje a császár hívására hadba vonult, Erzsébetre maradt a tartomány kormányzása. Az éhínség és járványok idején orvosolni igyekezett a nép bajait: kinyitatta Wartburg mag-

tárát, és naponta több száz szegényt élelmezett. Ékszereit eladta, megszervezte az élelmiszerellátást, a nők számára fonótanfolyamot tartatott, a munkaképes szegényeket pedig szerszámokhoz juttatta. Miután 1227-ben meghalt a férje, a rokonok megfosztották őt özvegyi örökségétől: Erzsébet szegény sorba jutott. A nehezen elnyert végkielégítés javaiból Marburgban kórházat alapított. Ezt követően szegénységi fogadalmat tett, s belépett a ferences harmadrendbe. 1231 novemberében halt meg. Testét november 19-én helyezték örök nyugalomra a Szent Ferenc-kórház kápolnájában.

Erzsébet tisztelete már halála után megkezdődött. 1235-ben avatta őt IX. Gergely pápa szentté. Ebben az évben kezdték meg annak a marburgi templomnak építését, amely az ő nevét viselte, s amelybe földi maradványait átvitték. A 15. században jelentek meg a rózsacsoda-legendának különféle változatai, amelyeknek mindegyike jól jellemzi Erzsébet keresztény életvitelét és rokonainak értetlenségét. Az egyik változat szerint Erzsébet férje halála után is gondoskodott a szegényekről. Egy alkalommal kenyereket vitt gondozottjainak, amikor a jótékonykodását rossz szemmel néző sógorával találkozott. Arra a kérdésre, hogy mit visz a kosárban, Erzsébet így válaszolt: rózsákat. S a kosár felnyitása után abban valóban rózsák voltak. A rózsa a szeretetet szimbolizálja. Erzsébet tehát a legenda szerint is igazat szólt, mert a szimbólumok nyelvén fejezte ki, hogy a gondoskodó szeretet jelét viszi a kosárban. A Szent Erzsébet iránti növekvő tisztelet tanújele az is, hogy 1539-ben a protestáns lett Hesseni Fülöp tartománygróf már úgy érezte, véget kell vetnie e túlzott tiszteletnek: ezért Erzsébet földi maradványait eltávolíttatta a templomból.

Szent Erzsébet ünnepének ószövetségi olvasmánya (Péld 31,10–13.19–20.30–31) a derék asszony dicséretéről szól. A szöveg szerzője szerint a derék asszony: „megnyitja tenyerét a szegénynek, és kinyújtja kezét a szűkölködő felé... A kedvesség csal, a szépség mulandó, de az istenfélő asszony dicséretet érdemel” • Az ünnep evangéliumi szakaszában (Lk 6,27–38) Jézus arról beszél, hogy követőinek az irgalmas mennyei Atya magatartását utánózva nagylelkűen, a viszonzás elvárása nélkül kell segíteniük embertársaikat. A jézusi útmutatás felidézésével az egyház arra emlékeztet, hogy Erzsébet a nagylelkű adakozók közé tartozott.

Szent András ünnepén (nov. 30.) az egyház Jézus egyik vértanú apostolának alakját állítja követendő példaként a hívők elé. András a galileai Betsaidából származott. Halászatból élt Kafarnaum városában. A Keresztelő tanítványaként csatlakozott Jézushoz, majd testvérét, Simon Pétert is elvitte hozzá (vö. Jn 1,35–42). Azon tanítványok közé tartozott, akik készségesen segítségére voltak a pogányoknak, akik látni szerették volna Mesterüket (vö. Jn 12, 20–23). Feltehetően nagy tiszteletnek örvendett az apostolok között, mert a bibliai apostolnévsorok mindegyike az első csoportban közli a nevét. Életének pünkösd utáni szakaszáról csak a hagyományból tudunk. Eszerint Szkítiában (a Duna és a Don közti területen), Kis-Ázsiában, majd a Peloponnészosz félsziget északnyugati részén lévő Akhaiában hirdette az evangéliumot. Itt lett vértanúvá 70 körül: Patrasz városában végezték ki, mert megtagadta a bálványimádást. A hagyomány szerint X formára ácsolt, ún. andráskeresztre feszítették fel.

András tisztelete halála után hamarosan elterjedt az egyházban. Ereklýeit II. Constantius császár 357-ben Bizáncba vitette. A 13. század elején földi maradványai az itáliai Amalfiba, majd szétosztva Európa különféle városaiba kerültek. A Rómában őrzött ereklýeket 1964-ben VI. Pál pápa adta vissza a keleti egyháznak, hiszen András elsősorban a keleti egyház szentje volt.

Az ünnepi olvasmányban (Róm 10,9–18) Pál apostol Jézus tanítása alapján ezt írja: „Nincsen... különbség zsidó és görög között, mert mindnyájuknak ugyanaz az egy Ura van, aki bőkezű mindazokhoz, akik segítségül hívják őt.” A liturgia e mondattal arra emlékeztet, hogy a zsidó András, aki készségesen bemutatta a görögöknek (zsidó szempontból nézve pogányoknak) Jézust, nagyon jól megértette ezt a keresztény tanítást. • A meghívási elbeszélés irodalmi műfajában írt evangéliumi részlet (Mt 4,18–22) egyetlen tömör mondattal emlékezik meg arról a feltehetően hosszabb folyamatról, amelynek végén András és testvére Jézus tanítványává szegődött: „azok azonnal elhagyták hálóikat és követték őt.”

V.3.

A SZENT ANGYALOK ÜNNEPLÉSE A LITURGIKUS ÉVBEN

A Biblia szerint minden olyan teremtmény szent, amelyet Isten kivon a profán használatból, és lefoglal a saját szolgálatára. Mivel a keresztény hit szerint az angyalok is Istent szolgálják azzal, hogy üdvösségre segítenek bennünket (vö. Zsid 1,14), az egyház az Isten és az ember szolgálatában álló angyalokat is szentként tiszteli. Ez a magyarázata annak, hogy az egyházi évben megtaláljuk a szent angyalok ünnepeit is.

Az angyalok iránti tisztelet különbözik a szentek tiszteletétől, akik a földön éltek, példát adtak, és a Messiás kegyelméből személyes életvitelük alapján jutottak el Isten földöntúli birodalmába. Az angyalok nem úgy személyek, mint az emberek, viszont csak úgy tudunk beszélni róluk, mint személyekről, mert csak ehhez vannak fogalmaink és kifejezéseink. Ez természetesen mindig nehézséget okoz, valahányszor gondolkodunk vagy beszélünk róluk. Mivel az angyaloknak nincs példaként követhető földi életvitelük, tiszteletük sem nyilvánulhat meg abban, hogy életpéldájukat követjük. Az irántuk való tiszteletét az ember azzal fejezheti ki, hogy figyelembe véve a Szentírás által feltüntetett angyali szerepköröket, elfogadja azokat az üdvösségre segítő támogatásokat, amelyeket e titokzatos lények egyes szerepköreikben nyújtanak neki, enged vonzásuknak, illetve az angyali szerepeket utánozva Isten segítségével maga is törekszik arra, hogy embertársainak „angyali” segítséget nyújtson.

V.3.1 Angyalok és démonok a Bibliában

Csaknem minden vallásban megtalálható a jó és az ártó szellemek, az angyalok és az ördögök létezésébe vetett hit. Általános érvényű tapasztalat ugyanis, hogy vannak olyan felszabadító és reményt keltő élményeink, amelyek ismeretlen eredetű erők gyanánt azt sugallják, hogy érdemes bízunk a valóságban, van értelme életünknek, mert alapjában véve minden jó, hiszen emberi sorsunkat jóságos hatalmak irányítják. Ezzel szemben egyetemes történelmi tapasztalat az is, hogy a világban rejtélyes és gonosz erők is működnek: ezek a mindenkor emberi kultúrát fertőző tényezők az irigység, a hatalomvágy, a gőg, az idegengyűlölet, a korlátlan harácsolás, az önistenítés stb. szellemének formájában megkísértik, meggyötrik és lelki fogságban tartják az egyedi embert. E kétféle tapasztalás eredetét az emberek ősidőktől kezdve jóságos szellemek (jó angyalok) és gonosz szellemek (démonok, ördögök) tevékenységével magyarázták, s a feltételezett szellemeket minden nép a saját kultúrájára jellemző szimbólumokkal ábrázolta.

A jó angyalok és az ördögök szimbólumai a Bibliában is megjelennek. Az ó- és újszövetségi szerzők többnyire úgy írják le a jó és a rossz szellemek működésére vonatkozó tapasztalatukat, hogy átveszik a pogány vallások jelképeit, és ezeket átalakítva illesztik be a zsidó, illetve a keresztény hitrendszerbe. Mivel e szerzők az angyali és az ördögi világot misztériumnak, azaz olyan titokzatos valóságnak tekintik, amelyet emberi értelemmel lehetetlen felfogni, nem az angyalok és az ördögök természetét írják le, hanem csak szerepükre, illetve arra utalnak, hogy hogyan működnek, és milyen hatással vannak az emberek életére.

A bibliai szimbolika értelmezése alapján az angyalról a következő meghatározást adhatjuk: az angyal (héb. *malak*; gör. *angelos*; küldött, követ) Istentől eredő jó szellemi légkör (a társadalmi közösségben uralkodó pozitív magatartásbeli, erkölcsi nézetek összessége) vagy erő adó egyedi gondolat, amelynek segítségével az ember Isten útmutatása szerint szabadon megvalósíthatja boldog életre rendelt lényét. Bár a mítoszok nyelvhasználatát követő bibliai szerzők a megszemélyesítés irodalmi eszközével élve többnyire egyedi valóságokként ábrázolják ezt a jó szellemi légkört vagy erősítő gondolatot, az angyaloknak még sincs személyes arcuk: egyedi voltak ugyanis olyan szorosan egybefonódik tevékenységükkel, hogy ebben fel is oldódik. Jóllehet a szent írók nem számolnak be az angyalok teremtésének körülményeiről, Istentől függő, teremtett valóságoknak tekintik, és különféle szerepkörökben tüntetik fel őket. E szerepkörök megfelelnek azoknak a módoknak, amelyeken az üdvösségre segítő Isten megnyilvánul az egyedi ember vagy a közösség számára. Például az angyal Isten üzenetét tolmácsolja vagy értelmezi; kíséri és az isteni gondviselés eszközeként megmenti az egyedi embert vagy a közösséget; szellemi valósággként azt sugallja, hogy a teremtményt csak Isten dicsőítése teheti naggyá.

Az ószövetségi ember meggyőződéssel vallotta, hogy a mennyei seregeket, vagyis az angyalokat, akik az üdvösségre segítő szellemi légkört szimbolizálják, Isten teremtette. Ennek a hitnek tanújele többek között az a hálaadó himnusz, amelyben a jámbor izraeliták azt a hitüket is megfogalmazták, hogy az angyalok az Úr parancsára jöttek létre (vö. Zsolt 148,2.5). Nehemiás könyvének írója pedig így magasztalja az Urat: „Te vagy az Úr! Egyedül csak te! Te alkottad a mennyet, a legmagasabb mennyet is minden seregével együtt” (Neh 9,6). • Az Újszövetségben a kolosszei hívekhez írt levél szerzője egy ősi keresztény himnuszt idézve azt hangsúlyozza, hogy Isten az angyalokat Krisztusban és Krisztusért teremtette: „Ő a láthatatlan Isten képmása, és minden teremtmény elsősülöttje, mert benne teremtett minden az égben és a földön, a láthatók és a láthatatlanok, a trónusok és uralmak, a fejedelemségek és hatalmasságok. Minden őáltala és őerte teremtett” (Kol 1,15–17). Ennek a gondolatnak alapjául az a hitbeli meggyőződés szolgál, hogy Isten a saját dicsőségének kinyilvánítása végett, vagyis azért teremtette a világot, hogy értelmes teremtményei szabad döntésükkel elfogadhassák az Ő dicsőségét, s így részesülhessenek az Ő boldog örök életében. A legteljesebb módon Krisztus dicsőítette meg Istent (vö. Jn 17,1–5), a bűnbe esett ember számára pedig egyedül ő teszi lehetővé Isten dicsőségének szabad elfogadását. Ezért mondja az apostol: a világ teremtésének kezdete és végcélja „Jézus Krisztus, aki által minden van, s aki által mi is vagyunk” (1Kor 8,6). Ez vonatkozik az angyalokra is: a mennyei Atya azzal a céllal teremtette az angyalokat Krisztusért, hogy általuk támogassa az embereket annak a segítségnek elfogadásában, amellyel Krisztus lehetővé teszi számukra Isten szabad dicsőítését.

A Teremtés könyve szerint Ábrahám, a zsidó nép ősatya eljut annak sejtésszerű felismerésére, hogy Isten választása alapján utódaiban hatalmas nemzetté lesz, és benne nyer áldást a föld minden népe. A bibliai leírásban az ősatyához érkező három férfi (három angyal) látogatása és szavai szimbolizálják azt az Istentől eredő gondolatsort, amely segíti Ábrahámot, hogy eljuthasson erre a hitbeli felismerésre (vö. Ter 18,1–18). • A Lukács-evangélium gyermekségtörténetében angyal adja át Máriának a Jézus fogantatásáról szóló örömhírt. Az angyal alakja és szavai jelképezik azt a mennyei eredetű erősítő gondolatot, amely a töprengő és imádkozó Máriát hozzásegíti annak hívő elfogadásához, hogy születendő gyermekének emberileg érthetetlen foganása hátterében Izrael Istene áll, aki rendkívüli módon avatkozik be életébe (vö. Lk 1,26–38).

Az Egyiptomból kivonuló izraelitákat a pusztában angyal kíséri, és megmenti őket azáltal, hogy felhőt helyez a menekülők és az üldözött egyiptomiak közé (vö. Kiv 23,20; 33,2; 14,19). Ez a kísérő és megmentő angyal azt jelképezi, hogy az izraelitákat egy Istentől eredő meggyőző gondolat hozzásegítette annak hívő elfogadásához, hogy az Egyiptomból való menekülésüket lehetővé tevő természeti és történelmi események kedvező alakulását végső fokon Istennek köszönhetik. • Az Apostolok Cselekedetei szerint Heródes Agrippa király (41–44) börtönbe vetette Péter apostolt, de az Úr angyala kiszabadította őt bilincseiből, s kivezette a városba (vö. ApCsel 12). A leírásban

szereplő angyal alakjával a szerző azt a Péterben felmerülő, de Istentől eredő gondolatsort szimbolizálja, amely segítette az apostolt annak hívő elfogadásában, hogy a szabadulását elősegítő természetes eseményeket Isten tette lehetővé, akihez a hívők imáikkal fordultak.

Izajás próféta (Kr. e. 8. sz.) meghívási látomásában az Úristen a keleti uralkodókhoz hasonlóan királyi trónon ül, s ruhájának uszálya betölti a templomot. Trónját hatszárnyú angyalok, a héber *szaraf* (égni, izzani) szóról elnevezett szeráfok őrzik, amelyek egymásnak kiáltják az Istent dicsérő szavakat: „Szent, szent, szent a Seregek Ura, betölti az egész földet dicsőséggel!” (Iz 6,1–4). E látomásban a próféta az ókori világ szóhasználatához igazodva, de azt átértelmezve, a szimbólumok nyelvén írja le azt az Istentől eredő gondolatát, amely segítségére volt, hogy hívő módon elfogadja és hirdesse: a teremtményt csak az Isten valóságát elfogadó dicsőítés teheti naggyá. • Az ószövetségi prófétához hasonlóan a Jelenések könyvének szerzője is képnnyelven fogalmazza meg azt az isteni sugallatot, amely segítségére volt annak elfogadásában és hirdetésében, hogy a teremtményi lét végső kiteljesedése és értelme csak Isten dicsőítése lehet: „Ekkor az összes angyal körülfogta a trónt..., és a trón előtt arcra borulva imádta Istent: »...Áldás és dicsőség, bölcsesség, hálaadás, tisztelet, hatalom és erősség a mi Istenünknek, örökkön örökké! Ámen«” (Jel 7,11–12).

A démonokat ábrázoló bibliai szimbólumvilágot értelmezve az ördög fogalmát így írhatjuk körül: az ördög (héb. *szatan*; gör. *diabolosz*: vádló, ellenszegülő), a „vétkező angyal” (vö. 2Pét 2,4; Júd 6) vagy a „gonoszság titka” (2Tessz 2,7) olyan rossz szellemi légkör vagy gonosz gondolati valóság, amely akadályozza az embert az Isten elgondolása szerinti szabad önmegvalósításban. A bibliai szerzők a gonoszság titokzatos szellemi légkörét vagy a gonosz gondolati valóságokat is megszemélyesítik, egyedi lényekként tüntetik fel, de ábrázolásaikban a démonok sem emberhez hasonló személyek, mert feloldódnak „arctalan” tevékenységükben. Abból kiindulva, hogy a Teremtőtől csak jó származhat, a szent írók a gonoszságot megtestesítő ördögöt vagy sátánt nem tekintik Isten közvetlen teremtményének, de állítják, hogy végső fokon a sátáni erők működésére is Ő adott lehetőséget. Isten annyiban járult hozzá a sátán létrejöttéhez és működéséhez, amennyiben a szabadság ajándékának velejárójaként Ő adta a lehetőséget a szabadsággal való visszaélésre, és így a gonoszság titkának létrejöttére is. A Bibliában a sátán attól függően, hogy milyen módokon akadályozza az embert az üdvösség elérésében, különféle szerepkörökben jelenik meg. Gonosz tevékenységei közé tartozik például az, hogy az örök halál birodalma felé vonzza, hazugsággal félrevezeti az embert, és arra csábítja, hogy Istent elutasítva önmagát vagy az e világi értékeket istenítsen.

Az ószövetségi Biblia a mítosz nyelvén beszél arról, hogy bár a gonoszságot megtestesítő sátánt nem Isten teremtette, mégis Ő adott lehetőséget a működésére. A bűnbeesésről szóló elbeszélésben (vö. Ter 2,8–9; 3,1–24) az ősszülők egyetlen tiltott fa kivételével a Paradicsomkert bármelyik fájának gyümölcséből ehetnek. Ez a lehetőség szimbolizálja az Isten által teremtett jót, azaz az életre vezető emberi szabadságot és azt a jó szellemi légkört, amely segíti az embert szabad önmegvalósításában. A szabadság ajándékával azonban együtt jár az azzal való visszaélés lehetősége is. Ezt a lehetőséget a bibliai leírásban a kísértést szimbolizáló kígyó fogalmazza meg. Kínlátásba helyezi az első emberek számára, hogy ha esznek a tiltott fa gyümölcséből, olyanok lesznek, mint az Isten: „tudni fogjátok a jót és a rosszat” (vö. Ter 3,5). Ez azt jelenti: Isten helyett már ők szabhatják meg, hogy erkölcsileg mi a jó, és mi a rossz. A leírásban figyelemre méltó, hogy jóllehet a kísértést Isten engedi meg, a kígyó által szimbolizált kísértő gondolat csak az ember beleegyezése nyomán válik valóságosan rossz szellemi légkörré, a „gonoszság titkává”, amely a később elkövetett személyes bűnök hatásaival kiegészülve áteredő bűnként fertőzi majd az első emberek utódainak életét is. Erre az emberi beleegyezésre helyezi a hangsúlyt Pál apostol is, amikor nem a „kígyót”, hanem a kísértésnek engedő embert hibáztatja a gyilkos kór, a halál uralmának megszületése miatt: „egy ember által jött a bűn ebbe a világba, a bűn által pedig a halál” (Róm 5,12). • Az Újszövetségben a Jelenések könyvének szerzője a mítosz nyelvén fogalmazza meg azt a hitbeli meggyőződését, hogy a mennyei Atya Krisztus húsvéti győzelmére való tekintettel engedte meg a sátán működését. A mítosz bukott angyalként ábrázolja a sátánt, és a szerző ezt a képet használva

írja: „Ekkor nagy harc támadt az égben: Mihály és angyalai harcoltak a sárkánnyal. A sárkány és angyalai harcoltak, de nem diadalmaskodtak, sem helyük nem volt többé az égben. Ekkor letaszították a nagy sárkányt, az őskígyót, akit ördögnek és sátnak hívnak, aki elcsábítja az egész világot. Letaszították a földre, és vele együtt angyalait is letaszították” (Jel 12,7–9). Ez a leírás, amelyben Mihály Izrael védőangyalát (vö. Dán 12,1) és Isten akaratának végrehajtóját szimbolizálja, nem riport valamiféle égi történésről, hanem képi nyelvű megfogalmazása a mennyei Atya örök isteni rendelkezésének, amely szerint Krisztus halála és feltámadása végérvényesen megtöri majd a sátnak hatalmát. Ennek a krisztusi győzelemnek valóra válását fejezi ki a képi nyelv azzal, hogy a sárkányt és angyalait letaszították a földre.

Már a Biblia első lapjai is arról a zsidó és keresztény meggyőződésről tudósítanak, hogy a sátnak, azaz a szabadsággal való visszaélés nyomán kialakult rossz szellemi légkör az örök halál állapotába taszítaná az embert. Erre utal a bűnbeesés történetében Éva, aki ezt mondja a kísértést szimbolizáló kígyónak: „Hogy azonban a kert közepén levő fa gyümölcséből ne együnk, és hogy ahhoz ne nyúljunk, azt azért parancsolta meg nekünk Isten, hogy meg ne találjunk halni” (Ter 3,3). Ugyanezt a gondolatot fogalmazza meg a Bölcsesség könyvének szerzője is: „Isten... halhatatlannak teremtette az embert, és saját hasonlóságára és képére alkotta, a halál pedig a sátnak irigységéből jött a világba, és követik őt azok, akik az ő oldalán vannak” (Bölcs 2,23–24). • E meggyőződés alapján mondja Jézus is a tanítását sátnak módon elutasító zsidóknak: „Ti az ördög-atyától vagytok, és atyátok kívánságait akarjátok cselekedni. Ő gyilkos volt kezdet óta...” (Jn 8,44). János evangélista írásából kiviláglik, hogy a sátnak gyilkosság eredményezte halálát nemcsak a félelmetes testi elmúlást kell érteni, hanem az Istentől való végérvényes elszakíttatást, vagyis azt, amit a Biblia örök vagy második halálnak nevez (vö. Jel 2,11; 20,6.14; 21,8).

A sátnak gondolkodás eltávolítja az embert az Igazságtól, azaz Istentől. A bűnbeesésről szóló leírás jelképei egyértelműen mutatják: a „kígyó szavai” által szimbolizált kísértő gondolat hazugsággal félrevezeti és becsapja Évát (vö. Ter 3). • A sátnak félrevezető tevékenységéről beszél a történeti Jézus is, amikor az ördögöt a hazugság atyjának nevezi (vö. Jn 8,44). Pál apostol is a sátnak gondolkodás hazug és félrevezető jellegéről ír, amikor kifejezi a korintusi hívőkkel kapcsolatos aggodalmát: „félek, hogy amint a kígyó félrevezette Évát álnokságával, úgy a ti értelmek is elfordul a Krisztus iránti őszinte és tiszta odaadástól” (2Kor 11,3).

A sátnak azt sugallja a teremtménynek, hogy forduljon el Istentől, és a világ értékeit vagy önmagát istenítsen. Egy ószövetségi próféta a hajnalcsillag bukásáról szóló ókori mítosz képeit használva így ír erről: „Hogyan hullottál le az égből, te hajnalcsillag (a latin fordításban: *Lucifer*), a hajnalpírnak fia? Lebuktál a földre, nemzetek legyőzője! Te azt mondtad magadban: ‘Az égbe szállok fel, Isten csillagai fölé emelem trónomat... Felmegyek a magas felhők fölé, hasonló leszek a Magasságbelihez.’ De az alvilágba szállsz alá, a verem legmélyére!” (Iz 14,12–15). Ez a prófécia eredetileg az önistenítés sátnak gondolatának hatása alá kerülő babiloni király törekvéséről és kudarcáról szól. A keresztények azonban ezt a szentírási részletet Jézus szavai nyomán (vö. Lk 10,18) az önmagát istenítő sátnak bukásáról szóló jelenetként értelmezték. • A Jézus megkísértését bemutató szentírási részlet szerzője szerint az ördög világhatalmat ígér, ha Jézus leborulva imádja őt (vö. Mt 4,8–10). Az ördögöt e világ fejedelmének nevező (vö. Jn 14,30) Jézus egyrészt elutasítja a kísértést, mondván, hogy csak Istent illeti meg az imádat, másrészt egyértelművé teszi, hogy az ő működése megtöri ennek az önmagát istenítő fejedelemnek hatalmát (vö. Jn 12,31).

V.3.2 A szent angyalok és a démonok az egyház tanításában

Bár az egyház tagjai vallási tapasztalataik és a Szentírás alapján kezdettől elfogadták a jó angyaloknak és gonosz démonoknak nevezett szellemi világ valóságát, a tanítóhivatal (a pápával közösségben lévő püspökök egyetemes zsinata vagy a keresztények hitét ünnepélyesen megfogalmazó pápa) nagyon szűkszavúan és visszafogottan nyilatkozott ezekről a titokzatos szellemi lényekről. Ennek a visszafogottságnak oka az, hogy a keresztények az első

századoktól kezdve misztérium jellegű valóságoknak tekintették a jó és a rossz angyalokat, azaz tudatában voltak annak, hogy ezeket a titokzatos lényeket emberi fogalmakkal sosem lehet megfelelő módon leírni. Ezért az egyház sosem adhatott világos magyarázatot arra, hogy mit kell értenünk e titokzatos valóságok szellemi természetén, nem nyilatkozott a tekintetben, hogy ezek a lények hányan vannak, miként lehet őket rangsorolni, vagy hogy ezek a megszemélyesített lények milyen értelemben nevezhetők személynek. A titkokat kíváncsian fürkésző és megvilágítani törekvő emberi szellem azonban a történelem folyamán minden korban megkísérelte megérteni a megérthetetlen, és igyekezett észszerű fogalmi magyarázatokat adni az angyali világra. Amikor ilyen magyarázatok születtek, a tanítóhivatal csak olyankor tiltakozott, ha ezek ellentétbe kerültek a Szentírás katolikus értelmezésével.

Az 1-3. században a keresztény hitvallásokból kiviláglik: a keresztények hittek ugyan a jó angyalok és a démonok létezésében, de szentírási alapok híján nem magyarázták természetüket. Csak azt vallották róluk, hogy a jó angyalok és a démonok is Istentől függő titokzatos lények. • A jó angyalok iránti tisztelet egyik legfontosabb tanújele ebben az időszakban az egyház fokozatosan kibontakozó liturgiája, amely a maga sokszínűségében is feltételezi, hogy a mennyei angyalok a földön imádkozó emberekkel együtt dicsőítik a mennyei Atyát.

Az apostoli korra visszanyúló, úgynevezett apostoli hitvallás első kijelentése állítja, hogy minden Istentől származik: „Hiszek Istenben, a mindenható Atyában, mennynek és földnek Teremtőjében” (DH 30). Mivel a Szentírásban a menny (ég vagy egek) szó nemcsak a fizikai égboltra (vö. Zsolt 8,2) utalhat, hanem az érzékfeletti mennyei világra is (vö. Zsolt 115,3), az első századok keresztényei számára a hitvallásnak ez a mondata azt sugallta, hogy a mennyei világhoz tartozó angyalokat (vö. Lk 2,13.15) is Isten teremtette. • A 325-ben megfogalmazott nikaiai hitvallásban a zsinati atyák feltehetően a láthatatlan angyalokra is gondoltak, amikor így írtak: „Hiszünk az egy Istenben, mindenható Atyában, minden láthatónak és láthatatlannak alkotójában” (DH 125). • Ehhez hasonlóan a nikaia–konstantinápolyi hitvallás (381) szövege is feltételezi, hogy a láthatatlan angyalokat Isten hozta létre: „Hiszek egy Istenben, a mindenható Atyában, mennynek és földnek, minden láthatónak és láthatatlannak alkotójában” (DH 150).

Az angyalok iránti tiszteletet tanúsítja az a tény, hogy a keleti keresztények már az 1. század végétől kezdve beleszórták a szentmise liturgiájának hálaadó imádságába azt az ünnepélyes „felkiáltás” jellegű imát, amely később a nyugati egyházban latin kezdőszava alapján *Sanctus* (Szent) néven vált ismertté. Ez az imádság a földön imádkozó egyházat az égiek kórusához kapcsolja, hogy a mennyei Atyának hálaímeit mondó gyülekezet az angyalok iránti tiszteletének jeleként és velük együtt énekelhesse az Izajás látomásában elhangzó dicsőítést: „Szent, Szent, Szent a Seregek Ura, betölti az egész földet dicsőséggel” (Iz 6,3; vö. Dán 7,10; Jel 4,8).

A 4-6. században a keresztény gondolkodók különféle kísérleteket tettek a misztériumnak tartott angyali világ fogalmi feltérképezésére és filozófiai magyarázatára. Amikor a 4. századi egyházatyák bibliai angyalnevek és szerepkörök alapján osztályozni, rangsorolni kezdték az angyalokat, és megfogalmazták az őrangyalok léteire vonatkozó tanítást, az egyház ezeket a törekvéseket még egyáltalán nem ellenezte, mert a Bibliával összhangban irányították a hívők figyelmét az angyalok üdvtörténeti tevékenységére. • A 4. század második felében azonban egy kis-ázsiai tartományi zsinat már arra kényszerült, hogy elutasítsa az angyalok tiszteletének azt a túlzó formáját, amely elhomályosította Krisztus egyetlen közbenjárói szerepét. • Szent Ágoston arra hívta fel a figyelmet, hogy az angyal szó a Bibliában nem az égi lény természetéről ad felvilágosítást, hanem hivatalára, tevékenységére utal. Az egyházatyá az is hangoztatta: az angyalok hozzásegítenek bennünket Krisztus imádó tiszteletéhez, de maguk nem kaphatnak ilyen tiszteletet, mert az emberekkel együtt ők is Krisztus imádói közé tartoznak. • Az 5. század elején egy észak-afrikai tartományi zsinat a sátán uralma alatt élő ember lét-helyzetét az áteredő bűn állapotának nevezte. Ettől kezdve „az áteredő bűn állapotában élni”

és „a sátán uralma alatt élni” szavak azonos értelmű kifejezésekké váltak sok keresztény közösség számára. • Az 5. és a 6. század fordulóján egy Dionüsziosz Areopagitész nevű szír teológus folytatta az angyalok osztályozásának, rangsorolásának korábbi kezdeményezését, és feltételezte, hogy az általa rangsorolt angyalok személyek vagy személyszerű lények. Ebben a korban személyen az értelmes természetű egyedi valóságot értették. Az egyházi tanítóhivatal – bár tudatában volt annak, hogy a misztériumot nem lehet teljesen megérteni, fogalmilag világossá tenni – nem utasította el Dionüsziosz Areopagitész magyarázatait. • A 6. században tartományi zsinatok nyilvánítottak elfogadhatatlannak olyan nézeteket, amelyek az angyalokat egyenlővé tették Krisztussal, vagy azonosították őket az ember sorsát fizikai szükségyszerűséggel irányító kozmikus intelligenciákkal. E zsinatok elutasítottak olyan tanításokat is, amelyek kétségbe vonták az angyalok teremtettségét.

Abból kiindulva, hogy a Szentírás különböző kifejezéseket használ az angyalok megnevezésére (vö. Ef 1,21; Kol 1,16; 1Tessz 4,16), az egyházatyák az Újszövetségben előforduló angyalnevek alapján többnyire hét angyali karról beszéltek. Milánói Szent Ambrus († 397) és Jeruzsálemi Szent Kírilloz († 387) azonban már az Ószövetségben szereplő angyalneveket is figyelembe véve kilenc csoportról tett említést: kerubok, szeráfok, trónusok, fejedelemségek, hatalmasságok, erők, uralmak, arkangyalok, angyalok. Ennek a felosztásnak azonban csupán annyi az alapja, hogy a felsorolt angyalnevek különféle szerepkörökkel összekapcsolva valóban jelen vannak a Bibliában. • Nagy Szent Vazul, a kappadókiai Kaiszareia püspöke († 379) arról tanúskodik, hogy az egyházban általánosan elterjedt az őrangyalokba vetett hit: „Senki nem tagadja, hogy minden egyes hívő mellett áll egy angyal, mint valami pedagógus és az életet irányító pásztor” (Eunomiosz ellen 3,1).

Az angyalok iránti tiszteletnek árnyoldalai, Krisztus egyedüli közbenjárói szerepét elhomályosító vadhajtasai is voltak. Ezeket a vadhajtasokat ítélte el például a 4. század második felében a kisázsiai Laodicea városában tartott tartományi zsinat. A zsinati atyák így fogalmaztak: „A keresztények ne hagyják el Isten dicsőségét és az Ő egyházát, ne hívjanak angyalokat segítségül, és ne tartanak (tiszteletükre) tiltott gyülekezeteket. Akiről kiderül, hogy erre a titkos bálványimádásra adta magát, közössiessék ki, mert elhagyta a mi Urunkat, Jézus Krisztust, az Isten Fiát, és bálványimádásra tért” (35. kánon).

Szent Ágoston († 430) az egyik zsolttármagyarázatában arra hívta fel a figyelmet, hogy az angyalok valóságos létét hirdető Biblia e titokzatos szellemi lények természetéről szinte semmit sem mond, mert az angyalokat elsősorban tevékenységük, szerepük alapján mutatja be: „Az angyal... hivatal, nem természetet jelöl. Ha a természete után érdeklődsz, akkor szellem; ha a hivatala után, akkor angyal: mivelta szerint szellem, tevékenysége szerint angyal” (Zsoltármagyarázatok 103,1,15). Az angyalok túlzó tisztelete ellen Ágoston is felemelte szavát: ezek az égi lények hozzásegítenek bennünket Krisztus imádó tiszteletéhez, de maguk nem kívánnak meg ilyen tiszteletet, hiszen velünk együtt ők is Krisztus imádó tisztelői közé tartoznak (vö. Az Isten városáról X,7).

A karthágói tartományi zsinat (418) a gonosz lélek (azaz a sátán) uralma alatt élő ember léthelyzetét az áteredő bűn (lat. *peccatum originale*) állapotának nevezte. Erről a valóságos sátáni uralomról a zsinati atyák Pál apostol nyomán (Róm 5,12) azt tartották, hogy Ádám bűnének következményeként terjedt ki minden emberre: „Egy ember által lépett a világba a bűn, majd a bűn következményeként a halál, és így a halál minden ember osztályrésze lett, mert mindnyájan vétkeztek” (vö. DH 223).

Az 5. és 6. század fordulóján egy Dionüsziosz Areopagitész álnéven író szír teológus perzsa mintára szent rendbe (hierarchiába) állítva mutatta be az angyalok kilenc karát. Az angyalokat három triászba (háromtagú csoportba) sorolta, s az egyes csoportokat további három rendre bontotta (vö. A mennyei hierarchia 6,2). Véleménye szerint az első triász tagjai (a szeráfok, a kerubok és a trónusok) állnak Istenhez a legközelebb, a második triász tagjai (uralmak, erősségek és hatalmak) Isten akaratának hirdetői és végrehajtói, a harmadik triász tagjai (a fejedelemségek, arkangyalok és angyalok) pedig az embereket szolgálják. A. M. S. Boethius († 524) római filozófus klasszikussá

lett meghatározása szerint: „a személy értelmes természetű egyedi valóság” (*De persona et duabus naturis* 3). A szír teológus is ebben az értelemben használta a személy fogalmát, miközben feltételezte, hogy a kilenc angyali kar tagjai személyek, vagy legalábbis személyszerű valóságok. • Bár ezt a főleg filozófiai megfontolásokra épülő tanítást csak részben lehetett megalapozni a Bibliából, az egyház nem tiltakozott, mert nem talált benne olyasmit, ami szöges ellentétben lett volna a szentírási kijelentésekkel. Így Dionüsziosz Areopagitész szemlélete meglehetősen népszerűvé és elterjedté vált a középkori keresztény értelmiség köreiben és a népi vallásosság világában.

A 6. században helyi zsinatok keresztény szempontból helytelennek tartott angyaltanokat utasítottak el. Az 543-as konstantinápolyi tartományi zsinat elvetette azoknak a felfogását, akik az angyalokat méltóságukban egyenlővé tették Krisztussal. • Ugyanez a zsinat utasította el azoknak a tanítását is, akik az angyalokat azonosították a Nappal, a Holddal, a csillagokkal vagy a korabeli világkép szerinti felső vizekkel, miközben „értelemmel ellátott” anyagi erőknek, kozmikus intelligenciáknak tekintették ezeket. A zsinati atyák ugyanis meggyőződéssel vallották: a Szentírás szerint az angyali világ a szabadságát meghagyva befolyásolja az ember sorsát, míg az anyagi erők fizikai szükségszerűséggel jutnak érvényre életében. Az utóbbiak tehát még „értelemmel felruházott” állapotukban sem lehetnek angyalok (vö. DH 406.408). • Az észak-portugáliai Braga városának tartományi zsinata (561) azoknak a tanítását ítélte el, akik kétségbe vonták az angyalok teremtettségét, amikor azt hirdették, hogy e lények szükségszerűen erednek Isten lényegéből. Emellett elutasította azoknak a felfogását is, akik tagadták, hogy a gonosz lelket Isten eredetileg jó angyalnak teremtetten, és azt állították: a gonosz lélek – isteni szerző nélkül – önmagától emelkedett ki a kaoszából és az őshomályból (vö. DH 455.457).

A II. Nikaiai Zsinat (787) ünnepélyesen erősítette meg, hogy az angyalok létezésébe vetett hit és az angyalok iránti helyes tisztelet az egyetemes egyház hitletételéhez tartozik.

A zsinati atyák a szentképekről szóló határozatukban a „tisztetletreméltó angyalokat” is valóságos szellemi lényeknek tartották. Ez látszik abból, hogy nemcsak a mennybe jutott szentek ábrázolásaival, hanem az angyalokat ábrázoló képekkel kapcsolatban is kijelentették: „a képnek adott tisztelet... az ősképeknek szól, és aki hódol a kép előtt, az azon ábrázolt valóságának hódol” (vö. DH 600–601). A szövegekből látszik, hogy a zsinat résztvevői ezt a hódoló tiszteletet nemcsak a szentek, hanem az angyalok esetében is megkülönböztették az imádó tisztelettől, amely egyedül Istent illeti meg.

A IV. Lateráni Zsinat (1215) a jó és a rossz isten létezését feltételező dualista eretnekségek ellenében azt hangsúlyozta, hogy csak egyetlen jó Isten van, és Ő teremtetett mindent, így Ő alkotta az angyalok világát is.

Az angyalvilág létét valló zsinati atyák így fogalmaztak: „Hisszük, hogy... Isten... a mindenség egyetlen kezdete, minden láthatónak és láthatatlannak, szelleminek és testinek a teremtetője, aki mindenható erejével az idők kezdetétől egyszerre a semmiből teremtetett mindkét alkotását: a szellemit és a testit, vagyis az angyalt és az evilágit; végül pedig az embert, aki szellemből és testből mintegy közösen van megalkotva. Az ördögöt ugyanis és a többi demont Isten természetük-nél fogva jónak teremtetten, de aztán önmaguktól lettek rosszakká. Az ember pedig az ördög sugallatára vétkezett” (DH 800). A „sugallatára vétkezett” kifejezéssel a zsinati atyák arra utalnak, hogy az ördög legfeljebb szellemi szinten csábíthat, de nem kényszerítheti a szabad akaratot Istennel szembeni döntésre.

A 16. századi hitújítók nem tagadták az angyalok létét, nem vonták kétségbe üdvtörténeti szerepüket, de határozottan óvtak túlzó tiszteletüktől és közbenjáró imájuk túlbecsülésétől. A Trienti Zsinat (1545/63) résztvevői sajátjuknak vallották az angyalok létezéséről és teremtettségéről szóló korábbi egyházi tanításokat.

Kálvin már 1536-ban ezt vallotta az angyalok világáról: „az angyalok szolgáló lelkek, akiknek munkáját Isten övének védelmezésére igénybe veszi, s akik segítségével részint jótéteményeit osztja ki az emberek között, részint egyéb műveit is végrehajtja” (A keresztyén vallás rendszere I,14,19).

Ugyanakkor Pál apostolra hivatkozva elutasította azoknak a gyakorlatát, akik Krisztus dicsőségét elhomályosítva az „angyalokat halmozzák el mértéktelen magasztalással” (I,14,10). A sátánnal kapcsolatban ezt írja: „noha az ördögöt is Isten teremtette, el ne feledjük, hogy az a gonoszság, amelyet neki tulajdonítunk, nem teremtéséből, hanem megromlásából származik” (I,14,16).

Luther az angyalokat az emberekért imádkozó szellemi valóságoknak tekintette. Csupán túlzó tiszteletüket utasította el, és közbenjárásuk kérését tartotta helytelennek. 1537-ben így írt erről: „Ahogyan az angyalok a mennyben imádkoznak értünk – maga Krisztus is ezt cselekszi –, éppúgy imádkoznak értünk a szentek is a földön, vagy talán a mennyben is. De ebből nem következik, hogy az angyalokat és a szenteket segítségül hívjuk, imádjuk, nekik bűntöt és ünnepeket ajánljunk fel, misézzünk..., pártfogóinknak tartjuk és mindenféle segítséget nekik tulajdonítunk...” (Schmalkaldeni Cikk 2,2,26). Az angyalok és a szentek közbenjárásának kérését feleslegesnek tartó reformátor ajkáról ezek után kissé meglepően hangzik a kijelentés: „valakiért közbenjáró imát mondani annyit jelent, mint számára egy angyalt küldeni” (vö. Luther aforizmái és költeményei). • A reformátor a betegségnek nevezett ördögi uralmat halált hozó hatalomnak tartotta. Az Ágostai Hitvallásban ezt olvassuk erről: „Ádám bűnbeesése óta a származás természetes rendjében minden ember bűnösen születik, tehát Isten félelme és Istenbe vetett bizalom nélkül, bűnös kívánsággal. Ez az eredendő betegség vagy romlás... kárhozatot és örök halált hoz most is azokra, akik a keresztség által és a Szentlélektől újjá nem születnek (I. rész, II. cikk).

A Trienti Zsinat résztvevői a 4. századi hitvallások szövegeit felidézve fogalmazták és erősítették meg az angyalok teremtett voltába vetett hitüket (vö. DH 1862). A zsinat az áteredő bűnről nyilatkozva beszélt az ördög valóságáról, illetve arról, hogy az emberiség az első ember vétke miatt került a halálon uralkodó ördög hatalma alá; és e hatalomtól csak a keresztség szabadíthatja meg az embert (vö. DH 1511–1513). A zsinati atyák utalásszerűen az angyalok iránti mérsékelt tisztelet gyakorlatát is jóváhagyták, amikor sajátjukként ismerték el az angyalképek tiszteletét is jóváhagyó II. Nikaiai Zsinat tanítását (vö. DH 1823).

A 19. században az I. Vatikáni Zsinat (1869/70) a tanítóhivatal korábbi nyilatkozatait ismételte meg, amikor az angyalokat Isten teremtményeinek vallotta. A század végén XIII. Leó pápa a Szentlélekről szóló körlevelében azt hangsúlyozta, hogy az angyalok iránti tisztelet nem bálványimádás, mert amikor az angyalokat tiszteljük, valójában Istent és az Ő műveit magasztaljuk bennük.

A zsinat résztvevői a IV. Lateráni Zsinatot idézve így fogalmaztak: Isten teljesen szabad elhatározása folytán „az idők kezdetén a semmiből egyidőben kétféle teremtést alkotott, a szellemit és a testit, vagyis az angyalokat és a világot, s azután közbülső teremtményként az embert, aki szellemből és testből egyaránt áll” (DH 3002).

1897-ben XIII. Leó pápa „Az isteni küldetés” (lat. *Divinum illud munus*) szavakkal kezdődő enciklikájában írta: „A vallásos tisztelet... amelyet a szent égi lakóknak és az angyaloknak, a Szűz Istenszülőnek... megadunk, végül is magára a Szentháromságra háramlik vissza és benne végződik” (DH 3325).

A 20. század közepén XII. Pius pápa – aki személyes természetű teremtményeknek nevezte az angyalokat – azoknak a felfogását bírálta, akik az anyag és a szellem fogalmát egybemosták, és tanításukban azt a benyomást keltették, hogy az angyalok nem szellemi természetű valóságok.

„Az emberi nemnek” (lat. *Humani generis*) szavakkal kezdődő körlevelében (1950) XII. Pius pápa elítélően nyilatkozott azoknak a véleményéről, akik „vita tárgyává tették, hogy az angyalok személyes teremtmények-e, illetve hogy anyag és szellem között lényeges-e a különbség” (DH 3891). A pápa személyes természetű teremtményeknek (lat. *creaturae personales*) nevezte az angyalokat, és személyen a középkori személyfogalomnak megfelelően az értelmes vagy szellemi természetű egyedi valóságot értette. Szavaiból kilálglik: nem az emberi személyekhez akarta hasonlítani az angyalokat, hanem azok ellenében szólalt fel, akik az égi lényeket az anyagi (kozmikus) energi-

álkkal azonosították, és nem vették figyelembe, hogy az értelmes, szellemi természetű valóságok nem kényszerrel, hanem szellemi módon, az emberi szabadság megszüntetése nélkül hatnak az emberi személyekre.

A II. Vatikáni Zsinat (1962/65) megállapította, hogy az egyház hitéhez kezdettől fogva hozzátartozott az angyalok iránti tisztelet. A zsinati atyák azt is megerősítették, hogy az egyház minden korban számolt azzal a sátáni valósággal is, amelyet a zsinat az „áteredő bűn terhe” és „a sötétség hatalmai” kifejezésekkel jelölt.

„A nemzetek világossága” kezdetű határozatban a zsinat az egyetemes egyház hitét fogalmazta meg, amikor kijelentette: az egyház az első keresztény időktől kezdve bensőséges tisztelettel övezte az apostolokat és a vértanúkat a Boldogságos Szűz Máriával és a szent angyalokkal együtt, és bizalommal kérte közbenjárásukat (vö. LG 50).

„Az apostoli tevékenységet” (lat. *Apostolicam actuositatem*, rövid. AA) szavakkal kezdődő rendelkezésben a zsinati atyák a sátán valóságát az „áteredő bűn terhének” nevezték (AA 7), és az egyház tanítását összegezve minden erkölcsi rosszat arra vezettek vissza, hogy az ember mindenkor sátáni hatások alatt cselekedett. „A történelem folyamán sokféle gonoszság zavarta meg a föld javainak használatát, mert az áteredő bűn terhét hordozó emberek sokszor és sokat tévedtek az igaz Isten, az ember természete és az erkölcsi törvény alapelveinek kérdésében: ezért romlottak meg az erkölcsök és az intézmények, s tiptorták lábbal nemritkán magát az emberi személyt” – olvassuk a zsinati okmányban (AA 7). • „Az öröm és remény” (lat. *Gaudium et spes*, rövid. GS) kifejezéssel kezdődő zsinati határozat megszövegezői a „sötétség hatalmai” névvel illették az ördög valóságát, és a történelmet a sátán elleni harcként jellemezték: „Az emberek egész történelmén végighúzódik a kemény harc a sötétség hatalmai ellen, mely a történelem hajnalán kezdődött és az utolsó napig fog tartani az Úr tanítása szerint. E harc részeseként az embernek szüntelenül küzdenie is kell, hogy kitarthasson a jóban; és saját belső egységét csak Isten kegyelmének segítségével és komoly erőfeszítések árán tudja elérni” (GS 37).

A II. Vatikáni Zsinat utáni időszakban a hittudósok olyan kérdéseket vetettek fel az angyalokkal kapcsolatban, amelyeknek megválaszolására a tanítóhivatal korábban legfeljebb útmutatásokat nyújtott, de sosem adott olyan feleletet, amelyben kimondta volna, hogy az útmutatás a hitletéteményhez tartozik. E kérdések egyike az, hogy vajon az angyalok tekinthetők-e olyan személyeknek, mint az emberek. Ez a kérdés azért is vetődhetett fel élesen, mert a modern korban megváltozott a személy filozófiai fogalma. A bölcselők nemcsak azt hangoztatták, hogy a személy értelmes természetű egyed, hanem azt is kiemelték: olyan szellemi természetű valóság, aki nyitott más személyekre, és képes arra, hogy utánozhatatlanul egyedi szeretetkapcsolatba lépjen Istennel és embertársaival.

A keresztény hagyomány nem ad igazoló alapot arra a felfogásra, amely szerint az angyalok és a démonok olyan módon személyek, mint az emberek. Tény, hogy a Biblia és maga Jézus is gyakran a megszemélyesítés irodalmi eszközét használva beszél a jó angyalokról és a démonokról. E bibliai beszédmód alapján a hittudósok a középkortól kezdődően az angyalokat személyeknek tekintették, és személyen az értelemmel és akarattal rendelkező egyedi valóságot értették. Az egyházi tanítóhivatal nem kifogásolta, de nem is hagyta jóvá ezt a nyelvhasználatot. Amikor ugyanis az angyalokat személyes teremtményekként emlegette, csupán azt akarta kiemelni: ezek a lények nem az akaratot kényszerítő anyagi energiákként, hanem az emberi szabadságot motiváló szellemi teremtmények gyanánt hatnak az emberre.

Az angyalok személyességének kérdése a zsinat után azért került az érdeklődés homlokterébe, mert a modern korban megváltozott a személyes lét fogalma. Korábban a keresztény kultúrkörben személynek az egyedileg különálló értelmes és szabad lényt tekintették. A modern korban viszont olyasvalakit, aki nyitott más személyekre, és képes arra, hogy utánozhatatlanul egyedi szeretetkapcsolatba lépjen Istennel és embertársaival. Mivel a Bibliában szereplő angyalok lényéből nem olvasható ki a személynek ez a fontos jellemzője, egyes hittudósok úgy gondolták: az

angyalokra nem alkalmazható a modern értelemben vett személy megnevezés. Különösen érvényes ez a bukott angyalok, a sátán valóságára. Ha ugyanis a személy jellemzője az Istenre és az embertársaira való nyitottság és az a képesség, hogy önmagát szeretetben Istennek és embertársainak ajándékozva kapcsolatot és harmóniát tud teremteni, akkor ez a sátánra egyáltalán nem vonatkoztatható. Ezért írta például J. Ratzinger professzor, a későbbi XVI. Benedek pápa a következőket: „Amikor azt kérdezzük, személy-e a sátán, akkor helyesen azt kellene válaszolni, hogy anti-személy, a személyes lét szétesése, széttörése, s ezért jellemző reá, hogy arc nélkül lép fel, mert a felismerhetetlenség a tulajdonképpeni ereje” (vö. *Abschied vom Teufel?* München, 1973).

Az angyali vagy a démoni jelenések nem igazolják azt, hogy az angyalok ugyanolyan személyes lények, mint az emberek. A jó angyal megjelenése ugyanis így értelmezendő: Isten megajándékozta az Ő személyes segítségét megtapasztaló és hittel elfogadó hívőt azzal, hogy a ma paranormálisnak nevezett, a tudomány által még csak kutatott, de teljes mértékben fel nem tárt képességei (érzékszerven kívüli érzékelés, gondolatátvitel, gondolatral való mozgás, távolba látás, sugárzásérzékelés, tisztánlátás stb.) segítségével „kivetíthesse” az angyalt, és személyszerű lényként élhesse meg jelenlétét. Abból azonban, hogy a képzelet vásznára kivetített lény a parapszichológia szempontjából tekintve személyszerű jelenség, nem következik, hogy a megtapasztalt angyal maga is az emberhez hasonló személyes lény. • A démoni jelenés vagy a megszállottság esetében hasonló a helyzet. Isten – csak Ő tudja, miért – megengedi, hogy egyes teremtményei, akik bűnös vagy szent életvitelű emberek, a sátáni uralmat elevenen megtapasztalhassák, s az ördög valóságát saját kultúrájuknak megfelelő torz figuraként elképzelve valamiféle gonosz személy jelenléteként élhessék meg. Nagyon erőteljes a démoni jelenlét megtapasztalása az ördögi megszállottság esetében. A gonosz hatalom gyakorta pszichiátriai betegségek által birtokolja átmenetileg az emberi személyt. Ilyen betegségek a régebbi korokban is léteztek: ördögi megszállottságként kezelt, de az orvostudomány által mára azonosított betegségek közé tartozik például az ismétlődő akaratlan mozgásokkal és hangadásokkal járó Tourett-szindróma, a vizuális és hang hallucinációkkal, téveszmékkel és erőszakos kitörésekkel járó skizofrénia, a megmagyarázhatatlan zajok, mozgások élményére utaló „kopogó szellem” tünetcsoport vagy az epilepszia. Ezek a betegségek az áteredő bűn, azaz a sátán működésének következményeként vannak jelen az ember érzelmi, lelki világában, de nem azonosak valamiféle sátáni személlyel. Ha tehát az ördögűzési szertartást végző pap személyes lényként kezeli a sátán valóságát, csak a megszemélyesítés eszközével él: a pszichiátriából ismert rendellenes „kivetítéseket” nevezi ördögnek vagy sátánnak.

A Katolikus Egyház Katekizmusa (1997) az angyalokat értelemmel és akarattal rendelkező személyes teremtményeknek nevezi, de nem ad magyarázatot arra, hogy milyen értelemben személyes lények. Hallgatásának oka az, hogy a katekizmusnak mindig az egyház egyetemes zsinatokon megfogalmazott tanítását kell összefoglalnia és ismertetnie. Márpedig az egyház az emberi fogalmakkal világossá nem tehető hittitkokra sosem adott, és nem is adhatott egyértelmű fogalmi magyarázatot. Hite szerint az angyalok személyes voltának kérdése is a hittitkok közé tartozik: az angyal ugyanis önmagában véve nem érzékelhető és fogalmilag sem érthető, azaz misztérium jellegű valóság.

A Katolikus Egyház Katekizmusa az angyalokat személyes teremtményeknek nevezi ugyan (KEK 330), de nem tisztázza az angyalok személyes voltával kapcsolatos modern nehézségeket. Ezek a nehézségek csak úgy oldhatók fel, ha az angyali és a démoni világot a bibliai szerzőkhöz hasonlóan misztériumoknak tekintjük, s a személyességükről szóló bibliai kijelentéseket úgy fogjuk fel, mint az arról való meggyőződést, hogy az angyal vagy a démon szellemi hatásait a szabad emberi lény mindig személyes síkon tapasztalja meg. Mivel a személyes Istentől származó angyalt, a jó szellemi légkört emberi személyek szeretetkapcsolatainak közegében tapasztaljuk meg, az angyalt modern értelemben is személyszerű lénynek nevezhetjük. A sátánt ellenben csak annyiban tartathatjuk személyszerű valóságnak, hogy ezt a gonosz és bűnre csábító hatalmat nem gondolhatjuk el bűnös emberi személyektől függetlenül. A sátáni hatalom (az önzés, az irigység, a rasszizmus, a nacionalizmus, a tömegőrület stb. szellemi légköre) ugyanis személytelen hatalomként gyakorol

hatást az egyes emberre vagy embercsoportokra, de eredetének és terjedésének okai között mindig megtalálhatók az emberi személyek által elkövetett bűnök is.

Ha a sátánt csak korlátozott értelemben tekintjük személyszerű valóságnak, megoldódik az a súlyos kérdés is, hogy a jó Isten miért adott lehetőséget az angyalok vétkezésére, akikről eleve tudta, hogy szabad döntésük alapján majd szembefordulnak vele, és a megváltás lehetősége nélkül örök kárhozatra fognak jutni. Ha ugyanis az ördögön és angyalain nem az emberhez hasonló személyeket kell értenünk, akkor érthetőbbé válik az a kijelentés, amely az utolsó ítélet alkalmával hangzik el az ítélő király ajkáról: „Távozzatok tőlem átkozottak az örök tűzre, amely az ördögnek és az ő angyalainak készült” (Mt 25,41). Ha az ördög és angyalai kifejezés nem emberi személyekhez hasonló lényekre utal, akik a megváltásból eleve kizárva örök kárhozatra jutnak, akkor a jézusi kijelentés így értendő: az istenellenes kísértések és a bűnös hatalmak örök és végérvényes büntetést kapnak, amennyiben már sosem zavarhatják meg az üdvözült emberek boldog életét.

V.3.3 A szent angyalok ünnepe és emléknapja a liturgikus évben

Szent Mihály, Szent Gábor és Szent Rafael ünnepén (szept. 29.) a Biblia által főangyaloknak vagy arkangyaloknak nevezett szellemi teremtményekért adunk hálát Istennek. Ők saját szerepkörrel rendelkező angyalok: az Ó- és Újszövetségben is többször megjelennek ebben a szerepükben. • Mihály főangyal (héb. *Mikaél*: „ki olyan, mint az Isten?”) a zsidó Biblia szerint a mennyei seregek fejedelme, Izrael népének képviselője és oltalmazója (vö. Dán 10,13; 12,1). A keresztény hagyományban a mennyei seregek vezére (vö. Jel 12,7), a megújult Izrael, azaz az egyház oltalmazója és a bűn ellen folytatott küzdelmeiben pártfogója. • Gábor főangyal (héb. *Gabriel*: „Isten embere”, „Isten ereje” vagy „Isten erősnek bizonyult”) az Ószövetségben értelmező angyal, aki magyarázatot ad Dániel látomására (vö. Dán 8,16–26). Az Újszövetségben is többször szerepel. Először az Úr angyalaként azt az Istentől eredő gondolatot szimbolizálja, amely meggyőzi Zakariást, Keresztelő János apját, hogy csodás módon születő gyermekével Istennek nagy tervei vannak (vö. Lk 1,19–20). Az angyali üdvözlés (vö. Lk 1, 26–38) leírásában azt az isteni sugallatot jelképezi, amely hozzásegíti Máriát rejtélyes körülmények között fogadó gyermekének hívó elfogadásához. • Rafael főangyal (héb. *Raphael*: „Isten meggyógyított”, „Isten meggyógyít”) Tóbiás könyvében a fiatal Tóbiás útítársaként szerepel: bár emberi alakban jelenik meg, az isteni gyógyító erőt közvetítő látomásnak bizonyul (vö. Tób 12,1–22).

Szent Mihály tisztelete a keleti egyházban már az első századokban elkezdődött, és hamarosan áterjedt nyugatra is. Ennek első tanújele az a legenda, amely szerint az arkangyal az 5. század végén megjelent a dél-itáliai Gargano-hegyen, majd ezt követően a város püspökének. • Római tisztelete Nagy Szent Gergely pápa († 604) látomásához kapcsolódik. A legendában azt olvassuk, hogy a pápa az 590-es pestisjárvány idején a csapás elhárulásáért imádkozó körmenetben haladva Hadrianus császár síremléke fölött megpillantotta Mihály arkangyalt, aki kardját visszahelyezte hüvelyébe, és ezzel jelezte a járvány végét. A síremléket ezután nevezték el Angyalvárnak. • A főangyal normandiai kultuszhelye is legendához kötődik: 708-ban Avranches püspökének álmában háromszor megjelent Szent Mihály, és kérte, hogy tiszteletére a tengerből kiemelkedő sziklaszigeten építsenek templomot. A sziget ekkor kapta a Mont-Saint-Michel nevet. • A dél-itáliai Gargano-hegységben lévő Monte Sant’Angelo városkában a 13. században építették a Monte Sant’Angelo-szentélyt. • A Mihály főangyal iránti tisztelet fontos tanújele az úgynevezett Szent Mihály-imádság, amelyet 1884-ben XIII. Leó pápa szövegezett meg a hívők számára, akik a sátán elleni harcban égi segítségért fohászkodnak: „Szent Mihály arkangyal, védelmezz minket a küzdelemben; a sátán gonosz kísértései ellen légy oltalmunk! Esedezve kérjük: »Parancsoljon neki az Isten!« Te pedig, mennyei seregek vezére, a sátánt és a többi gonosz szellemet, akik a lelkek vesztére körüljárnak a világban, Isten erejével taszítsd vissza a kárhozat helyére! Ámen.” • Amikor a

hívó angyali pártfogást kér a sátán elleni küzdelemhez, nem szabad elfeledkeznie arról, hogy Isten csak a Jézus szellemében vívott harchoz nyújt segítséget, vagyis csak ahhoz ad erőt, hogy az ember a rosszat jóval tudja legyőzni (vö. Róm 12,21). A sátán elleni harca közben emlékeznie kell arra, hogy az efezusi hívőkhöz írt levél szerzője szerint Isten fegyverzetében a harci öltözék derékszíja az Isten akaratahoz való igazodás, a vért a Krisztus által hozott megigazulás, a harci saru a béke evangéliumának hirdetésére való készség, a védőpajzs a hit, a Lélek kardja pedig az Isten igéje (vö. Ef 6,13–17).

A Szent Gábor és a Szent Rafael iránti tisztelet a 4. századra visszanyúlóan dokumentálható. E két főangyal ünnepe azonban csak 1921-ben került be a római liturgikus kalendáriumba. Az 1969-es liturgikus reform óta Szent Mihállyal együtt szeptember 29-én ünnepeljük őket, mert egy 6. századi feljegyzés szerint Rómában ezen a napon szentelték fel az angyalfejedelem tiszteletére a Szent Mihály-bazilikát.

A főangyalok ünnepének újszövetségi olvasmánya (Jel 12,7–12a) a mítoszok irodalmi ábrázolóeszközeit használva mutatja be Mihály főangyalnak és angyalainak a sárkány elleni harcát, illetve a sátán feletti győzelmét. Ez a kép azt a bátorító gondolatot sugallja, hogy a mennyei Atya rendelkezése alapján Krisztus kereszthalála végérvényesen megszünteti a sátán, azaz az áteredő bűn uralmát. Az angyali sereg annak az Istentől eredő jó szellemi légkörnek jelképe, amely hozzásegíti a hívő embereket ahhoz, hogy a sátánt legyőző Krisztushoz kapcsolódva, Isten fegyverzetével ők is legyőzhessék a gonosztságot. • Az ünnepi evangéliumi részlet (Jn 1,47–51) Jézusnak egy kijelentését idézi: „Bizony, bizony, mondom nektek: látni fogjátok a megnyílt eget, s hogy az Isten angyalai föl- és leszállnak az Emberfia fölé” (Jn 1,51). A kép Jákob pátriárka álmára emlékeztet: ebben az álomban a földre állított és égig érő létra, amelyen Isten angyalai járnak föl és le, összeköti a földet és Isten égi világát (vö. Ter 28,12). A képpel Jézus arra utal: tanítványai eljutnak majd arra a felismerésre, hogy ő az a „hely” a földön, amelyen át a menny nyitott és Isten jelenvaló, azaz ő az egyedüli közvetítő a mennyei Atya és az emberi világ között. Az angyalok azt az Istentől eredő jó szellemi légkört szimbolizálják, amely a tanítványokat hozzásegíti majd az ő közvetítői szerepének hívő elfogadásához.

A Szent Őrőangyalok emléknapiján (okt. 2.) azt tudatosítjuk hívő tisztelettel, hogy Isten minden egyes teremtményének személyre szabott eszközök által biztosítja a segítséget az üdvösség elnyeréséhez. Az ember személyes életét védő őrőangyalról már az ószövetségi zsoltár szerzője is említést tesz. Az „angyalainak parancsol felőled, hogy minden utadon őrizzenek” kijelentésben (Zsolt 91,11) a fölséges Isten oltalmában élő embereket bátorítja azzal, hogy Isten különleges módon, személyhez szólóan is védi őket. • Az Újszövetségben Jézus a kicsinyek, az Isten valóságát gyermeki lelkülettel elfogadó hívők őrangyalairól beszél. „Vigyázzatok, ne vessetek meg egyet sem e kicsik közül. Mert mondom nektek: angyalaik a mennyekben mindig látják Atyám arcát, aki a mennyekben van” (Mt 18,10). A kép a perzsa királyi udvartartás világát idézi, ahol a király legmegbízhatóbb embereiből álló testőrség állandóan az uralkodó színe előtt állt. Azzal, hogy Jézus ezekhez a királyhoz legközelebb álló örökhöz hasonlítja a kicsinyeket védő angyalokat, arra utal: Isten különös szeretettel is gondot visel azokra, akik okoskodás és fenntartások nélkül, gyermeki bizalommal fogadják el az evangéliumot.

A Szent Őrőangyalok tisztelete a 4. századtól nyomon követhető a keleti egyházban. Nyugaton a 16. századi Spanyolország területéről van adatunk arra, hogy az őrangyalok külön ünnepet kaptak a liturgikus naptárban. Az európai világban a 17. század elejétől szeptember első vasárnapján tartották az őrangyalok ünnepét. Az egyetemes egyház számára X. Pius pápa († 1914) rendelte el az ünnepet, és az ünnep időpontját is ő helyezte október 2-ára. Bár az 1969-es liturgikus reform óta már nem ünnep, hanem csak liturgikus emléknapi keretében emlékezünk meg a Szent Őrőangyalokról, tiszteletük tovább él az egyházban. Ennek tanúbizonysága, hogy A Katolikus Egyház Katekizmusának Kompendiuma (2005) világszerte elterjedt fohászként ismerteti az őrangyal-

imádságot: „Isten angyala, őrangyalom, mivel rád bízott engem az isteni jószág, világosíts meg és őrizz, vezess és kormányozz engem. Ámen.”

A Szent Őrzőangyalok emléknapjának nincsen különleges olvasmánya és evangéliuma, de a szentmise bevezető könyörgése jól kifejezi, hogy mit kérünk Istentől, amikor őrangyalainkat tiszteljük. A könyörgés így hangzik: „Istenünk, te határtalan gondviselő szeretettel szent angyalokat rendeltél, hogy őrizzenek minket. Add meg könyörgő híveidnek, hogy az ő pártfogásukat mindenkor érezzük, és társaságuknak örökké örvendezzünk. A mi Urunk, Jézus Krisztus, a te Fiad által, aki veled él és uralkodik a Szentlélekkel egységben, Isten mindörökkön örökké.” – A könyörgésből kiviláglik, hogy az őrzőangyalok Isten gondviselő szeretetének megnyilvánulásai. A gondviselés nem azt jelenti, hogy Isten minden földi bajtól megóv bennünket (miként ezt a szakadék feletti hídon áthaladó gyermeket oltalmazó őrangyal-ábrázolások helytelenül sugallják), hanem azt, hogy szabad akaratunkat tiszteletben tartva biztos kézzel vezet az üdvösség útján. Ezért az őrangyal pártfogását kérő könyörgésünkben nem azért fohászkodunk, hogy Isten angyala által kíméljen meg bennünket minden földi bajtól, hanem azért, hogy olyan üdvös gondolatokkal és szellemi légkörrel támogasson bennünket, amelyek segítenek üdvösségre vezető hitünk megőrzésében. Abban a reményben imádkozunk, hogy az angyal segítségével megőrzött hitünk erejében az angyalok társaságába, vagyis az üdvözültek közé juthatunk. A könyörgés befejező mondata arra emlékeztet, hogy kéréseinket a mennyei Atya mindig az értünk közbenjáró Jézusnak köszönhetően és a Szentlélek imájára való tekintettel teljesíti.

V.4.

A SZENT HELYEK ÜNNEPEI A LITURGIKUS ÉVBEN

A Biblia minden olyan teremtményt szentnek tart, amelyet Isten kiemel a profán használatból, és saját céljaira rendel. Ezért az egyház szentnek tekinti az Istennel való találkozás színhelyül szolgáló templomokat és zarándokhelyeket is. E felfogás alapján a templomok és zarándokhelyek ünnepeit is megüljük az egyházi év folyamán.

Mivel a templomok és zarándokhelyek nem személyek, akiknek példáját követni lehetne, e helyek iránti tisztelet abban nyilvánulhat meg, hogy látogatóik örök üdvösségük elnyerése érdekében engednek annak a vonzásnak, amelyet e szent helyek gyakorolnak rájuk.

V.4.1 Szent helyek az ószövetségi Bibliában

Az ókori közel-keleti népek magaslatokon, ligetekben, különleges fák közelében és források környékén létesítettek istentiszteleti helyeket.

A pogány népek magaslatnak nevezték a környezetből kiemelkedő helyen emelt szentélyt, amelyet azért tartottak alkalmasnak az istentiszteletre, mert úgy érezték, hogy e helyen közelebb vannak istenségeikhez. A Kr. e. 3-2. évezredben ilyen magaslat volt például a zikkurat (toronytemplom vagy lépcsős templom). A magaslati szentélyek közül híressé vált a sumér *É-temen-anki* (az ég és föld kötésének háza) kifejezésről elnevezett és Marduk isten tiszteletére emelt zikkurat az ókori Babilonban. • Palesztina területén a magaslatok közé tartozott a Jeruzsálemtől északra kb. 50 km-re lévő Garizim- és Ebál-hegy (az ókori Szíchem közelében), ahol a honfoglalás után József faragott kövekből oltárt épített Izrael Istenének (vö. József 8,30–35). • Az ókoriak különleges növényekből álló ligetek körül is létesítettek istentiszteleti helyeket. Ilyen szentély volt például a Jeruzsálemtől délre fekvő Hebron körzetében Mamre terebintje (tölgyfája). A Biblia szerint a sémi nyelvű népcsoportok ősatya, Ábrahám is itt épített oltárt az Úrnak (vö. Ter 13,18). • A források vagy természetes kutak környéke is gyakran vált istentiszteleti helyé. Ilyen szent hely lehetett az izraelita honfoglalást megelőzően Szíchem közelében az a forrás, amelyet később Jákob kútjának nevezett a hagyomány. Ennél a kútnál beszélgetett Jézus a samáriai asszonnyal (vö. Jn 4).

Az Egyiptomból kivonuló héberek a pusztai vándorlás idején (Kr. e. 13. sz.) a Sínai-hegy lábánál készítették el a szent sátrat (vö. Kiv 40), amelyet Isten hajlékának tekintettek. Ez a hordozható sátor szolgált istentiszteleti helyül mindaddig, amíg Jeruzsálemben fel nem épült a kőből készült templom. A szent sátor három részre tagolódott: az előudvarra (pitvarra), a szentélyre és a szentek szentjére.

Az előudvar fedetlen, téglalap alakú terület volt. Ezt tartóoszlopokra függesztett fehér színű lenvászonnal kerítették be. Erre az udvarra bármelyik izraelita beléphetett. Itt helyezkedett el az égőáldozati oltár és a mosdómedence. • Az előudvar bejáratánál álló égőáldozati oltár vörösrézből készült. Ahogy az izraelita ember belépett a pitvarba, ez előtt az oltár előtt találta magát. A tűz éjjel-nappal égett az oltáron, és megemésztette az áldozati állatot, amelyet a bűnös hozott magával. Az izraeliták tudatában voltak annak, hogy a bűn halálbüntetést von maga után, a törvény megszegőjének meg kell halnia. Abban a hitben mutatták be áldozatukat, hogy az áldozati állat vére eltörli a bűnt, amennyiben mintegy magára vállalva a büntetést, a bűnös ember helyett hal meg. • A mosdómedence ugyancsak vörösrézből készült. A papok, mielőtt beléptek a szentélybe, hogy

ott szolgáljanak, a mosdómedencében mosták meg kezüket és lábukat. Enélkül nem léphettek be a szentélybe.

A szentélyben vagy szent hajlékban, amelyet függöny választott el az udvartól, három tárgy volt. Bejáratától jobbra helyezték el a szent kenyerek asztalát, amelyre az Isten iránti hála jeleként szombatról szombatra kitették a tizenkét törzset jelképező kenyereket. • A bejáratától balra állt a zsidóság egyik legősibb jelképe, a menórának (héb. *menóra*: lámpás) nevezett hétágú mécstartó, amely a Mózes által látott égő csipkebokrot jelképezte. Ez a mécstartó eredetileg olajlámpás volt, s csak a gyertya feltalálása után vált gyertyatartóvá. • A szentek szentje előtt volt az akácfából készített, színarannyal bevont illatáldozati oltár. Ezen tömjént égettek. Véres áldozatot nem mutattak be rajta, csak a szarvait hintették meg azzal a vérrel, amely az udvari égőáldozati oltáron elfolyt.

A szentély legbelső, a hajlék többi részétől függönnyel elválasztott része volt az a kocka alakú helyiség, amelyet szentek szentjének neveztek. Az izraeliták itt őrizték a fából készült, kívülről és belülről arannyal bevont frigyládát, más néven a szövetség vagy bizonyosság ládáját. A láda fedelén két kiterjesztett szárnyú kerubalak állt, belseje pedig az Isten és az ember közötti szövetség megpecsételését szimbolizáló két kőtáblát, illetve a táblákra vésett tízparancsolat szövegét tartalmazta. A pusztai vándorlás folyamán Izrael fiai e ládába tették Áron csodás módon kivirágzott vesszejét (vö. Szám 17,25), valamint a mannat tartalmazó aranykorsót (vö. Kiv 16,33). Ezek Isten irgalmas szeretetére és gondoskodására emlékeztették őket. A szentek szentjébe csak a főpap léphetett be, és ő is csak évente egyszer, a nagy engesztelési napon (héb. *jóm hakkippurim*). Ilyenkor először a porrá tört fűszerekkel megtöltött égő füstölőt vitte be, hogy a füst megtöltsen a szentek szentjét. Ezt követően az áldozati baknak az előudvari oltáron kifolyt vérével újra betért ide: Izrael minden törzséért vezekelt, értük könyörgött Isten előtt; ezután meghintette a függönnyel vért, majd hét-szer a szövetség ládáját is (amelyben Isten törvénye állt, melyet áthágott a bűnös nép), s végül visszatért az izraelitákhoz az engesztelés áldásával.

Az izraeliták a szent sátrat a kánaáni honfoglalást megelőzően a Jerikó közelében lévő Gilgálban, a honfoglalást követően pedig a Jeruzsálemtől északra fekvő Siló településen állították fel. Dávid király Kr. e. 1000 körül innen vitette a sátrat és a frigyládát Jeruzsálembe.

A Kr. e. 10. században épült fel Jeruzsálemben a hatalmas kőtemplom, amely átvette a szent sátor szerepét. A zsidó vallástörténet időben kettő, illetve három egymás utáni kőtemplomot különböztet meg. A Salamon király által épített első templomot (Kr. e. 960–587) a Zerubbábel által épített második templom (Kr. e. 516 – Kr. u. 70) követte, amelyet Kr. e. 19-től kezdődően Nagy Heródes király, Júdea helytartója nagyszabású építkezésekkel továbbfejlesztett. Ezt az épületet nevezik időnként „harmadik” templomnak.

Az első templom építését Salamon király uralkodása alatt, Kr. e. 960-ban fejezték be. Ekkor ünnepélyes keretek között felszentelték (vö. 2Kron 7,4–10). A templom térelosztása és berendezése hasonlított a szent sátoréra. A templomteret cédrusfából készült közfal osztotta két részre: a szent helyre és a szentek szentjére. A szent hely volt a naponkénti bűnelrendezés helye. A bejáratától balra a menóra állt, jobbra a kitett kenyerek asztala. A szent helyet a szentek szentjétől kárpit választotta el, és ez előtt állt az illatáldozati oltár. A szentek szentjében őrizték a frigyládát (két kerub között), és ez volt az évenkénti egyszeri bűneltörlés helye. Ide a főpap egy évben egyszer bement, meghintette a frigyládát az oltáron bemutatott áldozat vérével, és elszuttogta Isten (héb. *JHVH*) nevét, melyet csak ezen alkalomkor, s csak ő mondhatott ki. A templomhoz udvar, csarnok és számos melléképítmény is kapcsolódott. Közelében épültek fel Salamon palotái is. • Ezt a templomot Kr. e. 587-ben Nabukodonozor babilóniai király romboltatta le.

A babiloni fogságból hazatérő zsidók Zerubbábel helytartó és Józue főpap irányítása alatt kezdték meg a második templom építését. Az épület Kr. e. 516-ra készült el. A következő évben, a perzsa király tanácsadójának, Ezdrás papnak idejében ünnepélyesen ezt az épületet is felszentelték (vö. Ezdr 6,16). A templomban elhelyezték azokat az első templomból elrabolt szent tárgyakat, amelyeket I. Dáriusz perzsa király visszaadott a zsidóknak. A szentek szentje azonban üres maradt, mert a frigyládának a háborús körülmények között nyoma veszett. Az egyik hagyomány

szerint a ládát a sátorral együtt Jeremiás próféta rejtette el még az első templom pusztulása előtt. Egy másik hagyomány azt tartja, hogy a frigyládát és a templom kincseit az első templomot leromboló katonák vitték Babilonba.

A templom építéstörténetének egyik epizódja a szamaritánusok templomának felépülése a Garizim hegyén. A szamaritánusok (a Kr. e. 722-ben Izrael földjére betelepített szírek és az őslakos zsidók keveredéséből kialakult népcsoport tagjai) is felajánlották segítségüket a jeruzsálemi templom felépítéséhez. Cserébe csak a templom közös használatát kérték. A zsidók azonban, akik a szamaritánusokat vallási és etnikai szempontból tisztátalannak tartották, elutasították a felkínált segítséget. Ezt követően a Kr. e. 4. században Szamaria tartomány lakói is építettek egy templomot Garizim hegyén. Ezt a templomot a zsidók nem ismerték el, és Kr. e. 129 körül le is rombolták. A szamaritánusok azonban a hegyet továbbra is istentiszteleti helynek tekintették (vö. Jn 4,20).

Kr. e. 169-ben a szír IV. Antióchosz Epifánész, a Szeleukida Birodalom uralkodója, kifosztotta a második templomot, és megszenteltségtelenítette azzal, hogy a szentek szentjében Zeusz pogány isten szobrát állíttatta fel. Ez az esemény is hozzájárult ahhoz, hogy kitört a zsidók vallási és politikai szabadságharca, az a felkelés, amelynek Júdás Makkabeus állt az élére. Végül Kr. e. 165-ben az ő vezetésével egy kicsiny zsidó csapat győzelmet aratott a túlerőben lévő görög–szír sereg felett. Megtisztították a templomot is, amelyet (a november vége és december vége közti időszaknak megfelelő) Kiszlev hónap 25. napján, Kr. e. 164-ben újra felszenteltek (vö. 1Makk 4,54). Az újrászentelés eseménye a héber hanukka (héb. *hanukka*: felszentelés) nevet kapta, és nyolc napig tartott. A zsidók először a fények ünnepe néven ülték meg: ezekre a napokra emlékeztet a hanukka-menóra vagy hanukija (a nyolc plusz egy ágú gyertyatartó). A menóra korábbi formájának megváltoztatását legenda magyarázza. A szentély megtisztítása után a zsidók csak egy napra elegendő kóser (vallási szempontból alkalmas, megfelelő) olajat találtak, amellyel meggyújthatták a menórát. Az új olaj elkészítéséhez nyolc napra lett volna szükségük. A hagyomány szerint azonban ekkor csoda történt: az egy napra elegendő olaj nyolc napon át égett. Ennek emlékeztétét őrizi a nyolcágú hanukija, amelyen a kilencedik ág az úgynevezett szolgagyertya, amelyről a többi meggyújtják. • Az újra felszentelt templom díszében egyszerűbb volt, mint elődei. Amikor Kr. e. 63-ban a Jeruzsálemet megszálló Pompeius római hadvezér behatolt a templomba, megdöbbenve tapasztalta, hogy a szentély képek, szobrok és mindenféle díszítés nélküli belső tér, a szentek szentje pedig teljességgel üres.

A második jeruzsálemi templom felépítése után mintegy ötszáz évvel, Kr. e. 19-ben Júdea helytartója, Nagy Heródes király hozzálátott a templom előcsarnokának nagyarányú kibővítéséhez és megszépítéséhez. Úgy tervezte meg a templom újjáépítését, hogy a Római Birodalom egyik legnagyobb épülete legyen, amely képes befogadni a zarándokok hatalmas tömegét. A gazdagon díszített épület nagyobb volt, mint Salamoné, de építésének alapjául a salamoni terv szolgált. • Heródes templomának összesen négy udvara volt: kívülről befelé haladva a pogányoké, a zsidó nőké, a zsidó férfiaké és a papoké. A pogányok udvarának oszlopos folyosóin vitatkoztak a hitűdősök, és itt álltak a kereskedők és a pénzváltók asztalai is. A külső udvarnál beljebb csak a zsidók mehettek. Görög és latin nyelvű feliratok mindenki másnak megtiltották a belépést. Az asszonyok udvarában álltak a perselyek, amelyekbe a templom fenntartására szánt adományokat gyűjtötték. A magasabb szinten fekvő 'Izrael udvarába' csak zsidó férfiak léphettek be. A szentély körüli legbelső udvar a papoknak volt fenntartva. Itt állt a mészárszék, az égőáldozati oltár és a mosdómedence is a rituális tisztálkodáshoz. Tizenkét lépcső vezetett a templom fedett előcsarnokába. A templom előcsarnoka mögött volt a szentély, és e mögött a szentek szentje.

Az első templom pusztulása és az új templom felépülése közti időszakban az izraeliták nem mutathattak be templomi áldozatokat. Emiatt kialakult egy imádságra és tanításra épülő új istentiszteleti forma (vö. Ez 8,1; 14,1). Ennek helyszínéül a próféták háza, majd a zsinagógák szolgáltak.

A zsinagóga (gör. *színagógé*: gyűlés, gyülekezés; héb. *bét kneszet*: a gyülekezés háza) olyan épület, amelyben a templom nélkül maradt zsidók a babiloni fogság idején imádság vagy a Szentírás hall-

gatása és magyarázata céljából gyűltek össze. A zsinagógák a második templom felépülése után is fennmaradtak. Az újszövetségi Biblia általánosságban beszél Júdea és Galilea zsinagógáiról (vö. Lk 4,44; Mk 1,39), és külön is említést tesz Kafarnaum (Mk 1,21), Názáret (Mk 6,2), valamint Jeruzsálem (vö. ApCsel 6,9) zsinagógájáról.

V.4.2 A keresztény templomok születése és istentiszteleti célra rendelése az egyház életében

A történeti Jézus, aki tanítványaival együtt időnként eljárt imádkozni a jeruzsálemi templomba is, megszüntette és átértékelte e templom kiváltságos szerepét. A heródesi templom előudvarának megtisztításával előre jelezte a szent hely pusztulását és szerepének megszűnését. Majd ugyanez a Jézus kilátásba helyezte, hogy feltámadott teste olyan templom lesz, ahol nem csupán a zsidók, hanem minden ember „Lélekben és igazságban” imádhhatja az Atyát (vö. Jn 2,13–22; Jn 4,23).

Az önmagát templomnak nevező Jézusról emlékeznek meg a szinoptikus evangéliumok szerzői, amikor a Jézus haláláról szóló történeti beszámolóikba az apokaliptikus irodalom kifejezőeszközeivel beleszövik e halál jelentésének magyarázatát is. Megemlítik, hogy Jézus halálának idején a jeruzsálemi templom függőnye (kárpitja) kettészakadt felülről egészen az aljáig (vö. Mk 15,38; Mt 27,51; Lk 23,45). Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a szentek szentjét takaró kárpit fizikailag valóban meghasadt volna, hanem szimbolikus mozzanat, amely Jézus halálának jelentését és jelentőségét világítja meg. A zsidókhoz írt levél szerzője a jeruzsálemi templom szentélyét első sáornak, a szentek szentjét pedig második sáornak nevezi (vö. 9,2–4). Az ép függöny jelentése számára ez: „a szentélybe vezető út addig nem volt látható, amíg az első sátor fennállt” (Zsid 9,8). Ezen azt érti, hogy amíg csupán a szentély által jelképezett ószövetségi üdvrend (a mózesi törvény és az áldozati állatok vére általi kiengesztelődés szertartása) volt érvényben, nem lehetett bűnbocsánatot nyerni és bejutni az égbe, amelyet előképszerűen a templom szentek szentje nevű része szimbolizált. Mert igaz ugyan, hogy „vérontás nélkül nincs bűnbocsánat” (vö. Zsid 9,22), de „lehetetlen...”, hogy bikák és bakok vére bűnöket töröljön el” (Zsid 10,4). Az állatáldozattal az ószövetségi ember csak a bűnbocsánat ígétét nyerhette el, de nem magát a bűnbocsánatot. A függöny kettészakadása a jelképek nyelvén azt hirdeti: Jézus kereszttáldozata megváltoztatta ezt a helyzetet. A szétszakadt függöny Krisztus feláldozott testét szimbolizálja. S ez a feláldozott, „szétszakadt test” nemcsak „láthatóvá” tette Isten világát, hanem lehetővé tette minden ember számára az isteni világba való belépést is. Ezért írhatta a levél szerzője: „bízunk abban, testvérek, hogy Jézus vére által bemegyünk a szentélybe, amelyet nekünk mint új és élő utat a függönyön, azaz a saját testén keresztül megnyitott” (Zsid 10,19–20).

Jézus feltámadása után a keresztények hittel vallották, hogy ők a feltámadt Krisztus testének tagjai (vö. 1Kor 12). Úgy értelmezték a történeti Jézus szavait, aki testét nem emberkéz alkotta templomnak nevezte (vö. Mk 14,58), hogy Krisztushoz kapcsolódva ők maguk alkotják ezt a templomot (vö. 1Kor 3,16; 2Kor 6,16). Meggyőződéssel vallották: élő kövekként alkotnak „lelki házat”, amely Krisztusra épül (vö. 1Pét 2,4–5). Lelki ház mivoltukat és Krisztushoz tartozásukat elsősorban Jézus utolsó vacsorájának emlékezete alkalmával élték meg. Ezért azokat a kőből vagy fából készült épületeket is templomnak nevezték, amelyekben az utolsó vacsora emlékünnepeket tartották.

Az első századok keresztényei a liturgia színhelyéül eleinte a magánházakat választották, később az úgynevezett háztemplomokat, illetve az üldözések idején a katakombákat.

Bár a „lelki házat” alkotó jeruzsálemi keresztények eleinte naponta látogatták a zsidó templomot, fokozatosan el is különültek a zsidó vallási közösségtől. Kezdetben magánházaknál gyűltek egybe az eukharisztia ünneplésére. Később már gyülekezeti házakkal vagy háztemplomokkal is rendelkeztek. Az ilyen házak vagy háztemplomok építészetileg csak abban különböztek a korabeli

nagyobb lakóházaktól, hogy a bennük kialakított gyülekezeti helyiség alkalmas volt a keresztség kiszolgáltatására és az eukharisztia ünneplésére is. Az ilyen gyülekezeti épületeknek egyik régészeti emlékét a mai Szíria területén található romváros, Dura Európosz háztemplomának maradványai őrzik a 3. század közepéről. Rómában a keresztényüldezőések idején a temetkezési helyül szolgáló katakombák (a város környékén kialakított föld alatti folyosórendszerek) lettek a vértanúk nyugvóhelyei és gyakorta a keresztény gyülekezetek istentiszteleti helyei is.

A 4. századtól kezdődően az önállóvá vált egyházi építőművészet új, nagyszerű építményeket hozott létre: a hosszanti tételrendezésű bazilikastílusban épített és a központi elrendezésű bizánci stílusban emelt templomokat. Ezek az építmények Krisztus királyi mivoltára emlékeztették azokat a keresztényeket, akik e helyeken ünnepelték az utolsó vacsora emlékét.

A görög *sztoa basziliké* (királyi csarnok) kifejezésről elnevezett bazilika eredetileg törvénykezési vagy kereskedelmi célokat szolgáló fedett csarnok volt. Rómában az első keresztény „királyi csarnok” a Lateráni Bazilika lett, melynek épülete eredetileg a Lateráni-család tulajdonában lévő palota volt. A palotát Nagy Konstantin császár (ur. 306–337) Róma püspökének ajándékozta, és az épülethez tartozó csarnokot keresztény templommá alakította át. A császár más bazilikákat is emeltetett. Rómában – azokon a helyeken, amelyeket a hagyomány Péter és Pál apostolok sírhelyeiként tartott számon – ez a császár hozatta létre az ősi Szent Péter-bazilikát a Vatikán dombján és a Falakon Kívüli Szent Pál-bazilika elődjét az Ostiába vezető út mellett. A negyedik nagy római bazilika, a Santa Maria Maggiore, amelyet a létrejöttéhez kapcsolódó 14. századi legenda alapján Havas Boldogasszony templomának is mondunk, a következő évszázadban, 431 után épült az Esquilinus-dombon. • A központi elrendezésű, bizánci stílusban emelt kupolás építmények egyik legnagyobb szabású, máig is fennmaradt emléke a konstantinápolyi Hagia Szophia (Szent Bölcsesség) templom, amely a 6. században épült egy korábbi, leégett bazilika helyén.

A 10. és 12. század közötti időszakban a nyugati egyházban a korábbi templomépítési stílusokat a román (római) stílus vagy romanika váltotta fel. A várakra és erődítményekre emlékeztető román templomok megjelenésükben azt sugallták, hogy az Isten házában egybegyűlt közösség biztonságban van, mert isteni oltalom alatt él.

A romanika frank–gall területéről áramlott szét a Német-római Császárság területére, Itáliába, Hispániába, s a kereszténnyé lett Magyarországon is talajra talált. A 12. században épült például a francia Poitiers és Vézelay román temploma, a milánói San Ambrogio-bazilika, valamint a 13. századi Magyarországon Ják temploma és a belpátfalvi ciszterci templom.

A 13–15. századig terjedő időszak fő templomépítési stílusa a gótika lett. A gótikus építészet a romanikára jellemző boltívek helyett csúcsíveket formált. A gótikus templom látványában a szerkezeti elemek függőlegesek, a magasba törnek: a stíluselemek azt fejezik ki, hogy a földi liturgiát végzők lelke a magasba, Isten után vágyakozik.

A gótikus templomépítészet alkotása például a Párizstól északra lévő Saint Denis apátsági templom, amelyet a 12. században alakítottak román stílusából gótikussá. Ehhez hasonlóan gótikus építmény a párizsi Notre-Dame székesegyház (12–14. sz.), a kölni dóm (13. századtól), a firenzei Santa Croce-templom (13. sz.), valamint a IV. Béla király által építtetett budavári Nagyboldogasszony-templom, amelyet a 14. században alakítottak át gótikus stílusú csarnoktemplommá.

A gótikát a templomépítészetben a 15. századtól a reneszánsz váltotta fel. A reneszánszban újra megjelentek a bizánci építészetből jól ismert kupolák, amelyek az egyenlő szárú kereszt vagy kör alaprajzú tér fölé magasodnak. A templom szerkezeti elemei nem a magasba törnek, hanem vízszintes irányban terjeszkednek. Ez annak kifejezője, hogy a mennyei liturgia leszáll, és jelen van a földi liturgiában.

A reneszánsz építészet a közép-itáliai Toszkánában alakult ki. Onnan terjedt át a század folyamán Itália más területeire, majd a 16. században Európa országaira. Reneszánsz stílusban épült például a firenzei San Lorenzo-bazilika több részlete (15. sz.), a firenzei Santo Spirito-templom (15. sz.),

a római Il Tempietto (16. sz.), a római Szent Péter-bazilika (16. sz.), illetve Magyarországon az esztergomi Bakócz-kápolna (16. sz.).

A templomok építésében a nyugati egyházban a 16. század végétől a 18. század közepéig a barokk vált uralkodóvá. A barokk templomok pazar díszítettségükkel, aranyozásaikkal, márványdíszeikkel, a mozgalmasság élményét keltő csigavonalaikkal és az égi világot ábrázoló kupolafreskóikkal azt szimbolizálták, hogy a templom a sokszínűségben fennálló teremtett világ és a titokzatos mennyország találkozási pontja.

A barokk templomépítészet alkotásai közé tartozik többek között Rómában az Il Gesù jezsuita templom (16. sz.), Londonban az újjáépített Szent Pál-katedrális (18. sz.), Budapesten a Belvárosi Plébániatemplom (18. sz.) és Pozsonyban az Árpád-házi Szent Erzsébet-templom (18. sz.).

A barokk stílust követően a templomépítészetet a 18. század közepétől a 19. század közepéig a klasszicista stílus jellemezte. E stílus követői az antik görög–római építészet hagyományait elevenítették fel. Oszlopsorral és timpanonnal ellátott homlokzatú építményeikkel azt akarták érzékeltetni, hogy a templomban titokzatos módon a minden szempontból harmonikus és tökéletes szépségű mennyi világ van jelen.

A klasszicista alkotások közé tartozik például a 19. században létesült párizsi Madeleine-templom, az esztergomi Szent Adalbert-főszékesegyház, illetve az egri Szent Mihály- és Szent János-főszékesegyház.

A liturgia színhelyét alkotó templomokat a nyugati egyház a 19. század második felétől főleg historizáló (vagy ennek stílusjegyeit vegyesen alkalmazó eklektikus), valamint szecessziós stílusban építette. A historizáló építészet korábbi stílusok felújításával neoromán, neogót, neoreneszánsz és neobarokk templomokat alkotott, amelyek újszerűen fogalmazták meg az alapjukul szolgáló egykori építészeti stílusok szimbolikáját. • A 19. század végén született szecesszió (más elnevezésekkel: új művészet, modern stílus, hullám- vagy virágos stílus) azt az építészeti irányzatot jelenti, amely „kivonult” a hazugnak tartott historizáló, eklektikus művészet világából, és új formákat teremtett. Egyik változata az organikus építészet. Képviseelőinek programjában az szerepelt, hogy az épület „természetesen” nőjön ki abból a helyből, ahová tervezték, és szerves egységet alkosson azzal. Az organikus stílusban épített templom szimbolikája azt sugallja, hogy a környezetébe szervesen illeszkedő templom nemcsak az eukharishtiát ünneplő közösséget, hanem annak környezetét is összekapcsolja Istennel.

Historizáló (eklektikus) stílusban épült például Párizsban a Sacré Cœur-székesegyház (19-20. sz.), a Jézus szíve templom Kőszegen (19. sz.) és a budapesti Szent István-bazilika (19-20. sz.). • A historizáló és az organikus építészeti stílus keveréke a barcelonai Sagrada Família templom (19. sz. végétől). Szecessziós stílusú a pozsonyi Árpád-házi Szent Erzsébet-templom (20. sz.) és a franciaországi Ronchamp zárándoktemplom (20. sz.) is.

A templomok istentiszteleti célra rendelése a templomszentelés (lat. *dedicatio ecclesiae, consecratio ecclesiae, benedictio ecclesiae*) szertartásának keretében történt. Kezdetben a szentelés nem a templom liturgikus használatbavételét előzte meg, hanem maga a liturgikus használat szentelte meg az épületet. A pogány templomok átvételének időszakában azonban általánossá vált a liturgikus használatbavétel előtti szentelés. Ennek fontos részei voltak: a szentek ereklyéinek elhelyezése az oltárban, az oltárszentelés és az első szentmise. Az 5. századtól kezdődően az oltárszentelés alkalmával az oltárt az olaj és a balzsam keverékéből álló krizmával is megkenték. Az olaj, mely a Lélekkel való felkenés jelképe, az illatos balzsammal vegyítve azt szimbolizálta, hogy az oltáron az a Lélekkel felkent Messiás jelenik meg titokzatos módon, aki az emberek iránti szeretetből jó illatú áldozatként (vö. Ef 5,2) adta oda magát a mennyi Atyának. A 6. századtól terjedt el az a szokás, hogy a felszentelés szertartásában a templomot jelképes keresztség gyanánt szenteltvízzel is meghintették.

A szenteléskor címet, titulust is adtak a templomnak. A templom címe (lat. *titulus ecclesiae*) lehet isteni vagy teremtett személy, illetve a hozzájuk tartozó misztériumok (például: a Szent-háromság; a Boldogságos Szűz; Jézus, Mária vagy a szentek életének földi eseményei). A templom oltalmazójául választott szentet patrónusnak (patrónának) vagy védőszentnek is nevezték.

A templom címének vagy védőszentjének évenként visszatérő ünnepéhez és a templomszentelés (dedikáció) évfordulójához a 11. századtól búcsúnyerés lehetősége is kapcsolódott. Ennek alapján beszéltek a templom nagy- és kisbúcsújáról. A templom címének vagy védőszentjének ünnepéhez kapcsolódott a nagybúcsú, a szentelés (dedikáció) évfordulójához pedig a kisbúcsú. Ez azt jelentette, hogy mindazok, akik a templom védőszentjének ünnepén vagy a szentelés évfordulóján meglátogatták a szóban forgó templomot, és eleget tettek bizonyos követelményeknek (elnyervén a bűnbocsánatot a kegyelem állapotában voltak, imát mondtak, végrehajtották az előírt jótetteket), „búcsút mondhattak” a további vezeklés kötelezettségének, mert az egyház imája segítő ajándék gyanánt eltörölte a bűneikért járó büntetésüket vagy annak egy részét. A 15. századtól lehetővé vált a búcsúk elhunytak javára való felajánlása is. Ez a felajánlás valójában imádság volt, amelyben a felajánló azért könyörgött a mennyei Atyához, hogy engedje el vagy könnyítse meg az elhunytak tisztító tűzbeli büntetését.

V.4.3 A római katolikus egyház egyetemes templomszentelési emlék- és ünnepnapjai

Szűz Mária római főtemplomának, a Santa Maria Maggiore-bazilikának felszentelési emléknapján (aug. 5.) arra a Máriára emlékezünk, akinek egykor oltalmába ajánlották a templomot, amelyet III. Sixtus pápa az 5. században építtetett az Istenanya tiszteletére. A templom az Esquilinus-dombon egy korábbi Mária-templom helyére épült. Ennek a korábbi, 4. században épült templomnak a helyét a 14. században elterjedt legenda szerint maga a Szűzanya határozta meg: az év legforróbb napján havat hullatott a domb tetejére, ahová Libériusz pápa a templomot emeltette. E legenda alapján kapta az 5. századi bazilika is később a Havas Boldogasszony nevet.

Az emléknapon, amelyet V. Pius pápa 1568-ban ünnepként vett fel a Római Kalendáriumba, nem csupán a bazilika hívő közössége, hanem a világ valamennyi katolikusa hálát ad a mennyei Atyának, aki Mária hite alapján ajándékozta a világnak a megváltó Krisztust, és így Máriát nemcsak Krisztus anyjává tette, hanem mindazok lelki anyjává is, akik hisznek Krisztusban. Egyben kéri az Atyától, úgy erősítse meg őket hitükben, mint ahogyan Máriát segítette Krisztus elfogadásában, illetve abban, hogy földi élete végéig hű társa maradjon Krisztusnak.

Az újszövetségi olvasmány (Jel 21,1–5a) az égből felékesített menyasszonyként alászálló új Jeruzsálemről szóló látomást mutatja be. E látomásban az új Jeruzsálem az egyházat, Krisztus menyasszonyát szimbolizálja. A liturgia azért idézi fel ezt a látomást, mert hálásan gondol arra, hogy e „menyasszony” érkezését, az egyház születését Máriának is köszönheti, amennyiben a mennyei Atya Mária hívő elfogadásától tette függővé Krisztus földi születését. • A templomszentelés emléknapjának evangéliumi részletében (Lk 11,27–28) Jézus az édesanyját boldognak nevező asszonynak ezt mondja: azok az igazán boldogok, „akik Isten szavát hallgatják, és megtartják azt!” A keresztyén hívőkben ez a kijelentés azt tudatosítja, hogy az Isten szavát hallgató és követő Máriához hasonlóan ők is boldogok lehetnek, ha Isten segítségét elfogadva követik Mária példáját.

A lateráni Keresztelő Szent János-főszékesegyház felszentelésének ünnepén (nov. 9.) a hívők hálásan megköszönik a mennyei Atyának azt a római templomot, amelyet Nagy Konstantin

császár építtetett, és I. Szilveszter pápa 324-ben szentelt fel a Legszentebb Megváltó tiszteletére. A templomnak, amely viharos (tűzvészek, földrengések, fosztogatások által tarkított) története folyamán többször újjáépült, a 9. században Keresztelő Szent János, a 12. században pedig Szent János evangélista is társvédőszentje lett. Mivel a pápák rezidenciája a 4. századtól a 14. századig a lateráni palota volt, a palota melletti főszékesegyház (valószínűleg a 12. századtól) „A város és a földkerekség valamennyi templomának anyja és feje” megtisztelő címet is hordozta. A konstantini bazilika felszentelésének napját pontosan nem ismerjük, de a kalendáriumok a 11. századtól november 9-re teszik az ünnepet.

Ez a nap eleinte Róma saját ünnepe volt, de a középkorban a nyugati egyházban általánosan elterjedté vált. Amikor a katolikus keresztények világszerte megünneplik a pápa főszékesegyházának felszentelését, ezzel azt fejezik ki, hogy a mindenkori pápát Péter apostol hivatalbeli utódjának tekintik, akit Krisztus az egyház egységének jelévé és előmozdítójává tett (vö. Mt 16,18; Lk 22,32).

Az ünnepi olvasmány Ezekiel próféta könyvéből származó idézet (Ez 47,1–2.8–9.12). A próféta a babiloni fogság idején (Kr. e. 6. sz.) azzal vigasztalja népét, hogy rövidesen véget ér a száműzetés, a zsidók visszatérhetnek hazájukba, újjáépíthetik a jeruzsálemi templomot, s a templomban jelen lévő Isten áldásaival halmozza majd el Izraelt. Az új templomot leíró látomásában szimbólumokkal utal ezekre az áldásokra. A templom oldalából fakadó és folyóvá terebélyesedő, a Holt-tengert egészségessé tevő, a folyó menti gyümölcsfáknak életet adó és a folyópartot Paradicsommertté varázsoló víz szimbólumával azt érzékelteti, hogy Isten jelenléte az új templomban gyökeresen megújítja majd a babiloni fogságból visszatérő Izrael életét. • A templomszentelés ünnepén az egyház azért idézi fel ezt a részletet, mert arra emlékezteti őt, hogy ez a jövődőlés a legteljesebb módon Jézusban, az újszövetségi templomban valósult meg. Hite szerint ugyanis minden újszövetségi templomban az a Jézus van jelen, aki által a mennyei Atya kiszabadította népét a bűn „babiloni fogságából”, és újra lehetővé tette számára a paradicsomi boldogság elnyerését.

Az evangéliumi részlet (Jn 2,13–22) arról szól, hogy Jézus a heródesi templomudvar megtisztítása alkalmával templomnak nevezte önmagát. Ezt mondta a zsidóknak: „Bontsátok le ezt a templomot, és én három nap alatt fölépítem azt!» A zsidók erre így szóltak: »Negyvenhat esztendeig épült ez a templom, és te három nap alatt fölépítenéd?» De ő a saját testének templomáról mondta ezt. Amikor föltámadt halottaiból, tanítványai visszaemlékeztek, hogy ezt mondta, és hittek az Írásnak és a szónak, amelyet Jézus mondott» (Jn 2,19–21). • Az egyház egy-egy templom felszentelésekor azért olvassa fel ezt az evangéliumi részletet, mert hittel vallja: az eukharisztia ünneplése alkalmával minden templomban az a Jézus van jelen, aki előre megmondta, hogy a halálát követő harmadik napon felépíti majd saját testének templomát, azaz feltámad.

A Szent Péter- és a Szent Pál-bazilika felszentelésének emléknapján (nov. 18.) a katolikus egyház megköszöni Istennek a két római bazilikát, amelyet annak a két apostolfejedelemnek tiszteletére emeltek, akiknek kiemelkedő szerepük volt Krisztus tanításának világméretű elterjesztésében. A Vatikán dombján lévő, Szent Péter apostol sírja fölé emelt első Szent Péter-bazilika építéstörténeti adatait pontosan nem ismerjük. A Főpapi Könyv (lat. *Liber Pontificalis*) 6. században rögzített adatai szerint az építtetést Nagy Konstantin császár kezdte meg I. Szilveszter pápasága (314–335) idején. • A Pál apostol sírja fölé emelt Falakon Kívüli Szent Pál-bazilika elődtemplomát ugyancsak Nagy Konstantin császár építtette, és I. Szilveszter pápa 324. november 18-án szentelte fel. A keresztények már a 12. századtól kezdve november 18-án, egybekapcsolva ünnepelték a vatikáni Szent Péter-bazilika és az ostiai úton lévő Szent Pál-bazilika felszentelési ünnepét. • A második Szent Péter-bazilika felépíttetését II. Gyula pápa (1503–1513) rendelte el, és a 120 esztendeig húzódó építkezések végén a templomot 1626. november 18-án VIII. Orbán pápa szentelte fel.

A világ katolikus keresztényei úgy adnak hálát a mennyei Atyának a két apostolért és a róluk elnevezett bazilikákért, hogy közben a bazilikák névadó szentjeinek közbenjárását is kéri. Azért

fohászkodnak, hogy a Krisztus imájához kapcsolódó két apostolfejedelem esdje ki számukra a mennyben Isten segítségét ahhoz, hogy élő kövekként Krisztusra épülve valamennyien templommá, lelki házzá (vö. 1Pét 2,5) tudjanak alakulni.

Az emléknapi szentmiséjéhez szabadon lehet választani templomszentelési olvasmányt. Ezeknek az olvasmányoknak egyike (1Kir 8,22–23.27–30) a Salamon-féle templom szentelési imájából vett idézet. Ebben az imában Salamon király először Istent magasztalja, aki mindig megtartja szövetségét és irgalmát szolgálói iránt, majd arra kéri Őt, hogy ezen a helyen hallgassa meg mindenkor Izrael minden könyörgését. • A két bazilikáért hálát adó egyház, amely megújult Izraelnek tekinti önmagát, Salamon szavaival imádkozik az Úrhoz.

A templomszentelési emléknapi egyik szabadon választható evangéliumi részletében (Lk 19,1–10) Jézus azt mondja a bűnbánatot tartó Zakeusnak, hogy az ő látogatásával üdvösség köszöntött a fővámszedő házára, mert az Emberfia azért jött, hogy keresse és üdvözítse azt, ami elveszett. • Ez a jelenet arra emlékezteti a két bazilika felszentelését ünneplő hívőket, hogy minden keresztény templomban az önmagát Emberfiának nevező Jézus van jelen, aki azért jött a földre, hogy megváltsa az örök boldogság számára végérvényesen elveszni látszó emberiséget.

**A SZENT JEROMOS BIBLIATÁRSULAT ÁLTAL 1997-BEN KÉSZÍTETT
BIBLIAFORDÍTÁS KÖNYVEINEK NEVE ÉS RÖVIDÍTÉSE**

Teremtés könyve	(Ter)	Az Énekek éneke	(Én)
Kivonulás könyve	(Kiv)	A Bölcsesség könyve	(Bölcs)
Leviták könyve	(Lev)	Jézus, Sirák fiának könyve	(Sir)
Számok könyve	(Szám)	Izajás könyve	(Iz)
Második Törvénykönyv	(MTörv)	Jeremiás könyve	(Jer)
Józsue könyve	(Józs)	Jeremiás siralmi	(Siralm)
Bírák könyve	(Bír)	Báruk könyve	(Bár)
Rút könyve	(Rút)	Ezekiel jövőndölése	(Ez)
Sámuel első könyve	(1Sám)	Dániel jövőndölése	(Dán)
Sámuel második könyve	(2Sám)	Ózeás jövőndölése	(Óz)
Királyok első könyve	(1Kir)	Joel jövőndölése	(Jo)
Királyok második könyve	(2Kir)	Ámosz jövőndölése	(Ám)
Krónikák első könyve	(1Krón)	Abdiás jövőndölése	(Abd)
Krónikák második könyve	(2Krón)	Jónás jövőndölése	(Jón)
Ezdrás könyve	(Ezdr)	Mikeás jövőndölése	(Mik)
Nehemiás könyve	(Neh)	Náhum jövőndölése	(Náh)
Tóbiás könyve	(Tób)	Habakuk jövőndölése	(Hab)
Judit könyve	(Judit)	Szofonias jövőndölése	(Szof)
Eszter könyve	(Eszter)	Aggeus jövőndölése	(Agg)
Jób könyve	(Jób)	Zakariás jövőndölése	(Zak)
Zsoltárok könyve	(Zsolt)	Malakiás jövőndölése	(Mal)
A Példabeszédek könyve	(Péld)	A Makkabeusok I. könyve	(1Makk)
A Prédikátor könyve	(Préd)	A Makkabeusok II. könyve	(2Makk)
Evangélium Máté szerint	(Mt)	Első levél Timóteusnak	(1Tim)
Evangélium Márk szerint	(Mk)	Második levél Timóteusnak	(2Tim)
Evangélium Lukács szerint	(Lk)	Levél Titusznak	(Tit)
Evangélium János szerint	(Jn)	Levél Filemonnak	(Filem)
Az Apostolok Cselekedetei	(ApCsel)	Levél a zsidóknak	(Zsid)
A rómaiaknak írt levél	(Róm)	Jakab levele	(Jak)
Első levél a korintusiaknak	(1Kor)	Péter első levele	(1Pét)
Második levél a korintusiaknak	(2Kor)	Péter második levele	(2Pét)
Levél a galatáknak	(Gal)	János első levele	(1Ján)
Levél az efezusiaknak	(Ef)	János második levele	(2Ján)
Levél a filippieknek	(Fil)	János harmadik levele	(3Ján)
Levél a kolosszeieknek	(Kol)	Júdás levele	(Júd)
Első levél a tesszalónikeknek	(1Tessz)	János jelenései	(Jel)
Második levél a tesszalónikeknek	(2Tessz)		

Megjegyzés:

A Biblia könyveinek fejezetekre, szakaszokra osztása a párizsi Stephanus Langton (1206) nevéhez fűződik.
A fejezeteket Robert Estienne (16. sz.) francia nyomdász osztotta fel versekre.

A KÖNYVBEN ELEMZETT PERIKÓPÁK JEGYZÉKE

ŐSZÖVETSÉGI SZENTÍRÁS				
Ter 2,7–9; 3,1–7	A kísértés és az első bűn	III. 1.1	Nagyböjt első vasárnapja	75. o.
Kiv 12,1–8.11–14	A zsidó húsvéti vacsora	III. 2.1	Nagycsütörtök este	100. o.
Kiv 14,15–15,1	Átkelés a Vörös-tengeren	III. 2.3	A húsvéti vigília	112. o.
Szám 21,4–9	A rézkígyó felemelése	IV. 1.5	A szent kereszt felmagasztalása	159. o.
MTörv 7,6–11	Isten választott népe	IV. 1.3	Jézus szent szíve	153. o.
MTörv 8,2–16 részletek	Isten mannát ad vándorló népének	IV. 1.2	Úrnapja	150. o.
1Sám 16,1–13 részletek	Isten nem látszat alapján ítél	III. 1.2	Nagyböjt negyedik vasárnapja	80. o.
Sir 3,3–7.14–17	A szülők iránti tisztelet	I. 2.2	A Szent Család ünnepe	39. o.
Sir 15,15–20	Az erkölcsi útmutatások követése	II. 1.3	Évközi hatodik vasárnap	62. o.
Iz 2,1–5	A messiási béke korszaka	I. 1.1	Advent első vasárnapja	15. o.
Iz 7,10–14	Az Emmánuel	I. 1.4	Advent negyedik vasárnapja	27. o.
Iz 9,1–3.5–6	A Messiás uralkodása	I. 2.1	Karácsony, éjféli mise	35. o.
Iz 11,1–10	A Messiás békét hoz a földre	I. 1.2	Advent második vasárnapja	19. o.
Iz 35,1–6.10	Örvendjen a pusztá	I. 1.3	Advent harmadik vasárnapja	23. o.
Iz 42,1–4.6–7	Az Úr szenvedő Szolgája 1. ének	I. 2.4	Urunk megkeresztelkedése	47. o.
Iz 49,3.5–6	A szenvedő Szolga 2. ének	II. 1.1	Évközi második vasárnap	55. o.
Iz 49,14–15	Isten nem feledkezik meg teremtményéről	II. 1.4	Évközi nyolcadik vasárnap	65. o.
Iz 50,4–7	Az Úr Szolgája 3. ének	III. 1.3	Virágvasárnap	84. o.
Iz 52,13–53,12	Az Úristen szenvedő Szolgája 4. ének	III. 2.2	Nagypéntek	104. o.
Iz 60,1–6	Jeruzsálem a népek zarándokhelye	I. 2.3	Vízkereszt	42. o.
Ez 34,11–12.15–17	Az isteni pásztor	IV. 1.6	Krisztus Király	162. o.
Dán 7,9–10.13–14	Apokaliptikus látomás az Emberfiáról	IV. 1.4	Urunk színéváltozása	156. o.
Szof 2,3; 3,12–13	A „szent maradék”	II. 1.2	Évközi negyedik vasárnap	58. o.
ÚJSZÖVETSÉGI SZENTÍRÁS				
Mt 1,18–24	Jézus születése Máté evangéliumában	I. 1.4	Advent negyedik vasárnapja	28. o.
Mt 2,1–12	A napkeleti bölcsek hódolata	I. 2.3	Vízkereszt	43. o.
Mt 2,12–15.19–23	A Szent Család egyiptomi útja	I. 2.2	A Szent Család ünnepe	40. o.
Mt 3,1–12	Elközelgett az Isten országa	I. 1.2	Advent második vasárnapja	20. o.
Mt 3,13–17	Jézus megkeresztelkedése	I. 2.4	Urunk megkeresztelkedése	48. o.
Mt 4,1–11	A kísértéseket legyőző Jézus	III. 1.1	Nagyböjt első vasárnapja	77. o.
Mt 5,1–12a	A boldogmondások	II. 1.2	Évközi negyedik vasárnap	59. o.
Mt 5,20–37 részletek	A felszínes vallásosságot felülmúló élet	II. 1.3	Évközi hatodik vasárnap	63. o.
Mt 6,24–34	Az isteni gondviselés	II. 1.4	Évközi nyolcadik vasárnap	65. o.
Mt 11,2–11	Jézus az irgalmas Messiás	I. 1.3	Advent harmadik vasárnapja	24. o.
Mt 11,25–30	A szelíd és aláztos szívű Jézus	IV. 1.3	Jézus szent szíve	154. o.
Mt 17,1–9	Jézus színéváltozása	IV. 1.4	Urunk színéváltozása	157. o.
Mt 21,1–11	Jézus bevonulása Jeruzsálembe	III. 1.3	Virágvasárnap	85. o.
Mt 24,37–44	Az Emberfia eljövetele	I. 1.1	Advent első vasárnapja	16. o.
Mt 25,31–46	Az Emberfia mint ítélő király	IV. 1.6	Krisztus Király	163. o.
Mt 28,1–10	A feltámadt Jézus megjelenése	III. 2.3	A húsvéti vigília	114. o.
Mt 28,16–20	Jézus utoljára jelenik meg tanítványainak	III. 3.3	Urunk mennybemenetele	135. o.
Lk 2,1–14	Jézus születése Lukács evangéliumában	I. 2.1	Karácsony, éjféli mise	36. o.
Jn 1,29–34	Az Isten Báránya	II. 1.1	Évközi második vasárnap	55. o.
Jn 3,13–17	A kereszten felmagasztalt Emberfia	IV. 1.5	A szent kereszt felmagasztalása	160. o.
Jn 3,16–18	Isten egyszülött Fiát adta	IV. 1.1	Szentháromság vasárnapja	148. o.
Jn 6,51–58	Jézus teste és vére örök életet adó táplálék	IV. 1.2	Úrnapja	151. o.
Jn 9,1–38 részletek	Jézus megadja a hívő látás ajándékát	III. 1.2	Nagyböjt negyedik vasárnapja	81. o.
Jn 13,1–16	Lábmosás Jézus utolsó vacsoráján	III. 2.1	Nagycsütörtök este	101. o.
Jn 18,1–19,42 részletek	Jézus szenvedéstörténete János szerint	III. 2.2	Nagypéntek	106. o.
Jn 20,1–9	Jézus üres sírja	III. 3.1	Húsvétvasárnap, ünnepi mise	123. o.
Jn 20,19–23	A Szentlélek átadása az apostoloknak	III. 3.4	Pünkösdvasárnap	138. o.
Jn 20,19–31	A kételkedő Tamás hitre jut	III. 3.2	Az isteni irgalmasság vasárnapja	128. o.
ApCsel 1,1–11	Jézus mennybemenetele	III. 3.3	Urunk mennybemenetele	132. o.
ApCsel 2,1–11	A Szentlélek pünkösti eljövetele	III. 3.4	Pünkösdvasárnap	137. o.
ApCsel 10,34a.37–43	Péter apostol beszéde Kornéliusz házában	III. 3.1	Húsvétvasárnap, ünnepi mise	121. o.
2Kor 13,11–13	Az Atya, a Fiú és a Szentlélek	IV. 1.1	Szentháromság vasárnapja	147. o.
1Pét 1,3–9	A nagy irgalmasságú Isten	III. 3.2	Az isteni irgalmasság vasárnapja	126. o.

TARTALOM

AJÁNLÁS	5
BEVEZETÉS	7

I. A KARÁCSONYI ÜNNEPKÖR	1–7. vasárnap
---------------------------------	----------------------

I.1. AZ ADVENTI IDŐ	13
I.1.1 Advent első vasárnapja	15
I.1.2 Advent második vasárnapja	19
I.1.3 Advent harmadik vasárnapja	23
I.1.4 Advent negyedik vasárnapja	27
I.2. A KARÁCSONYI IDŐ	31
I.2.1 Karácsony, éjféli mise	35
I.2.2 A Szent Család ünnepe	39
I.2.3 Urunk megjelenése – vízkereszt	42
I.2.4 Urunk megkeresztelkedése	47

II. AZ ÉVKÖZI IDŐ A KARÁCSONYI ÜNNEPKÖR UTÁN	évközi idő 2–8. vasárnap
---	---------------------------------

II.1. AZ ÉVKÖZI IDŐ KARÁCSONY UTÁN	53
II.1.1 Évközi második vasárnap	55
II.1.2 Évközi negyedik vasárnap	58
II.1.3 Évközi hatodik vasárnap	62
II.1.4 Évközi nyolcadik vasárnap	65

III. A HÚSVÉTI ÜNNEPKÖR	1–14. vasárnap
--------------------------------	-----------------------

III.1. A NAGYBÖJTI IDŐ	71
III.1.1 Nagyböjt első vasárnapja	75
III.1.2 Nagyböjt negyedik vasárnapja	80
III.1.3 Az Úr szenvedésének vasárnapja – virágvasárnap	84
III.2. A HÚSVÉTI SZENT HÁROMNAP	89
III.2.1 Nagycsütörtök este	100
III.2.2 Nagypéntek	104
III.2.3 A húsvéti vigília	112
III.3. A HÚSVÉTI IDŐ	117
III.3.1 Húsvétvasárnap, ünnepi mise	121
III.3.2 A húsvéti idő második vasárnapja – az isteni irgalmasság vasárnapja	126
III.3.3 A húsvéti idő hetedik vasárnapja – Urunk mennybemenetele	132
III.3.4 A húsvéti idő befejező ünnepe – pünkösdvasárnap	137

IV. AZ ÉVKÖZI IDŐ A HÚSVÉTI ÜNNEPKÖR UTÁN	évközi idő 9–33/34. vasárnap
--	-------------------------------------

IV.1. AZ ÉVKÖZI IDŐ HÚSVÉT UTÁN	143
IV.1.1 Szentháromság vasárnapja	147
IV.1.2 Krisztus szent teste és vére – Úrnapja	150
IV.1.3 Jézus szent szíve	153
IV.1.4 Urunk színeváltozása	156
IV.1.5 A szent kereszt felmagasztalása	159
IV.1.6 Krisztus, a mindenség királya	162

V. A SZENTEK ÉS A SZENT HELYEK TISZTELETE

V.1. SZŰZ MÁRIA TISZTELETE ÉS ÜNNEPEI AZ EGYHÁZI ÉV FOLYAMÁN	167
V.1.1 A Mária-tisztelet történeti kibontakozása	167
V.1.2 Kiemelkedő Mária-ünnepek a római katolikus liturgikus évben	175
V.1.3 A Mária-tisztelet paraliturgikus megnyilvánulásai	177
V.2. A SZENTEK TISZTELETE ÉS ÜNNEPEI AZ EGYHÁZI ÉV FOLYAMÁN	181
V.2.1 A szentek tisztelésének története	181
V.2.2 Az egyház kiemelkedő szentjeinek ünneplése a liturgikus év folyamán	188
V.3. A SZENT ANGYALOK ÜNNEPLÉSE A LITURGIKUS ÉVBEN	205
V.3.1 Angyalok és démonok a Bibliában	205
V.3.2 A szent angyalok és a démonok az egyház tanításában	208
V.3.3 A szent angyalok ünnepe és emléknapja a liturgikus évben	215
V.4. A SZENT HELYEK ÜNNEPEI A LITURGIKUS ÉVBEN	219
V.4.1 Szent helyek az ószövetségi Bibliában	219
V.4.2 A keresztény templomok születése és istentiszteleti célra rendelése az egyház életében	222
V.4.3 A római katolikus egyház egyetemes templomszentelési emlék- és ünnepnapjai	225
A Szent Jeromos Bibliatársulat által 1997-ben készített bibliafordítás könyveinek neve és rövidítése	229
A könyvben elemzett perikópák jegyzéke	230
Tartalom	231

prelium certaminis & sup crucis trop
lem qualiter redemptor orbis immola
ntis protoplasti fraude factor condol
is morsu in mortem corrumpit ipse lig
ligni ut solueret. Dulce. **H**oc opu
poscerat multi formis pditoris ars
clam inde ferret hostis unde leserat Cr
eri plenitudo temporis missus est ab a
nditor atq; uentre uirginali carne
git infans inter arta conditus presepe
ta uirgo mater alligat & pedes mani
scia. **CRUX** **T**ustra sex qui iam pacta
se uolente natus ad hoc passioni de